

V. G. Jan :
A tatarjárás

V. G. Jan
A TATÁRJÁRÁS

В. Г. Ян. / К Последнему Морю
Гослитиздат Москва

Fordította: Gyöngyi László
A versbetéteket Urbán Eszter fordította

OROSZORSZÁGNAK MAGASZTOS RENDELTETÉS
JUTOTT...

VÉGTELEN RÓNÁI ELNYELTÉK A MONGOLOK ERŐIT S EZ
MEGAKADÁLYOZTA,

HOGY EURÓPA LEGVÉGSŐ HATÁRÁIG ELŐTÖRJENEK; A
BARBÁROK NEM MERTÉK A HÁTUKBAN HAGYNI A
LEIGÁZOTT OROSZHONT,

ÉS VISSZATÉRTEK KELETI SZTYEPPJEIKRE.

A FEJLŐDŐ KULTÚRÁT A SZÉTMARCANGOLT ÉS HALÓDÓ
OROSZORSZÁG MENTETTE MEG...

[PUSKIN]

ELMEGYEK A VÉGSŐ-TENGERIG,
ÉS AKKOR AZ EGÉSZ VILÁG A KEZEMBE KERÜL.

[DZSINGISZ KÁNRAÓL SZÓLÓ KRÓNIKÁBÓÓ.]

ELSŐ RÉSZ

BAGDADBAN TÖRTÉNT

Jámbor Duda, a pecsétvésnök

A bagdadi főmecset előtt, a széles kőlépcső legalján, kis asztalánál ült Jámbor Duda, és csiszolt karneolpecsétekbe írásokat vésett. Szépségesen összefont, mesteri kacskaringókkal díszített arab betűkkel írta megrendelői nevét. A köves gyűrűkbe titokzatos ígéretet is rótt, amelyek erőt és egészséget adtak viselőjüknek, vagy megóvták gonosz szemek verésétől és rossz emberek megrontó bűvölésétől.

Jámbor Duda – így nevezték a pecsétvésnököt... A fenséges mecset minden látogatója láthatta a hosszú, rőt szakállú, görnyedt mestert, akinek busa, fekete szemöldöke alól kicsillanó szeme borús, titokzatos gondolatokat rejtett.

Egy napon tisztos külsejű ember lépett Jámbor Dudához. Az időtől már megfakult, de drága gyapjúköntöst – abet viselt, és nyugodt arcán nyájas mosoly ült. Letett az asztalkára egy félig átlátszó, tejeskék követ, amelyet holdkőnek neveznek, és kérte a mestert, hogy e szavakat vésse a kőbe: „Óvatos Haszan, a kalifa őszentsége borbélyja.”

– Bocsásd meg, hogy más dolgába avatkozom – szólt Duda, és tovább dolgozott –, de ezek a szavak kellemetlen szóbeszédet támaszthatnak, sőt számodra veszélyes következményekkel járhatnak. Mást kell bevésni. A kalifa őszentségéhez, mint az erény és tökéletesség mintaképéhez, nem illő, hogy borotváltassa, és nem is borotváltatja szakállát. Ez izgalmat keltene a népben. Masallah, masallah! Ne adja az Isten!

– Hát mit tanácsolsz ? – kérdezte csodálkozva és nyugtalanul Haszan.

– Elődödet, aki öt esztendeje végezte be földi életét, így nevezték: Berber Abdulla, a kalifa őszentsége szakállának védelmezője... „A szakáll védelmezője” kifejezés nem gondolkoztat el senkit! – és

Duda sokat jelentően emelte fel mutatóujját. – Akkor maga a kalifa is, béke és szerencse lebegjen felette, megbecsüli óvatosságodat.

– Így csináld tehát! – mondta Haszan a vésnöknek, és már el akart menni, amikor megpillantott egy aranygyűrűt, amelynek vésete felkeltette figyelmét. – Ez miféle pecsét? – kérdezte, és a gyűrű után nyúlt.

Ekkor Jámbor Duda nála szokatlan fürgeséggel felkapta az aranygyűrűt, és a keblén lógó bőrzacskóba dugta, amelyben megrendelői más drágaságait is őrizte.

– Még nem fejeztem be munkámat ezen a gyűrűn. És nem szeretem mutogatni a befejezetlen holmikat.

Éppen ekkor nyargalt a mecsethez egy iijú lovas, aranysárga, táncos csődörön. Le sem szállt a lováról, úgy kiáltotta:

– Üdv néked, tiszteletre méltó tanítómesterem, Jámbor Duda! Kész-e a gyűrű?

A mindig nyugodt és méltóságteljes Duda hirtelen kapkodni kezdett, kinyitotta a bőrzacskót, kivette az aranygyűrűt, és lesietett a lépcsőn az iijú lovashoz. Mind a lovas, mind a lova szép volt, fiatal és jó alakú.

A lovas huszonöt esztendősen lehetett. Öltözete szegényes, mint a pusztán kóborló, egyszerű beduinoké, de az iijú még rongyaiban is megőrizte a bátor, szabad ember büszke tartását. Az ifjúság bája és belső erőtől ragyogó arca gyönyörűvé, elragadóvá varázsolta.

– Ki ez? – kérdezte Haszan borbély, amikor a lovas, átvéve a gyűrűt, keresztülvágatott a téren, és eltűnt a porfelhőben.

Duda ingerült hangon válaszolt:

– Nem mindegy az neked? Te szakállakat borotválasz, ő meg lovakat idomít. Ő a legmerészebb lovas az arabok lovasjátékain, és még nem volt olyan csődör, amely kemény kezének ne engedelmeskedett volna.

– De minek neki ilyen aranygyűrű?

Jámbor Duda olyan dühbe gurult, hogy sziszegve, kiabálva hadonászott. A lépcsőn felfelé menő hívők csodálkozva megálltak.

– Mit kapaszkodsz abba a gyűrűbe? Mi gondod rá? Ha a város urának kéme lennél, válaszolnék neked, de így legjobb, ha most tüstént békében hagysz!

Haszan borbély hátrált, és gyorsán távozott. Egyenesen a palotába rohant, hogy a látottakat elbeszélje a vekilnek, a palota felügyelőjének.

– Biztosan Al-Manszur gyűrűje az – ismételte izgatottan Haszan a vekilnek. – Tégy jelentést erről. Itt valami titok lappang.

Éjfélkor

Bagdadban gyorsan leszáll az éj, szinte egy pillanat alatt. Már kigyúlt a sok apró fény a kereskedők boltjaiban, amikor Duda hosszú léptekkel sietett a szűk utcákon át, a többi járókelő között.

Egy félreeső sikátorban bekopogtatott egy kis kapun. A megbeszélte kopogtatásra a félszemű mogorva őr kaput nyitott, és Duda belépett a kétkerekű taligákkal zsúfolt, keskeny udvarba. Vigyázva átvergődött az egymás mellett szorongó tevék csoportján, s végre bejutott kis kamrájába, amely annak az emeletes háznak pincéjében volt, ahol az urgencsbeli Mahmud, a gazdag kereskedő portékáit elraktározták.

Ez az istenfélő és vendégszerető házigazda – aki horezmi selyemmel és hímzéssel kereskedett – néhány esztendővel ezelőtt megengedte a pecsétvésnöknek, hogy a házába költözzék, mert Duda munkája – a nagy Szulejmán^[1] aranygyűrűbe vésett bűvölő igéje – szerencsét hozott neki a kereskedésben.

Duda a vaksötétben is meglátta az alacsony asztalkát, szerszámos bőrtáskáját melléje tette, a falmélyedés tövébe, és újra kiment az udvarra. Leült egy fatuskóra a bejárat közelében, sokáig türelmesen várakozott, s tekintetét a fényesen csillogó, sugárzó csillagokra emelte.

A tevék szuszogtak; néhány tevé feküdt, néhány meg állt, és úgy látszott, hogy a hajcsárok rakta máglya narancsszínű lángjai az állatok lábai között lobognak.

Végre meglebbent a várt árnyék, és Duda felé közeledett. Az árnyat rózsajolaj illata lengte körül. Gyengéd hang suttozta:

– Tiszteletre méltó házigazdánk üdvözlését küldi, és kér, hogy imádkozz érte.

Amikor Duda átvette a forró lepényeket és a cseréptálban párologó levest, érezte, hogy egy fátyol széle meg egy gyűrűs kis kéz súrolja az arcát. Duda türelmesen várt; a beszélő árnyék eltűnt, de megígérte, hogy hoz parazsat. A vésnök sóvárogva nézett a távozó után. A leány csakhamar visszatért, felszította a parazsat, s ekkor bíbor fény világította meg a szűzi arc finom vonásait, feketére festett

szemöldökét és homlokán a hímezett szalagot. A dallamos hang szinte gúnyolódva kérdezte:

– Miért remeg úgy a kezed, amikor elveszed tőlem a levest? Mindig félek, hogy ki öntöd.

És a leány halk kacajjal eltűnt a homályban.

Duda visszament kis kamrájába, felszította a parazsat, rozsét rakott a tűzre, és írni kezdett az imbolygó fénynél a szent Korán vastag könyvének margójára. Egyszer-kétszer elővette vékony kis kését, és kihegyezte az írónádat. Szüntelenül furcsa szavakat mormolt, és csak hadonászott, mintha vitáznék valakivel:

– Éjfélkor... Ma éjfélkor! Ez meghaladja erőmet! Nem bírja tovább a szívem. Itt az ideje, hogy végezzek ezzel a kóbor élettel... De még mindig vannak reményeim... Senkinek sem sikerül becsapnia engem! Az élet saktábláján csak a lóugrás segíthet ki a bajból! Ostobaság az egyenes úton haladni, ha azt a sátán gördítette szikla zárja el. Holnap reggel fel kell szikráznia tehetségemnek. Az emberek eszeveszett körtáncban futkosnak és kavarnak majd dudám dallamára, bármily szerény és gyenge az. Csak fussa az erőmből, csak a szerencsétlenség skorpiója meg ne csípje szívemet éppen abban a pillanatban, amikor a szerencse megragadhat és feldobhat a hullámok tarajára.

Duda rátolta ajtajára a reteszt. Felhajtotta a szoba közepén heverő nemeztakarót. Előtűnt egy kis nyílás fedőajtócskája.

Óvatosan, hogy zajt ne üssön, leereszkedett a fekete lyukba. A vaksötétben tapogatózva néhány lépést tett, és beleütközött egy másik lépcsőbe, amely fölfelé vezetett. Nesztelenül felment, és benyitott egy kis szobába, amelynek közepén hosszú asztal állt. Az ablakocskán gyenge csillagfény ömlött be.

Duda térdre ereszkedett, és fejét kezére hajtotta. Halkan imádkozott, először arabul, utána valami más nyelven.

Felemelte fejét, a tojásdad alakú ablakra tekintett, aztán újra imádkozni kezdett. Hangtalan zokogás rázta, csak nagy nehezen fojtotta vissza, hogy meg ne törje a csendet.

Szokott égi útját járva, végre megjelent az ablakban a részvétlen telihold fényes, szinte fehérén izzó széle.

Duda térdeltéből felegyenesedett, és az asztal szélébe kapaszkodott... Sápadt, szomorú sugár világította meg az asztalra

állított vesszőfonatú, keskeny hordágyat.

A hordágyon egy sötét selyemruhás női test feküdt. Olyan sovány és aszott volt ez a test, hogy alig látszott a ruha redői között. A mellén, keresztbe tett két kis kezén ezüstgyűrűk csillogtak. Duda hátratámaszkodott, és remegve várt...

Amikor a hold korongja betöltötte az ablakot, a fényes, ezüstös háttérből tisztán kirajzolódott a finom arcéi. Duda örült szenvedéllyel suttogetta:

– Itt vagyok, én, a te hú szolgád... Itt vagyok melletted, mint mindig!... Zsenge, büntelen Mariam! Hallasz-e engem? Nyújtsd ki kis kezéd és érintsd meg homlokom! Erősíts meg!

Sóváran nézte az arcéit, egyre remélte még, hogy megrebbenek a pillák, újra megremeg az arc, és életre ébred.

– Végzet! Mindenütt a végzet! Szörnyű végzet, amit még az én törhetetlen akaratom sem tud legyőzni. A végzet szétrombol mindent, amit kiterveltem, mindent, amit előkészítettem, elpusztít minden varázslatot, de mégsem adom meg magam!

A hold lassan haladt a pályáján. Most eltűnt, és a finom arcéi elmerült a homályban.

Duda térdre hullott, és kezét harapdálta, hogy elnyomja hangtalan zokogását.

– A fénylő, ártatlan Mariam meghalt. Utoljára látom. Utoljára. Holnap elviszik az örök nyugalom lakába!

Az udvarról felhangzó kiáltások hirtelen magához térítették:

– Duda vésnök! Nyisd ki az ajtót, vagy betörjük!

Duda néhány pillanatig tétozott; aztán gyorsan felállt, visszatért szobájába, s a nyílást letakarta az ócska nemeztakaróval.

Az ajtón kitartóan dörömböltek. Duda elhúzta a reteszt.

Egy fekete rabszolga, lobogó fáklyával a kezében, belépett a kis szobába, amely egyszeriben megtelt füsttel. A rabszolga mögött a küszöbön egy csíkos köpenyt viselő ember állt, akiről Duda tudta, hogy a kalifa legvadabb hóhéja.

– Te vagy Duda, a pecsétvésnök, akit Jámbornak neveznek?

– Az igazat mondtad, tiszteletre méltó Manszur, az igazság kardja és őszentsége trónjának hatalmas védelmezője !

– Most rögtön velem jössz, és majd megvizsgáljuk, mennyire vagy jámbor. Rabszolgák, fogjátok karon ezt az embert, és jól tartsátok,

nehogy megszökjön a sötétben. Varázsló ez, át tud változni denevérré, és elrepül.

– Úgyis alázatosan engedelmeskedem, uram! – Duda engedelmesen kinyújtotta kaiját, amelyet a két fekete rabszolga gyorsan megkötözött durva kötéllal.

A nagy kalifa palotájában

Amikor a két néger, aki Duda kezét fogta, felért a pincéből az udvarra, a vésnök váratlanul olyan élesen felkiáltott, hogy a tetőn alvó emberek felébredtek, és mindenfelől szitkozódás hallatszott:

– Miért kínozzátok a jámbor öreget? Engedjétek el! Gazemberek!

Manszur siettette a négereket:

– Gyorsan, gyorsan, előre!

Duda megmakacsolta magát:

– Miért csavaják ki a karomat ezek a farkatlan majmok? Hiszen én a két kezemből élek! Úgyis megyek én...

És róla fel sem tételezhető erővel az egyik néger felé fordult:

– Nézz a szemembe, te füstölt disznósonka! Most tüstént kedved szottyan, hogy leülj a földre, ide, egyenesen a tevetrágyára! Feküdj! Gyorsan aludj el, akár a mormota!

A tarka lebernyeges, hatalmas néger, aki rézkarikát viselt az orrában, megtántorodott, lehuppant, és az oldalára feküdt.

Duda a másik néger felé fordult, és égő szemét rámeresztve, így folytatta:

– Neked is alhatnékod van már, te túlrejt tök! Feküdj naplopó barátod mellé, és horkolj, mint ez a fekete bivaly!

A második néger tántorogva a fekvőhöz lépett, mellé dőlt, és most már mindketten hangosan horkoltak.

Manszur dühödten az alvó négekhez rohant, rugdalta őket és mérgesen káromkodott. Azután posztóöve csücskével megtörölte izzadt homlokát, Duda felé fordult, aki nyugodtan állt, két karját az ég felé nyújtva.

– Gyöngyfényű hold! – szolt Duda. – Te egyformán ragyogsz nagynak és kicsinynek, okosnak és ostobának. Világosítsd meg az értetlenek fejét, hogy ne vonsozlják Jámbor Dudát, mint egy levágott birka tetemét!

Meghajolt Manszur előtt, és így beszélt:

– Te a bölcs gondolkozás legszerencsésebb birtokosa elé vezetsz engem. Miért kell tönkretenni ezeket a finom, ügyes kezeket, amelyekre őszentségének szüksége van? Megyek én magamtól. Hogy pedig ez a két durva teve ne hemperegjen itt egy álló napig,

megparancsolom nekik, mit kell tenniük. Hé, ti sakáldögök! Fussatok gyorsan haza, és ott aludjatok holnap reggelig!

A két néger felugrott, feszesre húzta bő sarováriját, és hanyatt-homlok kirohant a kapun.

– Menj előre, jó tanácsok adója, tiszteletre méltó Manszur! – mondta Duda a kalifa küldöttjének. – Én majd mögöttem megyek.

A fáklyás fekete szolga elől ment, mögötte Manszur, aki állandóan hátra-hátranézett, és fenyegetően kopogott botjával.

Jámbor Duda utolsónak lépkedett, könnyedén szedegette hosszú, sovány lábát.

Áthaladtak az alvó Bagdad keskeny, kanyargós utcáin, amelyeket nappal élénk, zsibongó tömeg töltött meg. Most csak kutya-falkák marakodtak a kiszórt csontokon az utcakereszteződéseknél, és az éjjeliőrök, kereplőjüket forgatva, elálltak az utat, s már messziről kiáltották:

– Ki vagy? Beszélj, vagy leváglak!

Amikor az örök meghallották, hogy a kalifa nagy hóhérja, a véres Manszur jön, félreálltak az útból, földig hajoltak, és üdvözlő szavakat mormoltak.

Az út a nagy Didzsle folyó partjához vezetett. (Így hívták akkor a Tigrist.) Beszálltak a kalifa rájuk váró ladikjába, átkeltek a túlsó partra, ahol a vekil és néhány fegyveres harcos fogadta őket.

– Az idők ura haragszik, és nem alszik – szolt a vekil. – Azt parancsolta, hogy haladéktalanul állítsuk fényes tekintete elé a veszedelmes gonosztevőt!

– Hatalmas A1-Manszur! – kiáltotta Duda, felemelte karját, és a hold felé fordult. – Te mindent hallottál, és mindenért bosszút állsz a maga idején!

Manszur odalépett a vekilhez, félrevonta, és izgatottan, suttogva magyarázta, hogy ez a magas, rőt szakállú öregember valószínűleg nagy varázsló; nem kell megharagítani, hanem kíméletesen kell a palotába kísélni, nehogy mindenkit denevérré változtasson. A négereket elaltatta, s azok tüstént eldőltek, mint a részegek, azután parancsára felugrottak, és úgy elrohantak, mintha forró vízzel öntötték volna le őket.

– Értem, értem!... Tessék, tiszteletre méltó Jámbor Duda, kövess engem. Őszentsége, béke lebegjen fölötte, vár téged. Sietni kell.

A kalifa palotája és kertje óriási területet foglalt el, majdnem a város felét. A magas falak mögül terebélyes, dús datolyapálmák, karcsú cédrusfák kandikáltak ki, s közöttük számtalan lapos tetős épület, amelyekben ezernyi eunuch éber felügyelete alatt őrizték Musztanszir kalifa „gyöngyszemeit” – hétszáz feleségét. Távolabb emelkedtek a palota karcsú, csúcsíves minaretjei. Helyenként a falakon mozdulatlan, lándzsás őrszemek álltak.

A kéttornyú kapuban őr állt, és izgatottan várta a hóhérok mindig dühös és ingerlékeny fejének visszatérését.

Az őr utat engedett, és Jámbor Duda büszkén, ünnepélyesen – nem tekintve se jobbra, se balra – lépkedett a kalifa pompás kertjén keresztül.

A vekil és Manszur sietve előrement, felment a palota lépcsőjén. A nagyvezír már várta őket két szolgálóval, akik díszes bronzlámpát tartottak.

– Ki vagy? – kérdezte a nagyvezír, és ősz szakállára tette a kezét.

– Adám fia, pecsétvésnök, akit Jámbor Dudának neveznek.

– Mindjárt Musztanszir kalifa fényes szeme előtt állasz, lebegjen fölötte az ég kegyelme! Jól jegyezd meg, hogy te tőle nem kérdezhetsz semmit, neked csak válaszolnod szabad.

– Mindent elmondok, amit őszentsége meg akar tudni! – mormogta Duda.

Kanyargó csigalépcsőn felmentek a palota tetőjére, amelyet puha szőnyegek borítottak. Mint végtelen kupola borult a tető fölé a zafírkék, gyémántosan villódzó csillagokkal teleszórt mennybolt.

A tető egyik sarkában a hírneves bagdadi vörös szattyánbőrökből készült párnák heverték halomban. A párnákon középkorú férfi ült. Nagy fehér turbánt viselt, szakálla feketére festve, vörös selyemköntöse vállán hímzett aranyvirágok. Körülötte félkörben néhány bizalmas embere guggolt, kezük a térdükön.

Duda sokáig várakozva állt, és félig elfordulva a távolba nézett.

A folyó túlsó oldalán a város fő kereskedőnegyede már könnyű ködbe burkolózott. Itt-ott még elszórt fények pislákolnak. A Didzsle folyón apró fodrok csillogtak a hold ezüstös fényében. Tisztán látszott, milyen messzire hömpölyög a folyó a Perzsa-öböl felé.

„Végre itt vagyok a hatalmas kalifa palotájában – gondolta Duda, és izgalmában elállt a lélegzete, de látszólag méltóságteljesen

nyugodt maradt. – Kilenc esztendő óta várom ezt a boldog pillanatot. El ne szalaszd a szerencsét, Duda, amely ma rád vár a mindenható uralkodó e mesebeli palotájában!... De mi lesz később? Az lesz, amit te magad képes vagy elérni...”

– Hallgass meg, tiszteletre méltó férfiú – szólt a vekil Dudához lépve. – Most rögtön öszentségéhez mégy, térdre ereszkedel előtte, és szótlanul vársz.

Duda a szőnyeg szélére tette saruját, a kalifa elé ment, térdre ereszkedett, leborult, és megcsókolta keze között a szőnyeget.

– Jó egészséget, rőt szakáll! – mondta a kalifa. – Hallottam, hogy titkos dolgokat tudsz!

– Mint mindig, most is az igazságot mondtad, ó, csalhatatlan! Növekedjék még nagyobbra hatalmad és dicsőséged! De minden fontosat, amit tudok, csakis neked mondhatok el, idegen hallgatóság nélkül. Így követeli Al-Manszur végrendelete.

– Hűséges barátaim! – szólt a kalifa a guggol ókhoz. – Menjetek pihenni a palota termeibe, én itt maradok nagyvezíremmel.

Mindenki felállt, és kezét mellére szorítva, apró, tiszteletteljes léptekkel távozott.

Duda szótlanul nézett a kalifára, és ezt gondolta:

„Íme, itt van előttem a leghatalmasabb muzulmán, a próféta utóda. Ez a mindennapi külsővel megáldott arab birtokolja az iszlám legmagasabb szellemi erejét. Feléje irányulnak a világ nyolc tájáról Mohamed minden tisztelőjének gondolatai és imái. A kalifa hatalmassá tehet és felemelhet a szerencse és a boldogság csúcsára, vagy letaszíthat a szerencsétlenség feneketlen szakadékába.”

A kalifa kivett egy kis díszes ezüstdobozból egy aranygyűrűt, és azt kérdezte:

– Te vésted ezt a gyűrűt?

– Meg kell néznem.

– Fogjad!

Duda térdén odacsúszott a kalifához, elvette a gyűrűt, és érezte, hogy hozzáér a kalifa jól ápolt kezéhez. Úgy tetszett neki, hogy ettől az érintéstől beleköltözött az iszlám szellemi ereje, és szinte megperzselte.

Miután megtekintette a gyűrűt, így szólt Duda:

- Én véstem ezt a gyűrűt öt esztendővel ezelőtt.
 - Tudod-e, hogy ezért a vésetért le kell vágni őrült fejedet?
 - Megteheted, ó, törvények őre, de akkor a titkot magammal viszem, nem tudsz meg semmit, pedig a titok úgy függ fölötted, mint a végzet éles kardja.
- A kalifa összeresztent...
- Mondj el mindent, amit tudsz, s én megígérem, hogy megvédelek, és a hajad szála sem görbül meg...

A „lóugrás”

Duda megmozdult, sarkára guggolt, mint az imádkozók, majd hirtelen hátrafordult. Már egy őr sem volt mögötte a kis térségen. Eleinte nyugodtan, majd mind hevesebben beszélt.

– Jól tudod, ó, nagyúr, hogy a bölcs Harun ar-Rasid kalifa halálával a nagy arab nemzetség hatalma és dicsősége megingott, és kudarc kudarcot követett.

– Hogyne tudnám! Hogyne bánkódnánk ezen!

– A nagy birodalom, amelyet az arabok fényes, győzhetetlen kardja teremtett, s amely határait Mauretánia termékeny földjétől, a kínai Kasgar zord, kopár hegyeiig kiterjesztette, a belső rendetlenség és a vad mongolok ellenséges hordáinak betöréseitől megrendült.

– Ez is ismeretes előttem!

– Bele kell-e törődnünk ebbe nekünk, igazhivőknek, és be kell-e várnunk a gyászos véget, amely felé az arabok hatalmának elgyengülése vezet, vagy minden erőnket össze kell szednünk, hogy újra győzelmesen lobogjon mindenütt a próféta nagy zöld zászlaja?

– Ez a gondolat már rég nem hagyj a nyugton a szívemet.

– Téged az a gyűrű nyugtalanít, amelyet egy elesett harcos, Abd ar-Rahman, a nagy hadvezér utolsó leszármazottja kezén találtak. De hátha maradt fia? Méltó és gyönyörű fia, ragyogó elméjű?... Az arabok mindig azért szenvedtek, mert a sejkjeik között gyűlölködés volt.

– Bizony, ez a mi legrégebb, állandó bajunk! – sóhajtott a kalifa.

– A nagy embereknek a nagy tettek végrehajtásához megfelelő segítőtársakkal kell körülvenniük magukat. Ha létezik Abd ar-Rahmannak, a nagy hadvezérnek, a frankok megsemmisítőjének, a minden napnyugati országot meghódítással fenyegetőnek utolsó leszármazottja... ha él egy olyan iijú, aki a legmagasabb fokú tudást sajátította el az általad alapított medreszében^[2], aki ragyogóan szép és bátor, mint a hold az égen, aki megfékezi a vad lovakat, akinek fényes kardja olyan, mint a villám, akamád-e, ó hatalmas kalifa, hogy ez az ifjú oly közel álljon hozzád, mint a fiad, olyan odaadóan, tisztán és megbízhatóan, mint Allah szava?... Hogy ő vezesse seregeidet új

győzelmekre, hogy ismét fényesen felragyogjon, mint hajdanában, az arab dicsőség hírneve?

A kalifa csodálkozva pillantott a nagyvezírrre. Az halkán és tiszteletteljesen válaszolta:

– Magától értetődik, hogy jobb, ha egy ilyen fényes harcos odaadó jó barát és védelmező, mint ha titkos, alattomos ellenség. Mindenkinek, aki szolgálni tudja az arab név dicsőségét, meg kell kapnia a legszentségesebb bagdadi kalifa támogatását és áldását.

– De hol ez a harcos, mutasd meg nekem, feltéve, ha élő ember, és nem képzelt alak, vásári fecsegőktől kitalált, üres mese.

– Meg tudom mutatni neked. De félek, vajon nem kell-e később megfizetnem érte, nem kell-e a megbánás könnyeit ontanom, és bánatomban a hajamat tépnem, hogy őt romlásba döntöttem. – A kalifa így szólt:

– Megígérem neked, ha ő olyan, amilyenek leírtad, ha nem követett el, és nem követ el semmi bűnt, akkor örök védelmem alatt fog állani. Hogyan vélekedsz erről, hűségese, bölcs nagyvezírem?

– Tanácsot akarok adni, vaj ha nem találnád arcátlannak és esztelennek...

– Beszélj! – parancsolta a kalifa.

– Te már, természetesen, hallottál az új, szörnyűséges, nagy hódítóról. Ternudzsin Dzsingisz kánról, aki keletről jött vad mongol, vagyis tatár hordákkal, és Horezmben hagyta az unokáját...

– Természetesen! A kegyetlen Batu kánról beszélsz? Miért kérdezel róla?

– Azt javaslom neked, hogy ezt a bátor ifjút, amennyiben csakugyan olyan, amilyenek Jámbor Duda leírta, küldd el követekként, levéllel és ajándékokkal a kegyetlen tatár kánhoz. Parancsold meg ennek az ifjúnak, hogy kövesse Batu kánt továbbra is, minden hadjáratában, és bírja rá, hogy álljon el a kalifa országának meghódításától, ahelyett induljon a napnyugati országokba, pusztítsa el és foglalja el azokat... Még nem tudjuk, mit forogtat a fejében a hatalmas Batu kán. De talán a tatároknak kedvük támad, hogy a mi boldog országunkba jöjjenek... Ez esetben a követed, aki figyeli a tatár minden készülődését, idejekorán értesít téged, hogy dicső seregeink felkészülhessenek.

Amikor a nagyvezír elhallgatott, így szólt a kalifa:

– Mint mindig, most is hasznos tanácsokat adsz, hűséges szolgám. Magától értetődik, először alaposan meg kell vizsgálni Al-Manszur ifjú leszármazottját. Éppen ezért, Jámbor Duda, vezesd őt ide, egyenesen hozzám, én majd eldöntöm, hogy a tatár kánhoz küldjem-e az ifjút, vagy valami más megbízást adjak-e neki.

– Örömmel teljesítem parancsodat – mondta Duda –, és a lehető legrövidebb idő alatt eléd vezetem a fiatal Abd ar-Rahmant.

– És most, Jámbor Duda, beszélj el, hogyan találtad meg ezt az ifjút, és mondj el róla mindent, amit tudsz.

A szabad vadász titka

Jámbor Duda egymáshoz illesztette ujjai végét, és hozzáfogott elbeszéléséhez:

– Természetesen hallottál róla, és emlékezel a népek ötszáz esztendővel ezelőtti nagy csatájára, amikor a dicsőséges és győzhetetlen arab seregek leigázták Hispániát, és áthaladva a Pireneus-hegységen, mint a háborgó tenger lezúdultak a frankok virágzó rónáira... Természetesen emlékszel rá, ó, mindentudó és éles elméjű, hogy ez a harc eleinte győzelmet hozott oroszlánjainknak, ámde a frankok is úgy harcoltak, mint dühödt, veszett farkasok, és a győzelem zászlaja egyszer egyik, másszor másik oldal felé hajolt... A frank seregeket a vasvértetbe öltözött bátor hadvezér, Martell Károly vezette... Martell „kalapácsot” jelent... Úgy látszott, hogy a legmagasságosabb Úr szeme örömtől csillog, mert igazhívői mindenütt győznek... De valami helyrehozhatatlan baj történt: a csata tetőfokán lovával együtt elesett dicső vezérünk, Abd ar-Rahman, és vele pusztult hűséges zászlótartója is. A próféta zöld zászlaját, amely a rettenthetetlen harcosok fölött repdesett, a csata porába taposta a lovasság.

– Ó, milyen szerencsétlenség!... – sóhajtotta a kalifa.

– Lovasaink, miután nem látták zászlajukat, fejüket veszve ide-oda vágattak; egy részük abbahagyta a támadást, és megvárta a reggelt. A frankok azonban, mivel nagyok voltak a veszteségeik, és kimerültek a heves ütközetben, még az éjszaka kelet felé vonultak abban a hiszemben, hogy elvesztették a csatát... Hűséges vitézeink benyargalták az egész síkot, de hiába keresték Abd ar-Rahman holttestét; nem találták meg sem őt, sem a fegyvereit, sem a lovát... Azrail, a halál angyala, bizonyára élve vitte Allah trónusa elé... Ha akadt volna akkor egy bátor vezér, aki seregeinket összegyűjtve, újra támadásra vezette volna a visszavonuló frankok ellen, könnyen győzelmet arathattunk volna, és birtokunkba vehettük volna az egész frank földet. De a vezérek, akik éjszakai tanácskozásra gyűltek össze, így határoztak: „Bármikor ráérünk seregeinket összegyűjteni, a szétszóródott csatasorokat rendbe hozni és ismét

visszatérni a frankok földjére, hogy a hitetleneket véglegesen tönkre verjük és leigázzuk.” És – ó, jaj! – seregeink visszavonultak.

– Ez oktan és népünkhöz nem méltó határozat volt!

– Múltak az évek, elmúlt teljes öt évszázad – folytatta Duda –, az arab sejkek ellenségeskedtek egymással, és nem támadt közülük új Abd ar-Rahman, hogy egyesítse valamennyit hatalmas keze s a próféta magasztos zöld zászlaja alatt, és miként a háborgó tenger pusztító hullámai, újra rázúduljon a hitetlenek virágzó rónáira...

– Csakugyan nem maradt semmi feljegyzés a dicső Abd ar-Rahmanról? – kérdezte töprengve a kalifa.

Duda kitárta karjait:

– Sokat kérdezősködtem mindenkinél, akinél csak tudtam: kérdeztem öreg imámokat, a medreszék legbölcsebb tudósait, vándor énekeseket és az ősi hősmondákat jól ismerő derviseket... Mindegyik mást mondott, de pontosan egyik sem tudott semmit. Mert hiszen, ha az ember a mecset lépcsőjénél ül – amely mecset, hála a te gondoskodásodnak, felépült, dicsőíttessék neved mindörökre! – a világ mind a nyolc tájáról való különféle ember megy el mellette, és sokszor hall csodálatos történeteket...

– Nos, most te mondj nekem csodálatos történeteket.

– Egyszer egy komor arcú vándor jött oda hozzám, a szemében rejtett gondolatok égtek. Meglepett, hogy mit rendelt nálam, amit egy aranygyűrűbe kellett bevésnem... – Duda elhallgatott.

– Milyen vésetet rendelt? Beszélj gyorsabban! – kiáltotta a kalifa fojtott, haragtól remegő, tompa hangon.

– Ezt rendelte: „Abd ar-Rahman, a frankverő, az igazhivők reménysége”...

– És te megcsináltad?

– Amit megrendelnek, azt meg is csinálom.

– Milyen volt az az ember? Találkoztál vele később is? Itt van-e Bagdadban, vagy idegen országokba utazott?

– Jó néhányszor láttam. Öreg vagyok, sok mindent láttam én! Amikor utoljára láttam, már erősen megöszült ez az ember. A mecsetbe ment. Mellette egy életörömet sugárzó ifjú lépkedett, kezében szent könyvek. Emlékeztem erre az ifjúra. Buzgón látogatta a medreszét. Egyszer utánakiáltottam. Odajött hozzám, és leült mellém. Megvendégeltem friss datolyával. Elbeszélgettünk és

megbarátkoztunk. Még a házamba is eljött, és nálam töltötte az éjszakát. Megtetszett nékem ez a derús, mindenkire szívélyes ifjú, aki tisztelte az öregebbeket, éles elméjű volt, és szerette az ősi énekeket. Nem szent könyvekben gyönyörködött leginkább, hanem a régi hősmondákban és az arabok nagy hódításairól szóló elbeszélésekben.

– Hol ez az ifjú? Egy nagyon tapasztalt embert ültetek majd annak a helynek közelébe, ahol dolgozol, s az emberem majd követi őt.

– Engedd meg, hogy szerény tanácssal szolgáljak. Én tudom, hol lakik most ez az ifjú. Miután dicsérettel és kitüntetéssel befejezte tanulmányait a medreszében, felállította régi sátrát a Ben Abjad-törzs nomádtáborában. Ott él dédnagyanyjával, aki főz neki, és ősi énekeket énekel. Ez az ifjú a legvakmerőbb az egész táborban. Szőnyegbe csavarta és elrakta könyveit, s most csökönyös lovak megszelídítésével és betanításával, valamint vadállatok elejtésével keresi kenyerét. Néha, amikor bejön Bagdadba, meglátogat, és egyszer sajtot, másszor datolyát és szőlőt hoz nekem. Nálam száll meg éjszakára, és hallgatja a régi időkről szóló elbeszéléseimet. Ha megtudja, hogy látni kívánod, boldogan feltörli homlokával a port ragyogó trónusod előtt.

A kalifa gondolkozott, majd így szólt:

– Ha csakugyan olyan tudós, amilyennek mondd, és lelke: dicsőségre törekszik, akkor megteszem őt... – a kalifa elharapta a szót, majd így folytatta: – akkor talán magas polcra helyezem.

Alig néhány napra rá Jámbor Duda megjelent az ifjúval a kalifa palotájában. A kalifa mindkettőjüket abban a teremben fogadta, ahol virágok között szökőkutak vékony ezüst vízszugara szökkent a magasba, és hűvösséget árasztott.

Az ifjú szép volt és arányos termetű. Szerényen, de méltóságteljesen viselkedett.

A nomádok szokásos csíkos ruháját viselte, az övében régi damaszkuszi mívű kinzsált hordott.

A kalifa maga elé ültette az ifjút a szőnyegre, kegyes tekintettel nézte, de Duda észrevette, hogy a kalifa összehunyorított szemében néha baljós, gonosz kis tüzek gyúlnak. A lovakról kérdezősködött, megkérdezte, melyik törzsből való a dédnagyanyja, és az oroszánvadászati felől érdeklődött.

Abd ar-Rahman mindenről egyszerűen és őszintén beszélt:

– Hiszem, hogy lesz háború, és kiránthatom kardomat a próféta zászlajának védelmére. Szeretnék messzi országokba utazni, főképpen napnyugatra, Hispániába, hogy megtudjam, élnek-e ott nagy hódítóink bátor utódai.

– Most semmiképpen sem Hispániába kell utazni, hanem északra és keletre. Ott nagy események érlelődnek, és eddig még soha nem látott háború készül – jegyezte meg Duda.

– Miből gondolod ezt? – kérdezte a kalifa, és megparancsolta, hogy szolgáljanak fel illatos sirázi bort. Miután megkínálta Dudát és az ifjút, figyelemmel hallgatta válaszukat.

Duda méltóságteljesen végigsimította szakállát, és így szólt:

– Távoli országokból érkezett utasok elmondták, hogy a nagy Itil^[3] folyam alsó folyásánál a hitetlen tatárok, másképpen mongolok, ismeretlen, hatalmas törzsei hadiszállást rendeztek be.

– Ez nagyon fontos. El kell oda küldenem követemet és megbízható kémeimet.

– Ha Abd ar-Rahmant küldöd a tatár kánhoz, s én, mint írnok és orvos, elkísérem; sőt hiszem, hogy Abd ar-Rahman hamar kiérdemli a kegyetlen tatár uralkodó kegyét, magam pedig a kán udvari orvosa leszek. Akkor majd alkalmas emberekkel mindenről értesítjük szentségedet, amit a vad északi hordák parancsol ója kigondolt, és majd tudatjuk, milyen erős, és hogyan lehet legyőzni.

– Majd gondolkozom ezen, te pedig addig is az előkelő utasok vendégházában fogsz lakni. Ott úgy ellátják és óvják Abd ar-Rahmant, mint drága vendéget. Mindent megszereznek neki, amit megkíván. S te együtt leszel vele. A nagyvezír majd felszerel benneteket mindennel, ami az útra szükséges.

Duda mélyen meghajolt a kalifa előtt:

– Óvjon a Mindenható, s adjon néked dicsőséget, amely méltó hozzád és nagy őseidhez!

Duda és Abd ar-Rahman távozása után így szólt a nagyvezír:

– Ez iijú szerencsájének látóhatárán fényes csillag van emelkedőben. Nagyon jó, hogy elküldöd a mongolok kánjához, de még jobb lesz, ha a hatalmas Batu kán őt is magával viszi a világ végére, ahonnan egyikük sem tér vissza, hanem megtérnek őseikhez.

A kalifa fejét csóválta, és csak ennyit mondott:
– Csak a mindentudó Allah tudja, hogy mi lesz számunkra a legjobb.

MÁSODIK RÉSZ AZ ITIL ALSÓ FOLYÁSÁNÁL

A Szelek kedvence

A Szelek kedvence, a kétárbocos, meredek oldalú gálya, amelynek párkányai fekete szurokkal voltak bekenve, enyhén ringva haladt észak felé a rideg Abeszku-tengeren^[4]. A szél felduzzasztotta a szürke és vörös négyzetekből összevarrt vitorlákat, amelyek sakktáblára emlékeztettek. Az elcsigázott, lábukon megvasalt, félmeztelen evezősök a hosszú, szálkásra száradt evezők mellett feküdtek a padokon.

A zömök kormányos, kék turbánját ornyergére húzva, nekitámaszkodott a kormányaidnak, és hunyorogva, szüntelenül előrenézett a távolba, a magas hajóorr mellett, amely ragadozó madár alakjára volt kifaragva.

A tenger szélénél és a szürke fellegek ködös távolában keskeny nádascsíkok húzódtak. Ott ömlött a hatalmas Itil folyam sok ágban az Abeszku-tengerbe.

A gálya orrán levő fából faragott madár görbe nyakán egy néger gyerek ült lovaglólülésben, és a kormányos kiáltásaira figyelt:

– Szaid, te fekete béka, látod-e már végre a torkolatot? Megtaláltad-e már a tengersizorost a nádasok közt?

– Sok-sok tengersizorost látok! – kiáltotta Szaid.

– Keresd a halmot a parton! Amelyiken egy kőbálvány áll. Miért nem látod, te kígyófióka? Töröld ki a szemed!

– Nincs kőbálvány... Nem látok semmiféle kőbálványt...

– Mássz fel az árbocra, a legtejjére! De frissen!

A messzi országok fűszeres illatát árasztó pálmafa lán, a párkány mellett, egy fiatal arab ült vörös csíkos ruhában, derekán színes posztóövvel. Bő, kék sarovárját durva sárga børsaruba dugta. A szél lobogtatta fekete fürtjeit és hófehér turbánja csücskét, amely lecsüngött a fiatal arab bal fülére – jelezve, hogy aki a turbánt viseli, tudós ember.

A mocsári madarak óriási rajokban szálldostak a sűrű nádasok fölött.

– Hol az Itil torkolata? – kiáltotta az arab.

– A nagy Itilnek hetven torkolata van – válaszolta a kormányos. – Meg kell találnunk a főtorkolatot. Mert ha nem a helyes torkolatba kerülünk, a hajó elvész a szigetek meg a nádasok közt, és zátonyra kerül... Keresd, Szaid, a kőbálványt!

A néger gyerek felvisített az árboc csúcsán:

– Kőhalmot látok! Az oldalán valami kőbálvány fekszik!

– A régi istenek meghaltak! A régi istenek elrejtöztek a mocsarakban! – mondta mosolyogva az arab. – A vén világon új istenek uralkodnak, akik a kegyetlen tatár kánnal repültek ide. Ezek az új istenek a mongoloknak hoznak szerencsét.

– Evezősök! – kiáltotta öblös hangon a kormányos. – Hé, felügyelő, ébredj! Gyorsan feküdjetek neki az evezésnek! Figyeld a vizet, Abd ar-Rahman sejk! – folytatta a kormányos az arab felé fordulva. – Már nem a sós tengeren haladunk, hanem a nagy Itil édes vizén. Látod, hogyan úsznak az ezüstös halrajok? Fölöttük sirályok keringenek... Gyorsan evezetek! Közel már az Itil!

– Az evezőkhöz! – A napbarnította, mogorva felügyelő, aki elnyűtt vörös turbánt viselt, és eddig egy kötélcsomón bóbiskolt, most felébredt. Ügyesen pattintott hosszú szíj korbácsával, a fáradtan felkászálódó evezősök meztelen hátát verte, és kalapácsával egy deszkán kopogott.

– Ingyenélők! Kialudtatok magatokat a kedvező szélben! Most lássatok munkához. A lustáknak nem adok ebédet!

– Dehogynem adsz! – feleselt néhány hang. – Nélkülünk nem mégy semmire!

Az evezők felkavarták a zavaros, zöldes vizet, egyenletesen emelkedtek és süllyedtek a felügyelő egyre gyorsuló kalapácsütéseinek ütemére. Az evezősök minden erejüket megfeszítették, előrehajoltak, majd hátra, hogy majdnem a gerincükre estek.

A szürke-vörös kockás vitorlák elemyedtek, és könnyedén lobogtak a gyenge szélben.

– Hadzsi-Tarhan^[5]... Ott látom Hadzsi-Tarhant! – kiabált a néger gyerek az árbocról.

– Ohé, Iszlám-aga, ébredj! – kiáltotta a kormányos a hajósgazda fülkéje felé. – Hadzsi-Tarhanhoz közeledünk!

A keskeny ajtajú kis fülkéből morgás, káromkodás és átható női sikoly hallatszott.

– Menj egyenest, Makszum! Kerüld el Hadzsi-Tarhant! – mondta egy rekedt hang a fülkéből. – Senkit se engedj a fedélzetre! Hajtsd az evezősöket! Eredj felfelé az Itilen.

Makszum egész testével a hosszú kormányaidnak dőlt, s a gálya kissé elfordult.

Kis falu úszott el lassan a gálya mellett – a kazárok hajdani gazdag fővárosa. A parton cölöpökön álló, megbámult náddal fedett viskók látszottak. Emberek futkostak a folyamba mélyen benyúló deszkaépítményen, kiáltoztak, színes rongyaikat lengették. Sokan hosszú, keskeny csónakba ültek, és gyorsan evezve a gálya felé igyekeztek.

A tengerészek, csákllyával a kezükben, a párkányon álltak, hogy mindenkit a vízbe taszítsanak, akinek eszébe jutna, hogy felmásszék a fedélzetre.

Egy kereskedőforma, tisztos, hosszú szakálla ember több evezőstől hajtott nagyobb csónakon a gályához közeledett.

– Ohé, Iszlám-aga! Hívjátok elő Iszlám-agát! – kiáltotta a férfi. – Él-e, egészséges-e Iszlám-aga? Régi barátja és vendéglátója vagyok. Már sokszor utaztam a Szelek kedvencén. Mondjátok meg a gazdának, hogy Abdul-Fath vagyok Bagdadból.

A fiatal arab követ odalépett a faragott ajtóhoz, és erősen megkopogtatta: – Iszlám-aga! Engedd a gályára ezt az embert! Hallottam róla, és beszélnem kell vele.

Kinyílt a faragott ajtó, és kilépett Iszlám-aga, a széles vállú, kövér hajósgazda. Térdig érő sötétkék ingben volt, öv nélkül. Duzzadt, gyűrött arca – amelyet durva, sötét szakáll borított – és réveteg szeme részeg éjszakákról beszélt. A hajósgazda szeplős mancsával megvakarta hasát, mezítelen lábát világossárga, felfelé kunkorodó papucsába dugta, és a hajópárkányhoz ment.

A fiatal arab figyelően tekintett a nyitott ajtóba. A homályból egy fénytelen-fehér arcú, kis termetű nő lépett elő. Füstszürke, vörös paszománnyal szegett, szigorúan zárt ruhája bizánci szabású volt. Vékony nyakán gyöngyfüzér. Sötét, nyugodt szeméről fölvetette

ívelő szempilláját, egy pillanatra megtorpant, mintha csodálkoznék és kérdezni szeretne valamit a fiatal arabtól. Szép fejét hirtelen mozdulattal a tenger felé fordította, és parányi szája így suttogott:

– Idegen, vad ország! Nádas és mocsár! És azután, szegény Daphne, újabb rabszolgaság vár rád!... – Ezüst karpereces, finom fehér kezével eltakarta szemét, és eltűnt a fülke homályában.

Meglepő dolgok

Az öreg Nurali Csovdur kis nomád törzse a reggeli nap sugarainál előbukkant a kék sztyeppéből. A hatalmas, bővizű Itil szélesen hömpölygött előttük. A birkák szétszóródtak a parti ösvényen, fáradtan kullogtak az őket hajtó félmeztelen, barna gyerekek előtt. A farkuknál és orruknál fogva egymáshoz kötött tevék hosszú karavánt alkottak. Púpjaik között, a felmálházott háztartási holmikon és a szétszedett jurtákon sötét arcú, kimerült öregasszonyok ültek, karjukon egy-egy csecsemő.

Az asszonyok kifakult málnavörös rongyaikban, ringó, büszke járással haladtak a karaván egyik oldalán. A férfiak külön mentek, fojtott hangon beszélgettek, és izgatottan hadonásztak. Néhányan meggörnyedve felmásztak a homokdombra, aztán gyorsan visszafutottak. Mindnyájukat rémület fogta el.

Ismerős helyek... Évek hosszú sora óta itt, ezen a termékeny legelőn tartott tavaszi pihenőt az öreg Nurali Csovdur ősi nomád törzse. Azelőtt sárga pusztai antilopfalkák futkároztak itt állandóan, és néha ijedős vadlovak is legelésztek erre.

Ennek a szörnyű évnek tavaszán, a puszta térségen, a halom lankáján, mint virító tavaszi pusztavirág, különös ház nőtt ki váratlanul a földből: aranytól csillogott, magas, karcsú tornyát színes csempe díszítette. És minden ösvényen, távolban és közelben furcsa lovasok vonultak, medvéhez hasonló, bozontos, fürge kis lovakon.

Nurali Csovdurnak már hosszú szakállú fiai, erős lábú, izmos unokái és kicsiny, nyughatatlan dédunokái voltak, összesen kilencvenkilenc férfiú – óvja őket a Mindenható és Mindentudó kegyelme! És Csovdur összetartó nemzetségének minden tagja ezen a fényes reggelen tágra meredt szemmel nézett egymásra. Az idősebbek felkiáltottak:

– Mi ez? A dzsinnek tréfája?... Csak Allah kertjeiben vannak ilyen aranypaloták! Vagy talán itt, a pusztán építettett magának mesebeli palotát a hatalmas Ifrit?^[6]... Ugyan ki lakhatik ilyen házban?

És mindannyian várták, mit mond, hogyan dönt a törzs véne, a bölcs dédapa, és türelmetlenül tekingettek feléje. Azonban Nurali

Csovdur, aki nagy fehér turbánt viselt, és naptól kifakult gyapjúköpenybe burkolózott, csak keresztbe tette nyergén idő koptatta, ezüstgombbal díszített hosszú botját, és szótlánul léptetett öreg almáspején, s mintha saját magának sem hinne, könnyes szemmel tekingetett a hosszú élete alatt sohasem látott mesebeli aranypalota felé.

Csovdur végre meghúzta a kantárszárát. A karaván kiáltozva megállt. A fiúk és unokák odafutottak, és körülvették a törzs csalhatatlan vezérét. A szél játszadozott az öreg fehér szakállával, és a rekedt hang bánattal teli szavakat suttogott halkán:

– Új, nehéz idők jöttek!... Mindaz, amit körös-körül látunk, nem öröm nekünk! De ha így akarja a Mindentlátó és Mindentudó, akkor minden igyekezetünkkel el kell hagynunk a baj e nyomasztó, szikes földjét, és a menekülés igaz útjára kell térnünk... Itt pusztulás vár reánk... Ősi legelőinken már idegen ménesek legelnek!... Büszke asszonyainkat meggyalázzák, nyájainkat elhajtják, szeretett gyermekeinket, reménységeinket elragadják, és idegen országokban eladják!... Gyorsan hajtsátok a jószágot a távoli pusztákba, a Nagy Szikla^[Z] felé... El erről a szörnyű helyről, el a könyörtelen, kegyetlen mongoloktól! A haragvó Allah dühe hajtotta ide ezeket a vad harcosokat messziről, napkeletről, a mi ősrégi földjeinkre. Gyorsan el innen!... De vajon jobb lesz-e ott?... Felhők tornyosulnak utunk fölött. Ó, milyen idők! – És Nurali Csovdur sóhajtva felemelte botját szorongató két kezét, imát mormolt, azután saruja sarkával megrugdalta öreg pej csődöre oldalát, és könnyes szemmel kérte a távoli Allahot, hogy védje, óvja fiait, unokáit és dédunokáit.

Mongol őrjárat

Szaid, a göndör hajú néger gyerek, aki az első árboc-keresztgerendáján ült, sivalkodva lecsúszott, és hanyatt-homlok rohant végig a fedélzeten.

– Iszlám-aga! Kerekeken guruló város és aranyház van előttünk!

– Úgy látszik, kőbe verted az üres kobakod! Almodban láttad azt a várost! Hol van? Hol van?

– Igaza van a fiúnak! – szólt közbe egy fiatal tengerész, aki a kormánynál állt. – Előttünk az új tatár város, a félelmetes, gördülő város, amely kerekeken gurul a sztyeppén át.

– Nem látom! – A hajósgazda kék inge bő ujjával törülgette a szemét. – Valamennyien összevissza fecsegték, mint a részegek, amióta bekerültünk ebbe a mocsári ködbe.

– Oda nézz, aga! – hajtogatta a néger gyerek, és egy helyben ugrált. – Látod, ott, ahol a halmok vannak, ott áll a fénylő ház.

– Látom. Pásztortüzek égnek.

– Az nem pásztortűz! Az színaranyból épült ház. Úgy csillog a nap sugaraiban, mint a tűz.

– Mit fecsegsz, békaporonty! Hogy lehet itt, a vad pusztaság kellős közepén aranyházat építeni?

– Ez pusztai rablók csapdája! – erősködött egy tengerész. – A Mekkába menő zarándokokra lesnek. Itt kirabolják őket, és holttestüket a folyóba dobják.

A félmeztelen, pádhoz láncolt rabszolgák megfélemedtek az evezőkről, a párkányba kapaszkodtak, és sóvárogva néztek a távolba, ahol az aranyépület most is úgy világított, mint a tűz.

– Színarany ház! – kiáltoztak rekedt, durva hangon, és megpróbálták eltépni láncukat. – Ha csak egy darabkát letörnénk belőle, mindegyikünk megvásárolhatná a szabadságát. Gyerünk, romboljuk le ezt az aranyházat, amelyet Allah nekünk ajándékozott.

– Város ez! Igazat mondtam! Város! – örvendezett a néger gyerek, és tovább ugrált. – Iszlám-aga, te ezüstdirhemet^[8] ígértél annak, aki először veszi észre a tatár város falait! Én vettem észre, add ide gyorsan a dirhemet!

– Helyre! Az evezőkhöz! – bömbölte a hajósgazda.

Csattogott a felügyelő hosszú korbácsa az evezősök meztelen hátán. A rabszolgák fájdalmukban ordítva, jajveszékelve, gyorsan a padjukra ültek, és megragadták a lapátot.

– Talán ez valami mazar^{9]} – bosszankodott a hajósgazda. – Egyetlen épület ez csupán, amelyet valamely pusztai kán építtetett egyik őse sírja fölé... Mazar ez, sír! Az még nem város! Hol vannak a mecsetek? Hol a medresze? És végül hol vannak a fürdők s a kereskedők boltjai? Hol vannak a lakosok házai? Miféle város ez? Nem látod soha az ezüstdirhemet, te kutyakölyök!

– De igen, ez tatár város, kerekeken! – mondta meggyőződéssel a kormányos. – Itt az új fővárosa a keletről jött ismeretlen, szörnyű törzsnek, amely rémületbe ejt minden népet. Kerekeken járó sátrakban laknak, és a városuk egyszer itt barangol, másszor kimegy a sztyeppre, ahol jobb legelőket keres a jószágoknak. Abban az aranyházban lakik a főkagánjuk, akinek a feje olyan óriási, mint egy nagy üst. Sanda szeme egyetlen pillantásával megállít, és feldönt mindenkit, aki közel mer menni hozzá...

– Feküdjetek jobban az evezőkre! Előre! – dühöngött a hajósgazda. – Felügyelő, üsd ezeket a lusta barmokat!

Az evezősök izzadságtól fénylő vállal, teljes erejükből húztak.

A meredek oldalú, kétárbocos, szép gálya lassan haladt előre a bővizű folyó erős sodra ellenében. A matrózok a hajó mindkét oldalán hosszú, vékony rúddal mérték a mélységet.

– Zátony! A gálya súrolja a medret!

– Vesd ki a horgonyt! – kiáltotta a hajósgazda.

Két horgony csobbant a vízbe, a kötelek megfeszültek, és a víz felkavarodott a hajóoldalaknál. A folyó sodra hideg hullámokat hozott, szalmaszálak és zöld gallyak kavarogtak a tetejükön.

A magas náddal benőtt part nem volt messze.

A síkon lovasok tűntek fel, hosszú szárnyú bundát és csúcsos végű bőrkucsmát viseltek. A folyó felé kanyarodtak, a vízhez lovagoltak, megálltak a zátynál, és rövid lándzsájukat rázva érthetetlen szavakat kiáltottak. A mély vízmosások megakadályozták őket abban, hogy közelebb menjenek a hajóhoz. Fiataloknak és öregeknek egyformán sötét, szőrtelen volt az arca, amelyet kicserzett a szél és a forróság. A rövid lábú, vastag nyakú,

hosszú sörényű lovak horkantottak, prüszköltek, és a sebes sodrú vizet szaglászta.

A lovasok csoportjából kivált egy öregember. Sárga csíkos kaftánt viselt, brokát kucsmája széles rókaprémmel volt szegélyezve. Az öreg a vízbe nyargalt, és hol perzsául, hol arabul, hol pedig kipcsák nyelven kiáltott valamit.

– Kik vagytok? Honnan jöttetek? Kié ez a vitorlás? Miért jöttetek ide? Mit viztek? Válaszoljatok! Én a hatalmas világhódító terdzsumanja^[10] vagyok.

A kormányos, aki már sok országban járt, kipcsákul válaszolt:

– Ez a gálya a Vaskapu^[11]-béli tiszteletre méltó kereskedőé, Iszlám-agáé. A bagdadi kalifa őszentsége rendkívüli, méltóságos követe utazik rajta. Hát ti kik vagytok?... Messze van-e innen a világ nagy leigázójának trónusa? A gálya tulajdonosa meg akarja csókolni előtte a szőnyeg porát, és drága ajándékait akarja átnyújtani.

Az öreg tolmács, aki kengyelig merült a vízbe, dühösen kiáltotta:

– Eresszétek le a csónakokat! Jöjjetek a partra! Mutassátok meg a rendeletet, amely megengedi, hogy a mongol birodalom földjén utazzatok.

Más lovasok hozzátették:

– Mutassátok meg, mit hoztatok a dzsihangir^[12] harcosainak!

Iszlám-aga, a hajósgazda, reszkető ajakkal, fojtott hangon sietős parancsokat adott a matrózoknak:

– Dugjatok el a hajófenékben mindent, amit csak lehet! Zárjátok le a fedélzeti nyílásokat!

A sűrű parti nádasból egy keskeny, szurkozott ladik úszott elő. Fegyveres tatár harcosok ültek benne. Kampós lándzsájukat beleakasztották a gálya párkányába; feldobták a kötélhágcsót, és a harcosok a fedélzetre rohantak. Gyorsan végigszaladtak az egész hajón, görbe késükkel felvágták és összeturkálták a zsákokat, egy rakásba hordták a bundákat és más ruhadarabokat, továbbá a datolyás és aszalt szőlős bálákat...

A zajongástól nyugtalankodó néhány utas feljött a hajófenékből a fedélzetre. Hunyorogtak az éles napvilágon, és rémülten pillantották meg a gályán futkosó ismeretlen, furcsa harcosokat.

A fiatal arab követ az árboc közelében állt, s kezét posztóövébe dugott kinzsálja markolatán tartotta. Arca büszke és félelem nélküli

volt. Mögötte állt a rőt szakállú írnok, kezében szőnyegből készült zsákot és egy nagy szentkönyvet tartott.

Két tatár harcos nesztelen léptekkel hátulról az arab követhez osont, és megpróbálta kaftánját lehúzni róla. A követ könnyedén félrelökte a harcosokat, kirántotta kinzsálját, és védekezett.

A tekintélyes, öreg terdzsuman a kötélhágcsón a gályára kúszott. Méltóságteljes mozdulattal üdvözölte a hajósgazdát, és az olyan ember hangján, aki szentül tudja, hogy mindaz, amit mond, parancs, hangosan kiáltotta:

– Ki akarja megsérteni az előkelő utast, a nagy dzsihangirhoz küldött követet? Bátor, nemes harcosok, hagyjátok békében a külföldit! Ki az? Mondja meg a nevét!

– Ebben a csetepatéban sértés éri a bagdadi kalifa követét! – kiáltotta tágra meredt szemmel a hajósgazda. – Ezek a rablók kirabolják!

– Ezek nem rablók! – jelentette ki méltósággal a terdzsuman. – Ezek a nagy tatár uralkodó, Batu kán győzhetetlen daliái.

A terdzsuman mögött megjelent egy fiatal harcos vaspáncélban, sisakján kis ezüst nyílvessző húzódott a homloka fölé. Parancsoló hangon elkiáltotta magát:

– Figyelem és engedelmisség!

– Figyelem és engedelmisség! – kiáltották karban a mongol harcosok, azonnal abbahagyták a lőtás-futást, és mindegyikük felegyenesedve, mozdulatlanul megállt azon a helyen, ahol éppen volt. Arccal a fiatal harcos felé fordultak.

– Halljátok parancsomat, bátor és győzhetetlen sólymok! Figyeljetek! – A fiatal harcos a hajósgazda felé fordult, aki lehorgasztott fejjel, felvont vállal igyekezett felhúzni lecsúszó sarováriját, és dühösen forgatta szemét.

– Ki ez az esztelen ember, aki a nagy kán harcosaival verekedni merészelt?

A hajósgazda eltorzult szájjal, elcsukló hangon felelte:

– Ez a bagdadi kalifa követe.

A fiatal arab káromkodva igazgatta elszakított kaftánját, és dühösen sandított a közelében álló mongolokra. A harcosok parancsnoka így folytatta:

– Tudjátok, ugye, daliák, hogy más országok uralkodóinak követei szentek és sérthetetlenek. Nem szabad hozzájuk nyúlni, és nem szabad letépni ruhájukat. Köszönjétek meg a bagdadi kalifa rendkívüli követének és a gálya gazdájának a tőlük kapott ajándékokat.

– Köszönjük az ajándékokat! – kiáltották a harcosok.

– Az első tized itt marad a gályán. A többiek minden ajándékot a partra szállítanak, és az egészet Batu kán táborába viszik.

Ebben a pillanatban a hajósgazda fülkéjéből kifordult egy öreg, kancsal mongol, kezében mintás szőnyegből készült zsák, amelyet a kistermetű, sápadt asszony kezéből rántott ki. A nő lábán vékony ezüstitlánc csörgött. Amikor az öreg mongol észrevette, hogy a többi harcos feszes tartásban áll, elengedte a zsákot, és ő is kihúzta magát.

– Arab követ, hajósgazda, és a gálya minden utasa! – folytatta a páncélos harcos. – Ugyebár, semmi panaszotok sincs a harcosaimra? Ugye, semmivel sem sértettek meg benneteket?

– Hogyne lenne panaszom! – kiáltotta a hajósgazda. – Hiszen mindent elraboltak, amit a fedélzeten megláttak...

– Megállj! – vágott közbe a mongol. – Jegyezd meg, hogy a hatalmas tatár uralkodó bátor, győzhetetlen harcosai soha senkit nem rabolnak ki, csupán mint a világ leigázói, elveszik jogos zsákmányukat. És mivel megsértetted harcosaimat azzal, hogy rablóknak nevezted őket, tüstént ítélkezünk. Itt, ezen a helyen én ítélkezem... A hazug vádaskodásait a nagy Jasza^[13] törvényei szerint leszel megbüntetve... Az ítélet egyféle és azonnali: buzogánycsapás a fejed tetejére. De lehet, hogy enyhítésképpen csak az árbocra akasztatlak.

– Senki sem vádaskodik! Allah rá a tanú, áldott legyen a neve! – mentegetőzött remegő hangon a hajósgazda, és végignyalta kiszáradt szája szélét. – Mindannyian boldogok vagyunk, ha szerény ajándékaink megnyerik a leghatalmasabb és legigazságosabb tatár uralkodó dicső harcosainak tetszését.

A fiatal harcos nyugodtan nézte a hajósgazdát, kis ideig várakozott, majd így szólt:

– Megváltoztatom az ítéletet! Mindannak, amit mondok, ellenkezés nélkül engedelmeskedjétek! A gálya minden utasa, továbbá a

hajósgazda és a matrózok, álljanak sorba! Kivéve a követet. Te állj a másik oldalra. Honi és Munke, vizsgáljátok meg alaposan az utasokat.

A ráncos képű, gonosz arcú öreg mongol, akinek olyan keskeny vágású volt a szeme, mint valami rés, odalépett a felsorakozott utasok legszélsőjéhez. Nyugodtan leszedte róla a csíkos posztóövet, kivette az övbe dugott erszényt, lehúzta az utas mutatoujjáról a türkizköves aranygyűrűt, és lehúzta a gyűrű gazdájának világossárga bőrpapucsát is.

Mindenki aggódva nézte a tüskés vasbuzogányt, amely a mongol vállán átvetve egy szíjon lógott. A másik mongol leterített a padlóra egy bő báránybőr subát, és rárakta az elszedett holmikat.

Az öreg terdzsuman minden utastól ugyanazt kérdezte:

– Ki vagy? Honnan jössz? Hová? Miért? Hosszú időre?

– Kereskedő vagyok. A hatalmas Horezmben születtem, Urgencs városában – szolt egy deres fejű, gazdagon öltözött utas, aki csíkos selyemkaftánt, rózsaszínű sarovárit és kék turbánt viselt. – Selymet, drágaköveket és hasist viszek, ami boldogságot ad minden hozzá menekülőnek. Mit kell tennem portékáimmal Dzsingisz kán – illatozzanak porai! – bölcs Jaszájának törvényei értelmében?

– Szabadon eladhatsz itt mindent, ha előzőleg az áruid egyötödét átnyújtod igazságos dzsihangirunknak, másik ötödét pedig beszolgáltatod minden mongolok nagykagánja részére. Ezt az ötödöt fővárosába, Karakorumba küldjük.

A másik utas, aki nagyon szegényesen volt öltözve – bő, kifakult köpenyt és csúcsos dervis-kalpagot viselt –, éneklő hangon beszélni kezdett:

– A világ sík tálcájának vándora vagyok. Nevem: Muszlih ad-din sejk. Szépséges verseket írok. Nekem nincs se házam, se kertem, amiből adót tudnék fizetni. Mindenemet, amim van, magammal hordom. Minden gazdagságomat ebből a bronz tintatartóból merítem.

A buzogányos mongol megmotozta a dervist. Ruhája alatt egy erszényt talált, amelyben néhány ezüstpénz volt; megvizsgálta a dervis övéről lecsüngő tintatartót: kinyitotta és összekente az ujjait tintával.

A dervis felkiáltott, és karját az ég felé emelte:

– Ha elszeditek a tintatartómat, a májamat is oda kell adnom a hollóknak, hadd marcangolják szét!

A buzogányos mongol dühösen válaszolt:

– A bronz tintatartóra a mi írnokainknak is szükségük van.

A másik mongol lerántotta a dervisről a kifakult, bő köpenyt, a fedélzetre terítette, és rádobálta az elkobzott holmikat.

Muszlih ad-din sejk térdre hullott, eltakarta kezével az arcát, érthetetlen szavakat mormolt, ide-oda himbálózott és üvöltözött. A fiatal mongol parancsnok odalépett hozzá, és megérintette:

– Mi vagy te? Koldus, sámán avagy csillagjós? Miért sírsz?

– Nem vagyok koldus. Gazdagabb voltam a leghatalmasabb uralkodónál, de most szegényebb lettem a madaraknál és vadállatoknál. Köpenyemmel harminc évig jártam a világot. A vadaknak van prémes irhájuk, a madaraknak tolluk, nekem pedig ez a köpeny. Ez az én ágyam, ez az abroszom, amelyre ráteszem kenyereimet és sajtomat, éjszaka pedig ráfekszem, és be is takarózom vele. Verd szét a fejem buzogánnyal, de mégis kimondom: lehetetlen, hogy Dzsingisz kán bölcs Jaszája azt parancsolja, hogy a koldusszegény énekestől, aki a népek nagy uralkodóinak hőstetteit zengi, egyetlen tintatartóját és egyetlen ócska köpenyét is elvegyék!

A buzogányos mongol ezalatt összekötözte a köpönyeg csücskeit, és bugyrot csinált belőle. A köpeny szakadásain keresztül kihullottak a pénzdarabok, a gyűrűk és egyéb kis holmik, amiket az utasoktól elszedtek.

A mongol parancsnok így szólt:

– Velem jössz igazságos kánunkhoz. O maga dönti majd el, mi történjék veled. Honi, add vissza neki azt a rongyos köpenyt és a bronz tintatartót!

– Hát te ki vagy? – A mongol parancsnok egy sovány, borzas, rőt szakállú emberre mutatott, aki arab szabású, fekete-fehér csíkos gyapjúkaftánt viselt.

– Az írnokom. Ezenkívül nagyon ügyes orvos is, bölcs csillagjós és jövőmondó – mondta az arab követ.

– Orvos?! – kiáltott fel a mongol parancsnok. – Nagy szükségem van tudós, ügyes orvosra. Mi van az iszákodban?

– Az orvosságaim, hogy megmentsem az igazhivőket a betegségektől és a haláltól. Ez a régi könyv pedig: a nagy próféta – imádság és üdv neki! – Nemes írása.^[14]

A mongolok a ladikba rakták az elszedett holmikat. A ladik jó néhányszor fordult, míg elszállította a zsákmányolt málhákat.

A mongolok magukkal vitték az asszonyt, akinek ezüstitű volt a lábán, a dervist és a néger fiút.

A hajón örségül tíz mongol maradt. Szoros körbe leültek a hajó tatjában, és mélabús dalokat kezdtek.

Iszlám-aga, a hajósgazda, a gálya párkányánál állt. Könnyei végigcsurogtak az arcán. Megtörölte az öklével, és így dörmögött:

– Elment tőlem a csípős zsémbelődő, a mérges százlábú.

Az arab követ részvevően tette kezét a hajósgazda vállára:

– Érdemes is bánkódnod! Hiszen most minden piacon annyi a rabnő, amennyit csak akarsz. Majd találsz egy másikat, szebbet.

– De nem ilyet, mint ő, aki a Komnenoszok^[15] magasságos császári nemzetségéből származik. Ilyet nem találok többé. Nem sajnáltam volna száz aranyat meg egy zsák aszalt őszibarackot adni érte. Miért is rabolták el tőlem?!

– Ugyan már, mi szép volt rajta? Kicsike, sápadt és száraz, mint a borsószem. Mindig veszekedett veled, karmolt, és megfenyegetett, hogy megöl...

– Ez igaz! – szólt a hajósgazda, és a követhöz hajolva a fülébe súgta: – De értett hozzá, hogy mélységes szenvedélyt ébresszen!

– Allah nagy! – kiáltott a követ. – Ez ritka érték!

Abd ar-Rakman a jósnőnél

Abd ar-Rahman kiugrott a csónakból a partra – a pusztai népek titokzatos földjének partjára, ahova oly régen el akart jutni –, és vállalta a borzalmakkal és veszélyekkel teli, nehéz utat Bagdadtól, a kurd hegyeken keresztül.

A sötétségben szilárd talajt érez a lába alatt. Botladozik a szűrős zombékokon, de most úgy érzi, hogy ezek új barátai.

– Haszan! Hol van Haszan? – kiáltotta a sötétbe. Azt a matrózt hívta, aki megígérte, hogy elszállítja a holmijait a karavánszerájig.

– Itt van Haszan! – válaszolta a homályból a matróz. – Állj meg, aga. Még ki kell cipelnem a holmikat a csónakból, és a kezemben kell tartanom őket, nehogy az itteni gazemberek szétlopkodják a sötétben. Találtam egy naplopót, aki vállalta, hogy segít nekem a nehéz málna cipelésében, de hurkot kell vetnem a nyakába, nehogy megszökjék.

Abd ar-Rahman megállt és várt. Szeme hozzászokott a sötétséghez. Két alak közeledett: a matróz és a „naplopó”, hátán az átalvető úti iszákokkal, amelyek a kalifa drága ajándékait rejtették magukban. A hajósgazda megígérte, hogy megbízható kíséret ad, aki megmutatja az arab kereskedőkhöz vezető utat. A sötétben, az összevissza futkosó, kiáltozó tömegben teljesen elvesztette a tájékozódó képességét.

Hova menjen? A hideg szél zordan fújt az arcába, és könnyű porral szórta be. Előtte, valahol messze, kis tüzek hunyorogtak... Fekete árnyak suhantak el mellette. Óvatosnak kell lennie: mindenféle vad emberek, akik készek arra, hogy meggyilkolják és kirabolják. Milyen nyugtalan és kellemetlen érzés egyedül menni, a hűségese Adszum nélkül, akit elvitt a mongol őrjárat... És Abd ar-Rahmant csüggedés fogta el.

Ne várja-e meg a virradatot a parton, a néma folyó mellett, és csak akkor induljon a vendégszerető földik, az arab kereskedők felkeresésére?... Ők majd adnak menedéket, védett sátrat, fürge szolgát, és leterítik a szőnyegre a színes selyemmel kivarrt térítőt, rajta mindenféle eledellel, az ő, a kalifa őszentsége követének tiszteletére.

Kicsiny, szinte gyermeki kéz érintette meg Abd ar-Rahman izmos, erős karját, és gyengéd, dallamos hang szólalt meg szívélyesen, behízeglőn – idegen nyelven. Azután ugyanez a hang arabul folytatta:

– Tiszteletre méltó utas! Ha meleg ágyat keresel ebben a hideg éjszakában, jöjj utánam. Neked, ismeretlen vendégnek, veszedelmes itt éjjel járkálnod, a különböző törzsek komor katonáinak táborhelyén. A közelben kellemes szállás vár reád. Ott már készülnek barátságos fogadtatásodra, vár a puha szőnyeg, selyempárnák, meleg vacsora és az utazás után óhajtott pihenés. Bízd rám magad!

A matróz ráförmedt:

– Ki vagy? Nem ismerünk, sötétség és bűn leánya!

– Hallgass meg, utas! Javadat akarom: ne maradj a parton! Egyáltalán nem lesz drága az éjszakai szállásod: három ezüstdirhem.

– Haszan, gyerünk utána! Valahova úgyis el kell mennünk! Elhatároztam, hogy a véletlenre bízom magamat.

– Engedelmeskedem, aga! Allah óvjon a kilencvenkilenc szerencsétlenségtől!

A kis kéz állhatatosan húzta maga után az ismeretlen felé Abd ar-Rahmant.

– Veled megyek! Öt ezüstdirhemet adok jutalmul, ha mindaz, amit mondtál, igaznak bizonyul. A szerencsédet vezeted magad után.

– Te pedig gyönyörűséget kapsz ráadásul... – válaszolta a bársonyos, behízeglő hang.

Buckákon keresztül, bokrok között bukdácsoltak. A piros kis fények hol kialudtak, hol újra fellobbantak. Egy kis dombra kellett felkapaszkodniuk. Az út hosszúnak, végtelennek tetszett.

Fekete sátrak bukkantak elő, sötét gyapjúkelméből készült, ismerős arab sátrak. A szakadt réseken át vöröslő tüzek visszfényei hunyorogtak. – Megérkeztünk! – szolt a kis úti társnő, és félrehajtotta a függönyt.

A sátor közepén kis tűzrakás parázslóit. Kormos bronzkumgan^[16] melegedett rajta.

A tető fekete, kormos, színehagyott kelméje farudakon nyugodott. Az egyik rúdra agyagmécses volt akasztva, amely bágyadtan

világította meg a sátor belsejét.

Abd ar-Rahman a tarka bársonyszőnyegre dobta úti iszákját, puzdráját és övét, amelyen ezüsthüvelyes szablyája volt. Leült a szőnyegre, arcához emelte kezét, és halkán imádkozott.

A fiatal matróz, és a nyugtalan tekintetű, rongyos „naplopó” ledobta a terhét a bejáró mellett, letörölte köntöse ujjával arca verejtékét, és várta a fizetést.

– Meg kell toldanod a bért, jaj, milyen nehéz teher! – nyögte a „naplopó”. – Azt hihetne az ember, hogy a vendég szögeket hozott ezekben a zsákokban. Vagy talán aranyat? Hozzon néked Allah szerencsét, és duplázza meg a terhek súlyát!

Abd ar-Rahman figyelmesen nézte a „naplopót”: hosszú, horgas orr, kis, kerek sapka, deres, borzas szakáll.

– Mi a neved? – kérdezte Abd ar-Rahman, s néhány pénzdarabot vetett oda a két embernek.

– Hogy mi a nevem? – a „naplopó” vállat vont, lehajolt, és felszedte a pénzét. – Most Sóhajtozó Szamuilnak hívnak. Valamikor Szamuil ben-Abramnak neveztek, saját házam és narancsligetem volt Jeruzsálemben, és ritka árukkal kereskedtem. Százával volt nekem is ilyen „sóhajtozó” szolgám, mint amivé magam is lettem. Mindennek a frank keresztes vitézek az okai. Nem tudnak nyugton ülni a szülőföldjükön. Elhatározták, hogy nem hagyják békében Jeruzsálem békés lakosságát, és felszabadítják a „szent sírt”. Minek szabadítják fel? A sír az sír, és azt hiszem, hogy a sírnak nincs szüksége semmiféle felszabadításra. A szegény emberek meg szenvednek és elpusztulnak. Először a frankok fogságába kerültem, és egy báró megtett szakácsának. Csakhogy nem volt mit főzni és sütni, ezért nekem kellett megszerezni, de leggyakrabban lopni azt a bárányhúst és datolyát, ami az uramnak kellett... Azután az arabok fogságába kerültem, akik olyan messzi országba adtak el, hogy egyszerre csak itt találtam magam az Itil partján...

– Mennyivel toldjam meg a béredet, tiszteletre méltó Szamuil ben-Abram?

– Mennyivel? Minél többel, annál jobb nekem! – és Sóhajtozó Szamuil széttárta kaiját.

– Nem tudom, miféle pénz érvényes itt, és miért mennyit kell fizetni.

– Itt mindenféle pénz érvényes, csak igazi csengő ezüst és arany legyen... Ó, arany! Rég nem került a kezembe arany dinár! Pedig valaha saját kincstárnokom volt, aki az aranyat ezüstre, és az ezüstöt aranyra váltotta. Tudod-e, mit mondok neked?

– Mit mondasz, Szamuil ben-Abram?

– Ha van egy marék aranyad, néhány nap alatt három marék aranyat csinálhatsz abból az egy maréknyiból... Itt sok rablott kincs van... Jaj, mit is mondtam! Dehogysis rablott... Olyan kincsek azok, amelyeket Batu kán bátor harcosai hoztak más országokból, miután alaposan kisöpörték. Ezek a harcosok nem is ismerik a kezükben levő holmik értékét. Most a legbölcsebb dolog: olcsón megvásárolni mindent, amit hoztak, és sokkal drágábban továbbadni. Hol lehet olyan jó üzleteket csinálni, mint itt?... Holnap majd meglátod, hogy itt egy nagy város van fejlődőben, jelentős város, ahol sok az ember, ahol mindenki minél többet akar enni-inni. Ó, szegény Szamuil ben-Abram! Ha te most szabad lennél, és nem lenne rézkarika a füledben, meg nem lenne a gazdád billoga tüzes vassal a jobb tomporodra sütve, te lennél az első kereskedő ebben az új mongol fővárosban!

– És ki az urad?

– Nem úr! Úrnő. Bibi-Günduz... Pszt!... Itt lakik... Jaj, milyen okos nő! Csak ránéz, és keresztüllát minden emberen, és megmondja róla az igazat. Sok pénzt fizetnek neki azért, amit mond, mert az olyan, mintha a Sors könyvéből olvasná.

– Mi az árad? Mennyi pénz kell ahhoz, hogy megváltsalak a rabszolgaságból?

– Pénz? Az úrnőm nem ad el. Szüksége van rám. Minden dolgát megtanácskozza velem: mit vegyen, és mit adjon el. Megígérte, hogy ő maga felszabadít – és súgva hozzátette: – de lehet hinni a nőknek? Pszt!... Csend! Éppen itt jön.

A bölcs Bibi-Günduz

Félrelebbent a szőnyegfüggöny, és belépett egy nő. Hosszú vörös selyemruhát és tarka turbánt viselt.

– Üdv, szabadság és szerencse az utasnak a nehéz út után!

A háziasszony a gyékényterítő szélére térdelt, és átható tekintettel nézte a vendéget. Egyenes és bátor tekintete mintha azt mondaná: „Okosabb vagyok nálad.” Arab metszésű, szabályos vonalú arcán mosoly derült. Csillogó szeme szinte versenyzett smaragd nyakéke, és kék szikrákat szóró gyémánt fülönfüggője csillogásával.

– Te, ugyebár, a boldog Arábiából vagy a távoli, dicső Bagdadból érkezted? Ruhád és úti iszákjaid szőnyegmintái erről beszélnek.

– Mindent megnézett, mindent megtudott! – dörmögte Sóhajtozó Szamuil.

Az asszony ügyet sem vetett szolgája megjegyzésére, és továbbra is mosolyogva folytatta:

– Ha rám hallgatsz, részed lesz itt minden jóban. Ebben a hadi táborban minden új, minden ismeretlen, és azt akarom, hogy ne kövess el helyrehozhatatlan hibát. Aki várakozik, és nem siet, a legjobb utat választja, és eléri vágyai teljesülését... De aki siet, és nem mérlegeli az óvatosság mérlegén tetteit, annak késő bánat jut osztályrészéül... E csodálatos tábor csodálatos népének már megvannak a saját törvényei és saját szokásai, amelyeket ismerni kell, hogy az ember ne cselekedjék valami helyrehozhatatlant. A tatárok az urak itt, és ha nem tetszel nekik, elfoghatnak, elvehetik minden vagyonodat, magad pedig nyomtalanul eltűnhetsz az ltil hideg vizében.

– Csakhogy ők nem mernek hozzám nyúlni! – kiáltott fel dühösen Abd ar-Rahman. – Én a bagdadi kalifa őszentsége követe vagyok, áldás lebegjen fölöttem!

– Így is gondoltam – szólt Bibi-Günduz. Átható, tapadó tekintete és boldog mosolya fárasztó volt, s Abd ar-Rahman benuitnak érezte magát, akárha egy nagy kígyó felegyenesedve rámeredne.

– Szamuil, készíts kebabot^[17], amelyet az előkelőségeknek szoktál sütni! – parancsolta a háziasszony, és fürkésző tekintettel tovább nézte a vendéget, anélkül hogy megmozdult volna.

Abd ar-Rahman az öreg szolgára pillantott. Szamuil egy köteg vékony nyársat vett elő, és kibontott a szőnyegen egy vörös csíkos vászondarabot, amelyben apróra vágott hús volt.

Bibi-Günduz, továbbra is mozdulatlanul, most ezt parancsolta a szolgának:

– Szamuil, hozd az édes sirászi borral töltött, pecséttel lezárt korsót; a bort olyan fehér szőlőből sajtolták, amely késlelteti az öszülést. Amíg elkészül a vacsora, nem óhajtod-e, tiszteletre méltó vendég, hogy rabnóm, Zulfija, hazai dalokat énekeljen neked? Szeretném eloszlatni nyugtalanságodat, amely arcodra van írva... Ne félj semmitől. Nagy szerencse ragyogását látom fölötted...

Abd ar-Rahman megborzongott.

– Az én leánykám úgy énekel, mint a pacsirta. Ne utasítsd el magadtól.

– Nem akarok éneket hallani!... Ha annyira kitűnsz éleslátásoddal, és feltáru előtted a jövő függőnye, inkább azt mondd el, milyen sors vár reám ebben az évben?

Bibi-Günduz arca hirtelen szigorúra változott, mosolya eltűnt, és ragyogó, fürkésző szemét lesütötte.

– Nem akarom mindazt elmondani neked, amit az arcodról leolvasok – és Bibi-Günduz a fiatal férfira vetette bánatossá vált tekintetét. – Akarod-e, hogy csak a fényes győzelmekről beszéljek, s a bánat és a szégyen napjait elhallgassam?

– Szégyen?! – kiáltott fel Abd ar-Rahman. – Milyen szégyen érhet utaimon? Sohasem követek el méltatlan dolgot. Mondj el mindent, semmi sem ijeszt. A jövő megmutatja, hazudtál-e vagy sem. Tudni akarom, mi vár rám, nehogy behunyj szemmel lépkedjek a szakadék felé.

– Nem használ sem furfang, sem vakmerőség az ellen, ami a sors könyvében meg van írva, és ezek elől a tüzes sorok elől nem menekülhetsz el. Zulfija! – szólt Bibi-Günduz.

A leány, aki Abd ar-Rahmant idevezette, ezüst pikkelydíszes fekete leplébe burkolózva, összekuporodva ült a sátor mélyén. Levetette leplét, és nesztelen, sima mozdulatokkal egy szarvasbőr zacskót, nádpálcikát és egy vízzel telt agyagcsészét hozott.

Bibi-Günduz maga elé tette a csészét. A zacskóból különböző színű kövecskéket vett elő, és a szőnyegre szórta, miközben

figyelmesen nézte a vizet.

Abd ar-Rahman megkönnyebbülést érzett, amikor már nem látta a jósnő ráirányított, állhatatos tekintetét. Figyelte, hogyan kotorja össze a nő a kövecskéket, és hogyan szólja szét megint. Bibi-Günduz egészen a csésze fölé hajolt, nézte a vizet – amely hirtelen felforrt, mintha tűz égne alatta –, aztán halkán suttogni kezdett:

– Csatákat látok, sok csatát... Vágtató és lovukról lehanyatló lovasokat... Tűzvészek pírját... Egész városok lángolnak, és fekete füstbe burkolóznak. A füst felszáll a bíborszínű felhőkig. Annyi vér ömlik ki, hogy vörös lesz a föld. Se nyíl, se kard nem érint téged a fekete napig... Látom, hogy egy hozzád hasonlatos iijú harcos mind magasabba hág a sziklába vágott lépcsőn... Magasra, nagyon magasra jut fel az ifjú, egészen a hegy hóborította csúcsáig... Arany talizmánod van, amely óv téged... De a felhők olyan fergeteges repülnek, hogy megtántorodsz, és csak nagy nehezen tudsz megkapaszkodni, nehogy a szakadékba zuhanj... Tornyot látok... Igen, kőtorony ez... Ormán ifjú harcos áll... Mellette aranyhajú asszony... A harcos szereti ezt az asszonyt, bízik benne, de féljed ezt az asszonyt, mint a halált... A szakadékba akar taszítani... Pusztulás fenyeget... Félj az aranyhajú asszonytól!

– Halált hoz nekem ez az asszony? – kérdezte remegő hangon Abd ar-Rahman.

– Csupán figyelmeztetek...

– Gazdag leszek-e?

– Gazdag?... Nem! Te a dicsőséget keresed, nem a gazdagságot... Egész életedben járod a világot, és messzi vidékeket látsz... A gazdagság kipereg az ujjaid közül, mint a homok, de te kemény harcos maradsz, aki az önmegtartóztatás palástjába burkolózik, és felöld a vasakarát páncélját.

Abd ar-Rahman a szőnyegen feküdt. A tűz kialudt. A vörös parázs elbújt a hamu alá és kihunyott. A sátorban sötét lett. A szakadozott posztón keresztül behunyorgott két sápadt csillag. Nem jött álom Abd ar-Rahman szemére... Megmagyarázhatatlan szorongás... Aggodalom a holnap miatt, amikor azt remélte, hogy találkozhat a tatár kánnal... A jóslat, amelyről nem tudta, higgyen-e benne vagy

sem... Visszaemlékezés a megtett nehéz útra, amelyen mindenütt veszélyek fenyegették, és váratlan megmenekülése... Vacsora a jósnőnél, s az asszony állhatatos tekintete... Zulfija gyengéd mozdulatai, amikor felszolgált a kábító borral telt csészét... Sójhajtozó Szamuil borzas szakálla, a vasnyársak a sült kebabbal... Minderre visszaemlékezett, minden újra megjelent előtte, amikor az álom könnyű füstfelhőcskébe burkolta eszméjét...

A levegő alig észrevehető rezdülése feszült figyelemre készítette. Kis bársonyos tenyér simult az ajkára, és megérintette szemét.

Abd ar-Rahman kinyújtotta karját; gyengéd, hajlékony női hát körvonalait, és két selyem haj fonatot tapogatott végig... Szegfűillat... És kicsiny, félig nyitott száj hívogatta szó nélkül, hang nélkül...

Valaki megszorította jobb lába nagyujját. Abd ar-Rahman gyorsan felocsúdott. Az éjszakai álmok árnyai nesztelenül elröppentek.

A sátorban csendesen parázslóit a tűz, kellemes, gyönyörűséges meleg áradt felőle.

– Ki az?

– Én vagyok, uram, Adszum. Hátaslovakat küldtek érted. Elengedett a tatár kán, amikor megtudta, hogy a bagdadi kalifa követének hűségese szolgálja vagyok.

Az éjszakára való visszaemlékezés feltűzelte Abd ar-Rahmant. Felült, és körülnézett, hol a szegfűillatú nő?

A szolga a szőnyeg szélén térdelt, kezében réz mosdótálat és díszes kancsót tartott.

– Tiszteletre méltó aga, friss vizet hoztam. Elvégezheted a mosakodást és az imádkozást.

– Ki küldte a lovakat?

Megszólt egy hang a függöny mögött:

– Új barátaid. Váijuk, hogy híreket halljunk tőled távoli hazánkról.

Abd ar-Rahman elimádkozott három rakatot^[18], addig le sem lépett a szőnyegről. Nyugtalan volt: az éjszakai illatos árnyat kereste szemével.

Egy szolga nagy agyagtálat hozott be, rajta főtt rizs, mazsola és sült tyúkhús. Térdre ereszkedett, a tálat a vendég elé tette, kivett a

köntöse alól egy összehajtogatott piros kendőt, s az ételek mellé rakta.

– Várom parancsaidat.

– Hol van... – Abd ar-Rahman elharapta a szót, majd méltóságteljesen folytatta: – a ház úrnője?

Az asszony tüstént megjelent csillogó smaragdjaival, gyémánt fülönggőivel és vakító mosolyával.

Bibi-Günduz lesimította bő selyemruhája dús redőit, és leereszkedett a szőnyegre. Fejét gyöngyfüzérrel körülcsavart, kék színű, narancssárga csíkos turbán díszítette.

Abd ar-Rahman néhány kérdést akart intézni hozzá, de türtőztette magát: „Nem szabad kérdésekkel elárulni azt, ami a szívet égeti.” Végül is ezt kérdezte:

– Ki küldte a lovakat? Ki vár engem?

A ház úrnője méltóságteljes mozdulattal a bejárónál álló tisztos férfiúra mutatott, aki tisztelete jeléül keresztbe tette kezét a mellén.

– Íme, az arab kereskedők vénjének küldötte. O majd elmondja, mivel bízták meg.

Adszum, a szolga, lehajolt Abd ar-Rahmanhoz, mintha a párnát akarná megigazítani, és odasúgta:

– Ne menj egyedül. Vigyél magaddal. Segítek a nehéz percekben.

Abd ar-Rahman a várakozó küldönchöz fordult:

– Van-e még egy ló az írnom számára?

– Van, uram! S a lovak méltók hozzád: gyönyörűek és tüzesek.

Adszum dörmögött:

– A tüzeset csak kávéban és levesben szeretem, de nem vad lovakban. És nem eszeveszett dzsigit^[19] vagyok, hanem fakih^[20], aki nyugalomhoz és könyvekhez szoktam.

Abd ar-Rahman felállt, és parancsoló hangon így szólt:

– Halljad, Duda! Itt maradsz, és nem mozdulsz úti holmijaim mellől.

– Parancsodra! – válaszolta Duda. Dühösen kivett iszákjából egy bőrkötéses könyvet s egy művészién díszített tolltokot, és letette a szőnyegre, a tűz közelébe. Elővette a gyapjú úti köpenyt, segítette ura övére csatolni a zöld hüvelyben rejtőző görbe szablyát, és két kinzsált is dugott az övbe. Feladta a kunkorodó orrú, vörös sarkú, zöld szattyánbőr csizmát, s azután olyan tisztelettel, mint valami

drágaságot, átnyújtotta a művésziösen csavart turbánt, a nagy próféta leszármazottjának jelét.

– Ne feledd: el ne mozdulj a holmik mellől. Lehetséges, hogy most mindjárt szükségem lesz rájuk – mondta Abd ar-Rahman, kilépve a sátorból.

Amint kilépett, önkéntelenül megtorpant. Két jól megtermett néger rabszolga erősen megvetette lábát, és teljes erejéből próbált megfékezni egy szabadulni akaró gyönyörű szép csődört. Ritka színű paripa volt: sárga, de farka és sörénye fekete. A hatalmas ló, zabláját harapdálva, mellső lábával kapált, és széles farát felhányta.

Abd ar-Rahman összehúzta szemét, és a négerek erőlködését figyelte.

„Próbára akarnak tenni: vajon rászánom-e magam, és megbirkózom-e ezzel a fenevaddal? Abd ar-Rahman nem habozik, és nem ismeri a félelmet. A lóidomító örül, ha még egyszer kipróbálhatja erejét...”

Kis tajtékcsomók hullottak a ló ezüstlánccal díszített szügyére. A csődör különösképpen szépnek látszott, háttérben a bíborszínű felkelő nappal, amelynek rózsaszín sugarai áttörtek a látóhatáron alacsonyán húzódó, keskeny, hosszú felhőkön.

De nem elsősorban a ló keltette fel Abd ar-Rahman figyelmét: a ló mögött, egy kőhalmon, kecses körvonal rajzolódott ki: egy leányka állt ott korsóval a vállán... „Szegefűillat”...

Az éjszaka árnyai újra Abd ar-Rahman előtt szálldostak... Magabiztosan a lóhoz lépett, amely fekete szemével rásandított. Az ijjú bal kezével megragadta a kantárt, könnyedén felpattant a földről, s a fémkengyeles, széles arab nyeregben termett.

Az arab kereskedőknél

A szolgák előrelovagoltak, átvergődtek az alacsony, nádfedeles kunyhók közötti kis ösvényeken. Körös-körül tömérdek kerekas jurta is látszott. A mongol harcosok családtagjai tábortüzet raktak a küllő nélküli, nagy, nehéz, tömör kerekek mellett.

Agyaglábosokban és rézüstökben ennivalót főztek, és vizet melegítettek. A parázson húsdarabok sülték.

Egy satnya fácskákkal körülvett kis ház előtt gyűlt össze valamennyi arab kereskedő. Mindegyikük néhány segédjével és szolgájával jött el a kereskedők vénjéhez. Mindnyájan meg akarták tudni a legújabb híreket szent Bagdadról, a hatalmas kalifáról, s arról, hogy vélekedik a kalifa a tatárokról és a tatár betörésről.

A ház előtt kis utat terítettek ki szőnyegekből az előkelő vendég tiszteletére. A kereskedők véne – fehér szegélyes, fekete báránybőr kucsmában, ami azt jelezte, hogy viselője hadzsi^[21] – legelől állt. Mellette két kis unokája egy-egy tálcát tartott, a tálcákon szőlőfürtök.

Abd ar-Rahman leugrott a lóról, és a kantárt átadta a szolgáknak. A kereskedők véne elvezette Abd ar-Rahmant a sorban álló, mélyen meghajló arab kereskedők előtt, s a vendég mindegyikhez néhány üdvözlő szót intézett. Többen bizonygatták, hogy Abd ar-Rahmant kisfiú korából ismerik, s az öregek még emlékeztek apjára, aki a hitetlenek elleni harcban esett el.

A kereskedők véne meghívta az előkelő vendéget a házba, ahová rajta kívül csak néhány nagyon tisztelt és befolyásos kereskedőt engedtek be; bent valamennyien félkörben leültek a süppedő szőnyegekre, és a szolgák mindenki könyöke alá színes selyem- vagy szőnyegvánkosokat hoztak.

– Szükséges tudnunk, mihez tartsuk magunkat – szóltak suttogva, félénken az öregek. – Maradjunk-e itt és kereskedjünk, vagy utazzunk haza? Mi még nem ismejjük a mongolokat, és nem bízunk Batu kánban. Ő ugyan szabad kereskedést ígér nekünk, egyelőre azonban bármelyik mongol parancsnok büntetlenül elszedheti tőlünk mindazt, amit csak megkíván. Ha itt rendet és nyugalmat teremtenek, tízszeresére növelhetjük a kereskedelmet! Bár már tartós rend volna!

– Miként vélekedsz minderről, érdemes vendégünk, Abd ar-Rahman? Mit mondott a bagdadi kalifa? Béke lebegjen fölöttem! Maradjunk-e itt, vagy minden portékánkat potom áron eladva, sürgősen keressünk más városokat, amelyek megfelelőbbek és nyugodtabbak?

Abd ar-Rahman meggondoltan válaszolt:

– Uralkodóm nem sokat beszélt nekem, de amit mondott, az jelentőségteljes. Ő azt akarja, hogy az arab név mindenütt tiszteletnek örvendjen, amint ez ötszáz esztendővel ezelőtt volt. Azt akarja, hogy az arab kard levágja az ellenséget, és dicsőséget szerezzen a próféta zászlajának; a bátor arab kereskedők pedig minden földön és tengeren szerezzenek dicsőséget szavuk becsületességének és megbízhatóságának s áruik jóságának.

A kereskedők nagyon óvatosan és sok fenntartással, halkan magyarázgatták, hogy véleményük szerint Batu kán nagyon szerencsésen választotta meg leendő fővárosa helyét a nagy kereskedelmi utak kereszteződésénél: Horezmből, Indiából és Kínából Bizáncba és a „napnyugati frank országokba”, valamint másik irányban Irán, Arábia és a távoli India között az Itilen fölfelé irányított kereskedés szempontjából... Ilyenformán Batu kán a világ középpontjává akarja tenni fővárosát, amely a világ egyik legelső városa lesz. De ide csak akkor eveznek gályák, s csak akkor jönnek tevekaravánok, ha megerősödik ebben a városban a rendbe vetett bizalom, s a teljes biztonság a kereskedők és áruik számára.

Abd ar-Rahman megkérdezte:

– Távoli hazám tiszteletre méltó, ősz szakállú fiai! Ti már mindenféle országokat láttatok, mind napkeleten, mind napnyugaton. Mondjátok el nekem titkos gondolataitokat: meg tudják-e hódítani a tatárok a napnyugati országokat, le tudják-e verni a frankok és más népek seregeit, a hatalmas, vaspáncélos hadakat?

A kereskedők véne így válaszolt:

– Íme, ezek támogatják a tatárokat: harcosaik vad engedelmissége parancsnokaik iránt, bátorságuk a harcban, de mindenekfölött az a rémület, amelyet beleoltottak a békés népekbe. Ha a napnyugati országok népei nem lesznek eléggé egyetértők, és, mint régen, viszály és irigység uralkodik majd közöttük, akkor a sok-sok ezer főnyi vad tatár horda akadálytalanul keresztülszáguldhathat a

virágzó napnyugati országokon, mint a kegyetlen forgószelel, és mindenhol Dzsingisz kán Jaszája lesz a törvény.

– Milyen ember Batu kán? Olyan bölcs uralkodó-e, mint amilyen a nagyapja volt, és olyan szerencsés hadvezér-e, mint amilyen Irán meghódítója, a Kétszarvú Iszkender^[22] volt? – kérdezte Abd ar-Rahman.

Az arab kereskedők véne így felelt:

– Batu kánt kétségen kívül a périk és a dzsinnek^[23] oltalmazzák. Bármilyen fog, szerencsével jár... Vajon az, amit mi látunk, csoda, vagy akarata, bátorsága és éles elméje segíti cselekedeteiben? Hol az a bölcs ember, aki erre felelni tudna?

– Milyenek a fegyvertársai? Az ember csak akkor lesz hatalmas, ha ért hozzá, hogy odaadó, bátor férfiakkal vegye körül magát, akik állhatatosan keresztülviszik az akaratát.

A kereskedők véne így válaszolt:

– Batu kánt természetesen segítik a fegyvertársai, de hiszen ő maga válogatta ki őket. A hadsereg feltétlenül engedelmeskedik neki, mert bízik benne, és elnevezte őt Szain kánnak, vagyis dicsőnek, bölcsnek, nagylelkűnek. Éppen ezért azt hiszem, hogy ha Batu kán nyugatra megy, a napnyugati országokba, és nem ingadozik, nem habozik, akkor legyőz minden vele szembekerülő népet, és hatalma alá kerül az egész föld a Végső-tengerig.

Abd ar-Rahman ismét feltett egy kérdést:

– El kell kísérem őt a hadjáratban? Meg kell-e tennem ezt?

– Meg! Meg! – kiáltotta mindenki. – Akkor majd nekünk is segíteni tudsz, hogy kiterjesszük az arab kereskedelmet a Batu kán törte útvonalon. Ne feledkezz meg rólunk!

A kereskedők nagyon bőkezűnek és szívélyesnek mutatkoztak a magas vendég tiszteletére adott lakomán. A szőnyegen annyi tál állott különböző, válogatott ételekkel, hogy akár egy tucat követet is megvendégelhettek volna valamennyi szolgájával együtt.

Abd ar-Rahman, tiszteletben tartva az arab szokásokat, keveset evett, de minden fogást megízlelt, mindent megköszönt és megdicsért.

– Bocsásd meg szerénytelen kérdéseinket – szolt a kereskedők véne –, de csupán azért, mert baráti tanáccsal akarunk segíteni, szeretnénk tudni, miféle ajándékokat hoztál a tatár kánnak.

Abd ar-Rahman elmondta, hogy átad majd egy aranygyűrűt, amelyben ritka drágakő van a bölcs Szulejmán bevéselt mondásával; egy damaszkuszi vésett acélkardot, aranyserleget talizmánnal, amely megvéd a méregtől, és más drága ajándékokat.

– Engedd meg, hogy hasznos tanácsot adjak neked – mondta a kereskedők véne. – Jól tudod, hogy az arabok a damaszkuszi pengén kívül gyönyörű, nemes lovaikkal is dicsekedhetnek...

– De honnan vegyek lovat? Amikor a kalifa öszentsége követnek küldött, nem adott a magáéból.

– Segíteni akarunk rajtad. Ugyanazzal a telivér arab paripával mégy Batu kán fogadására, amelyen idelovagoltál, és amelyet olyan hozzáértően betörtél. Nem mindenki tud megülni egy ilyen tüzes csődört. Neked csorbítatlan tekintéllyel Batu kán sátráig kell lovagolnod. Minden közönséges halandónak gyalogszerrel szabad csak ehhez a szentséges sátorhoz közelíteni. De te majd megmagyarázod az örnek, hogy azon a lovon kell Szain kán fényes tekintete előtt megjelened, amelyet a bagdadi kalifa küldött neki ajándékba, barátsága jeléül. Lehet, hogy a tatár kán dühbe gurul majd, de ha meglátja a csodálatos szépségű lovat, megbocsát neked, és megszeret.

A többi kereskedő hozzátette:

– És vigyél tőlünk különböző színű vég selymeket a kán feleségeinek, a „világ díszeknek”, és egy huszonhét értékes gyöngyszemből fűzött nyakéket kedvenc, fiatal feleségének, Julduzhatunnak^[24].

Abd ar-Rahman így válaszolt:

– Nincs szavam, erőm és képességem, hogy megköszönjem ezt nektek, tiszteletre méltó honfitársaim. Köztetek én vagyok a legfiatalabb, és mégis úgy felmagasztaltok, mintha én volnék a legöregebb. Természetesen ezt ti nem az én érdemeimért teszitek, hanem a bagdadi kalifa – dicsőíttessék hatalma, és béke lebegjen felette! – iránt érzett tiszteletetek jeléül.

A kereskedők véne azt mondta, ő maga gondoskodik arról, hogy Abd ar-Rahmant fogadja a tatár kán, és felajánlotta, hogy a követ lakjon a házában, amíg eljön az ünnepélyes fogadás napja.

HARMADIK RÉSZ BATU KAN FŐHADISZÁLLÁSÁN

Az aranyház

A kék győzhetetlenek tumenje^[25] száguldva érkezett a nagy Itil folyam partjára, közel ahhoz a helyhez, ahol a víz az Abeszki-tengerbe torkollik; a turnén szétáradt a rónán, és a harcosok kicsapták a felhevült lovakat: hadd tépdessék az ezüstös árvalányhaj száraz bugáit.

A dzsihangir személyes testőrségének első százada – a tejfehér lovon ülő század – átúsztatott egy mély folyóágon, és tábort ütött egy keskeny, hosszúkás kis szigeten. A sziget felső, északi csúcsán, egy köves halmon furcsa kis ház emelkedett: vidám, élénk színekben csillogott, és szinte játékszernek tetszett; karcsú tornyocskáit tarka csempe borította. Minden lapon cikornyás, díszes szegélyben cifra virág rajza, és minden virágban egy-egy beforrasztott, vékony színarany lemez... A reggeli nap éles sugaraiban úgy csillogott-villogott a kis ház, mintha izzó parázsból csinálták volna.

Ezt a kis játékházat Li Tun-po építette fel Batu kán, a fiatal fejedelem parancsára, a lehető legrövidebb idő alatt, a régi város romjai fölé. Li Tun-pót, a nagyszerű mestert, építészt és feltalálót még Dzsingisz kán, a világ megrendítője hozta magával Kínából. Óriási utat tettek meg idáig a kínai mesterek, akik rabszolgaságba kerültek – háromezer mester közül csupán maroknyi jutott el az Itilig.

Li Tun-po, ez a nagy termetű, kövér ember ott állt a mesebeli kis ház bejáratánál; sarkig érő, bő fekete selyemruhát viselt, tarkóján kis sapkát, amelyről hosszú pávatoll lógott le domború hátára. Li Tun-po csupasz, puffadt, mindig rendíthetetlenül nyugodt arca, lecsüngő ősz bajsa, keskeny vágású szemének tétova pillantása valami furcsa ellentétéről árulkodott: a szemlélődő filozófus és a fantasztikus, ragyogó szépségű mesék nagy álmodozójának ellentétéről.

Li Tun-po mozdulatlanul állt a bejárat közelében, amelyet tarka rajzú lemezek borítottak. Az építész, kövér hasán összefonva kezét, egykedvűen nézte a zajongó, elkeseredetten ordító rabszolgahadatot, amely két tömött sorban állt az út mentén. Fiatal tatár harcos lépett az építészhez. Vékony derekát ezüstöv fogta át. Az övön zöld hüvelyes ezüstsablya csüngött. A türkizzel és gyémánttal díszített kardmarkolat a kán kegyéről beszélt. Az íjű rugalmas, nesztelen léptekkel közeledett: minden mozdulatában volt valami hajlékony, macskaszerű.

– Ezer esztendeig élj még, bölcs Li Tun-po mester!

A napbarnította fiatal arc mosolyra derült.

Li Tun-po nagy nehezen meghajolt, ujjai végével érintve a kövezet kockáját.

– Neked is kívánom, tiszteletre méltó Muszuk tajdzsi^[26], hogy még ezer esztendeig élj, és dicsőséggel halj meg a harc mezején. A Fényesség már közeledik?

– Még napszállta előtt itt lesz! – felelte a harcos. – Ugye, most már nyugodt és boldog vagy, bölcs Li Tun-po?

– Akkor voltam boldog, amikor végrehajtottam a nagy dzsihangir parancsát – válaszolta a kínai, bánatosan csóválva fejét, és nagyot sóhajtott. – De minek örülhetnék most? A csodálatos palota felépítéséről szőtt álmaim, a munka boldog napjai elmúltak... S előttem fárasztó, vérrel áradó hadjárat. Ismét parancsot kapok, hogy állítsam fel a kőhajító gépet... hogy rémületet és halált okozzak az embereknek... És te is elhagysz engem?

– A dzsihangir előreküld a legvakmerőbb felderítő csapattal – válaszolta Muszuk. – Én magam is kérni fogom őt erre. A dzsihangir nem szeret engem a főhadiszállásán látni.

– Ő nagyra becsül téged, mint rettenthetetlen, találékony nukert^[27], s ezért nem tart kíséretében, a vidám fecsegők között, akik csak az esti lakomákon állják meg a helyüket.

Muszuk tajdzsi homlokát ráncolta, és reménytelenül legyintett:

– Talán nem is ezért!... De fáj beszélnem erről! Emlékezzünk inkább arról, hogyan igyekeztünk mindketten teljes erőnkől, hogy időre végrehajtsuk a dzsihangir parancsát. Vajon megbecsüli-e a munkánkat?...

Mindketten visszaemlékeztek arra az időre, amelyet az „aranyház” építésével töltöttek. Li Tun-po végrehajtotta a parancsot: a dzsihangir csodálatos kis tábori palotája nagyjából már kilenc hónap alatt elkészült – szerencsés előjel! Kilenc hónapba tellett a gölöncsér-műhely felszerelése, a tarka, mázas csempék, az öntözőedények, az agyag vízvezetékcsövek és a minden szobán végighúzó, keskeny, fűthető kínai padkemencék, a „kan”-ok kiégetése... És mennyi idő ment el a szükséges ügyes munkások felkutatására! Sok agyonkorbácsolt fogoly veszítette életét a mesebeli kis ház körül. Elgyötört testüket a nagy folyóba dobták. A nagy folyó elmos minden fájdalmat! És a nagy folyó a hullámokon ringó testeket, vijjogó sirálycsapatok kíséretével elvitte a háborgó Abeszkuni-tengerbe.

Li Tun-po, az építőművész, most talán a legmagasabb jutalmat kapja a dzsihangir kezéből: engedélyt, hogy visszatérhet hazájába!...

Természetesen mások is kapnak jutalmat. A munkásokat, íme, már felsorakoztatták a vállsúlyukon háromágú korbácsot viselő rabszolgafelügyelők. Nem kis megerőltetésükbe került, hogy a nyögő, káromkodó rabszolgákat a palota építésének pihenés nélküli munkájára kényszerítsék, nappal és éjjel egyaránt. Éjszaka máglyák fényénél dolgoztak. A felügyelők már megkapták ajándékukat... A dzsihangir bőkezű, így természetes, hogy a munkásokat is megjutalmazza. Hogy a dzsihangir fényes tekintetét szurtos, nyomorúságos külsejük ne sértse, a munkásokra különböző színű és nagyságú kaftánokat adtak. Ezeket a kaftánokat a dzsihangir tulajdonában levő hadizsákmány-raktárakból hozták elő. A rabszolgák rózsaszínű, sárga, vörös, csíkos kaftánba burkolóztak, amely alól kilátszott szennyes lábuk és rongyos sarovárijuk széle.

De hát hol van Batu kán? Még mindig nincs itt. A messzeségben már ott vágtatnak, porfelhőt kavarva, Batu kán testőrezredének századai: az egyik sárga, a másik vöröstartka, a harmadik sötét pej lovon, de még a dombok között rejtőznek. Végre odanyargalt egy mongol tajtékos lovon, és elfúló hangon kiáltotta:

– Batu kán súlyos beteg! Gyújtsatok tüzeket! Mindenütt égjenek a máglyák! Imádkozzanak és énekeljenek a sámánok! A dzsihangirt fel kell melegíteni, már egészen kihűlt!

Batu kán megszólal...

A sztyepp felől hosszú tevekaraván közeledett lovasok védelme alatt. Néhány feltűnően magas teve emelkedett ki a karavánból; a sárga s barna állatokon rikító, színes gyaloghintók, függönyeik mögött a „drága gyöngyszemek”, Batu kán hét főfelesége rejtőzött. Az asszonyok kiáltoztak, és magukhoz parancsolták a kínai Li Tun-pót, az aranypalota állhatatos és agyafúrt építőjét.

Egy ladikon Li Tun-po tüstént átevezett a folyóágon. Térdre ereszkedett minden gyaloghintós teve előtt.

– Azért jöttünk, hogy az új palotában telepedjünk le! – kiáltoztak a hintókból. – Ki merészel bennünket visszatartani? Miért nem visznek át minket a szigetre? Magunk ülünk csónakba, magunk evezünk, és talán meg is fulladunk, ha nem visznek át.

Li Tun-po térden állva esküdözött, hogy Batu kántól a legszigorúbb parancsot kapta: fejvesztés terhe mellett senkit sem bocsáthat be az aranypalota belsejébe, amíg a dzsihangir meg nem érkezett, és személyesen meg nem tekintette, legfőképpen nem eresztheti be a siránkozó asszonynépet! A munkásokon kívül még senki sem látta a csodálatos kis ház belső berendezését, és nem is fogja, amíg a dzsihangir ki nem nyilatkoztatja elhatározását az új épület felől.

Az egyik feleség félrerángatta a függönyt, és mindenáron le akart mászni a tevéről.

– Ha a dzsihangir beteg – kiáltozta hangosan –, senkivel sem tud beszélni, senkinek sem tud parancsolni. Ezért a legidősebb felesége helyettesíti őt – és az én vagyok! Most én parancsolok! És jaj annak, aki nem engedelmeskedik nekem! Hallgass, és ne vitatkozz, te kövér teknősbéka, te szemtelen kínai, te féreg!

A katonai őrség körülfogta a háborgó feleségeket. A lovasok korbácsukkal megcsapkodták a tevéket, s a karaván csörgők csörrenése, hajcsárok kiáltozása közepette visszatért a sztyeppre.

Új karaván közeledett. Elöl haladt a fakó lovas őrszázad; a lovak szürkésbarnára sötétedtek a verejtéktől és a rájuk szállt portól.

Magas tangut tevék málhákat és szétszedett sátrakat cipeltek. Tapasztalt csikósok vezette ritka szép csődörök táncoltak, nyakukban háromszoros ezüstörv és ezüstlánc a kantár helyett. Külön lépkedett a lovak előtt Batu kán párducfoltos kedvenc paripája.

Két teve között, hosszú bambuszrudakon hosszúkás kosár függött... Abban feküdt a tatár nagyúr cobolytakaróba burkolt mozdulatlan teste. Amikor a tevék felértek a magas partra, kiáltások hangzottak fel:

– Itt a nagy Itil folyó!

Batu kán ekkor ledobta magáról a takarót, fiatalos fürgeséggel felugrott, és térdét a teve hátára tette. Sóvárogva nézett a ködös távolba, és sokáig bámulta a szépséges színekben csillogó mesebeli kis házat ott a parton. A palota csipkés tornyocskáján a dzsihangir kilencfarkas zászlaja lobogott.

– Lovat! – kiáltotta Batu kán.

Mindenkit megdöbbentett arca sárga színe és eszelősen nyugtalan, tétova szeme. Két nuker odavezette a foltos lovat.

Batu kán fáradtan nyeregbe szállt. Rámutatott a napsütésben fürdő fenséges rónaságra, amelyet a lassan hömpölygő folyó kék vize kettészelt; a folyón kétárbocos gálya úszott bíborpiros kockás, duzzadó vitorlával. A kán izgalomtól szaggatott, gyenge hangon beszélt:

– Itt fog állni legfőbb tábori palotám, és itt lesz minden általam meghódított nép új fővárosa. Itt nő az égig hatalmas, új birodalmam... – Ereje elhagyta. Lova nyakára hanyatlott, és az állat sörényébe kapaszkodott.

A turgaudok^[28] megragadták Batu kánt, óvatosan leemelték a lóról, és egy gazdag díszekkel hímes lópokrócra fektették.

Odafutottak a nukerek és a szolgák, elővezették az úti málhákkal megrakott tevéket, s a fekvő hadvezér fölé felállították az aranyos selyemsátrat.

A halál szárnya

Batu kán narancsszínűre sárgult arccal hevert a szőnyegen, és vicsorgó fogakkal harapdálta a cobolybundája kék ujját. Fél szemét behunyta, másikat, betegesen összehunyorítva, mozdulatlanul a sátor hasadékára meresztette, amelyen keresztül belátszottak a pusztai tábortüzek távoli, pislákoló fényei.

Batu kán lábánál legfiatalabb felesége, Julduz-hatun ült összekuporodva, felhúzott térdel, aranyszegélyes, fekete indiai selyemlepelbe burkolózva. Néha kinyújtotta a redők közül arany karpereces keskeny, fehér kezét, és óvatosan megérintette Batu kán sötét, leburnult fejét, amelynek sörtés búbját már rég nem borotválták, s a halántékánál csüngő varkocsokat már rég nem gondozták. Batu kán rideg, karvalyorrú arca érzéketlen maradt, mintha a beteg gondolatai olyan messzire elröpültek volna, hogy semmi földi nem tudja már nyugtalanítani.

Alig hallatszott, amit az ajtó szőnyegfüggönye mögött az őrt álló nukerek halkán, suttogva beszéltek:

– Negyven napig küszködik a teste a halál hírnökével. A negyvenegyedik nap a kegyelem vagy az áldozat napja lesz...

– Nem kellene utódról gondoskodni?

– Óvakodj attól, hogy ilyen szavakat mondj! A falnak is füle van, s a föld megismétli a mondottakat... Ezt mondd mindenkinek: „Neki, a hatalmasnak és egyetlennek nem lehet méltó utódja...”

Lódobogás hallatszott. Csak nagyon magas vendég, a kánok kánja merészel lóháton jönni a félelmetes tatár hadsereg parancsol ójának sátrához. A ló megállt, csörrent a zablája.

Egy öreg nuker félrehajtotta az ajtófüggönyt. Nagy, testes mongol lépte át a küszöböt, magasra emelt lábbal. Nesztelenül, a térdén csúszott a fekvő kánhoz. Sokáig, állhatatosan nézte az élettelen arcot.

Julduz-hatun fejére húzta leplét, arcra borult a vendég előtt, és két keze között megcsókolta a földet. Aztán felegyenesedett, hátára vetette a leplet, és egy nyaláb borókaágot dobott a jurta közepén levő kis máglya hamvadó parazsára. A fellobbanó tűz vörös fénnel világított meg mindent.

– Üdv neked, Julduz-hatun! Mi történt az öcsémmel? Félek... Úgy látszik, elveszti minden erejét... Miért olyan sárga az arca? Mely gonosz szellemek gyötrik a testét?

– Reményt hoztál nekünk, legfényesebb Ordu kán!^[29] Ha rögtön nem segítünk a dzsihangiron, holnap már késő lesz.

Ordu kán dörmögve és szuszogva a bejárat felé tartott és eltöprengett. Majd visszafordult, újra leült a beteg mellé, és az arcát nézte.

– Mit tegyünk? Szólj! Kit hívjunk? Milyen áldozatot hozunk a földalatti isteneknek: kilenc-kilenc fekete bikát, lovat és juhot? Vagy kilencvenkilencet?

– Mindezt már megtettük...

– Mit eszeljünk ki? Magam ülök lóra, és magam vágatok el... De hová és miért?...

Julduz könnybe borult szemmel nézett Ordu kánra.

– Tapasztalt, tudós orvost kell hozni. Riadót kell verni az egész hadseregben... – folytatta remegő, rekedt hangon Ordu kán. – Li Tun-po, a bölcs építész, adja elő kínai orvosságait: örölt gyöngyöt, denevérszívet, szárított tengeri kukacot...

– Nagy kán! Mindez megtörtént. A bölcs Li Tun-po már itt volt, kipróbálta valamennyi orvosságát, de semmi sem segített. Li Tun-po vonaglott rémületében, és elrohant a pusztába, most keresik. Azt mondta, hogy bánatában szétzúzza a fejét egy sziklán... O sem tudja, hogyan lehet segíteni a dzsihangiron...

Ordu dühöngött: letépte kucsmáját, és földhöz vágta, öklével a térdét verte, és tenyerével önnön arcába vágott:

– Mit tegyek? Holnap már késő lesz! Legkedvesebb testvérem meghal! Ki indítja el a nagy hadjáratot a napnyugati országok felé? Rajta kívül senki sem tudja kezében tartani a hatalmas sereg gyepelőjét! Mit tegyek?

Julduz-hatun félrevonta leplét, összetette két tenyerét, és azt suttogta.

– Van még egyetlen, utolsó eszközöm: megpróbálom.

Ordu kán elhallgatott, és hitetlenkedve figyelte, mit csinál haldokló öccse kis felesége.

Julduz előrenyújtotta kaijait, felvetette csillogó szemét, és könnyörgő, dallamos hangon így beszélt:

– Öreg, jámbor Hizr^[30]! Könyörülj rajtunk, gyámoltalan, vak kutyakölykeken, akik nem tudjuk, mit tegyünk!

Mintha csak erre a könyörgésre érkeznek válasz, valahonnan felhangzott egy kiáltás:

– Igen... Én vagyok! Bocsássatok be!

Ordu gyorsan megfordult, és ámulva meredt a bejárat szőnyegfüggönyére. Mélyen meggörnyedve belépett egy nuker. Kezében tartotta prémkucsmáját, öve nyakában lógott, ami azt jelentette, hogy a nuker éppen imádkozott.

– Arapsa százados ismeretlen embereket hozott magával. Azt mondja, szükséged van rájuk, nagy Ordu kán.

– Hadd j öjj enek be!

Batu kán csikorgatta fogát, megmozdult, és azt suttogetta:

– Fázom...

Julduz-hatun két bundával betakarta a beteget.

Az ismeretlenek beléptek, és térdre ereszkedtek a bejárat mellett. Az egyik ösztövé, rőt szakállú, horgas orrú, komor arcú férfi volt, sötét, csillogó szeme fürkészően nézett összevont szemöldöke alól. Csontos kezével régi bőriszákot szorongatott a melléhez. Mellette egy fiatal nő térdelt különös szabású világosszürke, hosszú ruhában. Arca sápadt, viaszosan áttetsző, zöldes szeme izgatottan ragyog. A harmadik egy csíkos inges néger fiú volt. Vidám kíváncsisággal forgatta göndör fejét, és igyekezett mindent jól megnézni.

Arapsa százados, aki idevezette őket, bal térdére ereszkedett.

– Magyarázd meg, mifélek ezek? – parancsolta Ordu kán.

– Figyelem és engedelmesség! – kezdte fojtott hangon Arapsa. – Kétárbocos vitorlás érkezett ide, tele drága kereskedelmi árukkal.

Ráeresztettem az őrállomás harcosait, hogy kissé felhízzanak – már régóta koplaltak –, és őrséget hagytam a gályán, de ezeket az embereket idevezettem. Ez a kettő: vajákos. A rőt szakállú: arab írnok, tudós orvos, talizmánpecsét-vésnök és csillagjós. Egy fiatal arab sejk szolgálja; a sejk – állítása szerint – mint a szent és hatalmas bagdadi kalifa követe utazott ide...

– És ki ez az asszony, aki sárga mint a kutyaacsont?

– Ez esküszik rá, hogy a nagy Rumban^[31] született, és császári saij, hogy a legsúlyosabb betegségeket is meggyógyítja, sőt a

terdzsuman azt is hallotta a hajósgazdától, hogy ez a rumi nő ifjúvá teszi az aggastyánokat.

– És ez a néger gyerek is vajákos?

– Mindenesetre magammal hoztam fősámánunk, Beki kérésére. A fősámán azt mondta, ha más orvosság nem használ, ki kell olvasztani egy fekete bőrű fiú zsíráját, és azzal kell bekenni a beteget.

A néger gyerek kitalálta, miről folyik a szó, és keservesen sírva fakadt. A rőt szakállú orvos közbeszólt:

– Ne beszélj olyanokat egy gyermek előtt, amiket csak azoknak kell tudniuk, akiknek kinőtt a szakálluk.

Ordu kán lassan és méltóságteljesen a nő felé fordult. Pillantása találkozott az asszony bátor, magabiztos tekintetével.

– Ki vagy?

– Daphne, görög nagyhercegnő vagyok Rumból. Beszélj velem tisztelettel: én a Komnenosz császárok ősi nemzetségéből származom...

– Ülj közelebb a tűzhöz, rumi nagyhercegnő.

Bő ruháját megigazítva, Daphne kecses mozdulatokkal a tűz közelébe ment, és térdre ereszkedett. Vörös papucsos kicsiny lába vékony ezüstitlánccal volt megbilincselve.

– Rumi nagyhercegnő, hogyan vetődtél ide hozzánk, a vad sztyeppre? Hol vannak szolgálólányaid, eunuchjaid, rabszolgáid, és hol a katonai kíséreted?

– Kísérettel és őrséggel utaztam el Rumból egy gályán. Vőlegényemnek, a grúz királyfinak kellett volna elém jönnie, hogy hazavigyen birodalmába. Vihar támadt, és elpusztította a gályát, de Isten szent anyja megőrzött. Úgy menekültem meg, hogy belekapaszkodtam a letört árbocba, s a hullámok partra sodortak. Vad kurdok elfogtak, és magukkal hurcoltak. De a gazdáim nem akartak megtartani, mert mint nagyhercegnő, nem óhajtottam durva munkát végezni. Haraptam, és nem féltem a korbáctól. A kurdok ekkor elvittek Kazvin városába, az Abeszkuni-tenger partjára. Onnan megszöktem egy gályán Abd ar-Rahman arab követtel együtt, aki szintén ideérkezett a kán főhadiszállására.

– Mit tudsz?

– Értem a bölcsek könyveit, amelyek titkokat rejtenek. Ismerem Hippokratész^[32] tanítását az ember betegségeiről, és meg tudom

azokat gyógyítani...

Ordu kán tarkójára tolta füles prémkucsmáját, és széles tenyerét a füléhez tette, hogy jobban halljon. De nem tudta, mit tegyen. Megbízhatik-e a rumi nagyhercegnőben?... Ránézett, és pillantása megint találkozott a nő bátor, nyílt tekintetével. – Dze-dze!^[33] És mit akarnál érte?

– Elfáradtam az emberi durvaságtól. Követelem, hogy nagyhercegnőhöz méltón bánjanak velem. Akkor beleegyezem, hogy itt maradjak a nagy tatár hadvezér udvarában. Meggyógyítom a szenvedőket, behegesztem a sebeket... Sőt, még ennél is többet tudok: fel tudom fedni a múltat, és fel tudom emelni a jövőendő függönyét.

– Erre nekünk nagyon nagy szükségünk van! – bólogatott helyeslően Ordu. Arapsához fordult: – Ez a hasznos nőszemély itt marad. – És rövid gondolkodás után hozzátette: – Az én sátram mellett lakik majd.

A beteg megmozdult. Nyögés hallatszott.

Ordu ujjával a rőt szakállas arab orvos felé bökött.

– Meg tudod-e gyógyítani a beteget?

– Eddigelé csak a halottakat nem gyógyítottam meg.

– Ha meggyógyítod, nagy jutalmat kapsz, de ha a beteg meghal, karóba húzatlak, és máglyán égettetlek el. Gyógyíts! Kezdd el!

A rőt szakállú vajákos óvatosan a mozdulatlan Batu kánhoz csúszott. Julduz-hatun felocsúdott, készen arra, hogy bátran megvédi a beteget. Ordu kán keskeny, csillogó kinzsált húzott ki a tokjából, és szintén közelebb ment.

Az arab vajákos megérintette kezével Batu kán barna, sörtés feje búbját. Megfogta a kán lesoványodott kezét. Tehetetlen volt ez az izmos kéz, amely nemrégiben még szorosán tartotta az egész tatár hadsereg hatalmas gyepőlőjét.

A vajákos a fejét rázta, fülét a beteg vicsorgó foga felé közelítette, meghallgatta szívverését, és hirtelen visszahőkölt. Megint hallgatózott, elkomorodott, és remegni kezdett.

– Félek! – suttozta.

– Ne merj lemondani az életéről! Gyógyíts! – hörögte szuszogva Ordu, és éles kinzsáljával meglökte a vajákos vállát.

– Félek, hogy már... Félek... Nincs nálam bölcs Szulejmánnak, Dávid fiának – béke lebegjen fölöttük! – gyógyító varázsitala, amely most szükséges...

Daphne felkiáltott:

– A bizánci nagyhercegnő nem fél a gyógyítástól! Én ismerem ezt a szörnyű betegséget, amikor a beteg arca aranysárga színűre változik. Ez az aranyláz.

– Ez a férfi nem bölcs orvos, hanem gyáva kukac! – dörmögte szuszogva Ordu kán. – Rumi nagyhercegnő, te kezdj a gyógyításhoz. De jegyezd meg, ha a dzsihangir meghal, a temetési máglyáját a véreddel locsoljuk meg. De ha talpra áll az öcsém, kilencvenkilenc ajándékot kapsz, és válogatott kancákat.

– És szabadságot?

Ordu egy pillanatig gondolkozott, és hozzátette:

– Kilencszer esküszöm az örök kék égre, hogy a szabadságodat is visszakapod.

Titokzatos mosoly suhant át a görög nő halvány arcán. Daphne könnyedén felemelkedett, magához húzta szőnyegzsákját, és kivett belőle egy kis szelencét, abból kilenc kis golyót, a tenyerébe szorította, a beteghez ment, és térdre ereszkedett előtte. Finom, vékony ujjával félrehúzta Batu kán fekete, durva varkocsát, és könnyedén megérintette a csukott szemek mozdulatlan héjait... Aztán hirtelen Ordu kán felé fordult:

– Most gyorsan gyógyítani kell. Közeledik a halál! De ez a vörös szakállas kuruzsló is segítsen nekem!

A rőt orvos legyintett:

– Lehetetlen! Vállaltad, hogy gyógyítasz, hát gyógyíts magad! – Fölfelé emelte tekintetét, és érthetetlen nyelven varázsigéket kezdett mormolni.

Ordu egyik kezével felemelte kinzsálját, másikkal megragadta a vajákost vörös szakállánál fogva, és fenyegetően rákiáltott:

– Segíts, vörös róka!

Az orvos elhallgatott, és gyorsan a görög nőhöz kúszott. Figyelmesen nézegette a keskeny tenyerén fekvő sötét kis golyókat.

– Mi ez?

– Mintha nem tudnád! – szólt mosolyogva, dallamos hangon Daphne.

– Szemre olyan, mint a szerecsendió... De mindegyikre rá van rajzolva bölcs Szulejmán szeme. Csak ő ismerte egyedül a titkokat.

– Igazat szóltál. Most teljesítsd majd parancsaimat. Pirítsd meg bronzcsészében ezeket a diókat, azután törd porrá. Önts vizet a csészébe. Adj háromszor inni a betegnek: most rögtön, délután és estefelé. Hozzám, mint császári nemzetség sarjához, nem méltó, hogy közönséges munkát végezzek, amit olyan orvosrabszolgák végeznek, mint te. De itt ülök a beteg mellett, szüntelenül figyelem, és várok. A nagy dzsihangir hamarosan egészséges és erős lesz, nemsokára felül harci ménjére.

Daphne, maga alá húzva a lábát, leült Julduz-hatun mellé, kezével átfonta térdét, és szerényen lesütötte a szemét.

Az orvos munkához látott. A bronzcsészében, a máglya parazsán pattogott a kilenc dió, azután az orvos kis rézmozsárban megtörte. Beöntötte egy csésze vízbe. Csontkanállal sokáig kavarta az orvosságot.

– De először te magad ízeled meg ezt a varázsitalt, te nő! – morgott dühösen Ordu kán.

– Velem együtt te is megízleled! – dudorászta turbékoló hangon Daphne.

Az orvos odanyújtotta a görög nőnek a csészét. Azután nagy szuszogva Ordu kán is hörpintett.

– Nagyon keserű!

Az orvos lehajolt a mozdulatlanul fekvő Batu kánhoz. Maga felé fordította a beteg tehetetlen fejét. Batu kán félig lehunyt szeme ide-oda forgott. Az orvos sokáig bajlódott, amíg sikerült szétfeszítenie az erősen összeharapott fogakat, s Daphne ekkor a kán szájába öntötte az orvosságot, amelynek egy része végigcsurgott a beteg arcán. Mindnyájan várakozón, sóváran meredtek Batu kán rideg arcára.

Daphne magabiztosan megszólalt:

– Most aludni fog. A dzsihangir lelke, amely eddig a felhők fölötti világban barangolt, visszatér testébe...

A görög nő titokzatos, elbűvölő pillantást vetett Ordu kánra, felsóhajtott, és újra leült.

Ordu izgett-mozgott, megigazította övét, és hüvelyébe dugta csillogó kinzsálját.

Kívülről női jajveszékelés és sírás hallatszott.

– Aj-jaj! Baj, baj! De milyen nagy baj! – sóhajtotta Ordu, és a fejéhez kapott. – Jönnek a világ díszei, a dzsihangir gyönyörű feleségei! Obégatásukkal és sírásukkal megint romlásba viszik az öcsémet!

A „világ diszei”

Három fiatalasszony lépett a sátorba. Pompás, színes selyemruhát viseltek, arannyal átszőtt kis kucsmát, amelyet hosszú fehér kócsagtoll díszített. Hangos sóhajokkal, panaszos szipogással, sírással töltötték be a sátrat, és mindegyik igyekezett túlkiabálni a másikat:

– Meghal a mi istenként imádott parancsolónk! Árvák maradunk! Ki gondoskodik rólunk?... Ne hagyj itt minket!

– Hallgassatok! – mordult rájuk zordan Ordu. – Vagy csendben ültök, vagy megparancsolom, hogy göngyöljenek szőnyegbe benneteket, és vigyenek haza a szüléitekhez.

A három asszony elcsendesedett, összenézett, félreült; néha felzokogtak. Mindenki hallgatott. A néger gyerek, átkarolva térdét, már elaludt. Daphne nagyhercegnő kecsesen rákönyökölt szőnyegiszákjára, mintha szenderegne. Néha kinyitotta fél szemét, és nézte, mi történik a sátorban. Ordu kán oldalára feküdt, és horkolt. Mögötte aludt az arab orvos; sípolva hortyogott. Az ajtónálló nuker lándzsájára támaszkodva bóbiskolt. A három feleség ekkor odamászott Julduz-hatunhoz:

– Te azt hiszed, hogy Julduz-” hatún” , „úrnő” vagy?

– Te aljas származású teremtés vagy, és örökké Julduz-” karakiz” , „durva cseléd” maradsz!

– Azt hiszed, mi nem tudjuk, mit csinálsz titokban?

– Mindig aljasságokat csinálsz!

– Megcsalod dicsőséges parancsolónkat a Muszuk nevezetű, elkényeztetett, úrrá tett, egyszerű nukerrel...

– Az is aljas és olyan alattomos, mint a macska. Azért Muszuk^[34] a neve! Nem ismeri a hálát és a hűséget!

– A dzsihangir azért beteg, mert megmérgezted!

Julduz-hatun, mintha ütések ellen védekeznék, fejét is befedte fekete leplével, és hallgatott.

– Már régen megbabonáztad a dzsihangirt, te veszedelmes kígyó!

– Menj el innen, amíg meg nem fojtunk! A mi dolgunk, idősebb feleségeké, hogy parancsolónk körül tartózkodjunk!

– Meggyógyítjuk őt imáinkkal, és feltárjuk előtte az igazságot!

Váratlanul bundák repültek szerteszét. Batu kán hirtelen felemelkedett és felegyenesedett. A három feleség a lába elé omlott.

– Végre felocsúdtál, Fényesség. Újra csillogni fogsz, gyémántos, drága urunk, és most már örökké velünk maradsz!

Batu kán kemény, csengő hangon, hangosan megszólalt:

– Nuker, ki volt ezen az éj szakán a temnikek^[35] közül őrsegen?

A nuker felriadt bóbiskolásából, és így válaszolt:

– Figyelem és engedelmesség! A szomszéd sátorban vannak: Buruntaj, Kurmisi és az öreg Narin-Kehen.

– Küldd ide őket. Azonkívül szólj Szubudaj-Bagaturnak, Sejvani bátyámnak és Munke kánnak, hogy siessenek hozzám. Haditanácsot hívok össze.

– Figyelem és engedelmesség! – felelte a nuker, és kiment.

Helyére egy másik nuker lépett. Ordu kán felébredt, vérekes szemét körülfuttatta, és még nem fogta fel, mi történt.

Batu kán eltolta lábával a belécsimpaszkodó nőt, bizonytalan léptekkel Orduhoz ment, leült mellé, és átölelte.

– Tiszteletre méltó bátyám, messziről vágattál ide, hogy megmentes engem, és elűzd a betegség gonosz szellemeit. Mindig bölcs bátyám voltál, hűséges védőm és megmentőm. Örök hálára kötelezett nukered vagyok.

Az esetlen, kövér Ordu Batu kánhoz simult, megnyalta az arcát,^[36] és a fülébe súgta:

– Tudom, hogy te nagy győzelmekre vagy hivatva... Azért vágattam ide, hogy eltakarítsam a köveket az utadból, és elkergessem a sárga fülű, irigy árulókat!

Julduz-hatun száraz ágakat dobott a tűzre. Árnyak ugráltak a sátor falain.

Álomittasan, ruhájuk ujjával szájukat törölgetve, beléptek a temnikek: a magas, ösztövéer Buruntaj, aki sárga volt, mint a hagyma héja, a széles, tagbaszakadt Kurmisi, akinek olyan hosszú fogai voltak, mint egy lónak, és a vén Narin-Kehen, aki ráncos volt, mint a gomba, a háta görbe, lába gyenge, csoszogó... Utánuk, lábát húzva belépett a testes, félszemű hadvezér, a híres-nevezetes Szubudaj-Bagatur.

Batu kán megvárta, amíg a belépők arcra borultak, felegyenesedtek, és a sarkukra ültek. Azután ünnepélyes hangon

megszólalt:

– Hűséges szolgálaim, Buruntaj, Kurmisi és Narin-Kehen temnikek! A ruszok elleni hadjáratban és a kipcsák seregek elleni harcokban ezernyi szolgálatot tettetek. Nem ismertétek a hátrálást, és győzelmeket arattatok. Régen meg akartalak már jutalmazni benneteket, érdemetek szerint. Bátor Buruntaj temnik, aki a Szity folyó melletti ütközetben legyőzted a mszokat, drága kincset adok neked, hét ragyogó csillagom egyikét: Erke-Hara-Nyugyunt, a Fekete szemek hatalmát! Hűséges századosom, Kurmisi, neked ajándékozom a másik gyöngyszemet: Alja-Mindaszunt, a Pajkos füzért. Tudom, hogy ezt a füzért erősen tartod majd a fogaid közt, a hízélgése nem csap be, nem mégy lépre, bárhogy ravaszkodik is. És neked, bátor Narin-Kehen, nagyatyámnak, a nagy hadvezérnek tiszteletre méltó fegyvertársa, neked adom ezt a legfiatalabb szépséget: Nabcsit, az Élet édességét. Boldog életet és örömet élvezel majd velem...

A három temnik arcra bomlott, de az asszonyok kétségbeesett sírásra fakadtak, és rimánkodtak:

– Ne adj oda minket! Ne küldj el magadtól! Bocsásd meg hibáinkat, amelyeket irántad való szerelmünkben követtünk el, fényes parancsolónk!

– Nyugodtan és boldogan éltek majd gondos férjeteknél. Itt azonban mindig fecsegték, mint a szarkák... Olyan jóvátehetetlen szavakat mondtatok, mint a sólyom karmainak karmolása... Menjetek!

– Nélküled nem leszünk boldogok! Hívj vissza minket! Ne adj oda!
Batu kán legyintett:

– Nem lehet kézzel megfogni a kimondott szót, nem lehet kivetni az elveszített pányvát. Temnikek, vezessétek el feleségeket! Itt most mindjárt haditanács lesz, s azon nem vehetnek részt a temnikek feleségei. Gyorsan!

A három temnik durván megragadta az asszonyokat, és kivonszolta a sátorból. Ordu kán megszólalt:

– Nuker! Vezesd ezt a vörös rókát és a kisiút a legközelebbi jurtadzsihoz^[37]. Vallassa ki őket. Azután majd magam beszélek velük. Te pedig, rumi nagyhercegnő, megkapod a válogatott kancákból álló ménest, amelyet megígértem.

– Hát a szabadságomat és a kilencvenkilenc ajándékot? – kérdezte Daphne, és mereven Ordu szemébe nézett. – Ordu kán nem változtatja meg a szavát.

– Majd később megtudod sorsodat, addig a szomszéd jurtában laksz.

A nuker kiment a görög nővel, a vörös orvossal és a néger gyerekekkel. Batu kán leült a párnára, és száraz-fanyaron felkacagott. Mindig rideg, kifürkészhetetlen arcát apró ráncok barázdálták. Elégedetten pillantott kis feleségére, Julduz-hatunra, aki a falnál ült. Tiszta szemét riadtan, értetlenül meresztette urára. Batu kán megint összevonta szemöldökét, és így szólt: – Ahhoz, hogy helyesen kormányozzunk, mindent tudnunk kell. Betegségem súlyos napjai alatt, amikor mindenki azt hitte, hogy semmit sem hallok, sokat megtudtam, és rájöttem, hogyan kell vezetni a hadsereget nyugat felé, a napnyugati országokba, a Végső-tengerig, ahol mindennap elfogy a nap, és ahol az egész földre ráteszi majd hatalmas karmait a mongol sztyeppék királysasa...

Az arab követ a tatár kánnál

Amikor Abd ar-Rahman belépett a virágokkal, gólyákkal, aranyos sárkányokkal kihímzett tágas sátorba, megállt a bejáratnál, és szerette volna kitalálni, ki a jelenlevők közül a legfőbb tatár kán.

Körülbelül tíz mongol hadvezér ült félkörben egy nagy perzsaszőnyegen. Valamennyien hosszú szárnyú, közönséges, kék öltözetben voltak, derekukon bőröv.

Abd ar-Rahman attól félt, hogy nem annak nyilvánítja hódolatát, akinek jár, s ezáltal nevetségessé válik. Egyet előrelépett, térdre ereszkedett, majd a sarkára ült, egyenesen maga elé nézett, és senki felé sem fordulva, megszólalt:

– Az iszlám földjeinek és népeinek hatalmas, szentséges kalifája üdvözli a bátor tatár hadsereget, annak ifjú nagyurát, és egészséget, valamint számtalan győzelmet kíván neki...

Az oldalt térdelő agg tolmács haladéktalanul, szóról szóra lefordította a mondottakat arab nyelvből tatárra.

– Minden igazhivők kalifája elküldött engem, Abd ar-Rahmannak, a dicső arab hadvezérnek, a frank seregek hajdani leverőjének utolsó leszármazottját hozzád, minden tatárok nagyurához, azzal a kéréssel: engedd meg, hogy részt vegyek a győzhetetlen tatár hadsereg hadjáratában, és értesítéseket küldjek az új, vakító győzelmekről és az általad meghódított ellenséges földekről...

Az ülők egyike, egy kövér, félszemű férfiú, akinek egész arcát átszelte egy bíborpiros sebhely, megszólalt:

– Ha megtámad bennünket az ellenség, vajon te is, miként mi, védelmezője leszel-e Szain kán urunknak, a világ leigázója unokájának, avagy fényes szablyád továbbra is hüvelyében szunnyad?

– Én harcos vagyok, és kardom ebben a hadjáratban engedelmeskedik a tatár nagyúr minden szavának.

Erre megszólalt egy fiatal mongol. Látszólag semmiben sem különbözött a többiektől, de éles hangja és keskeny vágású fekete szemének átható tekintete érezte, hogy ez az ember hozzá szokott a parancsoláshoz.

– Ha te az arabok nagy hadvezérének leszármazottja vagy, és barátként jöttél ide, közelemben maradhatsz, amikor elindítom legyőzhetetlen tumeneimet a napnyugati országok felé. Megengedem, hogy értesítéseket íj Bagdad kalifájának, és elküldd azokat saját futáraidal, és nem fogom kérdezni vagy ellenőrizni, hogy mit írtál. De az igazat kell nekem mondanod mindarról, amit meglátsz...

– Dicsőség bölcs határozatodnak! – szólt Abd ar-Rahman, miután rájött, hogy az a mongol nagyúr, aki most beszélt vele: Batu kán.

Batu kán folytatta:

– És most beszélj dicső ősödről és a frankok ellen vívott harcairól.

– Mielőtt megkezdeném az elbeszélést, engedd meg, hogy lábaid elé helyezzem azokat az ajándékokat, amelyeket az én uram küldött neked. – Abd ar-Rahman könnyedén hátrafordult.

– Itt vagyok! – súgta a bejárat mellett álló Jámbor Duda. Térden csúszott Abd ar-Rahmanhoz, és átnyújtotta neki a tarka selyemkelmébe göngyölt ajándékokat.

A követ kicsomagolta és Batu kán elé tette a szablyát, drágakövekkel ékesített, zöld bársonyhüvelyben; az aranyserleget; művészi arany díszekkel borított, bőrkötéses, kis alakú Koránt; két elefántcsont-markolatú kinzsált és sok más drágaságot.

Batu kán egykedvűen nézegette a kirakott ajándékokat, de egyszerre kinyújtotta kezét egy egyszerű aranygyűrű felé, amelynek sötét köve hol zöldnek, hol sötétvörösnek látszott.

– Vésetet látok ezen a gyűrűn. Mi az ereje?

Abd ar-Rahman így válaszolt:

– Ez bölcs Szulejmánnak, Dávid fiának, a titkok tudójának gyűrűje. Ez a gyűrű szerencsét hoz, és teljesíti viselőjének kívánságait, Allah szavai vannak belevésve: „így legyen!”

Batu kán megmutatta a gyűrűt a mellette ülő sebhelyes arcú, kövér mongolnak, aki helyeslően bólintott, és a gyűrűt Batu kán mutatóujjára húzva, így szólt:

– Ez méltó ajándék! – És Abd ar-Rahmanhoz fordulva, hozzátette:

– Az uram köszöni neked. Amikor kilencszázkilencvenkilenc győzelmet arat, ránéz majd erre a gyűrűre, és azt mondja: „Igen, úgy történt, ahogy Allah akarta! És most várja az uram az elbeszéléseidet...”

A „mennyei” főváros születése

Hirtelen támadt hideg forgószél lebbentette meg a sátor bejáratában az ajtófüggönyt, szétszórta a máglya izzó tüzét, és füstbe burkolta az ott ülőket.

Szubudaj-Bagatur, a nagy hadi tanácsadó, így szólt: – Szulde, a harc istene, iderepült, hogy megvizsgálja, elindul-e hamarosan a sereg. Nem cserélte-e el a dzsihangir harci dicsőségét fővárosának és a tengeren túli kereskedők tágas raktárainak békés építésével?

Minden hízelgő meghökkent. Egyedül csak Szubudaj-Bagatur, Batu kán öreg nevelője beszélhet ilyen határozott, szinte elítélő hangon. Batu kán fürkésző, szűrő pillantást vetett a jelenlevőkre, és ezt kérdezte:

– Ki mondja meg nekem, mi a dicsőség?

A félkörben Abd ar-Rahman követ, egy-két főparancsnok és néhány hízelgő kán ült; utóbbiak jól értettek a tréfálkozáshoz meg vidám történetek elmeséléséhez. Most azonban mindenki Batu kán felé fordította fejét. Szubudaj-Bagatur válaszolt elsőnek:

– A dicsőség: az elért győzelem. Minél nagyobb a győzelem, annál vakítóbb a dicsőség.

A kán aranypalotájának építője, Li Tun-po, a kínai építőművész, alázatosan megjegyezte:

– A dicsőség nemcsak a harc mezején aratott győzelem. Ha az uralkodó népe javán fáradozik, új városokat épít, igazságos alattvalóihoz, nem terheli őket erejüket meghaladó adókkal, nemzete minden sátrának jólétet ajándékoz – dicsőségesnek, igazságosnak, Szain kánnak nevezik; élvezi alattvalói szeretetét és a soha el nem homályosuló dicsőséget. A nép őszinte szeretete: ez a dicsőség!

Az arab követ, Abd ar-Rahman így szólt:

– Dicsőség az, amire valamennyien törekszünk. És el is érjük fényes kardunk segítségével! Dicsőség: hatalom más leigazolt népek fölött.

Szain kán – így szokta nevezni mindenki Batu kánt – odafordult krónikásához és csillagjósához, Hadzsi-Rahimhoz:

– Bölcs tanítóm! Te sokat tudsz. Miért élvez mind ez idáig Kétszarvú Iszkender soha el nem homályosuló dicsőséget egész

földünk népei között?

– Meg nagyon írva a régi könyvekben: „Nagy Iszkender leigázott mindenkit, aki az útjába állt, de ugyanakkor kegyes volt az új népekhez, amelyek birodalmához kerültek. Nem nyomta el őket, hanem egyenrangú gyermekeivé tette. Ezért Kétszarvú Iszkender dicsősége: igazi, örök dicsőség!”

– Nem, ez helytelen! – szólt Batu kán. – Vajon alkotott-e Kétszarvú Iszkender valami olyat, ami halála után sértetlenül fennmaradt volna? Birodalma összeomlott... Fiatal, gyönyörű feleségét, a perzsa Rousanakot, egyetlen fiával, az Iszkender alkotta birodalom örökösével együtt börtönbe vetették, azután megfojtották Iszkender barátai és bajtársai. Új császároknak kiáltották ki magukat, Iszkender birodalmát részekre darabolták, és a birodalom lassanként elolvadt, mint a jég a napon.

A sátorban ülők összenéztek, halk, elragadtatott kiáltások hallatszottak, de Batu kán folytatta:

– Az uralkodónak, aki dicsőségre törekszik, olyan épületeket kell állítania, amelyek sok évvel a halála után is hirdetik dicsőségét, évszázadokkal a halála után!

– Helyes! Mily bölcsen mondta!

– Ti most egy eddig soha nem látott nagy mű születésénél vagytok jelen, egy új, csodálatos birodalom keletkezésénél, amely a puszta sztyeppékből nő ki... A bölcső mellett álltok, amelyben az imént született csecsemő fekszik... A csecsemő felnő, és hatalmas daliává fejlődik, aki lerántja a napról ragyogó koronáját...

Batu kán elhallgatott. Kérdések hallatszottak:

– Mondd meg a dalia nevét! Milyen soha nem látott műről beszélsz? Mi talán nem fogunk más népeket leigázni, elpusztítani és lovaink lába alá vetni? Talán ez lesz az új, soha nem látott mongol, esetleg kipcsák birodalom?

– Nem! – kiáltotta szikrázó szemmel Batu kán. – Nem nevezhetjük mongolnak, mert ilyen már van: a nagykagán mongol birodalma, amelynek fővárosa, Karakorum, és arról nevezetes, hogy nagyatyám, a világ megrendítője alapította. Meg aztán nagy hadseregemben csak nagyon kevés a mongol, mindössze az őrségem négyezer harcosa!... De kipcsáknak sem lehet nevezni ezt a birodalmat, mert a kipcsákokon kívül még számos más nép is

lakja. A kipcsákok kérkednek ezzel, pedig nincs mivel kérkedniük: harcoltak ellenem, legyőztem őket, és arra kényszerítettem, hogy engem szolgáljanak.

A bölcs Li Tun-po megkérdezte:

– Hogy nevezed el tehát ezt a napként ragyogó, soha nem látott birodalmat?

Batu kán rásandított a beszédét figyelmesen hallgató kánokra, és nyugodtan válaszolta:

– Batu kán hatalmas birodalma: a Kék Horda. Ezt az égi birodalmat az ég szólította fel, hogy örökké uralkodjék minden ország népei felett, tízezer esztendeig. Ez lesz az én soha el nem homályosuló dicsőségem. Az enyém: a világ uráé!

NEGYEDIK RÉSZ A NOVGORODI KÖVET BATU KÁNNÁL

Orosz foglyok kihallgatása

Batu kán népes táborában, egy kis nemezjurta szőnyegén ült Hadzsi-Rahim, a kegyetlen tatár fejedelem udvari krónikása, és *Úti könyv-e* fölé hajolva, az agyagmécses pislá fényénél gondosan cirkalmazta mindennapi feljegyzésének arab betűit.

Íme, ezt írta:

„Nemegyszer hallottam Szain kánt beszélni, és meggyőződtem róla, hogy a kánt nagyon nyugtalanítják azok a hírek, amelyeket északról, a gazdag orosz kereskedővárosból kap; a város büszke elnevezése: Az Úr Hatalmas Újvárosa, vagyis Novgorod.

Ez a város, úgy látszik, a ruszok legszabadságszeretőbb, ennél fogva legveszedelmesebb városa. Még nem érezte magán a hatalmas, uralkodó mongol kéz súlyát. Amikor Batu kán két esztendővel ezelőtt seregével északnak vonult, minden erőfeszítése ellenére sem tudta elérni Novgorodot, és miután majdnem elsüllyedt a mocsarakban, visszafordult.

Lehetséges, hogy a szabadságszerető novgorodiak emiatt győzhetetlennek és az ellenség számára hozzáférhetetlennek hiszik magukat, és a lehető leggőgösebben, legelbizakodottabban viselkednek harcias szomszédjukkal szemben.

Hallottam, hogy Batu kán régóta akar sereget küldeni Novgorodba, és emlékszem szavaira: »Amikor majd Szubudaj-Bagatur Novgorodot és vidékét hamu borította zsarátnokká változtatja, lakóit rabszolgavásárra hajtja, csak akkor uralkodik majd Hordám északi határán síri nyugalom.«,

Reggel, a vendégek fogadásának idején, a következő történt Batu kán sátrában: belépett a kán kedvenc testőre, Arapsa, és így szólt:

– Szain kán! Parancsodat teljesítettük. Ruzs foglyokat óhajtottál látni, akik északon jártak azelőtt, és ismerik a gazdag Novgorod városát. Foglyaink közül két rendkívül értelmeset kiválasztottam. Ok sok mindent tudnak elbeszélni neked.

– Vezesd őket hozzám. És Szubudaj-Bagatur is jöjjön ide, a jelenlevők pedig fogadják búcsúüdvözetem. Szálem!^[38]

A fogadáson jelen volt vendégek hajlongva, imákat és jókívánságokat suttogva, azonnal távoztak. A sátorban nem maradt más, csak Hadzsi-Rahim, majd csakhamar belépett Szubudaj-Bagatur.

Arapsa két orosz fogollyal tért vissza. Az egyik magas, nagyon sovány öregember volt. Haja hosszú, ezüstszerű, arcán sötétvörös sebhely húzódott végig. A másik: széles vállú, értelmes, eleven szemű fiatalember, majdnem olyan magas, mint az öreg. A foglyok rendszerint mezítláb, rongyokban jártak, de ha megjelentek a tatár horda fejedelme előtt, viselt kaftánt és bőrsarut kaptak. A két fogoly kezét óvatosságból szoroson megszíj azták.

Arapsa, rövid lándzsájára támaszkodva, az oroszok közelében állt, és figyelt, nehogy a foglyok valami tilalmas dolgot műveljenek. Arapsa értette az orosz beszédet, és tolmácsolta a foglyok szavait.

Batu először megkérdezte, hová valók, hol fogták el őket, és ismerik-e Novgorodot.

Az öreg habozás nélkül, és nyilván őszintén válaszolt:

– Szavva Bobrovnyiknak, vagyis Hódfogónak hívnak. Azelőtt az erdőben éltem, hódot fogtam, és más vadra is vadásztam. Gyakran bementem Perejaszlavlba, vadat és mindenféle prémet vittem hercegünknek, Jaroszlav Vszevolodovicsnak. Ezt a derék fiút itt Kozsemjakának, vagyis Bőrcserzőnek nevezik. Erős a karja és jól kikészíti a ló- meg a marhabőrt. Két évvel ezelőtt egy tatár portyázó csapat elfogott minket a Volga felső folyásánál. Védekeztünk, de hát mégsem sikerült elmenekülnünk: tízen rohantak kettőnkre.

– Voltál-e Novgorodban? Ki kormányoz ottan?

– Hosszú életem alatt sokszor jártam ott, sőt néhány évig ott is laktam. Novgorodban a bojárok kormányoznak, de nem fémek össze egymással. Amikor nehéz idők jönnek, és maguk a bojárok sem tudnak megegyezni egymással, akkor a földünkre betörnek a németek meg a svédek...

– Ezek kicsodák?

– Azok a népek, amelyek Novgorod szomszédságában élnek, és mások földjére éhesek – válaszolta gyorsan a fiatalabbik fogoly.

– Várj, Kozsemjaka, hadd mondjam végig én – folytatta az öreg. – Amikor a novgorodi civakodó bojárok látják, hogy veszély fenyegeti őket, elküldik követeiket a perejaszlavli herceghez, Jaroszlav Vszevolodovicshoz, és kérik, hogy sürgősen küldjön segítséget. A herceg azon nyomban Novgorodba jön druzsinájával^[39], s rendet-csendet teremt.

– Aztán milyenek a herceg csapatai? – kérdezte Batu.

– Jaroszlav herceg híres a csapatairól – büszkélkedett Szavva. – Minden harcosa olyan, amilyenekről a nóta szól! Amikor a csapatok a városba lovagolnak jól gondozott lovon, csillogó lándzsával, ezüstpáncélban, a nép kiszalad az utcára, és a perejaszlavli harcosok dicsőségét zengi.

Batu kán a szemöldökét ráncolta.

– Ezüstpáncél a harcosokon... ez még nem minden. De bebizonyította-e Jaroszlav konáz^[40] bátorságát és szerencsését az ellenséggel vívott harcokban?

– Bebizonyította, de még mennyire! – felelte Szavva.

– Négy esztendővel ezelőtt a novgorodi vadászokkal együtt beléptem abba a druzsinába, amelyet Jaroszlav herceg hívott segítségül, hogy visszaverje a betörő német csapatokat. A németek arra törekedtek, hogy elfoglalják és leigázzák Novgorodot. Az Omovzsa folyónál megütköztünk, a herceg szétverte az ellenséget, s a felét a jég alá szorította.

– És kik segítettek neki?

– Derekasán viselkedtek a vojvodák! De a herceg leghívebb segítője a fia, Alekszandr hercegfi volt. Ámbár még csak akkor töltötte be tizenötödik évét. Jaroszlav herceg külön századot adott neki, és a hercegfi olyan bátran harcolt az ellenség ellen, mint egy vérbeli katona.

– Erről az Iszkenderről már hallottam – szolt Batu kán. – Jelentették nekem, hogy most ő kormányozza Novgorodot: druzsinája fejlődik, és kezd veszedelmessé válni. A nagy hadvezérek, mint Kétszarvú Iszkender és mások is, már fiatal korukban merészséget és bátorságot tanúsítottak harci dolgokban.

Többet kell tudnom a novgorodi Iszkenderről. Lehetséges, hogy még találkoznom kell ezzel a felnövekvő királlyal, aki az északi földek haván izmosodik. Nukerek! Vezessétek el a foglyokat!

Tüstént megjelent két nuker, és jelekkel mutogatta az oroszoknak, hogy induljanak kifelé. A két fogoly hajlongva hátrált, és már majdnem elérte a kijárást, amikor Batu kán váratlanul így kiáltott:

– Megállj átok! Még azt mondjátok meg, hány csapata van a novgorodi konáznak?

Az öreg zavarba esett. Ebben a pillanatban Kozsemjaka, mintha beleakadt volna a szőnyegbe, rátámaszkodott az öregre, és odasúgta: – Tartsd a szád!

– Kegyelmes kán – szólt lassan Szavva –, nem tudjuk mi ezt. Én akkoriban elmentem a druzsinából, és az erdőben éltem. Ki tudja, hogy hány csapata van a hercegnek?

Batu kán összevonta szemöldökét:

– Takarodjatok!

A foglyok még egyszer meghajoltak, és eltűntek az ajtószőnyeg mögött.

– Nekem tetszik ez a fiatal Iszkender konáz – jegyezte meg Szubudaj-Bagatur. – Látszik, hogy vérbeli, bátor harcos. Én kinevezném a fogoly ruszok csapatának parancsnokává, amely csapat veled megy a napnyugati országokba.

– Addig is megtudakolom, mit tervez ez a konáz – szólt Batu kán, és mereven Arapsára nézett. – Téged bízlak meg ezzel a fontos feladattal.

– Figyelem és engedelmesség! – válaszolta Arapsa.

– Elmégy Perejaszlavba, esetleg messzibbre, Novgorodba is. Ott megtudod, hogy most mit csinál és mit tervez ez a nyughatatlan, fiatal Iszkender konáz. Tíz megbízható nukert viszel magaddal. Velük küldesz jelentéseket nekem. Még ma útnak kell indulnod.

– Meglesz, ó, hatalmas! – szólt Arapsa, és gyorsan távozott.

Orosz tutajok jönnek

Batu kán bizalmasaival az aranyház lapos tetején tartózkodott. Nyugtalanító híreket kapott az Abeszkuni-tenger déli partjairól: egyik rokona, Hulagu kán sereget gyűjt a Kur folyónál, a Kék Horda határa közelében, csetepatékat rendez, hogy foglyokat szerezzen, és minden lehetőt megtudjon tőlük Batu kán seregéről.

A hírt hozó százados – öreg, tapasztalt mongol, aki még jól emlékezett Dzsingisz kánra – a temnikek kérdéseire meggyőződéssel válaszolta, hogy dél felől háború közeledik: a dzsingiszida^[41] Hulagu kán meg akarja támadni Szain kán főhadiszállását.

Mindenki Batu kánra nézett: vajon hogyan viselkedik e hír hallatára?

Batu kán száraz, rideg arca meg se rezdült. Szokása szerint figyelmesen végighallgatta a századost, de a véleményét eltitkolta.

A kis tetőre felsiető nuker jelentette, hogy észak felől, a kipcsák sztyepről, habos lovon egy második hírnök is érkezett, aki kéri, hogy személyesen jelenthesse a győzhetetlenek a fontos újságokat.

– Vezesd ide!

Fiatal kipcsák harcos lépett be; csíkos horezmi kaftánt és rókaprém szegélyes, sárga bőrkucsmát viselt. Batu kán lába elé borult, keze között megcsókolta a szőnyeget, leakasztott ezüstövérről egy hosszú lompos farkú, sötétbarna rókát, és a trón elé tette.

– Vigyázz magadra, nagy kán! – kiáltotta, amikor térdre emelkedett. – Rusz sereg hajózik ellened a folyón. Előrevágtattam, hogy megmondjam: készülj a harcra.

Batu kán szemöldöke könnyedén megrebbent, de arca tüstént visszanyerte kifürkészhetetlen kifejezését. Felállt, és odalépett a kis tetőt körülvevő rácshoz. A nap éles sugarainak fényében szélesen terpeszkedett a rendszertelenül épülő város; a sebtében összeeszkábált házikók elvesztek a nomád jurták gyűrűiben.

Északi irányban, végtelen messzeségben hömpölygött a bővizű, ezüstös folyó. Tükrén úgy viliódzott a nap fénye, mintha aranyhalacsák ugrálnának ki belőle.

A futár a távolba mutatott, és így szólt:

– Oda nézz! Ott a folyón ruszok hajóznak felénk. Rosszban törik a fejüket.

– De hol vannak a gályáik? Nem látok sem árbocot, sem vitorlát.

– Nincs nekik. Ezek egymáshoz kötött, hosszú gerendák, rajtuk kis szalmajurták, és abban rejtőznek a ruszok. Ezeket az egymáshoz kötött gerendákat a ruszok tutajnak hívják. Sok tutaj jön: én ötvenet számláltam, vagy még többet...

– Hallgassatok rám, ti, akik a szemembe néztek! – kiáltott fel Batu kán szokatlanul csengő, örömteli hangon. – Ez a novgorodi Iszkender konáz hűségese nek bizonyult velem szemben: megtartotta, amit ígért. Itt küldi nekem a gerendákat világfővárosom palotáinak felépítéséhez. Neked, kipcsák harcos, köszönetét mondok éles szemedért és az örvendetes hírért. Turgaud, hozz a jó hírnöknek egy szamarkandi kaftánt!

Az évszázados óriási szálfákból összekötözött orosz tutajok nem minden nehézség nélkül úsztak le a muromi erdőségből Nyizsnyij-Novgorodig, hogy onnan tovább ússzanak a nagy folyó széles hátán. Kikötöttek a parton, és várták a karavánt, amelyet Alekszandr herceg állított össze. A tutajokat hosszú tölgyfa ladikok kísérték. Evezősök ültek bennük, akik a tutajt irányították, és ügyeltek, nehogy a folyó kanyarulatainál a parthoz csapódjanak.

Minden evezősnek és tutajosnak azt ígérték, hogy a kán nagy jutalmat ad, és szabadon bocsátja tatár rabságban sínylődő rokonaikat. S a tutajok végre a nagy folyó alsó folyásának széles tükreán haladtak a kegyetlen tatárok felé.

Majdnem az egész úton csendes idő volt...

– Ez Isten anyjának támogatása. A könnyөрületes Anya vigyáz ránk! – mondták a tutajosok.

Csupán kétszer tornyosultak felhők a fejük fölött, zuhogott az eső, zúgott a szél, és vert nagy, szürke hullámokat a folyó. Ilyenkor a karaván vezetője, Avkszentij, megparancsolta, hogy kössenek ki, és a parton várják be, míg elmúlik a vihar, és lecsendesedik a szeszélyes folyó.

Végre a számtalan nemezjurta, és vályogból, nádból meg kőből rakott kis ház fölött feltűnt a távolban egy arany pont, és néhány karcsú, magas torony. Ebből megtudták a tutajosok, hogy közel van

a tatár főhadiszállás. A partnál kis gályák árbocai emelkedtek. Minden hang elhallgatott, csak a Volga csobogott lágyan az erős hársfaháncsokkal egymás mellé kötött, csikorgó fatörzseken.

És akkor valahonnan messziről mélabús, lassú dal hallatszott:

*Mint a köd azúrkék tengerekre,
Úgy borult a bánat a szívemre...*

De hiszen a mieink énekelnek! Lám, hol nem hallunk hazai nótát!

Gyorsan közeledtek az orosz evezősök hajtotta ladikok a tutajok felé. A ladikokban rikítóan tarka ruhás, fegyveres mongolok ültek. Amikor lelassítottak a tutajoknál, az evezősök felkiáltottak:

– Honnan hoz benneteket az isten, pravoszlávok?

– Novgorodiak vagyunk. Herceg urunk, Alekszandr Jaroszlavics parancsára tutaj ózunk. Elhatároztuk, hogy kiváltunk benneteket a rabságból.

A mongolok csáklyákat akasztottak a tutajokba, és fel akartak mászni, hogy átvizsgálják a szalma- és fakunyhókat, de a tutaj ősök szigorú vezetője kiadta a parancsot:

– Vigyázni kell a novgorodi ajándékokra! Senkit se engedjete föl a tutajokra, máskülönben ezek a szörnyetegek mindent szétlopkodnak!

Avkszentij megparancsolta, hogy eresszék el a kutyákat. A hatalmas ebek ide-oda futkostak a gerendákon, egyik tutajról a másikra ugrottak, és dühösen, fülsiketítően megugattak mindenkit, aki a közeibe evezett.

A tutaj osok a tatár tábor fölött három versztányira kikötöttek; tüstént ott termett Batu őrsege. Amikor az orosz foglyok megtudták, hogy földik érkeztek, mindenfelől a folyó partjához rohantak. A sovány, elcsigázott, bozontos hajú, nyomorúságos rongyokba burkolózott emberek a vízbe vetették magukat, felkapaszkodtak a gerendákra, és kérdezősködtek: ki hová való; remélték, hogy az érkezettek közt találnak ismerős, rokon arcokat, és megtudnak egyet-mást földijeikről.

Medvekomédia

Batu kán megparancsolta, hogy a legértékesebb ajándékokat, amelyeket az orosz követ hozott Novgorodból, az aranyház udvarára hordják egybe, és másnap reggelre meghívta oda Gavril Olekszicsot. „Ne feledkezzék meg a medvékről!” – emlékeztette a kán vekilje útján Olekszicsot.

Gavril Olekszics személyesen ügyelt rá, hogy az ajándékokkal megrakott fogatok rendben, egymás után hajtsanak az aranyházhoz, amelyben Batu kán kedvenc felesége, Julduz-hatun, a Csodálatra készítő csillagocska lakott szolgálóányaival.

Minden fogatnál két-két fegyveres druzsina-katona állt őrt, és lándzsájával távol tartotta a kíváncsi mongolokat. Az udvar közepére szilárd cölöpöt vertek le; ehhez láncolták az egyik medvét: ijesztő állat volt, dühösen ordított, mancsával a földet kaparta, és megpróbálta kidönteni a cölöpöt.

A másik medve a fogathoz kötve feküdt, és egy megvasalt ládikát tartott átölelve; ebben a ládában őrizték az ezüstedényeket és drágaságokat, amelyeket a novgorodiak küldtek a foglyok kiváltására.

Az udvarnak azon az oldalán, ahova rendszerint a Batu kánhoz érkezett vendégek lovát kötötték, most az a csodálatos ló-óriás pompázott, amelyet Alekszandr herceg küldött Batu kánnak. Mindenkit meglepett a szépsége meg az idegen formájú nyereg, amely kényelmes volt, mint valami karosszék, a széles kengyel s a nyeregtakaró, amelyre aranyoroszlán volt hímezve, fölemelt kardot tartva karmos mancsában. Ez volt az a ló, amelyet az oroszok a svéd vojvodától, a legyőzött ellenségtől vettek el.

Rekedten megharsantak a hosszú bőrkürtök, a karnajok, amikor kilépett a palota tornácára Batu kán brokát kaftánban, drágakövekkel ékesített karddal az övében. A kán leült az alacsony, széles trónusra, amelynek oldalait aranyozott sárkányok díszítették. Ez a trónus, amelyet a kínai udvarból ragadtak el, Batu kán nagyapjéé, a világrendítő Dzsingisz káné volt, és Batu kán úgy őrizte, mint a rettegett hódító hatalmának jelképét.

A trónus bal oldalán, kiterített szőnyegen, arany díszekkel hímzett selyempárnákon helyezkedett el a bagdadi kalifa ijjú követe, Abd ar-Rahman, akit ura azért küldött Batu kánhoz, hogy elkísérje a nagy hódítót a napnyugati országok elleni hadjáratában. Távolabb helyezkedtek el a hadvezérek. A trónustól jobbra ült a győzhetetlen, zordon Szubudaj-Bagatur, Batu kán nevelője és katonai tanácsadója. Fél szeme villogott.

A ház lapos teteje most hirtelen kivirágzott, mintha mesebeli madarak lepték volna el: megjelentek Batu kánnak és néhány bizalmasának feleségei, hogy gyönyörködjenek az ismeretlen látványosságban, és helyet foglaltak a díszes rács mentén leterített szőnyegeken.

A karnajok második harsanására megnyílt a kapu, és megjelent Gavrila Olekszics, a fiatal novgorodi követ. Ezüst páncélinget, ragyogó sisakot, ezüst páncélkesztyűt és könyökvédőt viselt. Mindenkit meglepett ifjú arca és fényes szemének bátor, nyílt tekintete. Sokkal magasabb volt az őt kísérő magas mongol tolmácsnál, és hatalmas alakja mesebeli daliára emlékeztetett.

Batu kán trónusa elé lépve, Olekszics levette sisakját, térdre ereszkedett, kihúzott ingéből és maga elé tett egy összehajtott ezüst kis hármass ikont, megcsókolta, és halkán suttozta a szokásos imádságot, amely így kezdődött: Őrizze meg az Úristen hazánk földjét... A további szavakat a tömeg zaja miatt nem lehetett hallani.

Batu kán kegyesen rámutatott a lábánál fekvő szőnyegvánkásra, jelezve Olekszicsnak, hogy foglaljon helyet.

Ezalatt Batu kán lovászai fel-alá vezették a csodálatosan szép svéd lovat, majd a trónus előtt megállították. Egy szolga aranytálon néhány lepényt nyújtott át a kánnak, és Batu maga etette a lovat, simogatta és veregette az állat izmos nyakát.

– Hogy tetszik nektek ez a szépség? – kérdezte Batu kán a feleségeitől, akik a kis tetőről néztek lefelé.

– Ez a ló mesebeli, csodálatra méltó, bámulatos! – kiáltották az asszonyok. – De mi azt akarjuk, hogy a novgorodi vendég mutassa be idomított medvéit is.

A tolmács lefordította a nők kérését. Olekszics felállt.

– Mondd meg a cárnőknek, hogy rögtön bemutatom tanítványaimat.

Az asszonyok örömmel összesúgtak.

Gavrila Olekszics felnézett. Batu kán kedvenc felesége, Julduzhatun mellett megpillantott egy leányt, akin minden meglepő volt: hosszúkás, ragyogó, fekete szeme, mint valami drágakő; fölötte, mint a pille szárnya rebbent hosszú szempillája. Sötét, festett szemöldöke hajlított vonalban ívelt egészen a füléig. Bíborszínű kis szája titokzatosan mosolygott. Amikor a leány észrevette Olekszics átható tekintetét, kinyújtotta csillogó körmű, kecses kezét egy ezüstváza felé, kivett belőle egy hosszú szárú rózsát, és mosolyogva ledobta a fiatal orosz követnek.

Olekszics röptében elkapta a rózsát, a tolmácshoz hajolt, és sűgva kérdezte:

– Ki ez az elbűvölő teremtés?

– Zerbiet-hanum, az uralkodó egyik legkedvesebb táncosnője. De nemcsak táncosnő, hanem csalogány is. Ha a dzsihangir neked ajándékozza, eszedbe ne jusson visszautasítani, mert a fejed veszíted!

– Ez már aztán igazán váratlan baj! – suttogta Olekszics. Majd megparancsolta katonáinak, hogy vezessék elő a medvéket, és ingereljék fel őket.

– Nem veszedelmes ez? – kérdezte Batu kán.

– Az életben sok minden veszedelmes – válaszolta Gavrila Olekszics. – De ha félünk a veszedelmektől, győzelmekben sem lesz részünk, és élni sem érdemes!

– Jól mondtad!

Az öreg félszemű Szubudaj bosszúsan rázta fejét, és így kiáltott:

– Küldjétek ide tíz pehlevánt^[42], legyenek készenlétben!

Két orosz harcos megbökdöste a fogaton fekvő medvét. A medve lemászott a földre, megragadott egy kis gerendát, a vállára emelte, két hátsó lábán arrafelé cammogott, ahol Batu kán ült. Óvatosan letette a gerendát a földre, aztán leült, és mancsát rázta, mintha alamizsnát kérne.

Batu kán egy nukerrel lepényt küldött a medvének. Olekszics így szólt:

– Nagy kán, most ez a medve birkózni fog a harcosaiddal. Parancsold meg, hogy néhány legizmosabb vasgyúród próbálja meg földhöz vágni.

Gavrila jelt adott egy katonájának. A katona hozzálépett.

– Kirsza, állj Miska mellett, és ügyelj, hogy tisztességesen viselkedjék.

Szubudaj parancsára három tagbaszakadt mongol nuker ment a medvéhez. Mellette állt az őrnek kirendelt katona, Kirsza, kezében tartva a lánc végét, amely a medve nyakörvére volt erősítve.

A katona kedélyesen odaszólt a medvének:

– No, Miska, mutasd meg, hogyan öklelőznek nálunk, Novgorodban a kecskék.

A medve felugrott, és olyan váratlan heveséggel rohant a mongolok felé, hogy azok inuk szakadtából futásnak eredtek az udvaron, a vadállat pedig, elengedett láncát csörgetve, a nézők kurjongatása és hahotája közepette kergette őket.

– Ej, Miska! – kiáltotta az orosz katona. – Állj! Gyere hozzám! Most mutasd meg, hogyan szereted életed párját!

A medve megállt, megfordult, és imbolyogva Kirsához ballagott. Hátsó lábára állt, mellső mancsát a katona vállára tette, és rózsaszínű nyelvével végignyalta Kirsza arcát.

A tolmács hangosan fordította a katona szavait. A mongolok kiáltoztak gyönyörűségükben: „Khu, khu!” , a nők pedig a tetőn tapsoltak, és csengőn kacagtak.

Olekszics jelt adott katonáinak, akik visszavezették a medvét a kordélyhoz. Fentről lekiabáltak Batu kán feleségei:

– Tudnak-e az orosz daliák a cölöphöz kötött nagy medvével is birkózni?

– Megpróbálhatjuk! Majd meglátjuk, mi lesz belőle! – szólt Olekszics. – Hé, katonák, oldjátok ki Lesijt, és vezessétek ide.

Az óriási medve csakhamar kelletlenül Batu kán trónja felé cammogott. Két láncon tartották: az egyik láncot a nyakörvéhez, a másikat széles bőrvéhez kovácsolták. Hat katona fogta a megfeszült láncokat, nehogy a medve túlságosan közel menjen a tatár uralkodóhoz.

Lesij leült, rázta fejét, erősen szipákkolt, szimatolta az ismeretlen szagokat, és apró, gonosz szemével bizalmatlanul nézegette a tömeget.

Kirsza odalépett a medvéhez, a vállára ütött és visszalépett.

– Hé, Lesij! – mondta, és még egyszer megütötte a medvét. – Miért tépted szét tegnap a birkámat? Add vissza!

A vadállat mérgesen elbődült.

– Miért károsítottad meg tavaly a nagyanyámat? Miért tépted szét a kakasát?

A medve még erősebben rázta a fejét, mintha tagadná azt, amivel vádolják.

– Miért rázod úgy a fejed, mintha tagadnál? – ingerelte Kirsza mókásan a medvét. – Talán nem mondok igazat? Gyere, birkózzunk: aki győz, annak van igaza. Mutasd meg az erődet, mert most új gazdához kerülsz. Állj már fel, no! – És a harcos csizmája orrával megbökte a medvét.

A medve átfogta mancsával Kirsza lábát; Kirsza megragadta a medve fülét, a vadállat ekkor elengedte a katona lábát. Úgyesen felállt hátsó lábára, és imbolyogva a hátráló katona felé ment.

Kirsza most hevesen a medvére rohant, és megragadta az övszíját. Szörnyű erőfeszítéssel kissé megemelte a medvét, megtaszította vállával, és földhöz vágta.

A medve fürgén felugrott, és vad ordítással megint Kirsza felé fordult. A tömeg megdermedt.

– Még akarsz birkózni? – kérdezte Kirsza. – No, most átkaroljuk egymást.

Az ember és a medve átfogta egymást, és himbálózva egy helyben topogott. Majd a katona támadott, váratlan, gyors mozdulattal gáncsot vetett, és a medvét a földre terítette.

A tömeg örömujjongásban tört ki. A katona letörölte patakzó verejtékét, és nyugodtan félreállt. Olekszics halkan odaszólt harcosaihoz, akik a medve láncainak végét fogták:

– Most már kössétek a cölöphöz, mert még igazán széttépi Kirsát. Érzem, hogy kezd komolyan haragudni!

A katonák meghúzták a láncokat, és körütekergették a cölöpön. A medve megmakacsolta magát, fölfelé emelte a pofáját, és mérgesen dörmögött.

Amikor a cölöp mellett találta magát, kaparni és rázni kezdte azt.

Batu kán magához hívta a tolmácsot, és valamit csendesen megkérdezett tőle.

A tolmács Gavriła Olekszics füléhez hajolt:

– Hatalmas dzsihangirunk nagyon elégedett, és kegyét akarja gyakorolni veled és nukerjeiddel. Azt kérdi, mire áhítozik a szíved. – És halkán hozzátette: – Kérd kertjének legszebb rózsáját, azt is odaadja néked.

Gavrila Olekszics nem válaszolt a tolmácsnak. Gyorsan felállt, és Batu kánhoz fordulva, hevesen beszélni kezdett:

– Hatalmas kán! Láttam fővárosodat, amely úgy indul növésnek és virágzásnak, mint a mesebeli virág. Az emberek itt meggazdagodnak, és az átutazó vendégek világszerte elviszik neved nagyságának és dicsőségének hírét. De ugyanitt találkoztam szerencsétlen orosz testvéreimmel is. Elsorvadtak az éhezéstől és az erejüket meghaladó munkától. Sokan közülük a végüket járják. Te mindnyájukat boldoggá teheted, s ők életük végéig imádkozni fognak jólétedért.

– Kik a te testvéreid? Kikről beszélsz? – kérdezte Batu kán, és felvonta szemöldökét.

– A mi fogoly oroszainkról, akiket bátor seregeid feldúlt városainkból és falvainkból elhajtottak. Bocsásd vissza őket hazájukba!

Batu kán hallgatott. Ekkor egy lány hang azt suttogta:

– Teljesítsd a vendég kérését, Szain kán. Ez szerencsét hoz neked.

Gavrila Olekszics feltekintett. Batu kán mellett, a széles trónuson, ott ült tarka selyemruhába öltözötten kis felesége, Julduz-hatun, s mögötte állt a csodaszép poloveci leány, fogai közt virág... Most nem nézett Olekszicsra, hosszú szempilláját leeresztette, és finoman mosolygott.

– Jól van! – szólt Batu kán. – Megengedem, hogy az orosz foglyok egy részét magaddal vigyed. Magad gondoskods róla, hogy nyugodtan hazájukba érkezenek.

– Nagy dzsihangir! – vágott Batu kán szavába a félszemű Szubudaj. – Emlékezem szavaidra: nem akartál-e külön ezredet alakítani a foglyokból?

– Nem feledkeztem meg erről – válaszolta Batu kán. – Bátor dalia, ígérd meg nekem, hogy minden foglyot megkérdezel: nem akar-e belépni a külön tumenbe, amely seregeimmel együtt indul a napnyugati országok meghódítására. Minden harcos fegyverzetet,

ruhát és lovat kap tőlem, s a csaták dicsőségében és zsákmányában egyenlően osztozik saját vitézeimmel.

– Hatalmas dzsihangir, ma nem csupán számos orosz testvéreimet tetted boldoggá, hanem engem is.

– A te boldogságod kétszeres lesz – mondta Batu kán. – Palotám közelében hamarosan sátrat állítanak neked, amelyben megtalálod kertem legszebb virágát: Zerbiethanumot. O az! – És rámutatott a közelben álló polovec szépségre.

Az ünnepélyes fogadás végén Gavriła Olekszics odalépett a fiatal, barátságos Abd ar-Rahmanhoz, és megkérdezte tőle:

– Nem tudod, fényességes kán, mi történt a mi öreg vojvodánkkal, Ratsával? Nem látom sehhol.

Az arab követ nem válaszolt, és elfordult.

Gavriła Olekszics folytatta:

– Novgorodi Alekszandr herceg előreküldte ide, hogy megörvendeztesse fogoly testvéreinket, elbeszélve nekik, hogy nem feledkezünk meg róluk, gondolunk rájuk, és ajándékokat küldünk Batu kánnak, hogy kiváltsuk őket.

– Rosszat hallottam, nagyon rosszat! – suttogta Abd ar-Rahman. – Ez a te Ratsád nem engedelmeskedett Batu kán akaratának, s ezért a dzsihangir megparancsolta, hogy verjék bilincsbe... Azt sem tudom, él-e még...

Tolakodó látogatók

Gavrila Olekszics sokáig nem tudta elérni, hogy az Arany Horda rettegett parancsolója még egyszer fogadja. Végre egyszer, késő este, lihegve megjelent Batu két tisztviselője és írnoka Gavrila ideiglenes tábori sátrában. A brokát kaftánba öltözött látogatók igyekeztek ugyan megőrizni méltóságteljes, tiszteletre méltó külsejüket, de sokáig levegő után kapkodtak. A sarkukon ülve, posztóövük összecsavart csücskével törülgették arcuk verejtékét. Látszott rajtuk, hogy uruk valami felelősségteljes megbízatással küldte őket.

Olekszics megparancsolta, hogy bontsanak fel egy palack erős, édes méhsert, és vendégszeretően kínálgatta a hivatlan vendégeket: ő maga töltötte tele a nagy ezüstkupákat: szerette volna kitalálni vendégei szándékát, és még inkább azokat a gondolatokat, amelyek Batu kánt irányították, amikor elküldte hozzá megbízható tisztviselőit.

A tapasztalt tolmács – aki jól ismerte a tatárok szokásait, és régebben, kipcsák fogsága idején, megtanulta a kipcsák nyelvet – a bejáratnál ült, s gondosan fordította és jegyezte mindazt, amit a vendégek kérdeztek, és amit Gavrila Olekszics válaszolt. Sem a tolmács, sem a vendégek nem gyanították, hogy Olekszics – aki Msztyiszlav Udaliy udvarában nőtt fel poloveci dajkarabnők keze alatt – érti a kipcsák nyelvet.^[43]

A két tisztviselő először ilyesmiket kérdezett:

„Egészségesek-e azok a lovak, amelyekkel az orosz követ megérkezett? Hány napot töltött úton? Útközben mely városokat látogatott meg? Fel vannak-e dúlva ezek a városok? Soká tartózkodott-e ottan? Egészséges-e a jószág, ami otthon maradt? Igaz-e, hogy a sötétbarna rókák és hódok az orosz városok utcáin szaladgálnak, és csapdával fogdossák őket? Hány felesége van Alekszandr novgorodi hercegnek, és hogy hívják legkedvesebb feleségét? Hány gyermeke van a hercegnek, és hogy hívják őket?”

Olekszics minden kérdésre haladéktalanul, látszólag gondolkozás nélkül válaszolt, pedig résen volt, és közben odakacsintott egyik vitézének, hogy el ne felejtсен mámorító italt töltögetni a vendégek serlegébe.

Az írnok-tolmács leakasztotta övéről réz tintatartóját, maga elé állította, és a kérdések elhangzása után nádtollával leírogatta a hercegek és bojárok nevét, a városok elnevezését, meg a Néva melletti ütközetben részt vett svédek és hajóik számát.

Az egyik – a fiatalabbik – tatár, vagy mert gyorsan megmámorosodott, vagy csak úgy tett, mintha megittasodott volna, minden ok nélkül nevetni kezdett, és váratlan kérdéseket tett fel: „Tanyázik-e az orosz erdőségekben valami szörnyű nagy fenevad, amelynek egyetlen hosszú szarva van, az is az orrán? Akarna-e a novgorodi herceg még egy mongol nőt is feleségül venni, és nem ezért utazott-e ide az északi vitéz? Tud-e valamit a magas vendég Kijóvn^[44] városáról. Mengu kán azt mesélte, hogy ott isten házainak színaranyból vannak a tetői. Novgorodban is aranyból vannak? Hány napi járásra van lovon Novgorod? Vannak-e útközben állomások, ahol lovat lehet váltani?”

Gavrila Olekszicsot untatták ezek a kérdések, a két utolsóra nem is válaszolt, és élesen mondta:

– Ha uratok többet akar tudni, azt majd neki elmondom.

Aztán hunyorított, és ezt kérdezte:

– Hát ti tudnátok-e nekem válaszolni mindössze három kérdésre?

– Válaszolunk, persze hogy válaszolunk, ha tudunk...

– Igaz-e, hogy a nagy Batu kán képes száz lépésnyi távolságból egy izzó nyilat keresztüllőni egy aranygyűrűn, amelyet kedvenc felesége tart kis kacsójában?

– Kha! Kha! – kiáltoztak a meglepődött tisztviselők, és egymásra néztek.

– Igaz-e, hogy a nagy és bölcs Batu kán éjszaka, álmában, felrepül a felhőkön túlra, a szentséges vezérhez, Dzsingisz kánhoz, a nagyapjához, beszélget vele, és útbaigazításokat kap tőle, hogyan hódítsa meg az egész világot; ő maga pedig szintén ad tiszteletteljes tanácsokat az égben lakó nagyapjának: hogyan kormányozza a felhők fölötti seregeket, amelyek a harcmezőkön elesett bátor harcosok lelkéből támadtak. Azt hallottam, hogy Dzsingisz kán szentséges árnya minden alkalommal megköszöni legkedvesebb unokája bölcs szavait és szívélyességét.

Olekszics az utolsó szavakat súgva, a vendégekhez hajolva mondta. A két tisztviselő tátott szájjal, meghökkenve nézett

egymásra, és gyorsan kiitta kupáját. Az idősebbik elvette az írnoctól az írást, és keblébe rejtette, a másik csuklott, és ugyancsak suttogva, így szólt:

– Nem kaptunk utasítást arra, hogy ilyen fontos és nehéz kérdésekre válaszoljunk. Még egyszer eljövünk, és bejelentjük, mikor fogad téged a mi hatalmas Szain kánunk, és akkor mindazt megmagyarázzuk, amit tudni akartál.

A két vendég hajlongva távozott; csupa megszokásból ruhájuk alá dugták az ezüstkupát, amiből ittak, felültek a lovukra, és visszavágtattak ahhoz, aki küldte őket.

Reggel, mire a felkelő nap első rózsaszín sugarai keresztültörtek a part melletti fák ágain, Gavriła Oleksziics sátra mellett katonái már meggyújtották a tábortüzet az ágasra akasztott nagy rézüst alatt, feldarabolták a birkát, és a húsdarabokat az irhára rakták, amely szőrével lefelé feküdt a fűvön.

Váratlanul néhány fegyveres lovas nyargalt a sátor felé. Tíz lépésnyire a sátortól leszálltak a lóról. Gavriła Oleksziics nyugodtan ült sátra bejáratánál, egy összehajtható, szíjakkal álló széken, és egykedvűen nézte, hogyan közeledik feléje két tegnapi vendége és velük egy fiatal, előkelő harcos, arany övében drágakövekkel gyönyörűen díszített szablyával. Mélyen meghajoltak, aztán a fiatal harcos beszélni kezdett, és a tolmács, aki azonnal ott termelt Oleksziics mellett, fordította:

– A mi nagy uralkodónk, a dicső és hatalmas Batu kán...

Gavriła Oleksziics ebben a pillanatban gyorsan felállt, kihúzta magát, és levette hódkucsmáját. A jövevények összenéztek, s a fiatal harcos folytatta:

– ...megparancsolta, hogy közöljük veled, nemes és vitéz novgorodi követ, hogy ő császári felsége halaszthatatlan államügyekkel elfoglalva, nem volt abban a helyzetben, hogy a téged megillető figyelemben részesítsen, és csak most talált időt arra, hogy beszélgetésre fogadjon. Megengedi neked, tiszteletre méltó bojár, hogy császári sátrában holnap délben megjelenj. Reggel elküldik hozzád a kán lovászait, és paripákat hoznak neked és kíséretednek. Ezeket a lovakon mégy majd oda, ahol uralkodónk fogadni méltóztatik téged.

Gavriła Oleksziics, kezében tartva kucsmáját, így szólt:

– Köszönöm ő császári felségének a kegyes engedelmet. Mondd meg, hogy hű szolgája ott lesz a megadott időben. Vihetek-e magammal néhány szerény ajándékot?

– Ajándékokat illetően semmiféle rendelkezést nem kaptam, az ajándékokról majd később nyilatkoznak, ha nagy Szain kánunk kegyes érzéssel viseltetik irántad a beszélgetés folyamán.

A tatár harcos nem hajolt meg, hanem méltóságteljes mozdulattal jobb keze ujjával könnyedén megérintette szívét, száját és homlokát. Azután hirtelen sarkon fordult, és elindult zabláját harapdáló sárga lova felé. Könnyedén nyeregbe pattant, még egyszer rápillantott az őt kísérő Olekszicsra, és visszafogta indulni készülő paripáját.

– Akartál még valamit kérdezni tőlem, tiszteletre méltó rusz követ?

– Eltaláltad, dicső harcos. Szeretném megtudni dicső neved.

– Nevem Muszuk. Hatalmas uram személyi testőre vagyok.

A kantárral visszafogott, habzó szájú ló toporzékolt, és indulni akart. A nap sugarai csillogva játszottak a harcos vörös brokátöltözetén, a lószerszám ezüstcsatjain, és a lovas nem sietősen, előkelően és büszkén megismételte méltóságteljes üdvözlését, aztán eltűnt a fák mögött.

Olekszics egész éjszaka álmatlanul feküdt a lópokrócán, kék selyeminge gallérját kigombolta, és két kezét feje alá tette. Szeszélyes áradatban követték egymást gondolatai. Egyszer Perejaszlavl szilárd falaira gondolt, amelyek visszatükröződnek a csendes tóban; másszor meg a szakadékok mentén húzódó, behavazott falvak bágyadt fényeire; azután a gazdag, szabad Novgorod fehér, magasztos templomaira, a templomok harangjainak ünnepi zúgására és a vecse-harang^[45] állhatatos, nyugtalanító kongására, amely a zajongó tömeget népgyűlésre hívja. Hej, de sokszor álldogált ilyen gyűléseken gyermekkori barátja, a heves és vakmerő Alekszandr herceg mellett!

Gondolatai újra visszatértek az előtte álló találkozásra, a kegyetlen tatár kánnal való találkozásra, amely sokak számára az utolsó találkozás lesz... Mit mond majd neki ez a rendszerint hallgatag uralkodó, a végtelen, pusztá rónaságok nagyura? Mit követel? Mit lehet majd válaszolni neki? Vajon eljut-e Batu selyemsátráig, amelyet szótlán mongol harcosok és kiáltozó sámánok őriznek, akik

a fogadás előtt megkövetelik, hogy meghajoljon a bokrok és a szent tűz előtt? Meghunyázkodik-e az orosz vitéz büszkesége és akarata, meghajlik-e a dereka? Vagy neki is ki kell innia az orosz foglyok keserű poharát, a halálra kínozott, összetört csontú foglyokét, akiknek hamvai fölött tatár kánok lakomáztak Dzsingisz kán hordájának a Kalka mellett aratott győzelme után? Nem jut-e a haragtartó Batunak eszébe, hogy gyors, vad csapatait újra Zaleszjébe, az általa egyszer már feldúlt szuzdali Oroszthonba és a meggazdagodott, szabad Novgorod felé irányítsa? És ki veszélyesebb a novgorodiaknak: a dölyfös németek és svédek, akik kitartóan fenik a fogukat Oroszthonra, vagy Batu, aki csak néha éhezik rá?

Gyászos út

Amikor megérkeztek a harcosok az ígért lovakkal, Gavriła Olekszics már felkészült a látogatásra. Felöltötte csillogó páncélruháját, felkötötte aranylemezekkel ékes, széles ezüstövét. Az öv bal oldalán, a kardtartón ezüsttel díszített, zöld hüvelyű szablya függött, amelynek markolata halfogból, vagyis rozmárgyarból készült. A dalia fején díszrovátkás sisak csillogott, amely alól kilátszott enyhén göndörödő világoszőke haja. Lábán díszesen hímzett, kunkorodó orrú, vörös szattyáncsizma...

A sátorban ülő Olekszicshez belépett egy katonája, dadogott, és izgatottan mondta:

– Megjöttek a kán lovai, csakhogy... ne haragudj... hitványak! Nem méltó hozzád, hogy ilyen jószágra ülj! Maguk a tatárok is nevetik! – És a katona félrehúzta a bejáratot takaró szőnyeget.

Csakugyan, a sátor előtt egy félig ősz kanca volt kikötve, alsóajka lelógott: elvásott, sárga fogai kilátszottak. A nyereg káni nyereg volt ugyan, de nagyon ócska, rajta piros bársonytakaró; az egész szerszám régi, kopott; a ló farka ritkásra vedlett, lábát szétterpesztette, de még így is majdnem feldőlt. A két másik odaküldött ló is ilyen volt – nem illő merész lovashoz, ámbár a csinosan öltözött, szótlan tatár harcosok ünnepélyesen tartották kantárszáruknál fogva.

Gavriła Olekszics leeresztette a sátor függönyét, levette sisakját, és dühösen lerángatta magáról a páncélt. Megparancsolta katonájának, hogy húzza le róla a szattyáncsizmát. Átöltözött, és kilépett a sátorból. Kék selyemingének gallérja apró gyöngyökkel volt körül varrva, bő, kék, posztó ohabenyét^[46] bőrszíjjal övezte. Közönséges bolgár csizmát húzott. Semmiféle fegyvert nem vitt magával.

– Hívjátok ide Nyikogyimot!

– Itt vagyok, uram! – hallatszott, és előlépett Olekszics egyik útítársa, a méltóságteljes külsejű kincstárnok.

– Jól figyelj rám, Nyikogyim, és tedd, amit mondok; ezt a kancát takard le egy vég legfinomabb tengeren túli bársonnyal, hevederként aranyövvel kötdz körül, a legszebbet válaszd. A ló pofájára akassz

gyöngysort. A másik két lovat takard be egy-egy női nyestbundával, és kösd át takaros kis övvel, hogy útközben el ne vesszen.

Nyikogyim álmélkodva nézett Gavriila Olekszicsra, de nem mert ellentmondani.

– Meglesz, uram! Várakozz, amíg elrendezem az úti iszákokat.

Olekszics megpillantotta emberei között Varszonofrj atyát, a herceg krónikását, a szent könyvek tudósát, és így szólt hozzá:

– Hallgass reám, atyám! Öltsd magadra legjobb papi öltözékedet, vedd magadhoz a füstölőt. Mindjárt velem jössz. Lehetséges, hogy keserves sors, nehéz órák várnak reánk, és talán haza sem térünk többé.

– Jól van, fiam! Csak még magamhoz veszem a kis agyagfazekat a szénparázzsal, hogy felszíthassam a füstölőt.

A mongol harcosok úgy álltak, mintha kőből volnának, csupán szemöldöküket vonogatták, mialatt Nyikogyim meg Olekszics katonái feldíszítették a lovakat.

Gavriila Olekszics visszatért sátrába; Batu tolmácsa, aki bejelentés nélkül utánament, tüstént ki is repült, alig tudott megállni a lábán. Végre a kincstárnok félrehúzta a sátor függönyét, és így szólt:

– Mindent elvégeztünk, amit parancsoltál!

Gavriila Olekszics ekkor kilépett, homlokába húzta a hódkucsmáját, és ezt mondta a mongoloknak:

– Ezeket a kancákat tévedésből küldték nekem. Tudom, hogy a tatár kánok és az orosz hercegek csakis csődörön lovagolnak. Ilyen kancákon nők járnak, vagy málhát szállítanak rajtuk. Éppen ezért vezessétek el ezeket a kancákat a dicsőséges tatár fejedelem tiszteletre méltó és bölcs édesanyjához – Olekszics e szavaknál levette hódkucsmáját –, és mondjátok meg neki, hogy szegénységem miatt nem tudtam szebb ajándékokat küldeni. Kérem, fogadja el alázatos szolgájától, a novgorodi követtől.

Batu két tisztviselője valami ellenvetést akart tenni, de Olekszics ridegen közbevágott:

– A kán nem beszél kétféleképpen, az orosz vitéz sem! Ahogy mondtam, úgy is cselekszem! – És lassan, elgondolkozva elindult titokzatos, új sorsa felé. Súlyos léptekkel haladt, körül sem tekintett; mögötte vonultak az emberek, a lovak s az ajándékokkal megrakott

fogatok, amelyeket, parancsa szerint, már régen készenlétben tartottak arra az esetre, ha Batu kán magához hívja északi vendégét.

A parton kellett menniük, hepehupás úton, épülő házikók és kis bódék mellett, amelyekben sült halat, füstölt voblát^[47], rozs- és búzalepényt árultak. Mindenütt végtelenül elcsigázott orosz foglyok dolgoztak.

Az út aztán hegynek föl vezetett, és az Olekszics közelében haladó tolmács a távolba mutatva így szólt:

– Ott, a dombon túl, meglátod majd a mongolok uralkodójának táborát és kis aranypalotáját.

És feltűnt a napsütésben szinte lángolni látszó aranyház, tarka csempéből készült magas tomyocskájával. Az út elfordult, és Gavriła Olekszics elé olyan döbbenetes látvány tárult, hogy végigfutott hátán a hideg. Az út mentén, egymástól néhány lépésnyi távolságra, embermagasságú karók húzódtak. Minden karóra egy-egy emberfej volt tűzve. Gavriła Olekszics meglassította lépteit, végül megállt. Az őt követő úti társak is megálltak.

– Varszonofij atya! Hol vagy?

Az öreg szerzetes odalépett. Reszkető kezében szorongatta az ezüsthústólót és a zsinóron függő agyagedényt, amelyben parázs volt.

– Nos, atyám, imádkozzunk!

– Igen, imádkozzunk...

– Hiszen ezek a mieink... Akiket Batu kánnak szabadon kellett volna bocsátania, hogy velem együtt visszatérhessenek hazánkba...

A felkerekedő szél cibálta a szőke, deres és fekete szakállakat s a levágott fejek hosszú fürtjeit. Sok fej volt ott. Amíg csak a szem ellátott, hosszan húzódott a karó sor az út mentén...

Varszonofij éneklő hangon imádkozott, lóbálta a füstölőt, és a kékes füst könnyű kis felhőként szálldogált a halott arcok felé, mintha megcirógatva őket, búcsúüdvözlést hozna.

Gavriła Olekszics keresztet vetett, és lassan továbbment, de hirtelen megállt egy fej előtt. A félig nyitott szem mintha mereven nézne az összenőtt, bozontos, fekete szemöldök alól. A szakáll nélküli fej hosszú, ősz bajusza rezgett a szélben. A száj félig nyitva volt, mintha már nem tudta volna kimondani az utolsó szavakat.

– Ratsa! Nagyapó... drágám!

Olekszics megtántorodott, kezébe temette arcát, még egyszer a fejre nézett, aztán kemény léptekkel továbbment. Nem nézett többé vissza.

Varszonofij atya a halottak lelkiüdvéért szóló imát suttogta, lóbálta a füstölőt, és a könnyek lassan peregtek öreg arcán.

Batu nagylelkűsége

Attól a naptól kezdve, hogy Batu kán kedveskedni akart vendégének, Gavriła Olekszcics életében új fordulat állt be.

Hosszú színes kaftánba öltöztetett, méltóságteljes szolgák bevezették az orosz daliát egy tarka sátorba, amely a magas parton, egy cserjés közepén állott. A közelben sok más hordozható jurta is látszott, körülöttük rikító ruhás, fehér turbános mongol nők járkáltak, és üdögéltek. Gavriła ajkába harapott, lassan ment, és igyekezett megőrizni gondtalan arckifejezését, de figyelmes, éles tekintetét semmi sem kerülte el.

A sátor, amelyet Olekszcics lakóhelyéül jelöltek ki, magasabb és díszesebb volt a többinél. A selyemszőnyeges bejárat mellett mongolok álltak sorban, és dicsőítő üdvözléseket daloltak a nagy fényességű vendég megérkezése alkalmából.

A nagy sáortól néhány lépésnyire Gavriła megállt; elhatározta, hogy eleget tesz minden tatár szokásnak és szeszélynek, mert tudta, hogy idegen lakomán engedelmeskedni kell a házigazdának. A szolgák a sátorhoz vezető ösvényt egy vég rózsaszínű selyemmel borították be, egy láthatatlan kéz félrehúzta a szőnyeget, egy fiatal nő hajlékony párducmozdulatokkal kiosont a sátorból, és figyelőn megmerevedett. A ragyogó napfényben csillogtak a nő finom kezét és formás bokáját ékítő arany és ezüst karperecek és láncok. Könnyű léptekkel Olekszcicshez futott, térdre ereszkedett, és átölelte a férfi díszes szattyáncsizmáját. Az Olekszcics mellett álló rőt szakállú tolmács tiszteletteljesen meghajolt, úgy súgta Olekszcicsnek, hogy mit kell csinálnia.

– Öleld meg gyönyörű menyasszonyodat! Csókold meg csillaghoz hasonló szemét! Vedd karodra, és vidd sátradba!

Gavriła Olekszcics felderült. Úgy tekintette mindazt, ami vele történik, mint valami furcsa álmot, mint különös mulatságot. Könnyedén felemelte új menyasszonyát, aki egész kicsire összegömbölyödött, és domború melléhez simult.

– Csókold meg! Csókold meg! – súgta a rőt tolmács.

– Ne taníts! Magam is tudom! – És Olekszcics belépett a sátor belsejébe, nem feledkezve meg arról, hogy nem szabad a küszöböt

a sarkával érintenie.

A sátor közepén kis máglya égett. Olekszics megkerülte, és letette a leányt egy halom selyempárnára. Határozottan és parancsolón visszalebbentette a leány arcát takaró fátylat, aztán óvatosan, gyengéden megcsókolta az örömtől felcsillanó fekete szempárt és a szépen ívelt, bíborpiros ajkat.

A tolmács valamit súgott, de Gavriila türelmetlenül legyintett felé.

Körös-körül ének, dobok pergése és cintányérok csörrenése hangzott fel. A leány eltaszította Olekszicsot, kisiklott öleléséből, és lábát maga alá húzva, a sátor hátsó falához ült.

– Ül melléje – suttogta a tolmács, aki Olekszics közelében térdelt.

– Vedd át az ajándékokat! A nagy Szain kán magas kegyet akar veled gyakorolni.

Öreg és fiatal mongolok, kipcsákok jöttek sorban a sátorba. Mindegyikük mondott néhány nagyszerű üdvözlő szót, aztán ezüst- és bronzkancsókat, csészéket, végszámra selymet meg színes ruhákat helyeztek a szőnyegre, hosszú és boldog életet kívántak, és kihátráltak a sátorból. A vendégek számára a szomszédos jurtákban terítettek le szőnyeget, és nagy bronztálakon gazdag lakomát készítettek elő.

Olekszics sátrába utolsónak két hetyke külsejű, fiatal harcos lépett be, és hangosan kiáltotta:

– A fényességes Batu kán – ezer évig éljen! – a világ leggyorsabb lábú lovát küldte neked ajándékba.

A tolmács súgott:

– Ki kell menned, meg kell fognod a ló kantárszárát, és odakötnöd a jurtádhoz.

Amikor Olekszics meghallotta, hogy lóról van szó, felugrott, és örömtelien kilépett a sátorból. A bejárat előtt, rózsaszínű selyemkelmén egy hatalmas, foltos csődör állt, türelmetlenül váltogatta a lábát, rágta zabláját, s szájából habcsomócskák röpködtek szét. Két lovász belekapaszkodott az arany lemezekkel díszített kantárba, simogatta a lovat, próbálta megnyugtatni. Olekszics odalépett. Nem fogta meg a kantárt, csak kinyújtotta kezét a ló orrlúka felé. A paripa kapálta a kiterített selymet és horkantott. Olekszics egy nagy darab mézeskalácsot hozatott, és a csődör felé

nyújtotta. A ló bizalmatlanul rásandított, és puha, meleg szájával elvette a kalácsot Olekszics tenyeréből.

Másnap különféle emberek látogatták meg Olekszicsot, ők is hoztak ajándékokat: selyemszőnyegeket, ezüst kumganokat és mindenféle különleges ezüstholmit, amivel Olekszics nem is tudta, hogy mit csináljon... Mindenkinek viszonzta az ajándékokat, és közben mindig csak egyre gondolt: hogyan szabadulhatna meg Batu főhadiszállásáról, hogy visszatérhessen északra.

Olekszics első vendégei között volt a fiatal arab követ, Abd ar-Rahman. Hosszan beszélt erről-amarról, nyilvánvalón kerülgette azt, amit tulajdonképpen közölni akart, és nem tudta elhatározni magát az egyenes beszédre.

Amikor Gavriila észrevette ezt, ő maga kérdezte:

– Dicső emír, magyarázz meg nekem egy szörnyű dolgot, amiről, úgy lehet, itt mindenki tud, de nekem senki sem beszél el...

– Nemde az öreg orosz vojvodáról, Ratsáról érdeklődsz?

– Róla. Képtelen vagyok megérteni, hogy nagyapám, aki olyan tapasztalt és óvatos volt, mivel vonta magára a nagy uralkodó engesztelhetetlen haragját?

– Mindjárt elmondok neked mindent. Batu kán tudta, hogy Ratsa dicsőséges orosz vojvoda, és megkülönböztetett tisztességben akarta részesíteni. A legeslegmagasabb tisztesség ebben a hadseregben, ha Batu kán egy külföldi harcost mongol csapat fejévé nevez ki. Egy ízben Batu kán magához hívatta Ratsát, és azt ajánlotta neki:

– Mutasd meg bátorságodat, és lépj a seregembe.

– És aztán? – kérdezte Ratsa.

– Ezredet toborzol a fogoly ruszokból. Tedd megbízhatóvá ezt az ezredet, hogy fegyvert adhassak a harcosok kezébe, és lóra ültethessem őket.

– Ki ellen akarsz küldeni minket?

– Velem együtt jöttök leigázni a csökönyös rusz városokat.

Ratsa még csak nem is gondolkozott, egyenesen rávágta:

– Magam sem megyek, és a többieket sem beszélem rá!

A felbőszült Batu kán megparancsolta, hogy Ratsát vessék tömlöcbe: ott majd meggondolja magát. De amikor néhány nap múlva újra magához hívatta, az öreg harcos ugyanazt válaszolta, amit először, akkor száz orosz fogoly fejét levágták, s az első kivégzett Ratsa volt...

– Igen... – szólt halkán Olekszics –, nem is vártam más rettenthetetlen nagyapámtól.

Izgalommal és nyugtalansággal teli napok virradtak Olekszicsra. Húszas-harmincas csoportokba gyűjtötte a foglyokat; liszttel, élelemmel, szárított hallal, kerek kenyerekkel megrakott málhás lovakat adott nekik, és egymás után útnak indította őket először fölfelé a Volga mentén, utána a sztyeppén keresztül, Rjazanyba. Néhány lovon betegek és végleg kimerült foglyok kuporogtak.

– Gyorsan, emberek, menjetek! Érjete haza! – sürgette őket Olekszics. – A tatár kán meggondolhatja magát, és mindnyájatokat visszatarthat az új építkezéseihez vagy a távoli hadjáratra.

Batu kán néha meghívta Gavriła Olekszicsot a haditanácsaira, ahol megbeszélték a napnyugati országok elleni hadjárat terveit. Gyötrelmes volt Olekszicsnak hallania, hogyan készülődnek Batu kán és fegyvertársai Kijev, Csemyigov és más északi orosz városok megtámadására... A hadjárat már közeledett, a tatár élcsapatok már megkezdték a felvonulást nyugat felé, a poloveci sztyeppén keresztül. Olekszics attól félt, hogy Batu kán megparancsolja neki: legyen mellette a hadjáratban.

Múltak a napok... Olekszics hajnalban elhagyta sátrát, lement a folyóhoz; a part mentén tüzek égtek. Az ismerős tutaj osok körül ülték őket, borzas fejüket agyaglábosuk fölé hajtották, és fakanalukkal lassan eszegették egyszerű levesüket.

– Halleveskén híztok? – kérdezte Olekszics, és leült a gerendára, egy öregember közelében, aki egy erősen foszladozó báránybőr bekecset viselt. A rongyok közt kilátszott az öreg napbarnította teste.

– Mi mászt ennénk? Itt bőven akad hal, maga mászik a partra. Csak éppen só nincs.

Gavriła füttyentett, és visszafordult. A háta mögött termett a komor tatár szolga, aki mindenhova elkísérte a vendéget.

– Van-e sód, Sakir? – kérdezte Olekszics. Már valamicskét megtanult a kán környezetének nyelvén beszélni.

– Minden van, amit csak parancsolsz, kánom! Ha nincs, szerzek! – Kotorászott a szőnyegiszákban, amelyet Olekszics után hordozott. Előszedett egy bőrdobozt. Gavriila kivett belőle egy marék sót, és bele akarta szórni a halleveses fazékba, de az öreg lefogta a kezét:

– Megállj, megállj, jó dalia! A só mostanában drágább nálunk az aranynál. Ezt elteszem az ingem ujjába, jó lesz majd húst sózni.

Az öreg előhúzott a bekecse alól egy rongyos ingujjat, csomót kötött a végére, és Gavriila beleszórt néhány marék sót.

– Hol az inged?

– Teljesen elrongyolódott. Csak az ujjá maradt meg. Ha majd hazatértem, varr másikat az öregasszonyom.

– Sakir, szerezz új inget!

A szolga bizalmatlanul ránézett, és halkán válaszolt:

– Van, kánom! Csak nem ilyen toprongyosnak való.

– Mit parancsoltam neked?

Sakir sértődött arccal előkotort egy sötétvörös selyeminget, letette az iszákot a földre, kirázta az inget, és átadta Olekszicsnak.

Az öreg felugrott, és hadonászott:

– Ugyan már, ugyan már, Gavriila Olekszics! Minek a tehénnek bársonnyereg?! Ilyen pompás inget előkelő bojár visel csak, nekem jó a csalánvászon is.

– Ha nem tetszik az ing, cseréld el...

– Hyen portékaért öt vászoninget adnak... De hát képes leszek-e az ajándékodat becserélni? Ha hazamegyek és selyemingben állítok be a kunyhómba, az öregasszonyom elkezd siránkozni meg álmélni!

A tűz körül ülő többi tutajos felugrott, odament, és durva ujjakkal óvatosan tapogatták a finom kelmét.

– Rendben van! – szólt Olekszics. – Az ing a tied, azt csinálsz vele, amit akarsz!

És átment egy másik máglyához. Leült a tutajosok közé, és mindenkit megkérdezett, hogy-mint él... Mindenkinek csak a szülőföld járt az eszébe, az ezüst Volhov folyó, a rideg, komor Ilmen tó.

– Legyetek még egy kis türelemmel! Befejezitek Batu kastélyának felépítését, aztán valamennyien együtt megyünk haza.

Olekszics megajándékozta azokat, akik különösen ügyesek és buzgók voltak a munkában; ki is ürült a zsákja... Azután felment a dombra. Sokáig nézett a ködös távolba. Valahonnan olvadó, mélabús dal szállt, fejszecsapások hangja, tevék szívet tépő nyögése és sóhajtása, lónyerítés, és az ismert, drága orosz ének...

És múltak a napok...

Olekszics sátrában minden este vendégek gyűltek össze: Batu kán fegyvertársai és barátai. A szolgák szurokkal lepecsételt agyagkorsóban édes bort szolgáltak fel, szárított szőlőt, lepényt és zsiros, édes sülttésztát.

Amikor megmámorosodtak, és a párnákon heverésztek, szívesen hallgatták a húrok érthetetlen, idegenszerű zengését, és az Oleksziccsal érkezett két novgorodi guszlár dalait. Néha maga Gavril is énekelt, és mély, csengő hangja betöltötte a sátrat.

Miután a vendégek elszéledtek, nesztelen rabnők jelentek meg, mindent helyre raktak, s a legidősebb, aki rézkarikát viselt a fülében, így suttogott a mámoros Gavrilának:

– Csodaszép úrnőm már régen várja imádott parancsolóját.

Olekszics kilépett sátrából, megállt a meredek part szélén, sokáig gyönyörködött a víz csillogásában, a holdfény játékos visszfényében. Itt-ott tábortüzek pislákolnak. A kegyetlen kán táborában már mély álomba merült, csak hébe-hóba hallatszott az örök kiáltása, betöretlen csődörök éles nyerítése és távoli kutyaugatás. Mikor már eleget gyönyörködött a csendes éjszaka szépségében, Gavril belépett a keleti szép lány sátrába. Zerbiet-hanum, aki egy kis szőnyegen üldögélt, ruganyosán, mint egy macska, Olekszics nyakába ugrott, közben halkán megcsörrentek arany és ezüst karperecei.

A sátor résein behatoló éles holdfény megvilágította Zerbiet-hanum fekete, hívogató szemét, keskeny, festett szemöldökét...

Aggódva kérdezte:

– Mi tartóztatott fel ilyen sokáig? Kiket láttál? Kikkel beszéltél? Milyen híreket kaptál dicső hercegedtől? Meséld el! Olyan türelmesen vártalak.

– Később, majd máskor! Most fáradt vagyok. Inkább te mondj nekem mesét...

Olekszics odavitte a leányt a selyempárnára, és félálomban hallgatta a csodálatos mesét a zsenge, gyönyörű királyleányról: pompás palotájában vőlegénye után búsul, aki messzire ment, háborúba... Vagy a gonosz varázslóról, aki madárrá változtatta a királyleányt... Vagy arról, hogy a királyleány férfiruhába öltözött, és vándorútra indult Ázsia végtelen útjain, hogy megkeresse szerelmesét, akit egy régi vár pincéjébe zártak, ahonnan a királyleány sok kaland után kiszabadítja...

Gavrila elszunnyadt a dallamos hang csörgedezése mellett, de aggodalma nem csitult, és félálomban úgy látta, hogy fenyegető felhők tornyosulnak előtte, amelyek az ezüstös árvalányhajú borított puszták fölé sorakoznak.

És hirtelen, mintha hegyes nyíl fúródnék szívébe, eszébe jutottak „ők”, a szörnyű ellenség, a kitűnően felfegyverzett, jó paripákon nyargaló vasvértes német lovasok... Haza, gyorsan haza!

Zsivuli[48]

Gavrila Olekszics sátrához egyszer egy ősz szakállú vándor érkezett, vállán nyírfakéreg ládával. A vándor napszíttá daróckaftánt és közönséges novgorodi nemezkalapot viselt. Az övén új háncsbocskor lógott: a visszafelé vezető útra ez után a hosszú út után. A tatár őr visszalökte az öreget, nem engedte a sátorba.

– Drága bojáróm! Gavrila Olekszics! Hol van kegyelmességed? Hallgass meg! Ezek a pogányok nem engednek fényes szemed elé! Hírecskéket hoztam neked a drága szülőföldről.

Gavrila kirohant a sátorból, odaszaladt az öreghez, és átkarolta a vállát: – Ismerős az arcod, de hogy hol láttalak, nem emlékszem...

– Hát a piactéren, a mi Novgorodunkban. Mindig ott állok a palacsintasütő mellett, átellenben a faedényfaragó Mironnal. Vadászhurok készítésével foglalkozom: cobolynak, mókusnak meg fajdkakasnak való hálót fonok.

– No, gyerünk be hozzám. Üldögéljünk, beszélgessünk. Megörvendezettél.

– Még jobban megörvendezették – mondta a vándor, amikor Gavrila Olekszics után bement a sátorba, és leült a parázsló tűz mellé.

Levetette kopott daróckaftánját, gondosan összehajtotta, maga elé tette a nyírfakéreg ládát, feltérdelt, és kotorászni kezdett benne.

– Hogyan vetődtél ide?

– Megállj, megállj, mindent elmondok sorjában. Hallottam, bojár, hogy a tutajosokkal meg az ácsokkal leereszkedtél a Volga távoli alsó folyásának vidékére. És bánkódtam, hogy nem tartottam veletek. Már régen kieszeltem valamit, és egyszer elmentem bojárudvarodba, hogy megbeszéljem a dolgot a nászommal, Okszen Oszipoviccsal...

– Jól ismerem – mondta Gavrila Olekszics. – Jó és hűséges öröm.

– Megtaláltam a nászomat, ott áll a tornác mellett, és forgácsból kis nyilat farag. Beszélgetünk erről-amarról, amikor kijön a tornácra feleséged, a bojárné, és azt mondja: „Elkéstél, apóka, mert a gazdám már régen elment a Volga alsó folyásához, Batigához, a

tatár cárhoz, hogy kiváltsa foglyainkat a rabságból. És hogy még hányszor virágzik a fagyai, amíg hazaér, azt én nem tudom. Csak a szentekhez imádkozom, hogy tartsák meg életben, egészségben. Egyedül nem utaznál-e oda, hogy meglátogasd? Megparancsolom, mondja, hogy adjanak neked útravalót...” – „Megtehetem! – feleltem. – A Volga drága, ismerős folyom. Valaha de sokszor jártam rajta legényeinkkel, amikor kalózat kergettünk...” Mikor elmentem búcsúzni a padlásszobába, a bójámé ült és sírt. Megmondom titkolózás nélkül, úgy sírt, mint a záporosó. És itt van az, amit megparancsolt, hogy átadjak neked... – Az öreg kivett a ládából egy csomó mohát, és átnyújtotta Gavrilának Olekszicsnak.

Gavrila mohón utánakapott, és óvatosan kezdte kibontogatni. A moha közül hársfából ügyesen kifaragott, kisgyerekektől agyonkoptatott, elszopogatott, két jól ismert gyermekjáték került elő: az egyik egy hátsó lábán álló medvét ábrázolt, a másik egy nemezkalpagos balalajkázó muzsikot.

– És maga a bójámé csavarta ezeket a játékokat a mohába, és azt mondta: „Hadd szálljon ebből az ezüstös erdei mohából a hazai föld illata az én Gavrilának Olekszicsom felé, nehogy, Isten mentsen, elfelejtse a szülői házat, és felvegye a tatár hitet...”

Gavrila arcához szorította a mohát, és sokáig hallgatott; beszívta az évszázados lucfenyők tűinek ismerős illatát. Mély bánat és ellágyulás fogta el. Szeme előtt szinte elevenen megjelent a szülői ház fűvel dúsan benőtt, tágas udvara; ott jár az ő Ljubavája, karján a pici gyerekekkel; a nagyobbik meg fehér ingecskében anyja szoknyájába kapaszkodik, és alig látszik ki a magas fűből... Eszébe jutott felesége vidám nevetése, a kis gödröcskék pirosposzsgás arcán, rövid szattyáncsizmácskájának kopogása... Szeme előtt elvonult az ősi Novgorod csipkézett fala, a Volhov méltóságteljes hömpölygése, a zajos, nyugtalan vecse... Milyen távoli és mégis milyen drága, milyen közeli volt mindez! Vajon hamarosan hazaengedi-e végre-valahára a gonosz tatár uralkodó?

Három szó

Kora reggel, még pirkadatkor. Olekszicsnál megjelent egy tolmács, aki sok nyelvet értett, s tarka turbánt és csíkos kaftánt viselt. Tiszteletteljesen suttozta:

– Szain kán, a hatalmas uralkodó azt parancsolja, hogy a novgorodi követ haladéktalanul jelenjék meg előtte.

– Nem tudod, hogy miért hívat a nagy kán? – kérdezte Olekszics, és gyorsan öltözött. – Azért-e, hogy kegyes legyen velem, vagy azért-e, hogy kitöltse rajtam haragját?

– Mit mondhatok én? Én csak azt közlöm, amit parancsoltak. Egyedül Allah tud ennél többet.

Gavrila egy aranypénzt tett a tolmács markába. A tolmács bizonytalanul vállat vont.

– Egyvalamit kihallgattam: ma megbeszélés lesz valami nagyon jelentőségtes dologról, ami olyan nagy, mint egy hegy vagy az égiháború. De én elkísérlek a hatalmashoz, és majd halkán figyelmeztetek, mit kell tenned.

– Engem nem kell semmire sem figyelmeztetni! Magam is tudom, mit kell tennem vagy mondanom!

– Ne haragudj rám, uram, hű szolgád vagyok! – suttozta a tolmács. – Hagyd csak itt a kardodat.

Olekszics sátrában hagyta egész fegyverzetét, még elmaradhatatlan törét sem tette az övébe, és követte a tolmácsot.

Hajnalodott. Könnyű köd lebegett az Arany Horda kánjának még alvó főhadiszállása fölött. Távolban mindenfelé lobogtak a tábortüzek lángjai.

Gavrila Olekszics csakhamar egy kis teret pillantott meg, amelyet közönséges fekete kipcsák nemezzurtákból képezett széles gyűrű vett körül. A kör közepén egy magányos, nagy, fehér jurta állt. Kis ösvény vezetett felé, az ösvényen három máglya lobogott éles fénnel. A máglyák mögött, a jurta közelében, három sűrű, szúrós bokor nőtt.

A tolmács megmagyarázta, hogy ez valami pusztai növény, amelyen nem tud átmenni az olyan ember, aki rosszat forral a nagy kán ellen.

Olekszics megállt, egy pillanatig gondolkozott, de továbbment, mert elhatározta, hogy minden követelményt teljesít, ami azokra kötelező, akik tiszteletüket jönnek tenni Batu kánhoz. Éppen ezért keresztülment a három szűrős bokor között, átugrotta a három lobogó máglyát, amely mögött, mint a baglyok, áldozatot bemutató sámánok huhogtak és hümmögtek. Nagy csörgődobokat vertek, és szárított füveket hajigáltak a tűzbe, amelyek hódító füstöt csináltak.

Az arab követ Olekszics elé ment. Kedvesen mosolyogva így szólt:

– Ideje volt már, hogy megjelenj, dicső harcos, mert a hatalmas és egyetlen már érdeklődött felőled.

A sátor bejárata előtt Olekszics megállt. Két magas mongol nuker, sisakban és vaspáncélban, kezét mellén keresztbe téve, mereven, mint valami mozdulatlan bálvány, elállta a művészi faragásokkal díszített kis szárnyasajtót.

Abd ar-Rahman elnyújtva kiáltotta a szokásos üdvözlétei. A sátorból hamarosan kihallatszott a halk válasz. A két nuker félreállt, és Gavriła Olekszics Abd ar-Rahman nyomában belépett a szűk ajtón.

A jurta közepén kis máglya égett. Füstje gyűrűzve szállt fölfelé, a tető kerek nyílása felé. A tűz mögött, a falnál, egy kilenc nemezlapból álló kis kötegen, lábát maga alá húzva, ott ült maga Batu kán, a megszámlálhatatlan mongol hadsereg parancsolója. Egy halom pusztai hangából ágakat húzogatót ki, és a máglyára dobta.

Oldalvást ült Hadzsi-Rahim, az udvari krónikás. Mellette, a szőnyegen, a tolmács halkan mormolt üdvözlőszókat és áldásmondásokat.

Gavriła Olekszics nem feledkezett meg azokról a jó tanácsokról, amelyeket tegnap este Abd ar-Rahman a lelkére kötött, és elhatározta, hogy azok szerint cselekszik. A gondolatok viharként kavargtak az agyában, de Olekszics kényszerítette magát, hogy csak egyre gondoljon: nehogy újabb szerencsétlenségeket idézzon a távoli, drága, orosz emberekre, akik azt várják, hogy visszatérve a Hordától, békét és nyugalmat hoz nekik.

Batu kán intett a vendégnek, hogy üljön le.

Megkezdődött a szokásos üdvözlés és kérdezősködés: a jó egészségről, a kedvenc paripáról, az élet kellemességeiről. Batu kán szemlátomást várt még valakit.

Hamarosan meg is jelent, akit várt: Batu kán félszemű hadi tanácsadója, Szubudaj-Bagatur. Mondott valamit halkán Batu kánnak, és leült mellé, a szőnyegre. Azután Gavriła Olekszcshoz fordult, és szaggatottan, szinte szemrehányón titokzatos szavakat hörgött:

– Ideje! Régen itt az ideje!

Batu kán ekkor egymáshoz illesztette ujjai hegyét, nagyot sóhajtott, és így szólt:

– Azért hívtalak, hogy nagyon fontos dologról beszéljek veled. És azt akarom, hogy nyíltszívűen válaszolj nekem.

– Hallgatlak, nagy kán, és megígérem, hogy őszintén beszélek veled.

Batu kán annyira összehunyorította szemét, hogy az keskeny, fekete réssé változott, és szúrós tekintettel meredt az orosz vitéz nyugodt arcára. A kán lassan és behízelt hangon fogott a beszédhez, hagyott időt a tolmácsnak, hogy szavait lefordítsa.

Olekszics összevont szemöldökkel gondolkozott azon, amit Batu kán mondott, és közben azt gondolta magában: „Csak nem elsietni! Nem kell sietni a meggondolatlan válasszal, s a tiszteletteljes hangot is meg kell őrizni.”

– Ámbár még fiatal vagy, mégis, amint nekem mesélték, már volt részed harci veszélyekben, és Iszkender konázzal együtt mindig győzelmet arattál. Szerencse kísér.

– Köszönöm, nagyon köszönöm szíves szavaidat, nagy kán.

Batu kán folytatta:

– Most várom az elhatározásodat: vajon megmutatod-e hadi szerencsédet nemcsak az északi oldalon, hanem abban a hatalmas hadjáratban is, amelyet kiterveltem, és amelyről már nemegyszer beszéltem neked. Hogyan szándékozol segíteni nekem?

Olekszics agyában felvillant: „Azt akarja, hogy habozás nélkül megígérjem, hogy mindennemű parancsát teljesítem. Akkor majd köt az adott szavam, és lehetséges, hogy becstelenül fogok cselekedni. Ezért hát nagyon óvatosnak kell lennem.” És így szólt: – Mit válaszolhatok neked? Te, miként a hatalmas pusztai királyság égi felé

röptében, éles szemmel messzi térségeket belátsz onnan. Én, a novgorodi erdőbe szorult medve, szeretem és őrzöm a barlangomat...

Batu kán szemrehányón megrázta a fejét:

– Dze-dze! Te már merész harcosnak bizonyultál. Az ilyen harcosokat nálunk bagaturnak nevezik. De miért beszélsz kitérően? A mi hatalmas birodalmunkban minden bagatur önként oda rohan, ahol a kardok csattogása hallatszik. Te talán nyugton akarsz maradni, és vissza akarsz térni medvebarlangodba, amikor seregem előreindul, és győzelmesen halad az egész világon keresztül? Hihetem-e ezt?

Látszott, hogy Batu kán tekintete szeretne behatolni a töprengő vitéz gondolataiba.

– Nagy tisztességben részesítelek: megbízlak, hogy foglald el Kijóvót!

Gavrila Olekszicsnak elakadt a lélegzete. Hogyan válaszoljon? Úgy tetszett neki, hogy Batu kán állhatatos tekintete látja, milyen viharosan zakatol a szíve a vékony selyeming alatt; de igyekezett uralkodni magán, és szótlánul várta, mit mond még a tatár nagyúr.

Batu kán gyengéd, duruzsoló hangon folytatta:

– A legmagasabb tisztességben részesítelek, amit idegen harcos csak elérhet: te leszel a parancsnoka annak az ezrednek, de lehet, hogy egy egész tűm ennek, amellyel számomra meghódítod Kijóvot. Lépj be seregembe, és Kijóv után velem együtt törsz a napnyugati országokon keresztül. Dicső nagyapám, a világ megrendítője, habozás nélkül megtette mongol csapatok parancsnokává volt ellenfeleit, s azok, mint Dzsebenojon, odaadó segítőitársai lettek.

Gavrila Olekszics így szólt:

– Bocsásd meg, hatalmas kán, hogy novgorodi szülőföldemet erdei barlangnak neveztem. Csakhogy mi nem bújtunk ezekbe a barlangokba, mint a medvék, hanem mindig a határon voltunk, harcoltunk, és vártuk az új csatákat, az új véres találkozásokat népünk ellenségeivel. Mint hercegem becsületes harcosa, védtelenül hagyhatom-e szülőföldemet ezekben a viharos napokban?

Olekszics egyenesen, bátran Batu kán szemébe nézett, s várta a nagyúr végzetes határozatát.

– Dze-dze! – dörmögte Batu kán, és Szubudaj-Bagaturhoz fordult.
– Mit szólsz ehhez, előrelátó és bölcs tanítóm?

Az öreg hadvezér gondolkozott, majd így válaszolt:

– Kérdéssel felelek neked, Szain kán. Engedd meg, hogy megkérdezzem krónikásodat, Hadzsi-Rahimot: „Mi volt írva abban az izenetben, amit a krónikásod vándorbotja belsejében eldugott, s amit valaha Mahmud-Jalvács követ Urgencsbe küldött apádnak, az utolérhetetlen, ragyogó Dzsucsi kánnak?”

A feljegyzéseibe merült Hadzsi-Rahim összerezte a váratlan kérdés hallatán, tiszteletudón mellére szorította kezét, és ezt suttogta:

– Abban a levélben, amelyet kivájt vándorbotomban rejtettem el, csupán három szó állt: „Higgy ezen embernek.”

Batu kán összehunyorította szemét, és halkán, sziszegve nevetett. Aztán a szótlán, belső izgalommal eltelt Olekszicshoz fordult:

– Én is csupán három szót mondok neked: „Én hiszek ígéretedben.” Most térj vissza a messzi Novgorodba, és szolgálj becsületesen Iszkender konázodat. Hűséges emírem, Arapsa, ott van; ő majd híreket küld új gondjaitokról és új győzelmeitekről. Bár messzire megyek, nem szűnök meg Novgorodra gondolni. Megengedem, hogy távozz. A szépséges Zerbiet-hanumot magaddal viszed.

Miután Olekszics kilépett a sátorból, Batu kán szokatlan fürgeséggel felugrott, fel-alá rohangált, mint a fenevad a ketrecben. Fuldoklott, valósággal tombolt dühében. Félig elnyelve a szavakat, értelmetlenségeket hadart, orrlyuka kitágult, hol toporzékolt, hol leült.

– Harcot látok magam előtt... Égő városokat... Ezer és ezer lovas tusáját... Látom, hogyan vágtnak a megriadt lovak, keresztülugranak szakadékokon, ledobják lovasukat. Idegen öltözetű, gyalogos harcosok makacsul támadó sorait látom... Kitűnő bagaturjaimmal harcolnak. A harc kellős közepébe vágtnak, megfutamiatok mindenkit, aki szembekerül velem... Az ellenség vérével itatom lovaimat, és megparancsolom harcosaimnak, öljenek meg mindenkit, aki ellenáll, nőket, öregeket, gyermekeket. Remek mongol lovaim patái letipornak minden rétet, minden vetést, hogy a seregem távozása után ne maradjon egy fűszálacska, egy gabonaszem sem... Meghívtam ebbe a nagy hadjáratba Iszkendert

és fegyvertársait. Számítottam rájuk, ám ők hirtelen közömbösek lettek, és elment a kedvük attól, hogy vakító győzelmeimben részt vegyenek. Rövidlátók! A nagy harcok eljövendő napjai hamarosan megmutatják, kinek van igaza: nekik vagy nekem? És akkor majd megbánják, hogy nem jöttek velem a hamuvá és üszökké vált napnyugati országokon keresztül...

Batu kán hirtelen megnyugodott, elkomorodott, előbbi helyére ment, és gondolataiba merülve, újra illatos hangágakat dobált a kis máglyára. Jelt adott a tolmácsnak, hogy lépjen közelebb, majd átfogta nyakát, és a fülébe súgta:

– Mostantól kezdve figyelned kell ezt az orosz harcost. Hatolj be minden gondolatába, szándékába. Kémleld ki, kik a barátai és kik az ellenségei. Ismered haragomat is, kegyemet is...

– Igyekszem – felelte remegve a megijedt tolmács –, de az orosz vendég gondolatait nagyon nehéz kitalálni: soha senkinek sem mondja meg, mit gondol, mire készül.

Batu kán még halkabban suttogta:

– Zerbiet-hanum majd segít neked, eddig is őszintén értesített engem mindenről. Megengedem, hogy Olekszicscsal együtt útra kelj. Várom a leveleidet. Menj!

Mindenféle mesének megvan a maga kezdete és a maga váratlan, megfejthetetlen vége...

Azon a szerencsés napon, amikor Gavriła Olekszicsnak végre sikerült Batu kánt rábeszélnie, hogy hazaengedje Novgorodba, Gavriła boldogan mendegélt a sátra felé. Meglepődött, hogy most nem jöttek a házigazda elé az őrnek állított szolgák. A tatár szépség sátránál szintén nem volt senki. Miféle csoda ez?

Amikor megkerülte a cserjést, Olekszics egyszerre meglátott a bokrok között néhány szolgát és nőt Zerbiet-hanum sátrából. Térdeltek, arcukat kezükbe temették, jobbra-balra himbálóztak, és keserveseket sóhajtottak.

– Mi történt? Beszéljete!

– Ne haragudj ránk! Bocsásd meg figyelmetlenségünket, nagylelkű emír! Nem gondoltuk, hogy ilyen baj szakadjon rád is, ránk is! O-ó-ó!

– Mondjátok meg már értelmesen, miféle baj?

– A mi drága virágszálunkat, csalogányunkat, Zerbiet-hanumot elrabolták!

A tolmács, aki állandóan követte Olekszicsot, kikérdezte a szolgákat, azután elmagyarázta:

– Van egy bizonyos fiatal, előkelő kán: Ieszun-Nohaj. Hol vadászik, hol a fiatal kánokkal tivornyázik, semmi más dolga nincs. A távollétében kétszer is idelovagolt, játszott a dutáron^[49], dalokat énekelt, magasztalta Zerbiet-hanum szépségét.

– Ismerem: mindig szemtelenkedik, és félvad lovon jár.

– Ma reggel idenyargalt, és Zerbiet-hanum sátra elé állította a lovát. Arról dalolt, hogy a szép lány a szörnyű medve fogságában senyved, és hogy ő azért jött, hogy kiszabadítsa. Amikor Zerbiet-hanum meghallotta az éneket, kilépett a sátorból, és vigyázatlanul a lovashoz közeledett. Az megragadta, keresztbe fektette a nyergen, és elszáguldott. A szolgák nem tudták föl tartóztatni. Ne büntesd meg őket!

A szolgák megint térdre estek, és csak jajongtak.

– Nem büntetlek meg titeket, de dicséretet sem kaptok.

Gavriila Olekszics szigorúan megparancsolta a szolgáknak, hogy egyelőre senkinek se szóljanak a rablásról: csodálkozott és örült a váratlan véletlennek, amely megszabadította a kán veszedelmes ajándékától. Sietve készülődött az elutazásra, mert tartott a mongol uralkodó kegyének újabb fellobbanásától, de még inkább haragjától.

Végre otthon!

Egész idő alatt előtte ragyogott felesége szeme, amelyben hol az öröm, hol a szemrehányás szikrái lobbantak fel. Azon a régmúlt napon, amikor az asszony, teljesen behavazva, ott állt a szülői ház magas tornácán, vállára vetve sötét cobolyprémmel szegett lila színű bundácskáját, és hímzett kis kendőjével utoljára integetett utána, akkor Gavrila visszafogta lovát, visszafordult a kapuból, és mert nem állhatta meg, visszavágtatott a tornáchoz, megszorította a forró, erős kis kezét, kitépte belőle a kis kendőt, és hóport verve fel maga után, elszáguldott. Később sokszor, nagyon sokszor visszaemlékezett erre a napra, titkon elővette a szentül őrzött kis kendőt – bíborpiros selyemszállal volt beszegve –, és beszívta finom, alig érezhető, tavaszi virágillatát.

Gavrila nem felejtette el az ő Ljubaváját, de akaratán kívül elhódította fejét a gyönyörű tatár leány, megbabonázta bánatos dalaival, perzselő táncával, testének kígyóhajlékonyságával, és a leány sátrában töltötte nappalait és éjszakáit; mindent elfelejtett, hallgatta a bársonyos hangot, és bánatát a borostyánszínű, erős borba fojtotta.

Milyen jóra fordult minden, hogy nem viheti magával a leányt Novgorodba, ahogyan Batu megparancsolta. Ismét egyedül van, szabad, és mintha nem is lett volna vele soha ez a pusztító maszlag.

Most hosszú út áll előtte, olyan végtelen és kínzó, mint szorongó szívének bánata. Katonái és szolgái a hosszú szőrű, bozontos lovakon keskeny vonalban húzódtak a befagyott, végeláthatatlan folyó mentén, és rövid pihenőket tartottak a hóbuckák közé süllyedt, gyér lakótelepeken.

Végre felvirradt a hön óhajtott nap, és az utazás véget ért. Az ismerős kapu, keresztgerendáján a rézretesz... Magas hókucsmák koronázzák az oldaloszlopokat. A hatalmas ökölcsapás felébresztette a házörző ebeket, és azok láncukat tépve, dühös ugatásba fogtak.

A szolgák felismerték a gazda csengő hangját, óbégatva előrohantak, és kitárták a kiskaput.

Gavrila Olekszics lassan belovagolt az udvarra, éles szemmel végigtekintett a reggeli napfényben csillogó, zöld zsalugáteres, faragott csillámablakokon, a szánokon, az eresz alatt álló letakart szekereken, a háztető lezuhanni készülő hókupacain, a jégcsapokon és a tornác csavart, vörös oszlopain.

Látszik, hogy a tornácot gondosan lesöpörték; most is, mint akkor, befújta a könnyű porhó, de a kedves még nincs ott... A lépcsőn valakinek a lábnyoma látszik. Gavrila Olekszics visszafogta a lovát, és várta, hogy egy pillanat múlva kitárul a nehéz ajtó, kirohan az asszonykája, hajadonfőtt, mert nem volt ideje, hogy súlyos, selymes haj fonatait menyecskesen elrejtse... És a házban sikolyok hangzanak fel, és női hangok örömteli kiáltása.

A gyermekora óta oly jól ismert kapu kinyílt, és kék köntösében megjelent Okszen Oszipovics, az ősz őr. Lassan lépkedett a lépcsőn, levette prémsüvegét, és mélyen meghajolt a bojár előtt. De hol van a kedves?

– Jó egészséget, drága barátom! – szolt Gavrila Olekszics. – Hol van az asszonykám? Csak nem beteg? – kérdezte, amikor leszállt a lováról, és a kantárt az odafutó cseléd kezébe adta.

A vidám katonák már belovagoltak az udvarba, és körös-körül zaj, fegyvercsörgés támadt, hangos üdvözlő szavak hallatszottak.

Okszen Oszipovics odarohant Olekszicshez, és vállára borult:

– Nincs nekünk bojárnénk, nincs többé a te Ljubavuskád! A dada majd mindent elbeszél. Én nem bírom. Eh! – S az öreg reménytelenül legyintett, aztán keresztülfurakodva a zszibongó lovasokon, gyorsan a kapu felé tipegett.

Kifordult az ajtón az öreg dajka. Egyik kezével vállára vetett bekecsét tartotta, másikkal félrecsúsztatott kendőjét igazgatta ősz fején. Erőtlen lábán gazdájához csoszogott, térdre ereszkedett, és így siránkozott:

– Miért jöttél meg olyan sokára? Miért szórakoztál a Hordánál, miért felejtetted el asszonykádat, kedveskédet?

Gavrila Olekszics lehajolt, gyengéden megcsókolta az öregasszony fejét, erős karjával felemelte, és halkán így szolt:

– Mondj el értelmesen és őszintén mindent. Mi történt a feleséggel?

A dajka szipogva, szemét bő ruhaujjába törölgetve, beszélni kezdett:

– Sokat sírt, és ezt mondta nekem: „Megtudtam, hogy az uram más feleséget választott magának a Hordában, engem meg elfelejtett. Nem akarok tovább élni. A magam kezével végeznék magammal, de félek az Isten haragjától...” Két nappal ezelőtt erősen átölelt, olyan forrón, mintha búcsúznék tőlem, kérte, hogy vigyázzak a gyermekékre, és este, anélkül hogy akárkinek egy szót is szólt volna, elment lovon a háztól.

Mialatt az öregasszony beszélt, a többi dajka és cseléd lány is a tornácra gyűlt, és kiszaladtak Gavriła gyermekei is: a kisfiú és a kislány... Egymás szavába vágva, mindenki beszélt, voltak, akik a könnyeiket törölgették. Gavriła Olekszics karjára vette két gyermekét, és elkiáltotta magát:

– Eh, elég! Elég az óbégatásból és a kotkodácsolásból! Megtudom, hova ment az úrnő. Holnap csengős trojkán hozom haza. Most menjetek rögtön vissza a kastélyba. Fogadjátok a rég várt vendégeket. Tartsátok jól a katonáimat.

Mindenki visszaszaladt a házba. De Fjokla Nyikanorovna, a magas, testes kulcsárnő, ott maradt Gavriła Olekszics előtt, megfogta bundája ujját, és behízelt hangon így beszélt:

– Feltárom előtted, drága urunk, hol találod meg a bojárnédát. Már én mindent kikutattam. Javasasszonyoknál járt, és azok, Isten tudja, miket beszéltek neki. Hát elment valami női zárdába. Be akar öltözni apácának. A fiatal nőnek forr a vére, bosszúságában mindenfélét kigondol!... Beöltözni! Nem tréfádolog! Ez aztán a csomó! Csak győzd kibogozni.

Balszerencse

Megérkezése napján Gavriła Olekszics furcsán viselkedett. A katonái rásandígtak, de nem mertek kérdezősködni.

– Nekibúsult a sólymunk!... Természetes dolog: hány napig utazott, mennyi ajándékot hozott a málhás lovakon, a kedveskéje meg nem fogadja itthon.

– Nagy komoran ül az asztalnál, és kupából iszik.

– De hová is utazott a bójámé?

– Nem utazott az, én mondom neked... Megszökött.

– Ejha! Nem lehetséges, hogy valami hetyke, fekete szemöldökű fenegyerek erőszakkal magával vitte?

– Csendesen, te! Ne merészelj ilyen szavakat mondani!

– Nem én mondom. A bojár szakácsaitól hallottam.

– Nekem mást mondtak a szakácsok: a bojárné búcsújárni ment a monostorba, de a kulcsárné elszólta magát, és olyasmit mondott, hogy a bójámé elhatározta: beöltözik apácának. Elunta már, hogy a végtelenségig várja Gavriła Olekszicsot, meg aztán azt beszéltek, hogy a bojár más asszonyt vett magának a Hordánál, egy tatár nőt. Így aztán a bojárné elszomorodott. Fiala a vére, forró, zubog, hát csak természetes, hogy valami bolondot forgat a fejében.

– Igaz! Az is lehet, hogy valami varázsitallal megittatták. A bójáménak sok ellensége van.

– Ugyan már! Megsértődött. Ilyen okos és szép asszony, mint a mi bojárnénk, aztán egyszerre csak felcserélik egy pogány nővel.

– Aztán hol az a pogány nő? Lehet-e, hogy sohasem is volt?

– Volt bizony! A foglyok látták. Elszólták magukat...

– De gondoljátok meg: beöltözni! Nem kis dolog ám az, mert onnan aztán nincs visszatérés...

A sok szóbeszédnek azonban egyszeribe vége szakadt, amikor odafutottak a szolgák, és néhány bizalmas katonát szólítottak, hogy menjenek a gridnyicába^[50], mert a bojár beszélni akar velük.

Nem sikerült mindet összegyűjteni, mert többen hazamentek a saját portájukra, másokba meg nem lehetett lelket verni, olyan mélyen aludtak a nehéz út után.

A katonák megigazították kaftánjukat, lesimították hosszú fürtjeiket, szorosra húzták az övüket, és a nyikorgó lépcsőn fölmentek a rég ismert gridnyicába. Úgy látszott, minden a helyén van: az ezüstkeretes nagy szentképek meg a sötétvörös bársonnyal letakart pad a sarokban. A napsugár is éppen úgy besütött a jégvirágos, jégcsapos kis ablakon, és derűs foltjai ott játszottak a kacskaringós díszekkel hímes, széles asztalterítőn.

Gavrila Olekszics úgy készült, hogy miután minden otthonvalót viszontlátott, még reggel elmegy Alekszandr Jaroszlavicshoz, hogy részletesen beszámoljon Batuhoz tett útjáról, de megtudta, hogy a herceg vadászaton van, és csupán két nap múlva tér vissza Novgorodba. Így hát ez alatt az idő alatt a saját dolgaival foglalkozhatott és pihenhetett.

Most kaftán nélkül, kigombolt ingben – amely alól kilátszott csupasz melle s az ezüstitláncon csüngő kis szentkép és talizmán –, hátratámaszkodva ült az ikon-sarokban, és hosszú, meztelen lábát szélesen szétterpesztve a medvebőrön nyugtatta. Tarka tatár szattyáncsizmája hanyagul odadobva hevert a pad alatt.

Olekszics nehezen lélegzett, és zord pillantásokat vetett a belépőkre, akik mélyen meghajoltak, s egy csomóban megálltak az ajtó közelében. Gavrila Olekszics előtt, az asztal szélén díszelgett a nagy fakupa és a cizellált merítőkanál.

– Sokáig élj egészségben, Gavrila Olekszics – szólt a katonák rangidőse, egy magas, tekintélyes férfi; végigsimította sűrű, vöröses szakállát, és fürkészőn nézte Gavrila megsápadt, de most is szép arcát. Gavrila időnként megnyalta száraz, égő ajkát.

– Jó egészséget, fiúk! – kiáltotta, mintha akkor ocsúdott volna fel kábulatából. – Üljetek közelebb. Mindjárt beszélgetünk. Hé, szolgálók! Hozzatok új csobolyót méhserrel, meg csészéket, de nem kicsiket, hanem jó nagyokat.

A szolgák szétrebbentek, a fal mentén húzódó faragott pádról ezüstkupákat és tengeren túli, díszített csészéket hoztak.

Olekszics megvárta, amíg az előtte térdeplő szolga a lábára tekeri a tarka kapcát, aztán maga húzta fel csizmáját. Felállt, kissé tántorgott; egy másik szolga rásegítette a kaftánt, és derekára kötötte az ezüstös övét. Felhúzta a vállát, végigsimította a haját, és leült a régi, faragott karosszékbe. Egyenesen tartotta magát, figyelőn

nézett, és csak kivörösödött, égő szeme beszélt a hosszú órák töprengéseiről, amikor egyedül ült a tengeren túli borral töltött kupa mellett.

– Hát Kuzma Soloh hol van? Hé, Kuzja! – Gavriła olyan nagyot kiáltott, hogy biztosan az udvaron is meghallották.

– Itt vagyok, itt vagyok! – válaszolta vidáman Kuzma, és kaftánját gombolgatva belépett az ajtón. – Éppen most öntöttek le jeges vízzel. Most már színjőzán vagyok. – Huncutul mosolygott, mélyen meghajolt, és szerényen leült az ajtó melletti padra, a bojárra nézett, és próbálta kitalálni, mit eszelt ki gazdája.

Olekszics megvárta, amíg szolgálai a katonák elé állították az edényeket, s a kupákat és csészéket sötét méhserrel vagy sűrű, tengeren túli borral megtöltötték.

– No, frissen perdüljete, és menjete ki innen – mondta a cselédeknek. – És az ajtót is csukjátok be. Itt meg majd a legfiatalabb töltöget a csobolyóból a kupákba.

Mindenki kezébe vett egy kupát vagy csészét, és várt.

– Magamhoz hívattalak benneteket, barátaim – kezdte Olekszics. Nagy, erős tenyerével eltakarta szemét, és elhallgatott.

– Talán megint mozgolódik a német? – törte meg óvatosan a beállott csendet a rangidős katona.

– Ez nekünk nem újság – válaszolta Gavriła Olekszics, és lassan leeresztette két kezét. – A németek mindig vicsorgatják ránk a fogukat, de hamarosan leszámolunk velük.

– Tyű, de kimulatjuk magunkat! – rikkantotta vidáman Kuzma Soloh.

– De kimulatjuk ám! – helyeselt néhány hang.

– Nem!... Most másról van szó. És ehhez szükséges a ti ravaszságtok. – Egy pillanatig gondolkozott, megrázta fejét, és hozzátette: – És kell még hozzá... kevéske huncutság is. Nemhiába vagyunk Vaszka Buszlajev^[51] unokái.

– Úgy van, úgy van! – zúgták rá a katonák. – Ha veled vagyunk, semmiféle huncutságtól vissza nem riadunk... Csakhogy egyelőre még nem tudjuk, hová akarsz kilyukadni.

– Nem találtátok ki? Te mit sejtész, Kuzma?

– Én azt gondolom magamban: vajon nem vadászatra hívsz-e bennünket? Megugrott egy vad kis róka, de nem valami közönséges,

hanem ezüstös hátú.

– Jól mondod, Kuzma, így van! Nos, ez az, amit üldöznünk kell. Most az a legfontosabb, hogy nem szabad késlekedni. Valaki már nagyon szeretné megfogni az értékes kis rókát. Hát most túl kell járnunk ezeknek a vadászoknak az eszén...

– Megcsípjük, feltétlenül megcsípjük! – kiáltották a katonák, és összenéztek, mert már megértették, mire céloz Gavrilá Olekszics beszéde.

– Kergettünk már medvét, farkasra is mentünk. Tőlünk nem menekül a kis róka.

Gavrilá Olekszics felállt, kezével az asztalnak támaszkodott, és halkán ismertetni kezdte a tervét:

– Nézzétek csak, most nem mehetek haza a feleségekhez vagy a nővéreitekhez. Mert ha előttük csak egyetlen szót is mondanátok, holnap már egész Novgorod tudná. Hozzatok ki az istállómból friss lovakat, nyergeljétek, és tüstént elindulunk...

Kavarog a nehéz bánat

Húsz versztányira Novgorodtól, az ezüstös, tajtékos Volhov mentén, a jobb parton, egy nyírfa pagonyban rejtőzött Szent Paraszkeva-Pjatyica női kolostora. A bőrkereskedő Nozdrilin fivérek először kőtemplomot emeltek elhunyt nagyanyjuk, Praszkovja Dormidontovna emlékére. Az öregasszonyt Kovakőnek nevezték; ő alapozta meg a Nozdrilin család gazdagságát. A Nozdrilinok kitérj edt kereskedelmet folytattak a tengeren túli városokkal; bőrt, szőrt, sertét, gyapjút és főleg mindenféle szőrmét szállítottak.

Sokan zarándokoltak a templomhoz, főleg a nők, a novgorodi föld minden tájékáról. A népben megerősödött a hit, hogy Szent Paraszkeva-Pjatyica forró imádsága segít minden női betegségen és mindenféle asszonyi búbánaton. Tapasztalt templomjáró zarándoknők elmagyarázták, hogy maga Szent Paraszkeva sokat szenvedett életében szörnyeteg férjétől, és tizenhárom gyermekét nagyon nehezen szülte. És a nagy mártímő halála után is megkönyörül mindenkin, aki eljön hozzá, hogy könnyekkel és imádságokkal elpanaszolja súlyos asszonyi sorsát.

A Nozdrilin fivérek nem álltak meg a templom építésénél, hanem nagy kolostort építettek luc- és vörösfenyő gerendákból, melléképületekkel, közös szállásokkal, istállókkal, raktárakkal, fürdőekkel, pincékkel, halfüstöldével és kikötőhellyel a szerzetesek halászcsónakjai számára.

A rendkívül szigorú és mosolytalan apátnők, akikre a novgorodi érsek magasztos áldását adta, istenfélelemre és engedelmességre tudták szoktatni az apácákat és novíciákat, akik a novgorodi föld közeli és távoli vidékeiről odasereglettek. Az apátnők kötelessége volt, hogy szigorúan és éberem őrizték a kolostori rendet és javakat, megakadályozták a pazarlást, megbüntessék a resteket, gondosan ellenőrizték a szövöde, a varroda, az ikonfestő- és az arany hímzőműhely munkáját, a méhest, a gyümölcsöskertet, ahol alma és meggy termett, ágyások húzódtak, és egres- meg ribiszkebokrok nőttek.

Egyszer, a reggeli istentiszteletre hívó harangszó után az apátnő, Jevfimija anya, szobájába berohant a fiatal Fjoklusa, a „kifutó

novícia”, és elfulladó hangon mesélte:

– Ma, alighogy Mihejics, az őr, elindult, hogy kinyissa a kaput, látja ám, hogy valaki jön a kolostor felé! Egy bojárné, igazi bojárné, fiatal, fülében gyöngyfűggő. Magam láttam, amikor levette kendőjét a fejről, és hajadonfőtt jött a kapu felé. De Mihejics valamiért megijedt, és újra becsukta előtte a kaput. És azt mondja, bizonyára a bójámét nagy baj fenyegeti, valószínűleg az öreg férje meg akarja gyilkolni. Mert, azt mondja, máskülönben miért tördelné folytonosan a kezét, miért folynék titokban a könnye, pedig csinos, és szépen van öltözve... És két barna nő van vele. Mindhárman lovon ülnek, mintha tatár rabságból nyargaltak volna vissza.

– De hol vannak? Idejönnek?

– Nem, nem, Jevfimija anya! Mihejics nem engedi be őket, és semmiképpen sem akarja kinyitni a kaput!

– Micsoda vén tuskó!

– Nem akarja és nem akarja! Mondom neki: „Nyisd ki, Mihejics, engedd be a bójámét. Látod, mennyire elfáradt az úton.” De ő csak egyre ellenkezik: „Lehet, hogy rögtön elővágtat nyomában a bojár a vitézeivel, és először az én tarkómra csapnak. Ismerem én a megcsalt férjeket!” Akkor még azt mondta: „Ha pedig az apátnő anya megparancsolja, akkor fogadják a vendégeket a novíciák. Én elmegyek a baj elől jó messzire, a Volhovra marénát fogni.”

– Micsoda oktalan vénember! Bolond! Fuss Pavla anyához, mondd meg, azt parancsoltam, nyissa ki a kaput, és a bójámét az ő cellájában fogadja. És rögtön fűtsenek be a fürdőbe!

Fjoklusa elrohant, ahogy csak a lába bírta, az apátnő anya pedig öltözködni kezdett, hogy teljes nagyszerűségében mutakozzék az érkezők előtt.

A megérkezett fiatal bójámét a kapusnő, Pavla anya cellájában helyezték el. Pavla anyával együtt ment a forróra fűtött fürdőbe, ahol mindketten megmosakodtak, és kvasszal leöblítették magukat. Pavla anya a fürdő után az apátnő fülébe súgta, hogy a fiatal bójámén minden kifogástalan, semmiféle ördögi jel vagy kék folt nem látszik rajta. O maga dörzsölte faháncsal a hátát meg a hasát. Azt sem vette észre, hogy a bójámé teherben volna; kis termetű, de arányos és fiatal testű. Szeretetlen és boldogságban kellene élnie, de csak egyet hajtogat: „Fogadjatok be a kolostorba, be akarok öltözni.”

– Tisztelendő anya! – kiáltott fel az apátnő. – Ha ő hozzánk jön, a kolostorba a legdúsabb letétet hozza magával: kincseket, kedvezményeket. Micsoda földeket, legelőket és kaszálókat kaphat tőle kolostorunk örökös tulajdonul! Haladéktalanul végre kell hajtani a bojárné felavatását, nehogy meggondolja magát és hazautazzék. Fjoklusa, kéretem Doszifej atyát. Mindent megbeszélék vele.

A kolostorban

Ljubava a templom közepén, egy fekete bársonypámán térdepelt, a kis asztal előtt, amelyen a szentséges Istenanya képe állt. Mellette egy öreg apáca vigyázva tartotta kezében a fekete ruhát és fekete csuklyát. Ebbe a ruhába öltöztetik majd a fiatal bójámét a felavatás után. A fiatalasszony hosszú szőke haja kibontva végigomlott a hátán. Ma, a felavatás után ez a selymes haj olló alá kerül, és lehull a hideg kőpadlóra.

Ljubava – most még csak novícia – keményen összeszorította két kis kezét. Félig eszelős tekintettel meredt a Kisdedet tartó Istenanya nagy szentképére, és kiszáradt, remegő ajakkal suttogta valamely panaszos imádság összefüggéstelen szavait: „Uram, erősítsd meg hitemet! Segíts, Isten anyja, hogy teljesíthessem az Úr akaratát! Úzd el gyengeségemet!”

Az imádkozó nő mögött ott állt a fenséges, rideg apátnő: Jevfimija. Szigorúan összevonta fekete szemöldökét, és arany díszgombos, hosszú pásztorbotjára támaszkodott. Az apátnő figyelő, egyben bánatos, sőt néha komor pillantással nézte hol a kis bójámét, hol Doszifej szerzetest, aki a fiatalasszony mellett állt, és füléhez hajolva halkán ismételte:

– Imádkozz, gyermekem... és ismételd az ősi szavakat: „Elejétől fogva bűnös rabja Istennek...”

De mintha nem is hallaná, a bojárné sápadt, remegő ajkáról egészen más szavak szálltak.

Az apátnő szigorú pillantással jelt adott a közelben álló apácának, aki egy kis réztálcát tartott, rajta meleg borral töltött ezüstkancsó, amelyből az áldozok ittak. Az apáca közelebb lépett. A Doszifej mellett álló vörös arcú, rőt szakállú, ormótlan diakónus fölemelte a kancsót, Ljubava szájához vitte, és mély hangon megszólalt:

– Idd ki, leányom, a testi erők támogatására, e meleg italt.

A karzaton az apácakórus ünnepi, gyászos zsoltárt énekelt, amely a földi élet szegénységéről, minden világi törekvés és öröm hívságáról és hiábavalóságáról szólt.

„Csendes, szent üdv fénye, napnyugtakor érkező esti fény...” – énekelték panaszosan a gyengéd női hangok, és ez még

bánatosabbá tette a sorban álló apácák arcát, öregekét és fiatalokét, akik fekete csuhájukban buzgón vetették a keresztet, egyszerre térdeltek le, és álltak fel nesztelenül.

Fjoklusa, a kifutó novícia, mint egy egér, keresztülsiklott az álló apácák között, és az apátnőig suhant. A fejedelemasszony szigorúan rásandított, de amikor észrevette, mennyire rémült a leány arca, méltóságteljesen lehajolt, és fülét Fjoklusa felé tartotta.

– Itt vannak! Sok dalia... Gyors lovakon... Egyesek a kaput törik, mások meg elnyargaltak, hogy bekerítsék a kolostort – suttogta Fjoklusa. – Pavla anya a kapunál most veszekszik velük, és el akarja kergetni őket. Azért küldött, hogy megkérdezzem a szent apátnő anyát, mit csináljon?

– Mondd meg, hogy legyen erős Isten dicsőségében. Csakis az Úr segít rajtunk, és az ördögök elrohannak.

Mint a szélroham, zúgás keletkezett a némán álló apácák soraiban, amelyek könnyen meginogtak, de aztán ismét áhítatos csendbe merevedtek.

Fjoklusa eltűnt. Az apátnő igenlően bólintott, és sokat jelentően nézett Doszifejre:

– Siess! – és a természetes kulcsárnő-testvérhez fordulva odasúgta:
– A gyertyákat!

Két szerzetesnő végigjárta a sorokat, minden imádkozó apácának egy-egy vékony viaszgyertyát adott. Egyik gyertyáról meggyújtották a másikat, és a templom megvilágosodott a sok kis fénytől. A kórus egy még bánatosabb egyházi énekre zendített, amelyet rendszerint a halottak emlékére tartott gyászistentiszteleteken lehet hallani: hiszen Isten szolgálólányai önkéntesen távoznak a világból, lemondanak minden földi örömről, és Krisztus hűséges rabjai lesznek.

Doszifej atya ismét a térdelő Ljubavához hajolt, és kitartóan tovább sugalmazta:

– Ismételd meg, gyermekem, előbbi szavaidat: „Önként akarom magamba fogadni az angyali méltóságot...”

Egy szerzetesnő vastag, égő gyertyát dugott a bójámé összeszorított kezébe, s a gyertya remegő fényénél már láthatóvá váltak a sápadt arc gyengéd vonásai s a lesütött szempillák alól kigördülő nagy könnycseppek.

Doszifej atya hiába hajtotta szőrös fülét Ljubava szájához, egyetlen szót sem hallhatott. De az apátnő, mintha nem venné észre Ljubava hallgatását, egyre hajtogatta:

– Már beszél... Mindazt mondja, ami elő van írva. Folytasd, Doszifej atya. Fejezd be a felszentelést! Hol van az olló?

– Itt van, nálam van az olló! – bömbölte a diakónus, aki egy félig rozsdás, nagy ollót tartott a kezében.

– Mire vársz? – sürgette az apátnő. – Vágj le kereszt alakban négy fürtöt a fejről, és nyírd le gyorsan a haját apácamódra.

A bojárné összehunyorította szemét, erősen összeszorította ajkát, és nem szólt egy szót sem. Egyszerre félig kinyitotta kis száját, szemében csodálkozás és öröm lobbant fel: jól ismert, drága hangot hallott:

– Ljubava! Én Ljubuskám! Tavaszi virágocskám! Milyen gonosz szél hozott ide? Miért vagy itt, kis hermelinem?

Ljubava, mintha csak most ocsúdnék fel, talpra ugrott, és elejtette a gyertyát. A templom félhomályában, az illatos tömjén kékes füstjében ott állt előtte szerelmetes, rég várt férje, és vidám, gyengéd pillantással tekintett rá.

A fiatalasszony megingott, előrenyújtotta karját, Gavriła Olekszics felé rohant, de végleg elhagyta ereje, és hanyatt esett a hideg kőpadlón.

– Honnan kerültél ide, te szemérmetlen pogány? – kiáltotta rikácsolva az apátnő, megfélemezve méltóságáról. – Mi kell neked itt, ebben a szent női kolostorban? Takarodj innen, te szemérmetlen alak, menj vissza a becstelen tatárokhoz!

A sorok felbomlottak, az apácák szétrebbentek, és a sarkokba húzódtak. Kopogtak a csizmák, koppantak a lándzsák: a katonák betörték a templomba, és hangosan beszélgettek. Az apátnő dühösen, sértődött arccal, pásztorbotjával hadonászva Gavriła Olekszicshez sietett, de a bojár, mintha észre sem venné a fejedelemasszonyt, óvatosan karjára emelte az eszméletét veszített Ljubavát, és gyorsan a kijárat felé ment. Mögötte zajongva indultak kifelé a templomból a katonák, és a megszeppent apácákat nézegették.

A karzaton félbeszakadt az ének. Minden énekes megmeredt és elnémult. Csupán az apátnő kopogott továbbra is pásztorbotjával a

padlón, és azt kiabálta Gavrilá után:

– Atkozott istentelen! A hercegnél teszek panaszt! Magához a metropolitához utazom Kijevbe! O majd ijedséget, rémületet és rettenetet küld a nyakadra!

ÖTÖDIK RÉSZ

FENYEGETŐ FELHŐK SŰRŰSÖDNEK

A Dzsinn figyelmeztet

[HADZSI-RAHIM *ÚTIKÖNYV-ÉBŐL*]

Tegnap meglepő álmot láttam.

Emlékeimbe merülve mendegéltem a magányos pusztán, botladoztam a köveken, amelyeken zöld gyíkok siklottak, néha egy-egy aranyos kígyócska tekeredett.

Hirtelen rövidet füttyentett a szél, és megint csend lett. Mintha valami nagy, sötét madár repült volna el mellettem, és eltűnt a ködös szürkületben.

A tekervényes, poros út kereszteződésénél, az „ismeretlen dervis” vadfüvekkel benőtt sírjánál elgondolkozva ült az én Dzsinnem.

Sok éve nem láttam, de rögtön megismertem barna, gyönyörű arcáról, türkizfényű, átható szeméről, sötétlila, könnyű ruhájáról, amely arany díszekkel és gyémántpikkelyekkel volt kihímezve. Amikor közelebb léptem, szeme elsötétedett a dühtől, és fekete lett.

Megszólalt... Halk és dallamos szavai, mint bársonyos futamok szálltak felém, miként egy ősi, csodálatos ének foszlányai: – Elfelejtettél? Örökre elmentél? Zsibongó vásárokon kóboroltál nyugtalan tömegben, lebukokba kerültél, ahol kajánok és hitetlenek gyűlölködnek? Hónapok tűntek el nyomtalanul, de te megfeledkeztél az alkotás örömeiről és a repülésről a kék éteren át, a ragyogó csillagok felé...

Visszafojtottam lélegzetemet, hallgattam, és igyekeztem, hogy egyetlen szavát se szalasszam el hatalmas, szeszélyes védelmezőmnek, aki hosszú időre elhagyott.

– Utoljára jelenek meg ma előtted. És ha azt látom, hogy elfordultál a halhatatlan gondolatoktól s a múlt nagy szellemeivel, a vakító messzeségek harcosaival való beszélgetéstől, soha többé nem látsz engem.

Így válaszoltam:

– Régóta bolyongtam világszerte, téged keresve, megfékezhetetlen, szabad, teremtő szellem, de nem vettem észre még csak elsuhanó árnyadat, még csak valamilyen félig elmosódott nyomodat sem...

Megmozdult, és fényes visszfénye úgy lengett a szürke földön, mint a hold világának gyöngyfényű foltja.

– Hol van féktelen barátod, a Gondolat? Hol van ő, aki a nem mindennapihoz vezetett téged? Miért nem látom őt melletted? Talán ő is elfordult tőled?

– Nem! A semmirekellők, akik nem tudtak elveszejteni engem, örülségből és gonoszságból megölték könnyű szárnyú, hiszékeny barátomat. Azóta kóborlok, sebesült vagyok, magányos vagyok, és nem kellemes az embereknek...

– Félrebeszél! Tedd magad nélkülözhetetlenné! Ezt csak a saját akaratoddal tudod elérni... Az ember meghal, de a Gondolat halhatatlan marad... Már újra melletted látom heves barátod könnyed árnyékát...

A Dzsinn felegyenesedett. Arányos körvonalai tisztán kirajzolódtak az alkonyi égen, amelyen a távolban nesztelen, fényes szárazvillámok villóztak. A Dzsinn nyugat felé mutatott:

– Oda irányítsd utadat! Ott, a végtelen rónaságon szörnyű csaták lesznek. Ott majd meglátod mind a hazájukat védők nagyszerű bátorságát, mind a hódítók legyőzhetetlen kényét. És mind ez, mind amaz erősebb a vasnál és a tűznél. Légy a bátrak között, és majd mesélj róluk másoknak...

A Dzsinn magasztos alakja mind átlátszóbb lett, és végül eltűnt.

Felkerekedő hideg szél zizegett a növények félig elszáradt szárait. A sír üres volt és szomorú. S én elhatároztam, hogy elindulok nyugat felé, ahol a szárazvillámok felvillantak és kialudtak.

Ilyen furcsa álmot láttam. Vajon beteljesedik-e?

Bíborszínű sugarakban

Amikor elmúltak a meleg napok, hűvös szelekkel fújt az ősz, és a hideg reggeli fagyok a prémes bundákat juttatták az ember eszébe, Julduz-hatun elsőnek hallotta az időpontot, amikor a nagy tatár horda, kánja elhatározása szerint, heves betöréssel megrohanja a napnyugati országokat.

Ebben az időben a vidáman csörgedező patakokat jégkéreg vonta be, a folyók a partoknál már befagytak, és azt ígérték, hogy hamarosan teljesen beállnak. Akkor minden út járható lesz, nemcsak a sok ezer főnyi lovasság számára, de a szánkaravánok meg a nyáron át felhizlalt, görbe szarvú, hatalmas szarvasmarhák vonszolta nyikorgó taligák számára is.

A csendes Julduz-hatun hűséges kínai rabnőjével, I La-hével minden idejét abban a kis kertben töltötte, amelyet az aranyház körül ültettek, és magas kőfallal bekerítettek. I La-he még kora tavasszal kilovagolt egy kis lovacskán a sztyeppre, összekereste a távoli hazájában kedvelt virágokat és íriszt, tulipánt meg más szép virágokat, ezenkívül gyógyfüveket is hozott. Mindent gondosan ágyasokba ültetett a kis kerti utak mentén, amelyek művészi kanyarogtak Li Tun-po, az udvari építész furfangos tervei szerint. Ugyancsak Li Tun-po építette a könnyed, szinte csipkefinom lugast, amelyet hazájában rendszerint a palota kis tava mögött szoktak felállítani. A kerten át kis árok húzódott, amelynek vizét a város fölötti forrásból vezették oda. Nagy csatorna szelte át az egész fővárost, és több vízesésben hullt alá. Az egyik vízesés kis vízimalom kerekét forgatta; a malomban a legfinomabb búzalisztet őrölték az udvari asztal használatára.

A kert közepén, egy színes kövecskékkel kirakott medencében, vöröspikkelyes kis halak úszkáltak. Julduz-hatun szeretettel etette őket, amikor kis csengője csilingelésére csapatostul, fickándozva odaúsztak.

Ezen az őszön Batu kán sok napon át nem látogatta meg Julduz-hatunt; folyton szemléken volt, ellenőrizte óriási hadseregének egyes csoportjait, vagy a temnikekkel tanácskozott: készült a nyugati

hadjáratra. A hadjáratot váratlanul és villámgyorsan kellett megindítani.

Egyszer Batu kán estefelé érkezett Julduz-hatunhoz. Kettesben ültek a csipkefinom lugasban, és ott történt meg először, hogy nézeteltérés támadt köztük. Julduz-hatun lesütött szemmel így szólt:

– Bocsásd meg, hogy beleszólok abba, amit kigondoltál, és amit én csak hallomásból tudok. El akarom mondani, mi nyomja a szívemet. Mert én szeretlek téged, nem azért, mert legyőzhetetlen hadvezér és a nép nagy uralkodója vagy. Először akkor remegtem meg, amikor mint üldözöttet megláttalak, és hetyke dzsigit létedre az általad elragadott idegen, hófehér lovon megszöktél a gyilkosok elől. Azóta kicsiny szívem a tenyereden fekszik, és minden gondolatom állandóan körülötted forog...

Julduz-hatun elhallgatott, és nyugtalanul nézte, hogy a leáldozó nap utolsó sugarai, a fák sárguló lombjain keresztültörve, bíborszínű foltokban hullanak a barna, szigorú arcra, amely oly közeli és drága neki. Ezek a vörös foltok a szél fuvallatától meg-megrezdültek, és Julduz-hatun a bíborpiros vérpatakokra gondolt, amelyek ennek a most oly csendesen és békésen mellette ülő ember kegyetlen kezének egyetlen intésére buggyantak.

– Hamarosan elválunk egymástól – szólalt meg Batu kán. – Első ízben megyek el nélküled.

– Ahogyan akarod! – És Julduz-hatun díszes ruhaujjával eltakarta szemét.

– Te sírsz?

– Amint mindig, amikor el akarsz hagyni... Kérdezni akarok valamit. Szabad?

– Beszélj.

– Miért kezdesz még egy hadjáratot?

Julduz-hatun látta, hogy férje, szemöldökét csodálkozva felvonva, bizalmatlanul, fürkészően rásandít.

– Miért kérded ezt? Régen tudod, hogy teljesítenem kell a szentséges vezér végakarátát. Megparancsolta, hogy a mongolok győzhetetlen hadserege jusson el a Végső-tengerig.

– És miért kell teljesítened azt, amit ez a... – félt kimondani, de mégis erőt vett magán, és kimondta: – rettenetes öregember meghagyott?

Batu kán e szavaknál összerezett.

– Hiszen gyűlölte az apádat, Dzsucsi kánt, és félt tőle. Éppen ezért most téged is gyűlölné, mert irigyelné győzelmeidet.

Batu kán fél szemét összehunyorította, és könnyű mosoly suhant végig az ajkán.

– Julduz-hatun, te vagy a legmerészebb az egész Kék Hordámban. Egyedül te mondtad ki azt, amit a legbátrabb harcosok egyike se mert volna még suttozni sem.

– Irántad való szerelmem erősebb a rettegésnél. Éppen ezért még valamit mondok neked. Te rendkívül kiszélesítetted birodalmad határait. Erősítsd meg, és őrizd meg... És még valamit mondok... Ne pusztítsd el a ruszok fővárosát, Kijótot, hanem tedd meg második fővárosoddá és a napnyugati országok elleni hadjáratod előretolt erődítésévé...

Batu kán dühösen felugrott:

– Ki tanított rá, hogy így beszélj? Egyedül képtelen volnál ezt kigondolni. A te tanácsod: hárembeli fecsegés és ijedtség! Nem tudom megszegni adott szavamat. Megígértem harcosaimnak, hogy mindenki, aki betör Kijóvba, letörhet egy darabot isten házának arany tetejéből. Az is elég baj volt, hogy három évvel ezelőtt megígértem seregemnek, megsarcoljuk a ruszok gazdag városát, Novgorodot. De nem értünk odáig, mert megrekedt a sereg az áthatolhatatlan mocsarakban. Bagaturjaim azt mondják majd, hogy kérkedő vagyok, és nem tartom be az ígéreteimet.

Julduz-hatun könnyű fekete leplébe burkolta fejét.

– Megint könnyek?

– Sokáig leszel a hadjáratban?

– Míg a hold tizenkétszer megújul.

Batu már elmenőben volt, amikor gyorsan visszafordult, odalépett Julduzhoz, és kemény kezével megragadta az asszony gyenge vállát. Gyorsan suttogta:

– Ajándékozz meg fiúval! Sok fiam van, de keserűséggel látom, hogy köztük egy sem hadvezérnek való. Egy se olyan ragyogó, mint a nap! Nincs méltó utódom! Valamennyi fiam veszekszik, civakodik egymással, egyik a másikat szívesen megmérgezné. Csakis az lehet az utódom, aki parancsolni tud. De ilyen nincs!

Julduz-hatun szégyenlősen eltakarta kezével az arcát, és így szólt:

– Éppen ezért akarom, hogy többé sehova se menj el, elégedj meg napként ragyogó égi birodalmaddal, a Kék Hordával, és maradj mindig Szarajban.

– Miért?

– Mert már remélem, sőt bizonyos vagyok benne, hogy hamarosan megajándékozlak fiúval, akinek olyan sasszeme lesz, mint amilyen a tiéd, olyan bátor lesz, mint te, és úgy tud majd parancsolni, mint te...

Batu kán elgondolkozva állt a leáldozó nap bíborszínű sugárözönében.

– Bátor, hősiес fiú lesz számomra a legnagyobb öröm. Egész hadjáratom alatt rád gondolok, és várom a nekem oly drága ajándékodat. De elindulok a hadjáratra az általam megnevezett napon... Hogy hatalmas maradjak, meg kell fojtanom a szomszédaimat, különben ők fojtanak meg engem.

Batu kán haragja

Batu kánt ritkán látta bárki is dühösnek. Barna, száraz arca, amely olyan volt, mintha diófából faragták volna, mindig nyugodtnak és szenvtelennek látszott, még a legmegrázóbb helyzetekben is, bár ugyanakkor talán a szívében viharok dúltak. Így a harcok tetőfokán, a „tombolok” eszeveszett rohamaiban, vagy a városok ostrománál, akaratának minden erejével, mintegy harapófogóba szorítva félvad eszének száguldó gondolatait, örömét vagy bosszúságát, elérte azt a kemény önfegyelmet, amellyel száraz, rövid parancsait osztogatta. Ilyenkor összehunyorított szeme különösen csillogott, legörbült ajka kissé felhúzódtott, és kivillantak vicsorgó, ragadozó fogai. Barna, hideg arcán magabiztos, a saját hatalmasságában és megváltozhatatlan hadiszerecséjében bízó ember mosolya suhant át. Batu kán ilyenkor nemegyszer mondta:

– Szulde, a háború hatalmas istene, még nem fordult el tőlem!

De ezen a végzetes napon Szain kán valami titokzatos veszély fenyegetését érezte.

Eddig mindig csak magára számított, és arra, hogy az ő számára semmi sem lehetetlen, de ezen a napon a szerencsétlenség fekete szárnyának lebbenését érezte, és hirtelen felrémlt előtte a tervezett hadjárat szörnyű összeomlása, a világ meghódítása nagyszerű tervének, a szerencsésebb, de gyűlöletes nagyapja által kigondolt izgató tervnek megghiúsulása.

Hogy aggodalmát ellenőrizze, összehívta a hét legtapasztaltabb dzsingiszidából és bagaturból álló nagy tanácsot. Büszkeségből azonban úgy határozott, hogy egyelőre nem közli velük feltámadt aggodalmát, és remélte, hogy a beszélgetés folyamán majd rávezeti a tárgyaláson résztvevőket önnön gondolataira, de úgy, hogy az legyen a látszat: az aggodalom belőlük indult ki.

A megjelölt órában mindenki, aki megjelent, kezét keresztbe téve a hasán, belépett a szobába, amelynek bejáratát két aranyozott kínai figura, „a szerencse két sárkánya” díszítette.

A nagy tanács szobája kisebb, négyzet alakú helyiség, padlóját vörös, horezmi szőnyeg borítja. A hátsó falnál, az első szőnyeg fölött, egy másik, különös mintázatú kis perzsaszőnyeg van kiterítve.

Ennek közepén egy rakás igen finomra kidolgozott, vastag, négyszögletes tevebőr fekszik. E szent hely fölött, a falra két *tug* van erősítve: a mongol hadsereg jobb- és balszárnyának zászlaja. A két zászló között a dzsihangimak – a világ lei gázójának, az egész mongol haderő parancsnokának – kilencfarkas tuga. A zászló nyolc fekete farka közt, a közepén ott leng Dzsingisz kán híres csődörének hosszú, rőt farka.

Ez a huszonhét tevebőrből álló rakás (a szerencsés kilences szám háromszorosa!), amelyet a „világ megrendítője” honosított meg, unokájának, Batu kánnak a legszentebb hadjárati trónusa lett. Minden mongol jól ismerte azokat a szavakat, amelyeket Batu kán mondott egyszer: „A hadvezérnek nem kell aranytrónust magával cipelnie. A hadvezérnek el kell vennie a leigazolt uralkodók aranytrónusait, be kell olvasztania azokat, és kelyheket kell belőlük csinálnia a hűséges harcostársakkal töltött vidám lakomákra. Lovának nyereghevedere legyen a trónja a nagy, bátor hódítónak.”

A trónustól jobbra rendszerint az egyes hordák nagy vezérei, a dzsingiszida hercegek ültek: Ordu, Sejbani, Gujuk és Mengu. Ordu még nem érkezett meg. Gujuk is, mint rendesen, futárt küldött azzal a hírral, hogy megbetegedett. A trónustól balra helyezkedtek el a félelmetes temnikék: Pajdar, Kadan, Buruntaj s a nagy atalik, Batu kán nevelője és hadi tanácsadója, Szubudaj-Bagatur, aki fél szemét szúrósan meresztette mindenkire.

Batu kán feljött a csigalépcsőn, és nesztelen tigri léptekkel belépett.

– Őrizzen meg ezer évig az örök ég! – kiáltották meghajolva a várakozók.

Batu kán egy ragadozó vad hajlékony mozdulataival leült a sárga tevebőrrakásra, és körüljártatta figyelmes tekintetét: egyetlen arcon sem vett észre semmiféle aggodalmat vagy nyugtalanságot.

Mindenki odajárult Batu kán elé, végrehajtották a hűségük és tiszteletük kifejezésére meghatározott szertartásokat, és megcsókolták a szőnyeget kezük között. Azután lassan és méltóságteljesen leültek a fal mentén. Fürgén bepördült a szobába Szaid, a néger fiú, egy csomó szőnyegpárnát hozott, és mindenki karja alá tett egyet-egyet. Csupán egy hely maradt üresen Batu kán

jobb oldalán, ahol rendszeren legidősebb és legkedvesebb bátyja, Ordu szokott ülni.

Az általános hallgatást Mengu kán törte meg, és nyájas mosollyal így szólt:

– Lehetséges, hogy a szerencsés nap, a rég várt hadjárat megkezdése napjának előestéjén vagyunk? Hogy szolgál az egészséged, szeretett Szain kánunk? Erős vagy? Hogy lélegzik a melled? Kemény-e a karod?

Batu kán maga elé tekintve, egykedvűen válaszolt:

– Hála az örök égnek! Egészséges vagyok. Minden rendben van. Te egészséges vagy?

Mengu a szokásos köszönetét mormolta.

Mindenki hallgatott, és várta, mit mond Batu kán. Szaggatottan beszélt:

– Helyesen szóltál, tiszteletre méltó Mengu hercegem. Előttünk a szerencsés nap. Már közel van. De... mondjátok meg nekem, mit gondoltok, vajon rendben van-e nálunk minden? – Batu kán mindenkire zord pillantást vetett, és tekintete megállapodott a bal szélen ülő Sejbani kánon. A kán megigazította fekete rókaprémből készült bolyhos süvegét, vállat vont, és így szólt:

– Valahogy túlságosan is rendben van. Daliáink törik magukat a hadjáratért. A lovak jól tápláltak, kipihenték magukat nyáron. A háború hatalmas, győzedelmet hozó istene láthatatlanul fölöttünk lebeg, és türelmetlenül várja, mikor kavarja fel a port a lovasság. A hadjárat éppen olyan dicső lesz, mint győzhetetlen Szain kánunk minden eddigi hadjárata, noha nagy segítségre számítottunk, amit, sajnos, elveszítettünk.

Az ülők felkiáltottak:

– Éljen a nagy Szain kán, és sugározza be örökké a dicsőség fénye! Ő leszámol minden ellenséggel! Jaj annak, aki útjába áll!

Batu kán halkán morogta a fogai között, de mindenki meghallotta a rejtelmes szavakat:

– Sejbani kán tud valamit, de jobbnak tartja, ha elhallgatja. – Batu kán az elgondolkozó Mengu kánra vetette tekintetét: – És te mit mondasz, mindig igazságszerető tanácsadóm?

Mindenki kedvence, a könnyelmű, de az álnokságtól távol álló Mengu kán széttárta karját:

– Mit mondhatok én? Én sohasem félek a veszélytől. Ha akadály bukkan fel, vagy veszély fenyeget, vigyázni kell, igyekezni kell, és bátornak kell lenni. De inkább hadd mondja el Sejbani kán, amit elhallgat.

Sejbani körülnézett, aztán szigorúan rákiáltott a bejáratnál látott szájjal álló, a beszélgetést figyelmesen hallgató néger fiúra:

– Hordd el magad innen, fekete kígyófióka! – Sejbani megvárta, amíg kiszalad, azután suttogva kérdezte: – És ki van a függöny mögött?

– Julduz-hatun van ott – válaszolta nyugodtan Batu kán. – O az árnyékom, és minden gondolatomról tudhat. Válaszolj, kis úrnője e palotának! Azt akarom, hogy jobban halljad beszélgetésünket.

Finom hang válaszolt: – Engedelmeskedem, parancsolom!

Megmozdult a nagy aransárányokkal kihímzett fekete selyemfüggöny. A kis szoba mélyén, a falak mentén, alacsony díványokon két nő ült: Julduz-hatun, Batu kán szeretett kis felesége és annak hűséges rabnője, az egykori előkelő kínai hölgy: I La-he. Batu kán minden bizalmasa ismerte őket. Az erkélyre vezető nyitott ajtón át felvillantak az alacsonyan gomolygó felhők és a kihunyó nap bíborpiros alkonyati fénye.

Sejbani kán lassan, elnyújtva a szavakat, így beszélt:

– Én azt gondolom... hogy a hadjáratot... nem idejében... kezdjük... sőt nagy balszerencsével...

Mindenki megremegett, megdermedt, és csodálkozva nézett Sejbani kánra. Szavai vakmerőnek tetszettek.

– Miféle balszerencsével? – kérdezte hidegen Batu kán. De arca továbbra is kiismerhetetlen maradt.

– Természetes, hogy balszerencsével! Hadseregünk hirtelen a negyedére, de az is lehet, hogy a felére csökkent.

– Miért? – húzta a szót változatlan szenvtelenséggel Batu kán.

Sejbani sietve, izgatottan magyarázni kezdett:

– Régóta várjuk a kipcsákok küldöttségeit. De hiába. Minden kipcsák csapatot könnyörtelenül szétvertünk; és bár szétszóródtak a sztyeppeken, makacsul folytatják ellenünk a harcot. A kipcsák bátor és szívós ellenség. Nemegyszer küldtük el hozzájuk követeinket, akik csábították a kipcsákokat, felajánlották, hogy egyesítik őket a diadalmas mongol hadsereggel. Ha a kipcsákok beleegyeztek volna

ebbe, részt vehettek volna a napnyugati országok leigázásában, és nyeregiszákjaikat mérhetetlen kincsekkel tömhetnék volna meg. De hát a kipcsákoknak üres tők van a fejük helyén, a tökön hosszú bajusz meg egy csomó haj a tarkójukon. Mi elől futnak és hová? A kipcsákoknak nem kevesebb, mint hatvanezer sátruk van. Mint hadseregünk szövetségesei, szabadon felállíthatnák sátraikat és hat tűm ént állíthatnának derék lovasaikból. De a kipcsákok oktanul meggyilkolták követeinket. És most, hogy kémeink a táborukban járnak, és átadják nekik bölcs tanácsadónk, Szubudaj-Bagatur baráti levelét, a kipcsákok, mintha megrémültek volna: sietve szétszedik sátraikat, tevékre málházzák, és elindulnak napnyugat felé.

Mindenki hallgatott, és Batu kánra nézett. Batu egykedvűen mondta:

– És mi számunkra a második balszerencse?

– A második balszerencse – folytatta Sejbani – a konok, csökönyös ruszok. Ok is felállíthatnak volna egy sereget; legalább százezer gyalogost és lovas. Vajon ellent tudtak volna-e állni a napnyugati országok Kelet félelmetes harcosai betörésének?

– Minek kell még csak megemlékezni is a ruszokról, és sajnálni, hogy nincsenek köztünk! – jegyezte meg Mengu kán. – Elégge kiismertük őket. Ezek a szakállas vasgyúrók szeretik a medvebarlangjukat, és nem akarnak kimászni belőle. Csak akkor verekszenek jól, amikor a szülőföldjüket védelmezik, de nem szeretnek betörni a máséba. Kár számítani a segítségükre! A medvék nem tudnak lépést tartani a mi gyors lovasságunkkal, úgyis lemaradnának tőlünk útközben.

– Senki sem kéri a segítségüket – szólt megvetően Pajdar kán. – A kipcsákok nincsenek velünk. Gondoljátok csak el, micsoda nagy baj! – a kán füttyentett. – Már messzire járnak, és csak futnak, hátra se néznek, amíg át nem keltek a Kárpátok gerincén. A kipcsákokat elvesztettük mint szövetségeseket, no és milyenek mint ellenség? Hitvány ellenség az, amelyik megszalad!

– A kipcsákokat nem szabad elfelejtenünk – hörögte reszelős hangon Szubudaj-Bagatur. – A kipcsákoknak nem szabad megbocsátanunk. Gyűlölünk kell őket, mint árulókat, mint hitvány sakálokat. Ha harcolnak ellenünk, és mint árulók ártanak nekünk, nem lesz számukra kegyelem! Ha a magyarok is harcolni

merészelnek ellenünk, szigorúbban büntetjük meg őket, mint a közönséges ellenséget. Éles elméjű uralkodónk már sokszor küldött megbízható emberek útján leveleket Bélához, a magyar királyhoz, és figyelmeztette, hogy vendégszeretón kell fogadnia minket, mint vérrokon testvéreket, és egyesülniük kell velünk a napnyugati országok elleni további hadjáratra, a fegyverbarátság acélláncával fűzve szorosabbra a szövetséget.

– És ha Béla színleg beleegyezik, később pedig hűtlenné válik? – kérdezte csendesen Sejvani.

A kilencek titkos tanácsának részvevői most látták először a mindig szenvtelen Batu kánt hirtelen kitörő dührohamában. Váratlanul előrezuhant a két kezére, lábával ellökte bőrből való ülőkéjét, néhány pillanatig négykézláb állt, vicsorgó fogaival és szikrázó szemével olyan volt, mint a kutyáktól feldühített, fogát vicsorgató farkas.

– Ostobaság! Fecsegés! Üres félelem! Méltatlan... – szólt Batu kán. Talpra ugrott, és dühöngve folytatta: – Nyomorult, semmirekellő az a hadvezér, aki hadjáratba indulva jobbra-balra tekinget, és szövetségeseiket keresgél... Én meg azt hiszem, hogy mindaz, ami Sejvani előtt szerencsétlenségnek rémlik, valójában a mi nagy szerencsénk. Az elrejtőzött ellenség veszedelmesebb a nyíltnál. Mi haszon van azokból a szövetségesekből, akik ingadoznak, és akiket esetleg majd nekünk kellene megmentenünk? A poshadt mocsárba velük, a gonosz szellemek, a manguszok közé! Ha a mi seregünk kisebb lett, amint Sejvani kán mondja, és az ellenségé nagyobb, akkor íme így gondolkozom, és velem együtt ugyanúgy gondolkozik Szubudaj-Bagatur, bölcs tanítómesterem. Mert ő már akkor megtanított a háború szabályaira, amikor betörtünk a hatalmas Kínai Birodalomba. „Ha kevesen vagyunk – mondta –, akkor úgy kell lecsapni, mint egy őrjöngő, veszett vadállat-falka. Ott, ahol más hadsereg tíz napig vonul, nekünk, mint az orkán, két nap alatt meg kell tennünk ugyanazt az utat. Békés gondolkodású, lassú mozgású emberek nekem nem kellenek. Azokkal nem aratunk győzelmet!” Jól mondtam? így tanítottál?

– Helyes, mind igaz! – mondta rekedten Szubudaj-Bagatur.

– Haladéktalanul elindulunk! – folytatta hevesen Batu kán. – Rárontunk a napnyugati országokra! Elsöprünk mindenkit a föld

színéről, aki utunkba akad. Győzhetetlen seregünk jobb szárnya elpusztítja a ruszok Csemyigov városát, utána Perejaszlavlt, és tovább halad a lengyelek, majd még tovább az ugorok, vagyis a magyarok ellen. A balszámy átkel a Dnyeperen, megrohanja Kijóvt, letépi istenük házának aranytetejét, majd hamuvá és üszökké változtatja a ruszok fővárosát. Ez lesz az utolsó, halálos lándzsadöfés az egykor erős, de örökre porba döntött nép hátába.

– Hej, ez jó! Jaj de jó! – kiáltoztak a kánok.

– Kijóvban nem fogok megállni! – folytatta elfulladva Batu. – Előttünk még ott a sok új zsákmány... Nagyon sok! Először keresztül kell hatolnunk a lengyel király országán, szétseperni a seregét, hogy el ne bújhasson a várakba és az erdőségekbe, és ki ne várhassa az alkalmas helyzetet, hogy hátba támadjon bennünket. A lengyelek egész hadseregét és német szövetségesét – azokat a kérkedőket, akik fehér keresztet viselnek a hátukon –, és minden más szövetségesüket remek lovainkkal letiporjuk, és az út porába tapossuk... És akkor következik az édes bosszú! Rárontok az áruló kipcásokra és magyarokra, és ízekre tépem őket, mint a párdúc, amely a rémületében bőgő ökör hátára ugrik. Ott, a termékeny ugor puszták térségein, pihenőt adok bátor katonáimnak és kitűnő, fáradhatatlan lovaimnak...

Mindenki megmerevedett, és csodálkozva bámult a rendszerint hallgatag Batu kánra, aki felegyenesedett, ökölbe szorította kezét, szaporán lélegzett, orrllyuka kitágult, ajka remegett. Gonosz gúnnyal folytatta:

– Esküszöm, hogy elfogom Bélát, a magyar királyt, magam harapom át a torkát, és iszom a véreből... Akkor végre szabad leszek, és összemérem erőmet a napnyugati országok többi seregeivel. Akkor majd Sejbani kán meglátja, ki erősebb: a szélesebb, győzhetetlen mongol lovasság, vagy az általa felmagasztalt lomha lovasság, amely vaspáncélba bújik, és nehéz pajzsok mögé rejtőzik...

– Te vakmerő! Te igazi bagatur vagy, én öcsém! – hallatszott egy mély hang. A kövér Ordu kán állt az ajtóban. – Beszédedben felismerem nagyapánk, a szentséges vezér, a világ megrendítőjének hangját.

Ezeknél a szavaknál valamennyi mongol feltartotta karját, néhányszor meghajolt, és halk áldásmondásokat mormolt.

Ordu Batu kánhoz lépett, átölelte, és lenyalta az arcáról az izzadságcseppeket, majd összeszedte, és rakásba rakta a szétdobált tevebőröket, és ráültette az elsápadó, szemöldökét ráncoló Batu kánt. Batu helyet mutatott Ordunak maga mellett, és megkérdezte:

– Miért késtél? Egészséges vagy? Erős vagy?

Ordu legyintett, és vastag nyakát vakargatta.

– Micsoda baj! Micsoda veszteség! – sóhajtotta tettetve.

– Sejttem: a görög királylányod! – szólt szenvtelenül, fagyos hangon Batu kán.

Nohaj kán vakmerősége

A tanácskozás minden résztvevője vidám mosollyal összenézett. Ordu szipogott, és széttárta karját:

– O az enyém, de már nem az enyém. Elrabolták tőlem. De az is lehet, hogy ő maga szökött meg... De éppen most tudtam meg, Szain kán, hogy a nő a te kedvencednél, a fiatal Nohaj kánnál, annál a lókötnél, tisztességes szülők naplopó gyermekénél rejtőzik.

Csodálkozó felkiáltások hallatszottak: – Hogyan? A tisztos tatár kán fia naplopó és garázda? Hát lehetséges ez?

– Ti nem ismeritek a fiatal Nohaj kánt, mert az utóbbi időkben, csaknem az egész évben a sztyeppén kóborolt; antilopra, rókára és farkasra vadászott. Az apja azonban nemrégiben hazahívta, ide, a mi hadiszállásunkra, mert hogy hírek jártak az eljövendő hadjáratról. És ebben a hadjáratban minden dzsingiszidának részt kell vennie. Nohaj apja reméli, hogy a fia ebben a hadjáratban megkomolyodik, és érdemes harcosnak mutatkozik. No, ugyan! Itt, a hadiszálláson megint garázdálkodik, senkit sem hagy békében, verekedést kezd, dőzsöléseket rendez. Hollófekete lován, dutárral a kezében, részegen elnyargal különböző érdemes kánok jurtájához, s a kánok feleségeit és ágyasait dicsőítő dalokat énekel...

– Dze-dze! – kiáltottak a többiek, és rosszállóan ingatták fejüket.

– A félbolond nőszemélyek, amikor hallják a fiatal harcos dalait, mint az elvarázsoltak, kimennek hozzá, Nohaj megragadja őket, keresztbe fekteti a nyergen, és vágatában viszi a táborába. Azt beszélnek, hogy már háreme van az elrabolt nőkből, és az első Zerbiet-hanum volt, akit te ajándékoztál a novgorodi követnek...

– És az első ledér nő ebben a háremben a te görög császárlányod? – kérdezte egykedvűen Batu kán. – Miért nem kaszaboltad le őt is és Nohaj kánt is?

Ordu I La-he felé fordult, aki a hallgatag Julduz-hatun lábánál ült:

– Tiszteletre méltó kínai nő! Nem hoznál ide néhány párnát? Nehéz nekem ezen a szentséges káni trónuson ülni.

I La-he nesztelenül odavitt néhány szőnyegpárnát, letette a földre, Ordu kényelmesen leült, és folytatta:

– Hát igen, nem kaszaboltam le Nohajt. Ez az én hibám! Ellenkezőleg: megöleltem, amikor másnap, mint az örült, hozzám vágtatott, övét nyakába akasztva, kezében tartva rókaprém süvegét^[52]. Kérte, hogy öljem meg őt, vagy vigyem vissza a fogoly görög nőt, és megígérte, hogy egy kitűnő lovat, perzsaszőnyeget és hús rabszolgát ad ráadásul. Esküdözött, hogy azon az estén, amikor a görög nőt elrabolta, állítólag teljesen részeg volt... De az egészből egy szó sem igaz. Megint csak tréfált. Ez felderített. Még meg is öleltem, és azt mondtam, hogy szívesen neki ajándékozom azt a mérges kígyót, rosszindulatú fúriát, a skorpió megzabolázhatatlan leányát. Mindkettőjüknek sok gyönyörűséget kívántam, így, egymást átkarolva, sokáig elüldögéltünk, reggelig. Bort töltöttem Nohajnak, és örültem, hogy ilyen szerencsésen megszabadultam attól a mindig nyughatatlan, mindennel elégedetlen, lehetetlenségeket követelő rumi nőtől. Nohaj is boldog volt, és egész éjszaka nótázott.

– De mégis, gondolod-e, hogy Nohajnak hasznát vehetjük az elkövetkező hadjáratban?

– Jóllehet Nohaj kán fiatal, de egy hadvezér éles elméjével rendelkezik. Lám, mit mondott, lám, mit ajánlott... De mi ez?... Ez a vakmerő gyerek már itt is van!... Nem fél ez semmitől, és mindennap valami újat eszel ki.

Mindenki kövé dermedt. Az utcáról ének hallatszott fel. Érces, tüzes férfihang dalolt:

*Szép a mongol kislány, dereka sudár,
Szeme csillog, mint az éji fénybogár
Sztyeppünk fölött enyhe, szép tavaszi éjen.
Boldog, bátor ifjú, aki tenyerében
Tartja, és nem félti, hogy majd tovaszáll...*

A kánok összesúgtak:

– Igaz! Igaz! Gyönyörűek a mi éjszakai fénybogaraink!
Gyönyörűek a mi mongol leánykánk!

A hang távolból folytatta:

*Urdu kán, a bátor, dicső bagatur
Kincset őrzött: pompás Szimurg madarat.
A madárka szeme zöld, mint a smaragd,
Csillagfény tündöklök, ragyog így az égen.
Am a szabad vadász, vakmerő ebadta,
Fiatal, garázda Nohaj elragadta,
Ezüstláncot csatolt karcsú bokájára,
Oszlophoz kötötte sátra közelében,
Kedvenc lova mellé...*

A kánok összenéztek, fejüket csóválták, és azt figyelték, mit csinál majd Ordu kán. Az öreg csupa megszokásból összetette rövid, vastag ujjai végét, és ezt suttozta:

– Milyen szerencse! Milyen örömet küldött nekem az örök ég! Most végre kipihenhetem magam a sok gond és izgalom után, amit nekem ez a császári családból származó nyughatatlan nőszemély okozott. Nincs többé zsémbelődő, csípős nyelvű nő a jurtámban!

A hang újra dalolni kezdett a sötétségből:

*Fehér liliomszál a palota rabja,
Őrzi jól száz véreb, ezer harcos kardja.
Bátor sólyommadár hozzá be nem juthat
A csipkézett tornyú, pompás palotába.
De a csavargónak éneke behullik
Fehér liliomszál cifra börtönébe...
Dalol szép szemérről, karcsú derekáról,
Özéhez hasonló, kényes járásáról...*

Batu kán töprengő arcát rejtélyes mosoly derítette fel. Összehunyorította szemét, és mereven figyelte Julduz-hatunt. A fiatalasszony ledobta fekete selyemfátylát, felpattant, és fekete szeme nyílt, bátor tekintetével válaszolt. A mindig alázatosan szelíd, sápadt arcán most a harag pírja égett. Úgy állt ott, mint egy megfeszített íj, és kis kezét ökölbe szorította.

– Válaszolj neki dallal! – szólt halkán, lassan Batu kán.

– Ennek? Ilyen arcátlan zshiványnak? Soha!

– Énekelj! Énekelj, és hívd őt ide! – parancsolta hajthatatlanul Batu kán. – Látni akarom! Itt magam előtt!

I La-he, a magas kínai nő, lehajolt a kis Julduz füléhez, és valamit sugdosott. Julduz igenlően bólintott, fogta a dutárt, és kilépett az erkélyre. Finom, megható hangon énekelni kezdett. A dal szavai tisztán hallatszottak az álomba merült város csendjében:

*Fáradt utas, te drága vendég,
Előtted nyitva áll kapunk.
Más tájakon jártál te nemrég,
Mesélj róluk, s mi hallgatunk.*

Julduz-hatun hirtelen felkiáltott, visszaszaladt a szobába, és I La-he keblére borult. Egy ifjú mászott fel sebesen az erkélyre. Rókaprémmel szegett horezmi bársonysüveget, ezüstövvel leszorított, csíkos kaftánt viselt. Mélybarna arcán meglepő volt csillogó, fekete szeme, magabiztos tekintete, magas homloka és kihívó mosolya.

Villámgyorsan térdre esett, Batu kánhoz csúszott, és alázatosan lába elé hajolt. Batu kán a meglepetéstől visszahőkölt. Mindenki felugrott a helyéről. Az ifjú felkiáltott:

– Vakmerőségemért, kérlek, végeztess ki, de előbb hallgass meg nagylelkű, kegyelmes Szain kán! Úgy szoktam kilovagolni, hogy nyergemhez összegöngyöltetett pányvát és kampóval ellátott selyemlétrát erősítek. Csak azért másztam fel hozzád a legegyszerűsebb és legrövidebb úton, mert meghallottam a gyengéd hívást. E szavak nélkül vajon merészeltem volna-e házad szentséges szőnyegeire lépni? Mégis ezerszer bölcsebbnek és éleslátóbbnak bizonyultál nálam: mint tapasztalt vadász, ezzel a dallal idecsalogattál, hogy megértsem kötelességemet.

– Miféle kötelességedet?

– A mongol harcos kötelességét; hadd legyek a nagy hadjárat idején hadseregéd első soraiban!

Batu kán felhúzta jobb szemöldökét, és hitetlenül nézett az ifjúra. Nohaj hangos szóval mondta:

– Ossz be egyszerű harcosnak a legelső csapatba, és parancsold meg, hogy vigyem véghez a lehetetlent! – Nohaj újra a szőnyegre

borult, és mozdulatlan maradt.

Batu kán Orduhoz fordult:

– Tiszteletre méltó bátyám, átadom neked ezt az eszeveszettet. Csinálj vele, amit akarsz.

Ordu odalépett az ifjúhoz, könnyedén felemelte erős kezével, amely olyan volt, mint a medve mancsa, és megsimogatta az arcát:

– Bolondos! A halállal játszol! Ülj a sarokba, várj, és halljad meg, mit szándékozik veled tenni a továbbiakban szeretett Szain kánunk.

Batu kán nevelőjéhez és tanácsadójához fordult:

– Bölcs Szubudaj-Bagatur! Már sokszor beszélgettem veled, és meghánytuk-vetettük az előttünk álló hadjáratot. Tudom és emlékezetembe véstem tanácsaidat. Más még nem ismeri azokat. Nem mondanál-e néhány fontos dolgot hűséges harcostársaimnak?

Szubudaj röviden, szaggatottan beszélt, olyan rekedt hangon, mint a farkasfogó eb ugatása:

– Emlékeznünk kell az egyetlen végakarataira és hadjárataira... Azokból kell tanulni... Emlékezzünk, hogy a Kínába való betörés meghirdetését kánjaink először esztelenségnek vélték. A kínai császárság népe akkor háromszázharmincháromszor több volt, mint sztyeppjeink valamennyi törzsének és nemzetségének mongoljai. Kína hadserege végtelen erdőnek látszott. De az egyetlen parancsára rettenthetetlen lovasságunk keresztülvágott rajta... A kínai városoknak magas kőfalai voltak... Bevehetetlenek... Mögjük bújtak a megrémült lakók... Messziről fenyegettek minket nagy fejszékkel és kardokkal, kidugdosták szalmából és agyagból készített ijesztő bálványaikat... És még azok is engedelmesen megadták magukat... Most is így lesz... Mennyi rusz, román, magyar, kipcsák, frank és más nemzetség van előttünk? Még az örök kék ég se mondja meg egyszerre... De nekünk emlékezetünkben kell tartanunk, és nem szabad elfelejtenünk a szentséges vezér szigorú végakarátát, és győzni fogunk. A napnyugati országok fővárosai úgy dőlnek majd össze, mint orkánban a mi jurtaink... Csapásunknak váratlannak és ellenállhatatlannak kell lennie... és ott, ahol az ellenség nem várja... Az ellenséget rá kell szedni, azt kell mutatni, hogy félünk tőle. Kiabálni fogunk: Gar-gar!^[53] – és visszavonulunk. Aztán újra lecsapunk, még hevesebben, még veszettebben, amikor az ellenség ostoba örömeiben üldöz minket, és sorai

összezavarodnak... De miért is ismétlem ezt! Talán nem tudjátok magatok is?

Szubudaj lehunyta egyetlen szemét. Rőfögött, mint a vadkan. Úgy látszott, mintha aludna.

– Mondj még valamit nekünk, tiszteletre méltó tanítómesterünk! – szólt hozzá Ordu kán.

Szubudaj ujjával Nohaj felé bökött, aki a sarokban üldögélt, és alázatos képet vágott. – Az unokaöcsédet nevezd ki ezredesnek... a garázda csapatnál! A leggarázdábbnál. Ott vagy rögtön kitöri a nyakát, ha olyan vakmerő emberrel kap hajba, mint ő maga, vagy amazzt kényszeríti, hogy behódoljon. De én azt gondolom, hogy egy év múlva, ha valódi dzsingiszidának mutatkozik, és véghez viszi a lehetetlent... akkor félelmetes temnikeddé válik. Próbáld ki.

Az általános csendben megszólalt Batu kán:

– Ieszun-Nohaj^[54]... Megmutatod, hogy kutyaszimatod és vasbátorságod van. Vidd magaddal a hadjáratba selyemlétrádat. Annak segítségével elsőnek mászol a ruszok fővárosának, Kijóvnak falára. Most pedig ezen az ajtón keresztül térj vissza jurtádba. Egy harcosom megy majd hozzád, és közli az akaratomat. Megengedem, hogy távozz.

Nohaj felkapta a piros selyemlétrát, és apró léptekkel kihátrált a nagy tanács terméből.

A garázdák táborában

Feltörték még egy borostyánszínű, mazanderáni borral töltött kancsó pecsétjét. Az utolsó cseppig kiitták, és az utolsó cseppeket, szokás szerint, a fejükre öntötték. Batu kán úgy mozgatta kezét a levegőben, mintha egy szálló lepkét akarna megfogni.

– Látnom kell őket, ezeket a szilaj, megfélemezhetetlen harcosokat... Hallani vad ordítózásukat, nótáikat, veszekedésüket.

– Nem illő hozzád, hogy garázda részegesek és verekedők bandájába menj! – szólt Szubudaj-Bagatur; továbbra is nyugodt maradt, arca, mint a kő, csupán a jobb szemét és arcát keresztülszelő sebhely változott a dőzsölés után bíborszínűre, így folytatta:

– A garázdák nem ismerik a tisztelet szabályait. Nem méltók arra, hogy téged és magasrendű, tiszteletre méltó embereket fogadjanak...

– Meguntam a tiszteletet!... Verekedést akarok látni, amikor a két fél kést ragad, és ismeretlenül akarok közéjük menni... vándor ruhájában.

– O, hatalmas! Szentséges lábadat csakis a pihenés szőnyegére helyezheted, vagy a hadjárat kengyelébe teheted.

– Márpedig ma a lábam az új tapasztalatok ösvényén fog haladni. Egyedül csak az esztelen Nohaj kíséren! Hozzatok más öltözéket.

Szubudaj-Bagatur szipogva felállt, odasántikált az ajtóban őrt álló turgaudhoz, megragadta a vállát, és a fülébe súgta:

– Hozz öt közönséges köpenyt. A legmocskosabbat, amit csak találsz. Tíz lovas turgaud kövessen bennünket néhány lépésnyi távolságban, és legyen készen a megvédelmezésünkre.

– Figyelem és engedelmesség! – szólt a turgaud, és kilépett a sátorból. Batu kán senkire sem figyelt, tovább dörmögött valamit, és lepkék után kapkodott. Hadzsi-Rahim, a dervis-krónikás térden hozzácsúszott:

– Fényesség, engedd meg, hogy veled menjek. A garázdák kilencvenkilenc nemzetség engedetlen harcosai. Majd segíték neked, hogy megértsd cáromkodásaikat, nótáikat és beszédjüket...

– Eredj és vigyázz: ne ess a sötétben a baj gödrébe. Ki ír majd akkor hadjárataimról?

Csakhamar ócska köpenybe burkolózott öt ember lépett ki a sátorból a néma éjszakába.

Néhány pillanat múlva lovak patáinak csattogása hallatszott: tíz lovas követte az eltávozottakat...

Az alacsony halmok övezte síkságon számtalan tábortűz égett. A tábor közepe táján, a piactéren tevék heverésztek, mellettük aludtak a kereskedők és a hajcsárok, átölelve a portékás málhákat. A bíborvörös tüzek körül mindenfelé, különböző földekről idegyűlt más-más nyelvű harcosok feküdtek vagy üldögéltek. Még nem voltak rendekbe osztva, nem akadt parancsnokuk, aki egybe tudta volna kovácsolni a harcosokat. Ezt az Itil folyótól nem messzire fekvő síkságot jelölték ki a garázdák táborhelyéül. Mindnyájan várták a napnyugati hadjáratot, és csoportokba gyűltek a tűzhelyek körül, ahol ismerős szó ütötte meg fülüket; török, perzsa, beludzsa, kurd, adigej, lezg és más nyelven beszélgettek.

Körös-körül nemezből vagy közönséges vászonból varrt kis tábori sátrak húzódtak, amelyeket rudakkal feszítettek ki. Kiáltozás, részeg danolás hallatszott.

Némely törzs szabályos kör alakban ült, s a körök közepén nagy máglyák lobogtak. A harcosok szorosan egymáshoz simultak, úgy hallgatták a hadi tapasztalataikat mesélő *batir*-okát, a világlátott öregeket vagy az érdekes, hosszú és vontatott hősi énekeket *Hur*^[55]-ját pengetve, az ősök hőstetteiről, a dicső pusztai bagaturokról dalolt vékony torokhangján az énekmondó. Az öt vándor a tüzek közelébe érve megállt, és hallgatta az éneket.

– Miről dalol?

– Kétszarvú Iszkenderről és a rőtszakállúak elleni háborújáról...

Váratlanul, egymással kergetőzve, két kurjongató lovas vágatott a pusztaságon át. A lovak átugrálták a tüzekeket, szétrugdalták az égő parazsat. Az ülők ordítottak, kiabáltak, felugráltak, kardot ragadtak.

Az első lovas, egy arab kaftánt viselő fiatalember, fegyvertelen volt. Szikár pejlova könnyedén átugrotta a tábortüzek magas lángnyelveit, és ide-oda száguldozott a pusztán, igyekezett egérutat

nyerni az üldöző elől. A másik lovas sisakban, vaspáncélban, súlyba vett lándzsával, hollófekete lovon nyargalt, amely meggörnyedt és horkantott, mint egy dühös vadkan. A két ellenfél, a feldühösített tábor átkaitól kísérve, elvágtatott a távoli dombok irányában.

A második lovas csakhamar visszatért, de egyedül. Lassan kocogott nyugodt, erős, széles szügyű hollófekete lován; vigyázva megkerülte a tábortüzeket, és tréfálkozva válaszolt a garázdák szitkozódásaira. Már mindenki megnyugodott, és kíváncsian tekingetett az ismeretlen vasgyúróra.

Lova szerszámát tarka rojtok díszítették, a nyeret valami ritka fehérségű irhabőr takarta. A ló nyakán, az ezüstdíszek között, egy furcsa, sötét valami csüngött, ami egy könyökig levágott karra emlékeztetett, ökölbe szorított kézfejjel.

A lovas odaléptetett az egyik körhöz, ahol harcosok üldögéltek méltóságteljesen, vörös és sárga csíkos kaftánjukban. A lovas közeledtére elhallgatott az énekmondó, és megszakadt a beszélgetés. Mindenki a jövevényre nézett, az pedig az énekeseket utánzó magas hangon hirtelen dalra zendített:

*Utboj Kurdisztani vagyok, párdúc, harcban győzhetetlen,
Nagy a hírem világszerte, ezer hitetlent levertem!*

Ez ám csuda jó!

*Megszöktem a frank fogságból, összetörtem bilincsemet,
Lekaszabolt koponyákból fellegekig raktam hegyet!*

Ez ám csuda jó!

*Dzselál ed-Din fejét vettem, örök homályra juttattam.
Bőrét lenyúztam, s belőle nyeregtakarót szabattam!*

Ez ám csuda jó!

*Talizmánul függ a karja kantáromon. Aki Utbojt
Harcra hívja vakmerően, az mind ilyen sorsra jut majd!*

Ez ám csuda jó!

Ekkor a távolabb álló öt ember egyike a földre dobta köpenyét, és odafutott a körben ülő kipcsákokhoz.

– Hallgassatok rám, rézkeblűek, vaskezűek!

Mindenki a beszélő felé fordult. A magas, karcsú ember urgenci kaftánt viselt, s az övében két kinzsál volt.

– Ez a kérkedő, arcátlan fickó sohasem ölte meg Dzelál ed-Dint, a legveszedelmesebb ellenségünket, aki még él, Iránban kóborol, és Dzsebe-nojon addig kergeti, amíg el nem fogja, és láncra verve ide nem küldi Szain kánhoz. Ha most rögtön nem ad nekem valaki fényes kardot, egyenesen meredő lándzsát és jó lovat, hogy megküzdjek ezzel a fecsegővel, és számárfejét hegyes karóra tűzzem, akkor esküszöm, hogy pusztá kinzsállal rontok rá! Inkább elesek a harcban, semmint ilyen hazug kérkedővel kibéküljek!

Valamennyi kipcásák felugrott. Kiáltások hallatszottak:

– Mondd meg nekünk a nevedet! Nesze a kardom! Vidd a lovamat! Itt van a pajzs és lándzsa!... Allah ítélete rendet terem! Allah az igaznak adja a győzelmet, és a bűnöst az örök tűzbe taszítja!

– Az én nevem: Vaskutya, leszun-Nohaj, aki nem ismeri a kudarcot.

– Ez leszun-Nohaj kán, a dicsők dicsője!... A dzsihangir Batu kán kedvenc unokaöccse!... Segítsünk neki!

A kipcásák ide-oda futkostak, kardot és lándzsát hoztak.

Sebtében odavezettek néhány felnyergelt lovat, és minden gazda a maga lovát ajánlotta.

Nohaj habozás nélkül egy magas sárgát választott, és könnyedén a nyeregbe pattant. A kipcásák ráakasztották a széles kardszíjat a görbe szablyával, lándzsát adtak és kerek kis pajzsot is.

Utboj Kurdisztani meghúzta a kantárszárat, megfékezte széles szügyű hollófekete lovát. Összeszorította, vicsorgatta a fogait, és gonoszul forgatta szemét.

– Vajha vezesse hatalmas karodat az ég akarata! – kiáltották Nohajnak a kipcásák.

A piactérről gyorsan eltuszkolták és szétkergették a kereskedőket és málhás jószágaikat. A mindenfelől odanyargalt lovasok nagy kört formáltak, amelyben a párbajnak, Allah ítéletének, le kellett zajlania. Néhány ősz szakállú öregember jelentkezett, hogy pártatlan bíró lesz.

Megkezdődött a tusa.

leszun-Nohaj hevesen a kurd felé vágatott, de hirtelen oldalt fordította a lovát, amikor Utboj lándzsát dobott feléje. A lándzsa elrepült, és belefúródott a földbe.

Nohaj ekkor sebesen megfordította a lovát, rárontott a kurdra, és fényes kardjával villámgyors csapásokat mért rá.

Utboj, aki szemmel láthatóan szintén tapasztalt harcos volt, eleinte ügyesen kivédte a csapásokat, de amikor egy nagy ütéstől széthasadt a sisakja, leesett a lóról. Hollófekete paripája átvágtatott a téren, s a nézők elfogták.

Nohaj megállt fekvő ellensége mellett, és lándzsáját eltorzult, vérrel borított arcának szegezte.

– Megadod-e magad, te ganajtúró bogár, te hazug sakál?

– Olyan váltságdíjat adok, amelyet csak akarsz – nyögte Utboj –, csak kegyelmezz!

– Miféle fehér bőr takarja nyergedet? Mondd meg az igazat, és megajándékozlak hitvány életeddel.

A kurd felnyögött:

– Vedd váltságdíjként a lovamat nyergestül, minden fegyveremet, sőt egy zacskó aranydinárt is, csak semmiről ne kérdezz, és bocsáss el!

Nohaj még lejjebb eresztette lándzsáját, úgyhogy hegye könnyedén megérintette Utboj arcát.

– Elfogadom minden váltságdíjadat, de valld be becsületesen, hogy él-e és hol rejtőzik a megzabolázhatatlan Dzselál ed-Din?

– Én nemcsak hogy sohasem öltem meg Dzselál ed-Dint, de még csak nem is láttam. Hazudtam...

Ekkor nyargalt vissza a térre, ahol a viadal lezajlott, az előbbi arab ifjú könnyű, szikár pej lován. Nohaj hoz közeledett.

– Ne öld meg ezt az emberbőrbe bújt hiénát! Nézd meg előbb azt a fehér irhabórt a nyergén, azután küldd a pokolba!

– Mindent elmondok! – kiáltotta a fekvő kurd. Nagy nehezen feltápáskodott, és a lovához támolygott. Kinzsáljával le akarta vágni a bőr felét, de az arab ifjú kirántotta a kezéből a nyeregtakarót, és széjjel göngyölte. A bőrnek olyan formája volt, mintha emberről nyúzták volna le, és amikor kisimult az a része, amely a fejet boríthatta, hirtelen világos, selymes női haj bukkant elő.

Kiáltozás támadt a tömegben. Utboj Kurdisztani szétmázolta köntöse ujjával bőven omló könnyeit, szipogott, és ezt mormolta:

– Ez volt a legkedvesebb, de a legálnokabb rabnóm! Bűnös közelségben leptem meg őt a lovászommal, egy kajla fülű

mamlással. Ennek az aljas rabszolgának keze lóg a lovam nyakán. Levágtam.

A kurd lecsatolta övét a karddal és kinzsállal együtt, és letette a földre. Lova kantárját átadta Nohajnak.

– Íme a váltságdíjam, és itt a zacskó az arany dinárokkal! Mindent elvesztettem: kedvenc rabnőmet, hűséges lovamat és becsületes nevemet! – És botladozva eloldalgott a garázdák kiáltozása és hahotája közepette.

Váratlanul harsogó hang kelt a tábor fölött, mint a vad szarvasbika hívó bögése a hegy csúcsán. Szubudaj – Bagatur nyargalt a tér közepére. Négy útitársa követte lovon.

– Halljátok, győzhetetlen Batu kán harcosai! Hallgassátok figyelmesen, garázdák táborának harcosai! A nagy atalik, Szubudaj-Bagatur, beszél veletek! Hagyjátok abba a verekedést és viszálykodást! Készülődjétek a nagy hadjáratra, amely hamarosan megindul, hogy tönkrezúzza a napnyugati országok becstelen sakáljait. A bölcs uralkodó – akinek nevét nem szabad kiejtenünk – nagy *Jaszá*-ja megtiltja győzhetetlen hadserege minden harcosának, hogy egymással ellenségeskedjék, egymást meglopja, és hogy hazugságot szóljon. Aki ezt a törvényt megsérti: meglátja a halált!

Az egész garázda tábor elcsendesedett. Mindenki igyekezett meghallani, mit parancsol a nagy, győzhetetlen hadvezér, Batu kán félszemű tanácsadója.

– Halljátok a dzsihangir új parancsát: haladéktalanul sorakozzatok tizedekbe és századokba, és válasszatok magatoknak parancsnokokat. A hatalmas Batu kán majd kinevezi ezredeseteket és temniketeket. A ti garázda táborotokból, ahol eddig nem volt sem rend, sem erő, sem egyetlen erős kéz, a mai nappal, a dzsihangir parancsa után, bátor, kiváló sereg alakul, amely Batu kán éles szeme és finom füle lesz. Mostantól kezdve egyetlen harcos se merészeljen parancs nélkül a nagy Batu kán hadi táborában vagy annak közelében csavarogni, és ha valakinek nem lesz saját tizede meg *pajcza*^[56] a nyakában, azt a csavargó harcost ott helyben lekasabolják... Az ezredesetek pedig, a dzsihangir parancsára, a bátrak legbátrabbja, Nohaj kán lesz, akinek hősiességét éppen most láttátok.

A garázdák rögtön vitatkozni kezdtek, meghányták-vetették, kit válasszanak meg parancsnokuknak. Csak a fiatal arab nem tudta elfelejteni kurd ellenségét. Újra észrevette a tömegben, és égő dühvei, eszeveszetten hozzáfurakodott.

– Én, Juszuf asz-Szakafi, szörnyű esküvel esküszöm, hogy te, Utboj, szennyes kérkedő, nem menekülsz meg tőlem! Megfoglak, és elevenen lenyúzom disznó bőrödöt, hogy betakarjam vele szamaram hátát.

A kurd elszaladt, elrejtőzött az éj sötétjében, és felkiáltott:

– Először megmenekültem a dühöngő leszun-Nohajtól, most pedig Juszuftól, az esztelen arabtól. De ez is jó!

Batu kán négy útitársával lassan visszatért főhadiszállására.

– Ezek a különböző nyelvű garázda harcosok különösen rémületet keltenek majd a napnyugati országok békés lakóiban. Nagyon hasznosnak ígérkeznek, ha a hadjáratban kemény kézzel tartom őket. Többé nem mernek egymással ellenségeskedni. Mint bátor, merész előőrsök, rémületet és zavart visznek arra a földre, ahova utánuk főturmenjeim bevonulnak. Haladéktalanul a ruszok ellen küldöm őket: hadd perzseljék fel Kijóv városát.

A tervezett hadjárat

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBÖL]

Batu kán, a dzsihangir – óvja a Mindentlátó! – ma reggel így szólt hozzám:

– Azért hívattalak, hűséges tanítóm, hogy odaadó buzgalommal jegyezd fel újra mindazt a jelentőségteles eseményt, amit meg kell emlékül őrizni utódaink számára. Megparancsoltam minden temnikemnek, hogy lóvágatás havának^[57] első napján ültessék lóra tumenüket, és indítsák útnak napnyugat felé. A hadjáratnak gyorsnak kell lennie, mint a békés sztyepp fölött kitörő veszett orkánnak. Ebben rejlik az elgondolás sikere. Ez az elgondolás eddig még nem látott győzelmeket hoz majd, teljesen megzavarja a napnyugati országok fennhéjázó lakosait; majd felhagynak azzal az elképzeléssel, hogy őket senki sem tudja legyőzni és eltaposni. Éppen ezért váratlanul kezdem a hadjáratot, amíg még békésen szunyókálnak, vakargatják a fülük tövét, és édes bort szopogatnak...

Megremegtem ezektől a szavaktól, és lábam szinte földbe gyökerezett. Szain kán áthatóan rám sandított, és megkérdezte: – Miért vacog a fogad? Félsz?

– Nem, nagyúr! Nem félek, és nem kételkedem abban, hogy szét tudod zúzni a napnyugati országokat, és térdre kényszeríted lakosait, akik alázatosan könyörögnek majd kegyed morzsáiért. De attól félek, vajon elég erős, egészséges, óvatos leszel-e ahhoz, hogy elkerüld az orvtámadásokat, amikor már minden nagyon kedvező lesz számodra?

Szain kán megragadta sas karmához hasonlatosan kemény kezével a vállamat: – Nevezd meg, kire gyanakszol?

– Mindenkire! Mindenkire, akinek kedve támadna rá, hogy az általad kiharcolt győzelem után a helyedre álljon...

– Neveket mondj! Miért sütöd le a szemed?

– Az alárendelt temnikek és ezredesek tucatjait kellene felsorolnom. De talán a segítőtársaid közti szörnyű leszámolással akarod kezdeni a hadjáratot?

– Mi jobb ennél?

– Ennél az a jobb, ha titkos ellenségeidet arra készted, hogy buzgón szolgáljanak.

Ekkor ritka dolgot láttam: Szain kán fakéreg-sötét, mindig mozdulatlan arca, összeszorított ajka valami mosolyfélére húzódott, s a kis résen kivillantak fehér, ragadozó fogai. Tekintete szúrós és bizalmatlan maradt. Még nekem, öreg tanítójának sem hitt, és igyekezett a szívembe hatolni. Azután lassan így beszélt:

– Én tanítómesterem, olyan félnék vagy, mint a remegő egér! Nálunk, a mongol sztyeppeken, azt szokták mondani: „Ha nyeregbe pattansz, csapkodj a korbáccsal, és ne csússz le a földre.” Holnap kezdődik a soha nem látott hadjárat azok ellen a népek ellen, amelyek százszor erősebbek a hadseregemnél. Mindazt, amit most mondtál, már régen tudom, és jobban tudom nálad. Jegyezz meg valami fontosat: szentséges hadseregemet öt főhordára osztottam. Mindegyikben... – gondolkozott, és így folytatta: – sok ezer lovas van. A hordákat a legjobb, legtapasztaltabb, a támadásokban legvakmerőbb bagaturokra bízom. Öt ádáz királlyal tartja össze karmos lábával különböző nemzetiségű hadseregemet. Az egyik hordával magam megyek. Minden csapatomat máris körülengeli a halhatatlan dicsőség. És micsoda félelmetes hadvezérek vezetnek őket: tiszteletre méltó bátyám, Ordu kán, hadi tanácsadó, Szubudaj-Bagatur, hercegi rokonaim: Mengu, Buruntaj, Sejbani, Kadan, Pajdar és mások. A gazdag városokban sehol sem tartanak pihenőt, egyetlen gondolatot forgatnak fejükben: vasgyűrűbe szorítják a napnyugati országok első felét, és végül az általam megjelölt helyen és napon egymásba fonják kezük ujjait. És meg vagyok győződve róla, hogy a különböző nemzetiségű seregrészeim ezen találkozási pontján az általam előre megállapított napon fog megtörténni. Akkor majd rövid pihenőt adok csodálatos lovaimnak és rettenthetetlen harcosaimnak, utána pedig tovább vezetem hatalmas Kék Hordámat. Elfogom Frederikuszt, aki fürge, mint a mérgező kígyó, és magát a németek, rómaiak és arabok császáranak nevezi, de közben ő maga, mint valami fülesbagoly, elbújik egy tengeri szigeten. De én kikaparom onnan, és egymásra uszítom, mint a dühös kutyákat, ezt a császárt és átkozott ellenségét, a vén ravasz boszorkánymestert: a pápát. Mindkettőjüket térdre kényszerítem, és úgy beszélek majd velük, mint nyomorúságos, remegő csibékkel.

Aztán átadom őket hú sámánjaimnak, hogy szórakozzanak rajtuk, és főzzék meg őket elevenen az üstben!

Csodálkozva néztem a dühöngő dzsihangirra, és igyekeztem megjegyezni a szavait.

Szain kán folytatta, és a hangja most olyan volt, mint a tigris baljóslatú dorombolása:

– Az első rövid pihenő a ruszok fővárosában, Kijóvban lesz, az utolsó pihenő a világ partjait mosó nagy, határtalan tengernél. Akkor majd teljesítem a szentséges vezér, nagyapám akaratát...

Szain kán lihegett, és aranycsészéből mohón bort ivott. Hirtelen megfordult. Az ajtó melletti szőnyegen alázatosan ült fiatal unokaöccse, Nohaj kán; fejét lehorgasztotta, és két kezét keresztbe tette a mellén. Pajkosságból olyan mélyen a homlokába húzta süvegét, hogy nem lehetett a szemébe nézni.

– Miért jöttél? Miféle tanácsot tudsz adni nekünk?

– Bocsáss meg nekem, hatalmas dzsihangir! Akaratlanul hallottam beszéded végét, és megperzselt a tüzed. Engedd meg, hogy az általad feldúlásra kijelölt fővárosokhoz még egyet hozzáadjak.

– Melyiket? – És Szain kán ujjai olyan erővel szorították össze az aranycsészét, hogy az behorpadt, és a vörös bor a szőnyegre ömlött.

– Tisztán látom, hogy a görögök fővárosát, Rumot is elfoglalod, nehogy ellenség maradjon a hátadban. Rum bevétele után sok ezer kitűnő gályád lenne, amelyek bejárják a világ összes kikötőit. Ezeknek segítségével kiterjesztheted hatalmadat, és a gályák szétviszik dicsőséged hírért a tengereken. Engedd meg, hogy részt vegyek Rum elleni támadásodban.

Szain kán nem mutatta, hogy megharagudott volna unokaöccsére, lassan, szinte kelletlenül beszélt:

– Csak nem szándékozol tanítani engem? Már kineveztelek ezredesnek tiszteletre méltó bátyám, Ordu kán tumenjében. Neked a garázdákkal elsőként kell betörned a ruszok fővárosába, Kijóvba. Ott igyekezz méltón megmutatni vakmerőségedet. Megengedem, hogy távozz!... Megengedem, hogy távozz! – kiáltotta hirtelen kitörő dühvei.

Nohaj kán földig hajolt, a szokásos jókívánságokat mormolta, és nesztelenül kiment. Amikor leereszkedett mögötte a függöny, Szain

kán így szólt:

– Olyan, mint egy kutya, amelyik nagy csontot rágcsál. Amíg végig nem rágta, nem hagyja ott. Csak azért gondol a görög Rumra és bevételére, hogy beültesse oda császárnőnek azt a görög rabnőjét. Vajon egy hadvezér, aki szereti a csatákat, ki tud végezni egy ilyen garázdát?

Ez az egész beszélgetés az aranyházban történt. Vajon lesz-e módomban, hogy még egyszer megjelenhessek ebben a házban, vagy elkallódom valahol a nagyvilág térségein, amelyeken keresztül vonul Batu kán rettenetes serege?

Leírtam a dzsihangir látnoki szavait, mert a nagy emberek hőstetteit és hibáit, és azt, hogy miként javítják ki ezeket a hibákat – meg kell örökíteni a krónikákban, utódaink okulására, óvja őket és minket a Mindenható!

HATODIK RÉSZ

SÖTÉTSÉG BORULT A NAPNYUGATI ORSZÁGOKRA

Mengu kán Kijev előtt

Amikor az előző évben Batu kán megállt az Itil alsó folyásánál, senki sem merte megkérdezni őt, hogy hamarosan elindul-e a hadsereg a világ további meghódítására... Batu kán nem szerette, ha bárki is kérdéseket tett fel neki, vagy tanácsokat adott. Batu kán ilyenkor dühösen sziszegni kezdett, és sorban emlegette a gonosz manguszokat. Úgy hitte, ha meghallgatja bárki tanácsát, elveszti önkényuralkodói nagyságának egy részét.

Egyszer így szólt kedves unokatestvéréhez, Mengu kánhoz:

- Hamarosan szükségem lesz a segítségedre...
- Mindenkor kész vagyok segíteni neked, de eddig még semmivel sem bíztál meg.
- Kitűnő! Rád bízom összehasonlíthatatlan hadseregem jobb szárnyának tumenjét. Már holnap elindulsz a hadjáratra. Keresztülvágsz a kun sztyeppén, eljutsz a Dnyeper folyóig, a ruszok gazdag fővárosáig, Kijóvig. Ott magadhoz hívatod a ruszok konázát, és megparancsolod neki, hogy esküdjön nekem hűséget és engedelmességet. Ezek után futárt küldesz hozzám, magad pedig egy napi menettávolságra visszavonulsz a sztyeppre, de semmi esetre sem szállód meg bagaturjaiddal Kijóvtól, még ha ők maguk behódolnának is.
- Megteszem, amit parancsoltál!
- Ha a ruszok konáza és a város lakosai nem akarnak önként elfogadni engem egyetlen és legfőbb uruknak, még ne kezd meg Kijóv ostromát, hanem menj vissza a sztyeppre, és ott várj be; közben tápláld fel a lovakat. Amikor aztán megérkezem Kijóvhoz, el ne felejtőd, hogy senki más, csak én lovagolhatok be elsőként a ruszok fővárosába. Akkor megengedem tumenjeimnek, hogy ők kezdjék meg elsőnek ezen gazdag és híres város kifosztását.

– Hallottam szavaidat, ó, hatalmas, és minden úgy lesz, ahogyan parancsoltad!

– Elmehetsz!

Mengu kán térdre ereszkedett, mélyen meghajolt unokaöccse előtt, fejével megérintette a szőnyeget, és amikor felegyenesedett, Batu kán megölelte, s a két rokon, barátsága jeléül, hangosan szíjogva megszagolta, és végignyalta egymás arcát.

Batu kán parancsa szerint Mengu kán válogatott csapatával gyorsan haladt a sztyeppén keresztül. Útközben minden útjukba eső polovec lakótelepet kiraboltak, és végre megérkeztek Kijev alá. Mengu fogadta a kijevi követeket – előkelő bojárokat –, és meghallgatta határozott válaszukat: nem adják meg magukat önként a tatároknak.

A kijeviek felmászta a város falaira, és aggodalommal néztek a távolba, a keleti sztyeppék felé, és úgy rémlett nekik, hogy a végtelen rónaságon valami iszonytató szörnyeteg nyújtotta ki mindenfelé óriási csápjait: ott a várossal szemközt, lassan tömörülve, szakadatlan áradatban özönlöttek a mongol csapatok, és felállították jurtaikat.

Ostorcsattogás, lónyerítés, tevenyögés, ökörbógés, a hajcsárok kiáltásai, az embermagasságú kerekeken gördülő taligák csikorgása – a tatár horda sok szólamú morajlása, zsvaja hallatszott.

A pusztá fiai lemálházták tevéiket és lovaikat, és nagy körökben felállították jurtájukat. Füstölögtek a tábortüzek. Zubogtak a három lábon álló nagy üstök.

A tábor közepén emelkedett Mengu kán gazdag sátra. Fehér nemezlapok borították, és körös-körül színes csíkok díszítették. A tető kerek alakú kis nyílásából kékes füst gomolygott felfelé. Bent a sátorban tüzet raktak szalmával kevert, szárított lótrágyából. A szomszédos jurtákban lakott Mengu kán előkelő mongol kísérete.

A sátor mellett pózna emelkedett; azon lengett Mengu kán zászlaja: hosszú bambuszrúd, tetején kis keresztfa, amelyen öt bozontos, fekete lófarok lógott. Szentséges zászló volt ez, amely azt jelezte, hogy tulajdonosa közeli rokona a megboldogult szentséges vezérnek, a világ hatalmas meghódítójának, Dzsingisz kánnak.

Csakis a dzsingiszidáknak lehetett ilyen zászlójuk.

Mengu kán tarka lovon nyargalt, nagy fegyveres mongol lovaskísérettel és Kabullal, a tapasztalt kipcsák tolmáccsal, aki jól ismerte az orosz nyelvet.

Habul azt a parancsot kapta, hogy két harcossal keljen át a Dnyeperen, tudja meg, mi történik Kijevben, várható-e hamarosan a kijevi herceg és az előkelő bojárok érkezése, hogy Mengu kánnak hódoljanak.

Mengu kán megparancsolta, hogy készítsenek elő két nagy dereglyét, és takarják le szőnyegekkel. Ezeken kelt át a folyón három előkelő tatár parancsnok őrségével együtt.

Amikor a dereglyék elindultak a parttól, néhány kürtös vadul harsogtatta hosszú bőrkürtjét, s így tudatta az oroszokkal, hogy útban van Kijevbe az előkelő követség. A jobb parton már várták őket az előkelő bojárok, akik hímes, drága cobolybundát és magas hódkucsmát viseltek.

Az orosz harcosok lándzsájukkal elkergették a kíváncsiak odafutó tömegét. Habul tolmács megmagyarázta a bojároknak, hogy a Dnyeper túlsó partjára maga Mengu kán, minden mongolok urának, Batu kánnak bátyja érkezett meg. Mengu kán elvárja, hogy a kijevi herceg tüstént jelenjék meg nála tárgyalásra.

De az orosz bojárok így válaszoltak:

– A mi hercegünk most a palotájában tartózkodik, s neki mint ősi, dicső városunk legfőbb urának illetlenség pogány okhoz menni és hódolni. Meghívja a tatár hadsereg parancsnokait, menjenek fel a palotájába, és ott majd a tiszteletre méltó vendégek maguk mondják el, milyen szükség, milyen gond hozta őket Kijevbe.

Elkeseredett vita után elhatározták, hogy a hercegi palotába csupán három tatár parancsnok, Habul tolmács és a herceg három bizalmas bójára megy fel.

A szemközt jövő kijeviek mohó kíváncsisággal nézték a tatárokat, akikről oly sok szörnyűséget hallottak. A tatárok lassan lépkedtek a keskeny utcákon a hercegi palota felé, és egész idő alatt halkán tanácskoztak. Felmásztak a várost körülvevő első falra, és sokáig nézegettek körös-körül, hogy jól visszaemlékezzenek mindenre.

Végül is a félúton Habul hirtelen így szólt az orosz útitársakhoz:

– A mi dicső Mengu kánunk azért küldött minket ide, hogy tárgyaljunk, nem pedig, hogy hódoljunk a konázotoknak. Ha az orosz

konáz meg akar bennünket tisztelni, és meg akarja látogatni Mengu kánt, akkor jött volna ide elibénk. Most már elhatároztuk, hogy nem megyünk a konázotokhoz, hanem visszatérünk a túlsó partra. Ti csak várjatok minket, és ha eljövünk legközelebb, meglátjátok, mi lesz a sorsotok.

– Hiszen akkor ti kémek vagytok és nem követek! – kiáltották a bojárok. – Feljöttetek a falra, hogy kipuhatoljátok, hogyan erősítettük meg Kijevet. Üssétek őket! Ne engedjétek el az álnokokat!

Tömeg verődött össze. Megragadták a mongolokat, és a tolmáccsal együtt lehajították őket a falról.

Mengu hiába várta követei visszatérését, látta, hogy Kijev önként nem adja meg magát, de teljesítve Batu kán parancsát – ne kezdjen a város ostromához –, elhatározta, hogy visszafordul.

A bal parton állva messziről gyönyörködött a kijevi főnemesek színes házaiban, és a sok templom aranykupolájában – a tatárok szentül hitték, hogy az valódi aranylemezből van –, azután visszavezette seregét a sztyeppre.

Kuthen kán sátrában

Saruhanyban^[58] Kuthen, a legfőbb polovec kán, mély és súlyos gondolatokba merült tanyáján, és nem talált semmi vigasztalót az életben. Hiába jöttek el hozzá magas termetű, daliás fiai és rókaprémek kucsmájukat leemelve, tisztelettel simogatták apjuk csillogó gyűrűkkel ékesített kezét. Kuthen fiai arcát cirógatta, és megengedte, hogy a tarka szőnyegekkel díszített sátor falai mentén heverő színes párnákra leüljenek.

A fiúk soijában elbeszéltek a sztyepp életének legújabb híreit. Mindnyájan arról panaszkodtak, hogy már egyáltalán nem jönnek kereskedőkaravánok a tengerparti vidékről. Nem volt kinek eladni lovat, marhát, szőrmét és bőrt.

– Ki utaznék most a sztyeppünkre? Mindenki fél a tatároktól. Csapataik sebesen száguldoznak mindenfelé a sztyeppén, mintha menekülnének valakitől, pedig valójában zsákmány után kóborolnak, és jól megnézik, mi történik nálunk. Már jó néhányszor felbukkantak Saruhany közvetlen közelében.

Kuthen nagyot sóhajtott, fejét rázta, feltekintett a mennyezetre, és a füsteresztő nyíláson át megpillantotta a kék égbolt egy darabkáját.

– Ma figyelemre méltó hírt kaptam, nem tudom, örüljek-e neki, vagy bánkódjam fölötte?

– Batu kánról?

– Mindjárt megtudtok mindent. Hé, fiúk! Vezessétek ide isten emberét, akit a szomszéd sátorban őriznek! – Kuthen néhányszor a vízzel telt rézcsészére koppantott. – Gyorsan!

Két serdülő fiú, aki a bejárat közelében ült, felugrott és elszaladt. Csakhamar visszatértek, könyökénél támogatva egy sovány embert; arcát ősz szakáll keretezte. Feje egy tarka kelmedarabba volt göngyölve. Övén réz- és vasszerszámok lógtak, amilyenek rendszerint orvosokon és gyógykovácsokon szoktak csörömpölni. Beesett arca kimerültnek látszott, de amikor felvetette kék szemét, felcsillant élénk tekintete. Egyik kezében bőrkötésű kis könyvet, másikban hosszú, kampós végű botot tartott, amilyenel a pásztorok szokták elfogni a szökni készülő juhot.

– Hosszú évekig élj egészségben, nagy kun nép nagy kánja! – köszöntötte Kuthent.

Kuthen tüstént megparancsolta:

– Hé, fiúk, adjatok isten emberének párnákat, hozzatok lepényt és egy kancsó kumiszt!

Kuthen kán egyik fia fogott egy tarka szőnyegpárnát, és a vándor elé tette. Az öreg leült rá, és imát mormolt.

– Most pedig mondd meg a nevedet, ki vagy te, és hová való? Miért bolyongsz a világban ilyen nyugtalan és szörnyű időkben?

– Én Isten egyszerű szolgája vagyok: nevem: Julián. Bolyongok ezen a bűnös földön, gyógyítom a betegeket, és lelket mentő imákkal vigasztalom a haldoklókat. A magyarok országából származom, annak dicső fővárosából, Budáról. Az Úristen és a jó emberek mindenhol segítenek, megszánnak, és nem hagynak éhen pusztulni. Most a tatárok félelmetes vezérétől, Batu kántól jövök.

– Mit akartál mondani nekem? Valami nagyon fontosat? – kérdezte Kuthen kán.

– Ha nem bízol valamelyik jelenlevőben, mert fecsegőnek ismered, parancsold meg, hogy hagyja el a sátrat.

– Mindenki menjen ki! – parancsolta összevont szemöldökkel Kuthen. – Csak két legidősebb fiam maradjon itt. Tolmács sem kell, mert elég jól beszéled nyelvünket.

Az ott ülők felálltak, kezüket keblükre szorították, meghajoltak, és apró lépésekkel kimentek a sátorból. Julián halkán kezdte:

– Ne nézd, hogy úgy vagyok öltözve, mint egy koldus. Kezemben van magának a nagy tatár kánnak, Batunak, a magyarok királyához, Bélához írt levele. A levelet a mongol nagyúr saját kezéből kaptam, hogy megmutassam neked.

Kuthen összerezzen, és tüstént felegyenesedett.

– Felolvasod nekem Batu kán levelét?

– Éppen emiatt jöttem hozzád, dicső Kuthen kán. Nagyon nehéz és veszedelmes utat tettem meg.

Julián előkotorászott a kebléből egy kisebb tekercset. Kiegyenesítette a térdén, és kérdően nézett Kuthenre.

– Nos, olvasd!

– Ezt a levelet – kezdte Julián – ujjur betűkkel írták, de mongol, vagyis tatár nyelven. Batu kán úgy rendelte, hogy adjam át Bélának,

a magyar királynak. De mivel tudomásom szerint, Béla király udvarában nincsenek olyan írástudók, akik el tudnák olvasni és meg tudnák magyarázni ezt a levelet, megkértem egy tanult tolmácsot, hogy fordítsa le kun nyelvre ezt a titokzatos levelet.

– Miféle levél ez?

– Batu kán dolyfős levele, inkább parancsa. Ez áll benne – az öreg olvasta: „Én vagyok a hatalmas kán, küldötte az égi nagyúrnak, aki jogot adott arra, hogy felmagasztaljam, aki meghajlik előttem, és elárasszam haragommal, aki ellenkezik velem. Csodálkozom, hogy te, kis magyar király, mind ez ideig még nem válaszoltál az eddig neked küldött harminc levél egyikére sem. Megtudtam, hogy te, Béla király, az egész kun népet, az én rabszolgáimat, be akarod fogadni magadhoz. Én pedig azt parancsolom neked, hogy ne fogadd be őket királyságodba. Nekik, akik sátrakban laknak, könnyű elmenekülniük előlem, de hogyan siklasz ki a kezem közül te, akinek házai, palotái, egész városai vannak. Ezért tehát én, a hatalmas tatár kán – akinek az égi birodalom hírnöke a világ fölötti legmagasabb hatalmat adta, akinek jogot adott, hogy megkegyelmezzem a meghódolóknak, és megfojtsa ellenségeit – csodálkozom rajtad, kis magyar király.”

Julián nyugodt tekintettel szemlélte a sátorban levőket, gondosan összegöngyölte a levelet, és újra megszólalt:

– Én éppen azért jöttem el hozzád, és kerestelek fel a sztyeppén, hogy előre figyelmeztesselek. Az nem kétséges, hogy Batu kán hamarosan felkerekedik egész hadseregével a napnyugati országok felé, és mindenekelőtt a ti kun nomádtelepeiteket támadja meg. Ha nem tartasz vele, nem könyörül rajtad, sőt bosszút áll, mert népedben erős szövetségest veszít el. Éppen ezért azt tanácsolom neked: indulj gyorsan a magyarokhoz. Béla király testvérként befogad. Siess!

Kuthen lehorgasztott fejjel ült. Keze remegett. Azután felvonta széles vállát, mintha valami kellemetlen terhet rázna le magáról, és fiaihoz fordult. A két fiú szemlátomást megrendülve ült, és mereven nézte apját.

– Mit szóltok ehhez a levélhez? Beszélj, ifjabbik fiam, Kucsum!

– Mit szóljak? Batu kán azt mondja, hogy harminc levelet írt Béla királynak, és nem kapott tőle választ. Most ír egy harmincegyediket,

hogy megijessze Bélát, de közben nem mozdul el fővárosából, ahol nyugodtan és jól él. Batu utóvégre sok harcosát elvesztette az orosz fejedelemségek ellen vívott hadjáratában. Hiszen még a gazdag Novgorod városáig sem jutott el, visszafordult. Dehogyan gondol ő arra, hogy a magyar királyság ellen háborút indítson! Csúpan ijesztget, hogy a gyávák behódoljanak előtte.

– És te mit mondasz, mit tanácsolsz, idősebb fiam, Mucsugan?

– Engem nyugtalanít, nagyon nyugtalanít ez a levél. Köszönet isten emberének, hogy elhozta nekünk, és előre figyelmeztetett a veszedelemre. Én tisztán látom, hogy Batu kán, aki oly sok várost elfoglalt és feldúlt, úgy gondolkozik, hogy az ő hadserege a legerősebb az egész világon. Batu már megkóstolta a vért, és megittasodott a sikereitől. Csapatái most már kipihenték magukat, és Batu el akar indulni, hogy minden népet, az egész világot meghódítsa. Utóvégre azelőtt sem követelt mást, mint hogy mi, kunok, vele együtt, az ő parancsnoksága alatt induljunk el a napnyugati országok ellen.

– Mit tanácsolsz tehát? – kérdezte halkán Kuthen.

– Világos a választás. Ha behódolunk Batu kánnak, ez azt jelenti, hogy önként, harc nélkül az éles tatár kard alá hajtjuk fejünket. Egyetlen napot sem szabad várakoznunk. Össze kell tekernünk sátrainkat, és el kell mennünk a magyar királyságba. A falánk, vadállati tatárok utánunk rohannak, de ott, a magyar rónán, ha meg is kell ütköznünk a tatárokkal, már magunk mellett érezzük az erős baráti magyar kezet.

Csend lett a sátorban. Csak messziről hallatszott a lovak nyerítése.

– Jól beszéltél. Úgy beszéltél, mint igazi harcos. Igaz, fiam, nem lehet tétovázni. Haladéktalanul megparancsolom, hogy küldjenek szét futárokat valamennyi kun településünkre, és hirdessék ki: „Tekerjétek össze sátraitokat, málházzátok fel jól, és sietve távozzatok sztyeppjeinkről a Kárpát-hegység felé.” Gyorsan kell távozni, éjszaka. Mire a tatárok megtudják és megértik, hogy ez nem közönséges átköltözés, hanem végleg elhagytuk ősi földjeinket, mi már messzire leszünk!

Kuthen felállt, fejéhez kapott és felsóhajtott:

– Nehéz! Jaj, milyen nehéz! Isten veled, ősi föld! Mostantól kezdve hajléktalan kóborlók vagyunk és elindulunk, hogy új hazát keressünk!

Tamberdi elbeszélése

Ennek a nagyon aszályos esztendőnek őszén Batu kán végre elhatározta, hogy sok-sok ezer főt számláló hordájával megindul napnyugat felé, hogy a „világ második felének” régen tervezett leigázását megvalósítsa.

Batu kán fontos elhatározásai előtt rendszerint senkivel sem tanácskozott, és bizalmas segítőtársainak egyszeriben kihirdette parancsait. Most is így történt. Előzőleg azonban hosszasan kikérdezte azokat a bagatuijait, akik nemrégiben bejárták a kipcsák sztyeppét, és pásztorokat vagy vigyázatlan utasokat fogtak el. Batu még idejében meg akarta tudni és meg akarta érteni, mi is történik azon a nagy síkságon, amelyen keresztül egész serege hamarosan átvonul.

Egy százados, az ügyes és vakmerő Tamberdi, Batu kán parancsára Saruhanyban járt. Láta ott Kuthen kánt, aki szívesen fogadta, és sok mindent megtudott. Tamberdi azonban csak nagy nehezen kecmergett ki Saruhanyból, és nyugtalanul vágatott vissza Batu kánhoz.

– Az egész kun sztyeppén roppant zűrzavar uralkodik – mesélte Tamberdi. – Minden kun törzs, amely azelőtt békésen és szabadon tanyázott, most egyik helyről a másikra vándorol, és azon töpreng, mit is csináljon, hova menjen. Mindentől félnek, senkiben sem bíznak, és azt beszélnek, hogy a tatárok, akik valamikor az egyesült rusz és kun sereget tönkrevették a Kalka melletti csatában, most végleg le akarják győzni a kunokat, el akarják venni minden jószágukat, vagyonukat, főleg lovaikat, amelyekre szüksége van Batu kánnak a napnyugati országok elleni hadjáratában. Azt beszélnek, hogy Batu kán igája alatt minden kunból pásztor és csikós lesz.

– Helyes! – szólt közbe Batu kán. – A kunokat már rég térdre kellett volna kényszeríteni, és megtiltani, hogy kardot vegyenek a kezükbe.

– Mit parancsolsz, mit tegyek még? – kérdezte Tamberdi.

– Tüstént visszatérsz, és megmondod Kuthen kánnak; azt parancsolom, jöjjön ide, serege pedig várjon készenlétben, hogy

kövesse dicső hadamat. Ne töltsd az időt! Holnap már messzi kell lenned!

Amikor egy idő múltán Tamberdi visszatért, Batu kán hamarosan magához hívatta. A százados levertnek látszott.

– Nos, mit csinál Kuthen, a nagyon erős és nagyon veszedelmes kun főkán? – kérdezte Batu. – Miért nem érkezett még mindeddig hozzám? Miért nem tett még nekem térden állva hűségnyilatkozatot? Most jó szolgálatokat tehetne nekem!

– Jaj, jaj! Már nem találtam Kuthen kánt Saruhanyban. Az összetaposott földön tűzhelyek kihamvadt salakja hevert, láttam a sátorkarók lyukait, amelyeket még nem takart be a föld, láttam éhes kutyákat, amelyek eledelt keresgélve kóboroltak, de senkit sem láttam, aki elmondhatta volna nekem, hova ment Kuthen kán a népével.

Batu kán nem szólt közbe, hagyta, hogy a százados végigmondja a nagy újságot, de arca egyre inkább elkomorodott, és ujjai sebesen mozogtak. Tamberdi tudta, hogy ez Batu kán nagy haragjának egyik jele. Tamberdi négykézlábra ereszkedett, fogta a fejét, Batu kán pedig néhányszor erősen belerúgott sarkával a lehajtott fejbe.

– Hol lődörögtél eddig? Miért ilyen későn mondtad el ezt nekem? – sziszegte dühösen Batu kán. – Még elfoghattam és megfojthattam volna Kuthent!

– Mit beszélhettem volna neked? Hiszen te mindnyájunknál mindent előbb és jobban tudsz – nyögött Tamberdi Batu kán súlyos lába alatt. – Te hatalmas vagy és mindentudó!

Batu kán eltűnődött. Odalépett hozzá kedvence, a mindig jólelkű Mengu kán, nyugodtan leemelte Batu kán lábát Tamberdi hátáról, és a szőnyegre helyezte.

Batu kán komoran hallgatott, és sebesen tovább mozgatta ujjait. De Mengu kán jól tudta, mivel lehet legjobban lecsillapítani, és újra felderíteni a felbőszült mongol nagyurat. Halkan megparancsolta a sátor bejáratánál álló turgaudnak, hogy azonnal vezesse be a szomszédos jurtából a mesemondót, az ősi hősmondák dalnokát.

A dalnok – öreg, szikár, ritkás ősz szakállú ember – hamarosan megjelent. Meghajolt, nesztelenül leült Batu kán lába elé egy szőnyegre, és ujjait könnyedén végigfuttatta *húr*-ja húrjain.

Batu kán rámeredt a dalnokra.

– Öreg, hűséges útitársam, arról dalolj nekem, ami gyötör, ami szüntelenül égeti szívemet! Te segíthetsz rajtam!

A dalnok nagy lélegzetet vett, és a húr kíséretével hosszú, egyhangú nótát fúj, szinte úgy tetszett: lélegzetvétel nélkül énekel.

*Napnyugat felé vonult a Hatalmas Fényesség,
Vonult a végtelen., gyönyörű sztyeppén át,
Sok hónapig vitte az útja.
Vándorolt egyre, nyáron és ősszel,
Amikor a sárga levél pereg, s széthordja a szél.
Ott vándorolt, s látta, amint hull a hó,
S hófelhőket kerget az orkán.
Egyre csak ment, megállás nélkül.
Megragadta a Napot, s karóra szögezte,
Megragadta a Holdat, s nyergére tűzte.*

*Egyszer jurtájában sokáig pihent a Hatalmas,
S a hajdani hadjáratokra gondolt.
Hirtelen felszökött, s kiáltás hagyta el ajkát.
Mint a sötét királlyas, ha leveszik róla a sapkát,
Mely addig takarta szemét, s föleresztik,
Nekilendült, mint a sárga vadászsólyom,
Ha lábáról leoldják a szíjat.
Elbődült, mint a merész párduc,
Midőn a hegy szirtes tetejére szökell:*

– *Bátyám, főemberek, hű alattvalóim!
Mint pusztá fővénye, számlálhatatlan népem!
Figyeljete jól a szavamra!
Bátran kimondom:
Dicső, nagy nevenemtől Visszhangzik sok ország.
Vitézségem híre bejárta
Az Altájt, a Hangajt, a kun sztyeppét,
De hősi valójában még senki se látta Roppant erőmet.
Most nekibúsultam, s elindulok, hogy fölkutassam:
Nincsenek-e valahol híres vitézek,
Kik harci kiáltással rohannak reám?*

*Fegyverek nem csörrennek-e meg a közelben?
Az ellenség száguldó paripái
Nem rontanak-e rám nyerítve, dübörögve?*

*Most, bátor bagaturjaim,
Vezessétek ide jó paripámat!
Nyergeljétek föl!
Hozzátok fényes fegyvereim!
Hogyha hatalmas, nagyhírű hős vagyok,
Temérdek zsákmánnyal térek meg a harcból,
Csordaszámra hajtom a barmot, nagy földeket szerzek,
Sok ezernyi új alattvalónak osztom a törvényt,
Jurta jurta után járul a szíнем elé majd.*

*S indul a sereg. Hadjárata megrázta a kék mennyboltot,
Megrendítette az egész nagy, aranyszínű földet.
Súlyos, fekete por kavargóit fölötte,
Lovak, százezernyi lovas dobogása hangzott,
Vörös porfelleg szállt a nyomukban.
S győzhetetlen hadseregem sok ezer hős harcosának
Zaja messze elől elhal már...*

Batu kán felugrott trónusáról, hatalmas karjával néhányszor megrázta a megrémült dalnokot, kivett a trónus kartámláján függő színes kis zacskóból egy darabka sárga indiai cukrot, bedugta az énekes szájába, és így szólt:

– Megnyugtattad szívemet, elűzted gondjaimat! Holnap kapsz egy erős, nyugodt tevét, amelyen velem utazol az új hadjáratban. Meghódítom a lapátszakállú ruszok fővárosát, Kijóvot, s akkor, mint mindig, énekelni fogsz lakomáimon, és elűzöd bánatomat. És azután megszámlálhatatlan hadseregemet tovább vezetem a napnyugati országok felé.

Ég a polovec puszta

Hosszú imádkozások, vajákolások, varázstáncok után a sámánok végre megállapították a napot, amely különösképpen szerencsés a hadjárat megkezdésére, és a zord, mosolyt nem ismerő, győzhetetlen uralkodó, Batu kán öt különálló hordája megindult a nagy Itil partjáról, és egyszeriben elmerült az árvalányhajás kipcsák sztyepp végtelen, kékes térségében.

Minden tízezer lovast számláló tumen a maga előre megállapított útján haladt, egymás útját nem keresztezte; csak a szárnyak érintkeztek szorosán, mint a hajtóvadászatnál; ügyelve arra, nehogy a gyűlölettől fortyogó, makacs, engedetlen kipcsákok egyetlen kóbor csapata is keresztül tudjon csúszni az egyes mongol seregrészek résein.

A mongol csapatok állhatatosan, kitartóan a Dnyeper felé vonultak, csakis éjszaka tartottak pihenőt, amikor már feltétlenül meg kellett etetni az elfáradt lovakat.

Esténként, amikor a tábortűznél melegedtek, mindenki arról beszélt, hogy Batu kán, az örök kék ég által kiválasztott uralkodó, arra készül, hogy mint a sárkány szétterpesztett mancsával, egyszerre ragadja meg az orosz és a kipcsák föld még meg nem hódolt részeit, és egyetlen, villámgyors csapással minden vakmerő próbálkozást és ellenkezést elfojt.

A főereg előtt minden tumen felderítő csapata portyázott, kikémlelte az utakat és átkelőhelyeket; a felderítők után vonultak a főerők, azok mögött pedig – ügyelve, nehogy lemaradjanak – lomha ökrök vontatta, megszámlálhatatlan nyikorgó szekér, porfellegekbe burkolózott csordák haladtak; méltóságteljesen lépkedtek a tevekaravánok, a felmálházott szétszedett jurtákkal, nemezdarabokkal, üstökkel, útieléséggel töltött zsákokkal s mindazzal, amire a mindig éhes, falánk mongol hadseregnek az úton szüksége lehet.

Minden tumennek önmagáról kellett gondoskodnia: külsejükben, csatakiállításukban, tapasztalt, szigorú hadvezérük nevében is különböztek egymástól. A vezérek közt sok volt az öreg is, akik még a szentséges vezér, Temudzsin – Dzsingisz kán – alatt nevelődtek, a

Horezm utolsó sahja, a megfélemezhetetlen Dzelál ed-Din elleni háborúban; voltak temnikek, akik a kaukázusi törzsek földjeit pusztították el, és voltak, akik nemrégiben jöttek a bolgárok földjén keresztül a magabiztos és mindig vidám Sejbani kán parancsnoksága alatt, aki már a bolgároknál adószedő-kormányzókat nevezett ki. A vezérek közt volt a gyors Buruntaj, aki a hólepte orosz erdők mélyén megsemmisítette Jurij, vlagyimiri herceg seregét. De különösen rettenetesnek számított a mindig győzedelmeskedő, félszemű Szubudaj-Bagatur, valamint a kilőtt nyílveszőként száguldó Dzsebe-nojon. Azonban a többi temnik is: Mengu, Kadan, Pajdar, Narin-kehen, Kurmisi és még mások – valamennyien rettenthetetlen tigrisnek számítottak.

Boldogan indultak erre a hadjáratra a mongolok és a velük egyesült más nemzetségek csapata. Miben reménykedhetnek, miféle ellenállást fejthetnek ki a velük szembekerülő népek? Kevesen maradtak, szomorú sorsukat már megjósolták a bűbajos sámánok. És minden tatár lovas, aki itt harcba vonult, szentül hitte, hogy az állhatatos és immár a szerencsés, győzedelmes hódító dicsfényében tündöklő Batu kán a tűzvészek viharának rőt fényében behatol a napnyugati országokba és eljut a Végsőtengerig, amely a föld tálcáját^[59] mossa. Ott majd hűségesei nukerei óriási máglyát gyújtanak, amelynek lángnyelvei a bíborpiros fellegeket nyaldossák, a világ meghódítása kigondolójának, a szentséges vezérnek és a harcokban elhullott minden bagaturnak tiszteletére és emlékére. Ott majd Batu kán felnyargal párducfoltos lován a kurgán csúcsára, és fényes lándzsáját a meghódított földbe döfi. És akkor felkiált: „Hallj minket, világ megrendítője, aki a fellegekből reánk nézel! Akaratod beteljesült. Meghódítottuk a világot!”

És akkor a mosolyt nem ismerő Batu kán életében először nevetni fog, és nevetése olyan lesz, mint a sas vijjogása.

Azarga-Tahja százados szekere

A három pár vörös ökör vontatta, nagy mongol szekér lassan, de lankadatlanul haladt a sárguló árvalányhajas sztyepp porfelhőjében. Az embermagasságú, küllő nélküli fakerekek átható, szinte bánatos, keserves nyikorgással-csikorgással forogtak, és a puszta síkság ember nem járta földjén két hosszú, mély keréknyomot hagytak.

A fogat bal első állata egyébként nem is volt vörös, hanem fehér foltos, szilaj bika. Arban-cag (tizedik) volt a neve, mert az ilyen szép jószág rendszerint valami előkelő tajdzsi vagy nojon öt, esetleg tíz pár ökrös fogatának volt a vezérállata, és az ilyennek feltétlenül már messziről szembetűnőnek és különlegesnek kellett lennie, hogy a gazda könnyebben megtalálja szekerét a menetelő mongol hadsereg sok ezer nyikorgó járműve között.

A szóban levő szekér egy egyszerű, közrendű mongol tulajdona volt, Azarga-Tahja századosé, aki megőszült a hadjáratokban. Először hosszú útra indult távoli hazájából, a boldog, édesvízű Kerülen folyó partjáról a munkaszerető, mindenféle mesterségben jártas kínaiak birodalmának fővárosáig. Azarga-Tahja onnan újabb utat tett meg, még hosszabbat, a víz nélküli Góbi-sivatagon át Urgencsig, a derűs, jólelkű horezmiek fővárosáig, akik a mongolok betöréséig azt hitték magukról, hogy ők a világ legerősebb és legboldogabb népe. Azarga-Tahja ezeket az első hadjáratokat az emberek legnagyobbikának parancsnoksága alatt harcolta végig, akinek nevét a mongoloknak most nem szabad hangosan kimondaniuk; annak az embernek parancsnoksága alatt, aki a mongol népnek mérhetetlen dicsőséget, a mongolok hercegeinek és hadvezéreinek pedig mérhetetlen gazdagságot hozott. Az elrabolt kincsek valamelyes részéből az egyszerű mongol harcosok is részesültek. De vihet-e az ember sokat magával az erős, de alacsony ló ócska, rossz nyergében és a két elnyűtt átalvető iszákban? Szerencsés volt az, akinek saját járműve volt, amelyet fáradhatatlan, szívós ökrök húztak, de a szekéren ott kellett ülnie a hűségese feleségnek és mellette az éles szemű fiúcskának vagy kislánynak, aki segített a munkában. Hyen felesége volt Azarga-Tahjának: hűségese útitárs, gondos gazdasszony, aki értett a

portyákon szerzett holmik megőrzéséhez, amelyeket Azarga-Tahja vágtában hajított a szekérre, mert tudta, hogy felesége mindennek talál helyet, és mindent megőriz.

A szekeret Azarga-Tahja valamikor elhagyatva találta Urgencs mellett; beleültette feleségét, aki addig mint rab cselédlány utazott Azarga-Tahja parancsnokának, Kurmisi temniknek málháskocsiján. Azarga-Tahja akkoriban színültig megrakta a szekeret mindenféle ruhaneművel, és először két sovány tevét fogott eléje, amelyeknek púpjai szinte lötyögtek az éhezéstől. Azarga-Tahja sora egyre jobb lett, kivirágzott, mint tavasszal a sztyepp. Hála húséges felesége türelmének és takarékoságának, Azarga-Tahja gondtalan csavargóból körültekintő gazda lett, különösen azután, hogy Kurmisi kán tizedessé, majd két év múlva századossá nevezte ki, és fontos feladatok végrehajtásával bízta meg.

A szekér hosszú időre Azarga-Tahja családjának mozgó lakhelyévé változott. A család lassacskán szaporodott. A foltos bikán és az öt ökrön kívül két kutya is akadt: az egyik, a sötét, lompos szőrű, farkasfogó nagy juhász kutya, húséges őr volt; a másik, egy szikár, gyors, fekete agár, a család fő táplálója lett; befutkosta a pusztát, ürgét, nyulat, néha rókát is fogott, zsákmányát érintetlenül gazdasszonyának vitte, aki lenyúzta a kis vadakat, megsütötte vagy megfőzte őket, s az ételmaradékokat a húséges kutyának adta.

A szekérben még három gyermek is utazott: egy hároméves kislány és két öt-hat éves fiúcska, akiket az asszony Szarajban szedett fel egyszer. A városban a házak építkezésénél Vlagyimirből és Rjazanyból odahajtott nagy szakállú rusz foglyok dolgoztak.

A végtelenségig elcsigázott foglyok tömegesen pusztultak. Főleg a gyermekek. Olyan soványak voltak, mint kis csontvázak, és szívettépőn könyörögtek: „Adj egy kis kenyeret! Egy kis kenyérhéjat!”

Az asszony kezével úgy tett, mintha gyermeket dajkálna-ringatna, így kérdezte a foglyoktól, ki a gyermekek szülője. Az egyik fogoly ujjával a földre, majd az égre mutatott, kezét rázta, de egy másik orosz így szólt:

– Vidd el őket, és adj enni nekik jócskán! Itt egytől egyig elpusztulnak.

Amikor a szekér a sztyeppén döcögött, a fiúk mellette szaladgáltak, a kislány pedig fogadóanyja kajján ült, és mint az,

ismételgette: „Kha-kha!” – ahogyan a mongolok az ökröt hajtani szokták.

Ha eső szemergett, vagy könnyű hó kavargott, a fiúk is bebújtak a szekérbe, s a három tyúk és a megkötözött lábú kakas mellé ültek. Az asszony valamennyiüket betakarta egy nagy nemez darabbal, amelyen nyílás volt vágva; ezen keresztül kandikált ki a három kíváncsi gyermekfej. Az új anya mongol módra megnyírta a gyermekeket: hajukat levágta, csupán tarkójuk bal felén hagyott meg egyetlen tincset, és ezt tarka rongydarabkával átkötötte.

Azarga-Tahja ritkán látogatta meg a szekerét, hiszen nem távozhatott el századától, így hát minden gond az asszonyt terhelte: a két fiú segítségével kifogta az ökröket, amelyek azután a hűséges kutyák őrizete alatt, a közelben legelésztek. Hajnalban, a kutyák segítségével, az asszony megint a szekérhez hajtotta az ökröket, féljáromozta őket, s a szekér tovább gördült új gondok, új izgalmak, de talán a gazdagság felé: hiszen előttük állt Kijóv nagy városának elfoglalása, ahol a gazdag házak teteje – így mondják – arannyal van fedve. Azarga-Tahja megígérte, hogy legalább egy kis darabot igyekszik letörni egy ilyen aranytetőből.

A vaskocsi

Szubudaj-Bagatur málhája nagyon kicsi volt: négy gyors járású teve vitte szétszedhető sátrát és kínai bőrládáit; ezekben rejtőztek azoknak a földeknek pergamenre rajzolt térképei, amelyeken keresztül a mongol hadsereg áthaladt. Ugyancsak a ládákból voltak a hadjáratok úti könyvei.

A nagy atalik úti málhájához tartozott ezenkívül harci vaskocsija is: a két magas keréken gördülő hatalmas vasláda, négy oldalán keskeny figyelő rések voltak bevágva. Ezeken keresztül kinéztek, és kilőhették a mérgezett nyilakat. Aki engedély nélkül a kocsi közelébe ment, nyílsebet kapott, és hamarosan meghalt szörnyű görcsökben.

Azt beszélték, hogy a kocsiban egy nyilazó leány ül, és Szubudaj-Bagatur álmát őrzi, mert az öreg, gyakran még nappal is, a hadjáratok idején ebben a kocsiban szokott aludni.

Volt még a kocsiban egy kis, bozontos, kínai fajtájú kutya is, amely megismerte gazdája minden bizalmas emberének lépését, és ha azok közeledtek, hallgatott; de ha a kiskutya dühösen ugatni kezdett, azt jelentette, hogy ismeretlen ember közeledik.

A vaskocsit két pár ló húzta. A bal első lovon ült a kocsis.

Szubudaj-Bagatur próbálta rávenni Batu kánt, csináltasson magának is hasonló kocsit, hogy áruló támadások ellen védekezhessen.

Batu kán bosszúsan válaszolt:

– Engem eléggé megvéd a te éles szemed!

Levél az igazhitűek kalifájához

Az igazhitűek legszentségesebb és legmagasságosabb parancsolójának, Musztanszir kalifának – béke lebegjen fölötte! – odaadó szolgája, bámulója, előrelátó útmutatásainak végrehajtója és buzgó követője Batu kán dzsihangírnál, a Fehér, Kék és más megszámlálhatatlan tatár hordák legyőzhetetlen kánjánál – örök dicsőséget és sikert kíván, a reménységek beteljesedését, állandó egészséget és boldogságot; íme a célt soha nem tévesztő íjász, a csökönyös lovak megszelídítője. Abd ar-Rahman ezt mondja: „Béke neked, igazak gyülekezetének védelmezője!” – és kéri tőled, ne fordítsd el róla kegyes tekintetedet és kegyelmedet.

Fehér hóval belepett, hideg, végtelen síkságok és halmok között írok neked; a hótakaró alól magas, sárga fűbokrok nyúlnak ki. Ezt a gyötrő hideget és átható szelet csak a báránybőr subába burkolózott nomád kipcsákok tűrik jól, akik bőr- és gyapjúsátorba bújnak, és máglya körül melegszenek, amelyet nádnyalábból vagy szárított lótrágyából raknak. Az ilyen hideg időben a víz megfagy, és átlátszó, kemény kővé változik; a befagyott széles folyók kitűnő, sima utakká válnak, amelyeken minden veszély nélkül lehet járni, csakúgy, mint a földön; emberek közlekedhetnek rajta lovon vagy súlyos málhásszekerek, amelyekbe tucatnyi nagy ökör van fogva.

Ezt a hideg időt kihasználja a győzhetetlen, bátor mongol hadsereg, és tél idején hajtja végre pusztító, szörnyűséges hadjáratait. Allah óvjon téged attól, igazhitűek nagyura, hogy találkozz ezekkel a vadállatokhoz hasonlatos harcosokkal, akik nem ismerik a vereséget. Számukat és a velük szövetséges nemzetek számát lehetetlen megolvasni: a hadsereg úgy áramlik a sztyeppén, mint a háborgó tenger. Ki is tudná megszámlálni?

De azért megpróbálom, hogy körülbelül tudassam veled a harcosok számát. A nagy kán udvarában rendszerint negyven temnik tartózkodik állandóan. Minden temnik kezén tízezer lovas van. Bár akad olyan is, aki csak viseli ezt a megtisztelő címet, de nincs saját csapatrésze, mégis megközelítőleg úgy számítható, hogy Batu kán hada tizenkét hordából áll, és minden hordának három-hat tumenje van. Így tehát az egész tatár hadsereg három-négyszázezer

lovast foglal magába. Mind harcedzett, és ellentmondás nélkül engedelmeskedik kegyetlenségig szigorú parancsnokának. Olyan eset, hogy valaki engedetlen, náluk nem fordul elő. A harcosok, mint az eszeveszettek rohannak oda, ahova a temnikük ujja mutat, és eddig még nem volt olyan erő, amely őrvöngő támadásukat meg tudta volna állítani, vagy szét tudta volna verni.

A kémektől nyert értesülések szerint, a napnyugati országoknak együttvéve is aligha van olyan nagy és hatalmas hadserege, mint a mongol. A napnyugati országok sorsa már előre meg van pecsételve: leigázzák, kirabolják, és a vad mongol-tatár lovak patái alá kerülnek.

Megbízható, hűséges arab kereskedők útján már két jelentést küldtem neked. Éspedig:

Az *első* levelet a Hegyek Véne Sasfészkéből küldtem. A Hegyek Véne a rettenetes karmat-izmaeliták, a titkos gyilkosok társaságának feje. A Hegyek Véne azt mondta nekem, hogy a nagy mongol kán igen nagy jóindulattal viseltetik iránta, és testvérének nevezi. De ez hazugság. Óvatosan érdeklődtem erről Batu kánnál egy kis esti lakoma alkalmával. Szain kán azt válaszolta, hogy a Hegyek Vénét, aki bezárkózik Sasfészkébe, eléri minden vadászó madár sorsa, mihelyt ő maga vadász kezébe kerül. Ez a sas vagy megtanulja a hasznos madarászást, és zsákmányát odaviszi urának, vagy a gazdája kitekeri a nyakát. A földön egyetlen úr van (itt Batu kán önmagára gondolt), és amíg a Hegyek Véne nem járul elé alázatos hódolattal, és nem rakja lábához minden összeharácsolt gazdagságát, mindig engedetlen ellenségének fogja tekinteni, akinek sorsa már el van döntve az égi sors könyvében.

A *második* levelet az Itil torkolatától küldtem, ahol megjelentem a hatalmas Batu kán udvarában, és személyesen beszélgettem a nagyúrral. Meghallgattam terveit a napnyugati országok leigázásáról, dicsértem ezeket a terveket, és megkaptam engedélyét, hogy elkísérhessem őt a hadjáratba.

Most a nagy Dnyeper folyó partján, tábortűz mellett írom *harmadik* leveletem. Előttem a szemközti parton terül el a ruszok birodalmának legfőbb városa, a legnagyobbak közt is a legnagyobb a földön. Ennek a fővárosnak Kijóv a neve. Látom, milyen nagy és gyönyörű ez a város. A ruszok istenének sok háza van benne, tetőjük

aranyozva... És Kijótot, éppúgy, mint a többi fővárost, megsemmisítésre és felperzselésre ítélték. A ruszok eddig mindenhol bátran védekeztek. De ha most közölnék is a tatárokkal, hogy meghódnak, ez sem mentené meg őket a mongolok szokásos dúlásától és pusztításától. Valószínű, hogy a ruszok önkéntesen nem hódnak meg, és kétségbeesetten fognak védekezni. Batu kán bizalmasai körében – ahol megengedte, hogy jelen lehessenek – ez szavakat mondta:

„Nem tűröm, hogy más főváros is legyen. Csak egyetlen fővárosok fővárosa lesz: az én főhadiszállásom, Kecsi-Szaraj, a nagy Itil folyónál. Kecsi-Szarajból villámként repülnek majd szét a parancsaim, amelyek a világ minden népét megrendítik és engedelmességre készítetik!”

De Allah mindent jobban tud, csak ő lát mindent előre, és jövődönk az ő kezében van. Vajha legyen kegyelme mindnyájunk fölött!

Remélem, ó, igazhitűek ura, legszentségesebb kalifa, hogy hozzád érkező futáromat jóindulattal fogadod, és elhalmozod bőkezűséged teljével.

Legyen előtted nyitva az örökké áhított Kaaba kapuja, és a föld örökké porozzék az előtted leborul ók homlokától!

HETEDIK RÉSZ A DNYEPERNÉL

El Novgorodból!

Ebben a szörnyűséges 1240. esztendőben, amikor a tatárok a napnyugati országok elleni támadásra készülődtek, a távoli, szabad Novgorodban is nyugtalanság uralkodott. Ragadozó ellenségek vicsorgatták fogukat erre a gazdag kereskedővárosra. Az ellenség tömzsi kis hajókon utazott oda, különféle tengeren túli „értékes” és olcsó portékát hozott, de közben azt nézegette, hogyan lehetne minél kövérebb darabot megkaparintani a novgorodi vagy a pszkovi földből. Németek, svédek, dánok, finnek fegyveres összetűzéseket kezdeményeztek a bátor novgorodi akkal. Novgorod segélyfelhívásaira mindig jelentkeztek a perejaszlavli, vlagyimiri, szuzdali, poloveci „alsóbbrendű” csapatok, amelyek Novgorodba érkeztek a dicső és bölcs Jaroszlav Vszevolodovics herceg vagy fia, az ifjú Alekszandr parancsnoksága alá. A novgorodiak megkérték Alekszandr Jaroszlavovicsot, hogy maradjon náluk uralkodóhercegnek, s csakhamar megérkezett Novgorodba Alekszandr fiatal felesége is, Bijacsizlav polocki herceg leánya.

A fiatal hercegnő újra találkozott bizalmasai közt gyermekkori pajtásával, Vagyimmal, aki az ikonfestő-műhely tanítványa volt.

Vagyim apja, Grigorij, valamikor kedvenc vadásza volt Bijacsizlav hercegnek, és vadászaton pusztult el egy medvével vívott küzdelemben. Bijacsizlav herceg segíteni akart az elárvult családon, s ezért Vagyimot gyermekeivel együtt neveltette, akik nagyon megszerették a kislót, mert Vagyim értett hozzá, hogy hársfából kislót, kakast vagy dudás parasztot faragjon. Vagyim leginkább a vidám, kék szemű kis Szanyuska kedvében akart járni, és mindig a legérdekesebb játékokat gondolta ki számára.

Amikor Vagyim ifjúvá cseperedett, Brjaesiszlav herceg egyszer ezt mondta neki:

– Látom, hogy nem hajasz a katonai pályára, és harci dolgoknál jobban vonz a békés kézművesség. Elhatároztam hát, hogy elküldelek Novgorodba; van ott egy híres ikonfestőműhely, amelyben Makarij atya, a tapasztalt ikonfestő működik. Hozzá küldelek. Ott majd megtanulod a szentképfestést és szent templomaink falainak kifestését, ez bizony szép és magasztos hivatás!

Vagyim sajnálta elhagyni a hercegi családot és a megszokott környezetet, de kedve volt a tanuláshoz, így hát ellentmondás nélkül engedelmeskedett.

Vagyim hamarosan elköltözött Novgorodba dajkájával együtt, és az öreg, igényes Makarij atya, a tapasztalt ikonfestő irányítása mellett dolgozni kezdett.

Amikor Alekszandr Jaroszlavovics feleségül vette Brjaesiszlav leányát, és vele együtt Novgorodba utazott, Vagyim gyakori vendég lett a hercegi lakban. A hercegi család úgy fogadta Vagyimot mint rokont. De valahányszor, amikor ott volt a vendégseregben, amely ünnepnapokon körülvette a hercegi tornácot, vagy pedig a hercegnél, a nagyteremben, Vagyim mohón figyelte a fiatal hercegasszony minden szavát, minden mozdulatát. Összeharapta ajkát, látva, milyen boldogan felragyog a hercegnő arca, mihelyt Alekszandra néz, hogyan csillog kék szeme, milyen gondtalanul kacag, amikor a nagy, szürke kandúrral játszik.

Vagyim mindenki előtt titkolta reménytelen érzelmét, és elhatározta, bárhova elmegy innen, lehetőleg minél messzibb, csak el Novgorodból!

Egyszer Alekszandr hercegek ebédjéről visszatérve műhelyébe, leült bőrszékére, a jávorfa tábla elé, amelyre a szentséges Szűz Maria képét másolta. A Szűzanya, amelyet Vagyim festett, barna bőrű, bánatos fekete szemű volt, karján a göndör kisdéd. Vagyimnak megparancsolták, hogy pontosan másolj a le a képet, amely ritka ikonnak számított; Carigrádból^[60] hozták. Vagyim keserveset sóhajtott, fogta az agyag festékesbögrét, és munkához látott. A munka haladt, elkészült a díszes ruha, de a táblán, Vagyim akarata ellenére, a barna, bánatos Szűzanya helyett lassacskán más kép rajzolódott ki, ami sohasem hagyta el az ifjút: a kék szemű hercegnő derűs, mosolygó képe.

Vagyim hirtelen nehéz lélegzetet hallott maga mögött, és hátranézett: Makarij atya állt mögötte, és szigorúan összehúzta bozontos szemöldökét.

– Esztelen! – suttogta a szerzetes. – Vakmerő bűnös! Mi történik a lelkedben? Miféle ördögi szenvedélyek fortyognak benned? Kit rajzolsz? Hiszen ez a szent ikon megszenteltségtelenítése! Ha az apát atya meglátja ezt a te csábító alakzatodat, tüstént megparancsolja, hogy bilincseljenek meg, vessenek mély tömlöcbe; ha pedig – ne adja Isten – maga a püspök is megtudná, akkor, bizony mondom, nem maradsz életben. A vesztőhelyen rothadsz majd el, mint antikrisztus szolgája. Azonnal kapard le a „mesterművedet”, és rajzold föléje a másik képet! És amennyiben a szűz arca bűnös szenvedélyeket gyújt benned, fessd erre a táblára Péter apostol kopasz és szakállas fejét avagy Szent Vlaszijét, a barmok védőszentjét. Magam részéről, kötelességem szerint, mindenesetre az archimandrita atya elé járulok, és megkérdem, milyen vezeklést kell rád róni, vakmerő bűnös!

Makarij atya elcsoszogott. Vagyim gondosan berakta egy kis ládába az ecseteket és a festékesbögrét, vigyázva begöngyölte vászonkötényébe az imént festett képet, és kilopakodott a kolostor kertjének oldalkapuján.

Sietnie kellett. A kapunál szunyókáló, subába burkolózott őr nem nagyon figyelt a mindig bőkezű Vagyimra. A „vakmerő bűnös” sietve haladt a város peremén álló házikó felé, ahol öreg dajkája lakott. Vagyim elmagyarázta dajkájának, hogy búcsúra megy, nem messzire, egy városkörnyéki kolostorba. Nem volt szíve hozzá, hogy megmondja az igazat az öregasszonynak. Csak annyit szedett össze holmijaiból, amennyit könnyen tudott vinni; mindent iszákba tett, s azt a vállára vetette. Az öreg dada elsírta magát:

– Kedveském, miért hagysz itt engem, aki öreg vagyok és gyenge? Értem én, nem jó jel az, ha te ilyen rossz időben elmegy.

– Ne búsulj! Hamarosan visszatérek, s akkor báránybőr subát és új kendőt ajándékozok neked. Ne síj, inkább imádkozz értem!

Vagyim megölelte az öregasszonyt, erősen magához szorította, a dajka pedig megcsókolta, s gyengéden megsimogatta Vagyim arcát.

– Ha pedig szükséged lenne valamire, amíg nem leszek itt, menj a hercegi udvarba, a fiatal Brjacsizlavna hercegnőhöz, ő nem ereszt

el segítség nélkül.

Vagyim kilépett a házból, kitört a kerítésből egy jó erős botot, aztán frissen nekiindult az úton.

„Kijev! El kell érnem Kijevig! Ott, a Pecserszkij-kolostorban, amint mondják, művészi ikonfestő mesterek is elrejtöztek a világi hívságok elől, ott majd találok gyakorlott tanítómestert, ott majd elfelejtem bánatomat!”

Néhány nap múlva Vagyim csatlakozott egy komédiásbandához, amely a Polock és Szmolenszk felé vezető útra igyekezett. A komédiások rá akarták beszélni Vagyimot, hogy álljon a bandájukba:

– Kényelmesen fogsz élni. Mindenütt etetnek és itatnak a multságokon meg a lagzikon. Te meg neveltető álarcokat és komédiás gúnyákat mázolsz nekünk.

Egyszer, miután Vagyimnak sikerült lemaradnia a komédiásoktól, egy elhagyatott helyen gonosz emberek megtámadták, leütötték, minden értékes holmiját elszedték, csak az ikont és a festékeket hagyták meg.

Erőtlenül hevert Vagyim az út mentén, egy terebélyes fenyőfa alatt, és azt gondolta, elérkezett a vég.

Arra hajtott egy öreg paraszt. Felszedte a több sebből vérző Vagyimot, és elvitte kis házába. Ott élt Vagyim egy ideig. Az öreg etette, az öregasszony forró tejjel itatta. Amikor Vagyim valamelyest erőre kapott, elbeszélte, mi történt vele.

– Kár, hogy az úton elmaradtál a komédiásoktól; azok vidám és barátságos emberek. Lám, hogy egyedül jártál, majd agyonütöttek! Mostanában sok gonosz ember kószál az utakon. Hála istennek, hogy valaki imádsága megóvott a haláltól. Manapság óvatosan kell utazni, vigyázatosan kell megválogatni az útitársakat! Hanem az ikonod nagyon tetszik nekem. Az arca hasonlít Nasztya lányoméra – Isten nyugtassa a lelkét! Éppen ilyen kék szeme volt, derűs, kimondhatatlanul jóságos arca. Volt vejem is: Andrej, a vadász. Megesküdtek Nasztyenkával, éltek és imádták egymást. Kis fiacskájuk is született, azt is Andrejnek neveztük el. Akkor aztán az én Nasztyenkám hideglelésben megbetegedett, összesen öt napig kínlódott, aztán átadta lelkét az Úristennek. A kis unoka nálunk maradt. Babusgattuk az öregasszonnyal, kecsketejjel itattuk. Itt áll előtted... Egyszer azt mondta a vöm, Andrej: „Elgyötört a bánat. Nem

tudok itt élni, elmegyek világgá.” Vakmerő vadász volt, egyedül ment a medvére lándzsával, öt medvebőrt hozott haza nekünk. Elment, és sokáig hírét se hallottuk. Gondoltam, ki tudja, hová tűnt el, merthogy mindig a halált kereste. Nemrégiben eljött hozzám egy rokonom, és ajándékot hozott: egy pár alig hordott, erős csizmát, az asszonynak ruhára való vásznat, a kicsinek meg piros ingecskét. Ez az ember buzgó zarándok, a szent helyeket keresi fel, alamizsnából él, és ezeket az ajándékokat épségben elhozta nekünk. Hát ez az ember azt is elmondta, hogy a vőm, Andrej, nagy ember lett: tutajokat vezet a Dnyeperen Szmolenszktől Kijevig. O az első tutajon ül, és mutatja a többieknek, hogyan tartsák magukat a folyó sodrában, és hogyan kell minden tutajjal egyszerre fordulni. Mert, azt mondta, ha rosszul fordulnak, a tutajok a partra vetődnek, és újra vízre tenni őket szinte lehetetlen.

– Hogyan juthatnék el a vődhöz, Andrejhez? – kérdezte Vagyim.

– Éppen ezen gondolkozom magam is. Vergődj el Szmolenszkig, és ott, a parton kérdezősködj a tutajos Andrej, a tutaj kormányos felől; valaki majd csak megmutatja. A zarándok azt mondta, hogy nyáron, a tutajozás idején négyszer fordul, de van, hogy ötször is, mikor hogy. Kijévből Szmolenszkbe Andrej lovon nyargal vissza, hogy új, már összekötözött tutajokat eressen a Dnyeperre. Megmondod neki, hogy azt izenem, élünk, egészségesek vagyunk, a kisfia fejlődik, és váija haza édesapját ajándékkal. Minél hamarabb jöjjön már haza!

Vagyim búcsúzáskor vendégszerető házigazdájának, Prohor Sztjepanovicsnak ajándékozta a maga festette ikont. Megköszönte az ajándékba kapott ruhaféléket meg a szíves vendéglátást, és útnak eredt.

Szerencsésen érkezett Szmolenszkbe. A parton tömérdek indulásra kész tutajt látott. Minden embert, akivel csak találkozott, megkérdezett, hol találhatná meg Andrejt, a tutaj kormányost, míg végre ezt hallotta:

– Itt áll előtted személyesen!

Délceg, erős paraszt. Sólyom tekintetű. Hideg, fürkésző szürke szeme van, széltől cserzett, napbarnított arca.

– Honnan és miért jöttél ide?

– Apósod, Prohor Sztyepanovics, és az anyósod legmélyebb tiszteletét küldi neked, hasonlóképpen a kisfiad, Andrijusa.

Andrej meghajtotta fejét, kezét szeme elé tette, meghajolt, de rögtön felegyenesedett, és megkérdezte:

– No, hogy vannak az öregek? Egészségesek?

– Hála istennek, a házadban minden rendben van: a termés meglehetősen jó volt, a gabona nem dőlt meg. Pedig az emberek aggódtak, mert esős volt a nyár. Az anyósod vezeti a háztartást, bajlódik a tehénnel meg a kecskével, és az unokájára is vigyáz: nő a gyerek, eleven, élénk.

– Hát te, derék legény, hová tartasz?

Vagyim elmondta, hogy Kijevbe akar jutni, hogy ott a Pecserszkij – kolostorban kitanulja az ikonfestészetet. Andrej gondolkozott, aztán így szólt:

– Nézd az elülső tutajt! Látod ott azt a szalmakunyhót? Átadom neked. Oda bújssz az eső meg a hideg elől. Bújj be, és aludj a szalmán egész Kijevig.

Minden tutajon szalmából font, hosszú, kötésig érő alacsony kis bódék voltak. Négykézláb kellett bemászni, és elnyújtózva feküdni.

Másnap reggel a tutajok elindultak. Vagyim a szalmán hevert a bódében, onnan nézett kifelé, és úgy tetszett neki, hogy a tutaj mozdulatlanul áll a vízen, mellette pedig a falvak, rétek és a sűrű erdővel benőtt partok visszafelé futnak. Nemegyszer látta, hogy egy medveanya a bocsáival, vagy egy gyönyörű, ágas-bogas agancsú szarvas lejött a vízhez, ivott, majd lassan visszatért a sűrűbe, s eközben oldalról nézett az elúszó tutajokra.

Az elülső tutajhoz egy nagy ladikot kötöttek. Ebben tartották az óriási vasmacskát, amelynek felemeléséhez néhány ember kellett. Andrej az elülső tutajon ült, és éberem figyelte előre. Amikor a folyó hirtelen kanyarodott, Andrej, aki jól ismerte az egész utat, már idejében előreevezett a ladikon, és megparancsolta, hol dobják a vasmacskát a vízbe. A horgonynak vastag kenderkötele volt. A folyó tovább vitte a tutajokat, mintha egyenesen a kanyarodó parthoz akarná vágni őket, de a kifeszült kötélt az elülső tutajt a folyó közepén tartotta, a többi öt tutajt pedig a Dnyeper sebes sodra megperdítette, és a tutajok a folyó közepén, az új irányba fordultak, úgyhogy a leghátsó tutaj lett az elülső.

Andrej ekkor jelt adott a csónak evezőseinek, akik föl húzták a vasmacskát, s a tutaj karaván tovább úszott. A ladi megkerülte a tutajokat, s Andrej és az evezősök felmentek a leghátulsó tutajra, amely most elülső lett. A kötelet rákötötték a gerendákat összefogó kampóra. Andrej újra előreült, és várta a folyó következő kanyarodóját, ahol mindez megismétlődött.

Vagyim tehát 1240 nyarán szerencsésen megérkezett tutajon a fővárosba: Kijevbe.

Vagyim Kijevben

Kijev festői szépsége meglepte Vagyimot. A halmok és zöld rétek közt elterülő Kijev már régóta híres volt gazdag épületeiről, fenséges, aranykupolás templomairól, a sok bojárházzal és palotáról, és a kijeviek temérdek, agyagból vert, fehérre meszelt, alacsony, nádtetős házáról.

Vagyim és Andrej Kijev alsó parti részén, a Podolon haladt, ahol sok ügyes munkás, különböző szakma tanult mestere lakott, és mindenféle műhely is bőven akadt.

Kalapáltak a kovácsok, faragtak az ácsok, az emberek tolongtak a fazekas-, öntő-, fegyverkovács- és más műhelyek előtt. Mindenfelé dolgoztak: kijeviek is, meg a messziről idejött munkásemberek is.

– Itt sok barátom dolgozik – mondta Andrej. – Minden évben néhányszor idetutajozok, és az itteni kézműveseknek válogatott fanemüket szállítok: nyírt, tölgyet, hársat, jávort, kinek milyen kell. Itt találkozhatasz novgorodiakkal, sőt pszkoviakkal és polocsánokkal is. A tatárdúlás után különösen sok szuzdali és vlagyimiri jött ide; Kijevbe költöztek, békés munkára és csendes életre akartak lelni, de hát itt aligha találni csendet. A tatárok még nem nyugodtak meg, és bár letelepedtek a Volga alsó folyásánál, ki ismeri őket? Batu kán, az a telhetetlen emberevő, hirtelen kieszel valami gonoszát, és itt terem szörnyű hordáival.

Vagyim hamarosan fültanúja lett egy vészjósló beszélgetésnek. Andrejt öreg ismerőse, Grigorij kovács, akinek a Podolon volt műhelye, komor, gondterhelt arccal fogadta.

– Rossz időben tutaj óztál ide hozzánk, Kijevbe, kedves Andrej barátom. Minden fádra szükségünk van ugyan, de még csak gondolni sem lehet új házak építésére. Most minden erőre a város falán van szükség, meg kell erősíteni Kijevet, magasabb falakkal kell körülvenni. Nehéz idők jönnek. Csak túléljük őket!

– De mi történt? Hol sejted a bajt? – kérdezte csodálkozva Andrej.

– Bizonyosan már magad is észrevetted, hogy több esztendő óta a polovecek, brodnyikok és más pusztai nomádok, akik a Vadföldön kóborolnak, átkelnek a Dnyeperen és kikerülve Kijevet, tovább menekülnek. Azt mondják, hogy el akarnak jutni az ugor sztyeppre, a

Pusztára; de ebben az évben már nemcsak egyes családok menekülnek, hanem egész törzsek és nemzetségek. Futnak, mint az eszevesztettek. Azt mondják, a tatároktól félnek, akik az egész polovec sztyeppén rájuk vadásznak, kegyetlenül bántalmazzák, foglyokat ejtenek, elhajtják őket a Volga alsó folyásához, ahol, mint a barmokat, eladják őket az odaérkezett bokharai és perzsa kereskedőknek.

– Mindeddig a Dnyeperen tutaj óztunk, de semmiféle bajt nem vettünk észre – mondta Andrej.

– Nézz csak át a túlsó partra – folytatta Grigorij, a kovács. – Látod azt a sok embert gyalog és lóháton? Mindenféle értékes holmival megrakott tevék és taligák vonulnak ott. Ökrök húznak teli szekereket. Ezek polovecek vagy más sztyepplakók. Nem csupán ladikokat, hanem kompokat és tutajokat is bérelnek tőlünk, hogy minél hamarább átkerülhessenek a mi partunkra. És jól fizetnek marhával vagy bőrrel, alig alkusznak, csak minél előbb átjuthassanak hozzánk, a jobb partra.

A beszélgetésből megtudta Vagyim, hogy a nyáron egyszer Kijev alá érkezett a pusztáról egy nagy tatár lovascsapat; akkor hosszú ideig állomásoztak a szemközti bal parton. Tatár követek eveztek át ladikon, és közölték a bojárokkal, a város véneivel, hogy a tatár uralkodó azt követeli, Kijev adja meg magát kényre-kedvre, s ennek fejében megígéri: a tatárok nem bántják Kijevet, egyetlen lakost sem ér semmiféle sérelem, csupán évi adót vetnek ki a városra.

– De lehet-e hinni a tatároknak? – folytatta a kovács. – Nem mentünk lépre, és elláttuk a bajukat. A tatárok sokáig várták, hogy a Dnyeper befagy, de meleg volt a tél. Vártak, vártak, aztán visszaözlöttek a sztyeppre.

– Grigorij barátom – mondta Andrej de hátha idén korán lesz szigorú tél? Idevágtatnak a kegyetlen tatárok, a Dnyeper meg befagy, úgyhogy könnyen átjöhetnek a mi partunkra, és irdatlan sokasággal rárontanak Kijevre. Mit csináltok akkor?

– Hiszen éppen ezen gondolkozik és töpreng a hercegünk meg a bojárai és minden kijevi. Hát ez a derék legény, aki veled van, kicsoda?

– Ez Vagyim, novgorodi. Velem jött Szmolenszkből tutajon. Tanulni akar a kijevi Pecszerszkij-kolostorban. Magyarázd meg, Vagyim, hogy

is hívják a mesterségedet.

– Be akarsz öltözni szerzetesnek? – kérdezte a kovács.

– Szentképet tanulok festeni. Az ikonfestőket nálunk izográfnak hívják – válaszolta Vagyim. – De eszem ágában sincs, hogy beöltözzem szerzetesnek, csak valahol a városban akarnék letelepedni, és be akarok járni az ikonfestőműhelybe, hogy tanuljak.

– Ha most mindjárt meg akarsz telepedni valahol, elkísérlek a barátomhoz, Kondrat szomszédhoz, a fazekashoz. A felsővárosban lakik, de Podolban van a boltocskája, itt a közelben. Gyerünk hozzá.

A kovács elkísérte Vagyimot és Andrejt barátjához, Kondrathoz. A fekete szakállú barátságos gazda a faeresz alatt, egy asztal mögött állt, amelyen élénk színekkel kifestett agyagtálcák, fazekak és köcsögök sorakoztak. A kovács a gazdához fordult:

– Kondrat barátom, nem kell neked segítség, egy mindenhez értő, derék legény? Nincs szállása, éppen most érkezett tutajon Szmolenszkből. Nem adnál neki helyet házikódban?

A fazekas összehunyorította fél szemét, és nézte Vagyimot:

– Aztán mihez értesz?

– Amit mondasz, megcsinálom! – válaszolta Vagyim.

– Alkalmazkodó, csendes legény – szólalt meg Andrej. – Az úton medvebocsot, lovat meg dudás komédiást mintázt nekünk agyagból.

– Várj itt egy keveset, aztán majd velem jössz haza. Ez meg itt talán a te kutyád?

Vagyim körülnézett. Az a bozontos kiskutya állt mellette, amely vele együtt utazott a tutajon. Hízolgón nézett, csóválta farkát, mintha értené, hogy róla beszélnek.

– Úgy látszik, most már az enyém! – És Vagyim megsimogatta a kutya bozontos fejét.

– No, jó – szólt a fazekas. – Amióta elvesztettem az asszonyt, egyedül maradtam, és nagyon sivár lett az életem a puszta házban. Ha magamhoz veszek, talán kellemesebben és vidámabban élünk kettesben, hiszen az én házamban csak egy kandúr van meg galambok a háztetőn. Családom sincs. Ezt a kis vakkancsot hozd magaddal.

Ettől a naptól kezdve Vagyim megtelepedett Kondrat fazekas házacskájában, kutyája pedig a ház melletti kis ólban kapott szállást,

és minden arra járót buzgón megugatott.

Vagyim elment a város déli szélén fekvő Pecserszkij-kolostorba. Meglátogatta az ikonfestő-műhelyt; talált is ott néhány ikonfestő szerzetest. Megbeszélte velük, hogy majd eljár hozzájuk festőművészetet tanulni. Kondrat fazekas háza mellett egy sövénykerítéssel elválasztott másik kis ház állt. Gyakran hallatszott onnan nóta és leánynevetés. Egyszer a kerítés mögül két vidám serdülő leány bukkant elő. Megszólították Vagyimot:

– Jó egészséget, szomszéd! Te is olyan hallgatag vagy, mint a házigazdád? Vagy talán némának születted?

Vagyim a leányokhoz lépett:

– Nektek is jó egészséget! Mit csináltok? Miért füstölög folyton a kéményetek, de titeket sehol sem látni?

– Ezt is észrevetted? Szigorú a nagyanyánk. Perecet süt, és a podoli kenyérsoron árulja, mi pedig itthon segítünk neki. Sok dolgunk van.

– Hogy hívnak titeket? – kérdezte Vagyim.

– Engem Szofjicának, a testvéremet meg Szmirenkának.

Adtak Vagyimnak néhány perecet, aztán elillantak, és messziről kiáltották:

– Jön nagyanyó!

A pusztafiak barátja

A Dnyeper alsó folyásánál, a vén fűzekkel benőtt meredek partnál kikötött egy hosszú, kátrányozott ladik. Evezősei behúzták a lapátokat, kiugrottak a partra; mind erős legény volt, nadrágjuk térdig felgyűrve, ingük mellükön nyitva. A hajukat körös-körül egyenesre nyírátták, nyakukban kis fakereszt; arcuk úgy lesült, hogy szinte fekete volt. Az evezősök kötéllel odaerősítették a ladikot egy vén fűzfához, amely hatalmas gyökereivel a part oldalába kapaszkodott.

– Ruszok! – ismerte fel őket rögtön néhány tork^[61]. A sztyeplakók résen álltak a sűrű nádbozót mellett, ahová baj esetén elbújhattak.

A ladikban néhány görög kereskedő maradt. A többi utas szent helyek zarándoka volt, aki most tért vissza Carigrádból. Fel lehetett ismerni őket a hosszú, kiszáradt pálmaágakról, a nagy fakeresztől, amelyet az egyik utas vigyázva tartott, no meg az elnyújtott egyházi énekekről.

Néhány utas, mihelyt kilépett a ladikból, kelet felé fordulva imádkozni kezdett, és földig hajlongott. Három bő ruhás asszony, fejük szemöldökig szorosan bekötve sötét kendővel, elválaszthatatlanul összetartottak, átható, vékony hangon régi egyházi énekeket fújtak, és egymás mellé ültek, a máglya közelében, amelyet az evezősök raktak.

A sztyeplakók sűrögtek-forogtak, majd eltűntek a nádasban. Csakhamar visszatértek. Elöl lépkedett lassan és fontoskodón, vedlett rókabőr kucsmában az, aki szemlátomást a legmagasabb rangú volt közöttük. Ünnepelesen támaszkodott hosszú botjára, ami nem volt más, mint egy gyökerével fölfelé fordított fácska. A gyökérzetet ügyesen megmunkálták, és valami szarvas szörnyfejet csináltak belőle. A szemek helyére két piros kövecskét tettek. A főember övén rövid, széles kés lógott. Hosszú varkocsba font deres haja a fél vállára omlott.

– A torkok itteni hercege! – mondta az egyik evezős, aki már többször hajózott a Dnyeperen.

– Varázsló és orvos! – tette hozzá egy másik evezős.

Két tork, a főnöke után haladva, egy ezüst szakállú, elcsigázott öregembert vitt, aki szegényes, kifakult csuhát viselt. Óvatosan

letették az öreget a homokra, a tábortűz mellé. A zarándoknők rögtön sürgölődni kezdtek az öreg körül, és a hátára fektették. Egy nomád bőriszakot tett a feje alá. Az asszonyok keresztbe tették az öreg kezét a mellén, és sárgás, kiszáradt ujjai közé dugták nyolcágú rézkeresztjét, amely a nyakában lógott egy kis láncon.

– A végét járja! – súgta sóhajtva az egyik nő.

– Meghal! – erősítette a másik.

– Ugyan már! Még életre kap! – jelentette ki meggyőződéssel a harmadik. – Az ilyen haldoklók a legszívósabbak. Hányszor dugtak már az én nagyapámnak égő gyertyát a kezébe, és még három esztendeig feküdt a hátán, sőt fel is kelt, amikor lazacos blint^[62] sütöttünk...

– Lazacosat? Nem a Csud-tó mellékéről való vagy? – kérdezte váratlanul felocsúdva a haldokló öregember.

– Onnan, nagyapó! Talabszk mellől, Pszkov közeléből. Talán hallottál felőle?

– Voltam is a talabszki tónál... Lazacos blint is kóstoltam. Praszkovja megvendégelt velem.

– Milyen életerős! – szólta az egyik nő. – Kid volt az a Praszkovja? Rokonod talán?

– Megszánt, elrejtett. Akkor Pszkovból menekültem Tvjorgyilo Ivankovics bojár elől. A jobbágya voltam. Kegyetlen bojár volt.

– Ez a Tvjorgyilo nyilván kegyetlen vadállat volt.

– Semmi sem volt jó neki, holtra verte a jobbágyokat. Én aztán Kijevben beöltöztem szerzetesnek.

– Aztán miért akarsz itt meghalni és nem a szülőföldeden?

– Elfáradtam!... Elfáradtam a kóbor életben. Minden csontom fáj. Nyugalomra vágyik... Átkeltem volna a hazai földre, de úgy látszik, nem megy...

Az öreg újra elnyúlt, és elhallgatott. Szeme fennakadt. Szája félig kinyílt. Az egyik asszony, a többiek felé fordulva, így suttogott:

– Ide kell hívni a ladikból a mi szerzetesünket. Hadd mondja el a halotti imát.

Gyorsan a csónakhoz futott, és megrázta a hajótatban összekuporodott, bundával letakart testet.

– Kelj fel, Mefogyij atya! Egy tehetetlen öregember meghal ott a parton, ha már eddig meg nem halt... Ő is barát...

Egy fekete szakállú szerzetes emelkedett fel, megdörgölte szemét, lesimította hosszú, összekócolódott haját, és sötét szemét ide-oda jártatva, csodálkozva körülnézegetett.

– Hová hozott minket a mi Urunk? Talán már megérkeztünk a hazai földre? Halálosan kimerültünk a tengeren!

– Kelj fel, ébredj fel, szentatyám! Majd később csodálkozzál. Most gyere utánam...

– És miféle szerzetes? Honnan való?

– Az itteni sztyeplakók cipelték a partra. Bizonyosan a ti szerzeteseitek közül való. Azt kívánta, hogy honi földön adja vissza lelkét az Úrnak. Mindenre emlékszik: a szülőházára, de még a lazacra és Praszkovjára is. De aligha ér el hozzájuk.

A szerzetes felállt. Hosszú, ösztövé ember volt, ócska, kifakult csuhát viselt. Alighogy felállt, máris visszaesett, mert a ladik himbálózott. Összeszedte szegényes holmiját: egy bőriszákot, libanoni cédrusból készült pásztorbotját, agyagkorsóját és fatányérját. Felkapta ócska bundáját, követte az asszonyt, és óvatosan keresztüllépett a fekvő testeken. Miközben kikászálódott a ladikból, és a haldokló öregember felé ment, elkántált néhány imádságot, aztán térdre ereszkedett, és elálló fülét a fekvő öregember szájához tartotta. Sokáig hallgatózott, aztán elfordult, és nyugodtan leült az öreg mellé, a földre. Valamennyien, akik a közelében voltak, figyelmesen nézték minden mozdulatát.

– Alszik! – szólt a szerzetes, és felsóhajtott.

Az evezősök rézüstben levest főztek.

A sztyeplakók tábora nyilván a közelben volt. Felnőttek és gyerekek közeledtek, nem messze tőlük leguggoltak, és csillogó szemmel figyelték, ami a parton történik. Halkan beszélgettek, hevesen hadonásztak, és az evezősök hangos kiáltásaira egyszerre mind futásra készen talpra ugrottak.

Amikor az evezősök, a bodonyladik gazdái végeztek a levesükkel, szóltak az utasoknak, hogy menjenek vissza a ladikra.

– Hé, búcsújáró zarándokok! Üljetek be szaporán a ladikba, nehogy elkapjon minket az eső. Helyezkedjete el idejében, és feküdjete csendesen. Mert tilos útközben a ladikban mozogni.

Mindenki a csónakhoz sietett. Nem maradt más a parton, csak a beteg öregember meg az ösztövé szerzetes, aki iszákjából egy

elnyűtt zsoltáros könyvet szedett elő, és kántálni kezdett. Az egyik evezős odament hozzá.

– Miért késlekedsz, tiszteletre méltó atyám?

– Talán nem látod, hogy a szerzetes a végét járja?

– Hát akkor, vigyük a ladikba. Akad hely a számára.

– Ne háborgassatok – nyögte a haldokló. – Temesetek ide, ez alá a fa alá.

– Nem várhatunk semmiképpen sem, hosszú még az út. Téged sem hagyhatunk itt: isten háta mögötti hely ez, közelben a sztyepplakók; rabló népség, megbízhatatlan.

– Minden mindegy: ha az Úristen úgy parancsolja, a pusztafiak sem nyúlnak hozzám. De ez az ősz hajú testvérünk a szentséges szerzetesi méltóságot viseli, nem hagyhatom itt egyedül, mint valami erdei vadat.

Az evezősök elmentek, egymás között tárgyaltak, és elindultak a ladik felé. Az egyik ottmaradt, és így szólt:

– Mindegy, hol temetjük el, akár itt, akár a zátonyon! Utoljára mondom: vigyük a ladikba!

– Itt maradok a beteg páterrel – válaszolta a szerzetes, és meg se mozdulva, tovább nézte a zsoltáros könyvet –, Kijevbe pedig gyalogosan is eljutok.

– Jaj, dehogy jutsz el! Az út hosszú, teli vad vízmosásokkal, a nép pedig nyugtalan. Inkább várakozz, a másik ladikunk hamarosan megérkezik, azzal majd eljutsz Kijevbe.

– Én a pokol mélységes fenekére kerültem, amikor a tatárok minden pravoszlávot lemészároltak Rjazanyban, és mégis sértetlenül hazakerültem. Most ezektől a pusztai testvérektől félek talán? Menjetek Isten hírével, jó utat kívánok nektek!

Az evezősök felgöngyöltették a kötelet, vállukra vetették, kirángatták a parti cöveket, és lassan végigballagtak a parton. Az egyik evezős hosszú evezővel a ladik tatjába, a másik pedig póznával a ladik orrába állt, és eltaszigálva a víz alatti kövekről, a tiszta víz felé irányította.

A két szerzetes a parton maradt. Aki a zsoltárt énekelte, néha a beteg mozdulatlan arcát nézte, majd elhallgatott, és figyelte a lélegzetét. Messziről még odahallatszott az evezősök ütemes nótája, akik a ladikot kitartóan hajtották a víz ellenében.

A törzsfőnök, aki elbújt a nádasban, újra kijött a szerzetesekhez, leült melléjük a földre, és letette botját. Néhány pusztafi közeledett a főnök felé, és leült körülötte.

Egy bő piros ruhás fiatalasszony, aki sok tarka gyöngysort viselt a nyakán, agyagkorsóban tejet hozott. A varázsló valamit morgott neki. Az asszony leült a fekvő szerzetes fejéhez, belemártotta kezét a korsóba, és az ujaival, mint valami csecsemőnek, tejet csöpögtetett a haldokló ember félig nyitott szájába. Az öreg ajka remegett, és erőlködve nyelni kezdett.

A törzsfőnök megérintette a zsoltárt olvasó szerzetes vállát, felmutatott az égre, és így szólt: – Tengri...

Azután ökölbe szorította tenyerét, a szerzetes szemébe nézett, és néhány érthetetlen szót mormogott.

Az öreg alig hallhatóan suttozta:

– Azt mondja: tengri... az ő nyelvükön: menny... Azt akarja, hogy minden ember testvér legyen... Mint az ujjak a kézen... És ha kell, egy ökölben egyesüljenek... Három évig éltem náluk és terjesztettem az evangéliumot. És ez az öreg, az ő törzsfőnökük, mint a többiek... szintén megkeresztelkedett nálam... De, mint azelőtt, megmaradt varázslónak... hogy az isteneik meg ne haragudjanak.

A beteg elhallgatott. A másik szerzetes behajtotta a zsoltáros könyvet, és az öreg fölé hajolt:

– Mondd meg nékem, atyám, kinek adjak hírt felőled, ha esetleg eljutok Kijevbe? Talán menjek el valamelyik kolostorba?

Az öreg alig hallhatóan, lihegve suttozta:

– Keresd meg Kijevben Dmitro ezredest... Mondd meg neki, hogy az általa ismert Venjamin szerzetes, aki az utóbbi években a fekete kucsmásokat, meg a torkokat felvilágosította, és most aggkori gyengeségben a halálra készül, áldását küldi Dmitro vojvodának. Adjon Isten neki hadi dicsőséget, mivel a pusztafiak már mind elmenekültek innen napnyugat felé az ádáz ellenség előtt, akiket tatároknak hívnak, és harcosaiknak se szeri, se száma... De szent igazságunk erejével mi, oroszok, legyőzzük őket! Álljunk keményen a haza földjén, és az égi erők meghozzák győzedelmünket!

NYOLCADIK RÉSZ KIJEV VÉGÓRÁJA

Riadalom Kijevben

Elmúlt az 1240. esztendő forró, aszályos nyara, elmúlt az aranyos ősz, és egész idő alatt hosszú sorokban vonultak el Kijev mellett a Vadföld különböző nomád törzseinek lovasai, gyalogos emberek és megrakott taligák: a fekete kucsmások, polovecek és más pusztalakók is eltávoztak a Vadföldről; a ladikokon és tutajokon szakadatlanul folyt az átkelés a Dnyeperen, aztán elvonulva Kijev mellett, tovább haladtak és azt remélték, hogy valahol az erdő borította Kárpátok mögött megtalálják a nyugodt, munkás életet.

Nyikorogtak az ökör vontatta, nehéz szekerek, lassú járással lépkedtek a szétszedett nemezsátrakkal megrakott kétpúpú tevék, port vertek a juhnyájak; elől haladt az elmaradhatatlan kecskebak és utána a különböző színű lovakból álló ménes. Körülöttük bőrruhás, nemezsapkás csikósok nyargaltak, kezükben az ukrjuk, a hajlékony, hosszú rúd, hurokkal a végén. A csikósok igyekeztek együtt tartani a lovakat a ménesben, és nem engedték, hogy szabadjára elszéledjenek a határtalan Vadföldön.

Kijev lakosai riadtan másztak fel az ősi orosz fővárost körülvevő földsáncokra és széles falakra. A kijeviek szüntelenül a sztyepp kékes távolába néztek. A messziségből újabb és újabb fekete pontok tűntek fel, amelyek közelebb érve, sztyepplakók csapataivá változtak, és úgy látszott, hogy ennek sohasem lesz vége...

– Mi történik a Vadföldön? – sóhajtoztak az aggódó kijeviek. – Honnan, milyen bűnökért küld az Úristen új bajokat a pravoszláv keresztényekre?

– Ha a polovecek is, a torkok is, a fekete kucsmások is eltávoznak ősrégi táborhelyeikről az erdő borította Kárpátokon túlra, az ugor síkságra, akkor ez – jaj! – nem jó jel! A sztyeppék lakói sohase mennek el hiába messzi idegenbe. Mi hajtja őket? Miféle riadalom?

– Nyilván olyan valaki hajtotta el őket, aki erősebb náluk!

– De ki erősebb? Csakis a tatár! Hát lehetséges, hogy egyenest ránk rontanak a szörnyű tatárok, a vad, könyörtelen mongolok, akik felégették és kirabolták zaleszjei Oroszhont?

Podol partmenti kis utcáiban nyugtalanság támadt. Minden hozzáértő fegyvermívest, kovácsot, hámorost, mindenkit, aki értett a vas kovácsolásához, és ahhoz, hogy a vasból fegyvert készítsen, sürgős munkára fogtak. Az egész városból odajöttek a kijevek, fiatalok és nagyon-nagyon öregek is, akik már régen elfeledkeztek a hadi dolgokról. Csapatostul jöttek, magukkal hozták és kiköszörülték kardjukat, rozsdás lándzsájukat és fejszójüket.

Mindenki valamiféle fegyvert keresett, és mindent megvettek, ami a kegyetlen ellenséggel szembeni védekezésre alkalmas lehetett.

A Kijevben felbukkanó polovecek és más pusztafiak a Podolon mászkáltak, és, alig alkudozva, összevásárolták mindent, ami még a vassoron megmaradt.

– Igaz, hogy ez a tatár Batiga kán csakugyan eljut hozzánk? – kérdezték a kijevek. – Hogyan fogadjuk? Mert hiszen ő csak egyet vár: adjuk meg magunkat harc nélkül. Ez az ellenség nem ismer kíméletet, és aki harcba száll vele, azzal végez.

– Talán szűk lett nekik a kipcsák sztyepp?

– És hol a legeslegfőbb polovec kán: Kuthen? Miért ment el a sztyeppről, és miért hajtotta el egész lovasságát az ugorokhoz?

– Ha ennyire sietett, akkor bizonyosan szorította valaki, aki erősebb nála, és aki úgy repül ide, mint a vihar.

– Mit rémítgetsz! Ha a tél enyhe lesz, s a Dnyeper nem fagy be, nem áll be, akkor nem jutnak át a tatárok a mi oldalunkra. Ekkor aztán megverjük őket.

– És ha elkezd fújni az északi szél, s a folyó beáll? A mongolok akkor tüstént átjönnek a mi oldalunkra, és úgy elárasztják egész Kijevet, mint a folyó áradáskor. Benéznek valamennyi házunkba, még a pincékbe is...

– Már hogyan árasztanák el a mongolok Kijevet? Mi talán összetett kézzel nézzük őket, ellenállás nélkül?

– De akkor nem lesz ám hova mennünk!

– Nem is akarunk elmenni! A magunk földjén akarunk élni, és ha kell, meghalni.

Ebben a szörnyű évben az időjárás sokáig őszi maradt. Valahonnan felülről, Szmolenszk vidékéről megérkeztek a Dnyeperen az utolsó tutajok, és kikötöttek a bal parton. A tutajosok ladikokon áteveztek a városba, elmentek a piacsorra, és kínálgatták az övükön lógó mókus-, róka- és nyúl bőr-kötegeket. Azelőtt szétkapkodták az ilyen prémeket, de most senki sem vásárolt.

– Minek nekünk a bőr? Bár a magunk bőrét mentenénk meg!

– Eh, még korai a halotti ének – válaszolta az egyik tutajos. – Talán a tatártól ijedtetek meg? Perejaszlavl alatt láttuk, és megkergettük őket.

Bátrak ők, ha öten rontanak egyre. De ha egyesült erővel fogadjuk a tatárt, és mindenki, mint a fal, kiáll Kijev védelmére, sohasem lesz úr rajtatok.

A végtelenül felzaklatott emberek hazamentek.

A hercegi palotában

Kijev városának erődjében, a hercegi palota kapujában jól megtermett katona állt hegyes végű sisakban. Lándzsájával elzárta az udvarba vezető utat, és félretuszkolta a mindenáron berontani szándékozó magas, ösztövért szerzetest. A barát dühében pástorbotjával kopogott:

– Eressz már be, te értelmetlen!

– Megmondtam már: a nagyherceg szigorúan megparancsolta, hogy senkit se engedjünk be hozzá a hercegi udvarba, se lovast, se gyalogost.

– De az egyházi méltóságokról, a lelkészekről, ugye, semmit sem mondott a herceg?

– Se vándorkoldust, se hosszú csuhás szerzetest – egykutyá – nem engedek be!

– Értsd meg, gyermekem, hogy messziről érkeztem, a Dnyeper alsó folyásától, a tenger közeléből, a messzi zátonyokról. És láttam, milyen zűrzavar van a sztyepplakóknál: mind a Dnyeperen kel át. És még sok egyebet is láttam, szörnyű dolgokat, amelyekről beszélnem kell a herceggel. De te, gögtől megszállott, úgy állsz előttem, mint valami kőbálvány.

– Nem engedlek! – válaszolta makacsul a katona. – Danyila hercegnek fontos dolga van: valahova sürgősen készülődik, és a druzsinát is magával viszi.

– Nekem, fiacskám, feltétlenül találkoznom kell vele. Írást hoztam neki Venjamin atyától, Dmitro ezredes-vojvoda volt lelkészétől.

– Mondom: jobb, ha szépszerével elmegy! – szólt szigorúan a katona. – Úgysem engedlek be!

Ekkor egy hatalmas, tajtékos paripa száguldott be a kapun, és lovasa erős kezének rántására megállt. Mögötte, csörömpölő vértzetben, még egy tucatnyi lovas katona robogott be.

– Jó egészséget, Dmitro vojvoda! – köszöntötte a lovast a kapunál álló őrkatona.

– Köszönöm, Sztyepan! – válaszolta öblös hangon a vojvoda. – Danyila herceg itthon van?

– A herceg a gridnyicában van, sietve útra készülődik. Mindjárt kinyitom neked a kaput.

– Útra készülődik? – csodálkozott a vojvoda. – Talán hadjáratra?

– A herceg majd megmondja neked, én nem tudom.

Dmitro vojvoda leugrott lováról, és megpillantotta maga előtt az ösztövért szerzetest, aki elállta az utat, és mélyen meghajolt:

– Engedd meg, hogy egy szót szóljak.

– Mi a kérése, szentatyám, mire van szükséged?

– Ha Danyila herceg nem ér rá útja előtt, érted is imádkozom az Úrhoz, ha meghallgatsz.

– Beszélj, de gyorsan, mert én sem érek rá.

– Messziről jöttem, Carigrádból, azelőtt pedig a szent városban, Jeruzsálemben voltam. A Dnyeper alsó folyásától ladikon jöttem, és egy ismeretlen helyen azt láttam, hogy a sztyeplakók a partra hozták a haldokló Venjamin szerzetest.

– Venjamin atyát? Nem ugyanaz volt, akit én is ismertem?

– Igazat szóltál: ő volt az. Békés pusztafiak hozták őt, az ő lelki gyermekei, akik felvették a szent keresztséget. Venjamin atya keresztelte meg őket.

– Beszéltél-e a Dnyeper melléki sztyeplakókkal? Mit forgatnak a fejükben? Ellenünk vannak-e vagy velünk?

– Éppen erről akarok magam is beszélni. A sztyeplakók tőlünk kémekek segítséget. Azt mondják, hogy már láttak tatár felderítőket a Dnyeper túloldalán. Alacsony, ijesztő, bozontos lovakon nyargaltak oda, elfogtak néhány halászt, és velük együtt visszavágtattak a pusztába. A dnyeperi pusztafiak most a barátaink lettek, és arra kémekek: „Te, mondják, kérdezd meg a kijevi herceget, mi legyen velünk: tartózkodjunk-e a részünkre kijelölt helyen, vagy menjünk-e tovább, az ugorokhoz? Harcol-e Kijev a tatárok ellen, vagy pedig a kijeviek elhagyják a várost, és elbújnak az erdős Kárpátokban?”

Az ezredes dühösen felkiáltott:

– Tudtam, hogy itt máris bajt csináltak! Nincs kemény kéz! Valamennyi herceg köpönyegforgató lett! Hát lehet most elhagyni Kijevet? Ilyen erődöt! Gyerünk a herceghez, atyám. Hogy is hívnak?

– Mefogyijnak. Mefogyij szerzetes vagyok, a zaleszjei Perejaszlavlban születtem.

– És Venjamin atya is megérkezett veled?

– Nem, dicső vojvoda! Jámbor lelkét a Dnyeper partján visszaadta az Úrnak, és kiaszott, földi porhüvelyét ott helyben el is temettem. O maga kért erre, amikor haldoklott. Ezért maradtam vissza. Egy gebén utaztam idáig. A sztyeplakók megkeresztelkedett nagyfőnöke adta nekem Venjamin atya imakönyvével együtt. A nagyfőnök megkért, hogy Venjamin atya szent evangéliumát hagyjam meg nála, emlékül első tanítójától.

– Adj, Uram, nyugalmat a szentéletű Venjamin atya lelkének a mennyek országában! – szolt a vojvoda, és keresztet vetett. – Te pedig eredj a Dézsmás-atyák templomának^[63] rendfőnökéhez, és mondd meg, hogy én küldtelek: Dmitro vojvoda. A rendfőnök majd elhelyez ott valahol.

Közben kinyitották a kaput. Az ezredes átadta az őrkatonának természetes lova kantárszárát és előreindult.

Dmitro ezredes fellépkedett a hólepte lépcsőn a térés előcsarnokba, ahol néhány katona üldögélt. Amikor meglátták vojvodájukat, felugrottak és kihúzták magukat.

Az ezredes végigsimította hosszú lecsüngő bajszát, és büszkén, zordonan belépett a gridnyicába. Ismerős, tágas terem, a falak mentén tölgyfa padok. Az ajtóval szemközti falnál hosszú asztal, esztergált lábakkal, bársonytakaróval leterítve. Mintha minden úgy volna, mint azelőtt...

Dmitro az elülső sarok felé fordulva keresztet vetett az ezüstkeretes szentkép előtt. Három aranyozott mécses lógott kis láncokon a mennyezetről, csendesen pislákoltt bennük az örökláng, amelyet még kora tavasszal, a nagyhéten gyújtottak meg. Néhány állványon azelőtt drága tálak, serlegek, kupák, arany és ezüst merítőkanalak álltak, a hadjáratokban zsákmányolták őket, és sok közülük nemzedékről nemzedékre szállt. Most a drágaságok nagy részét elrakták.

A falakon mindedig vadász- és harci felszerelések voltak felakasztva. Azokról is sokat lehetett mesélni: mikor, mely csatában, melyik pusztai vitéztől ragadták el azokat. Miért nincsenek most itt ezek a felszerelések sem?

Sorra beléptek a gridnyicába azok a bojárok és előkelő kijevei férfiak, akiket a herceg magához hívatott; csupa méltóságteljes ember, a télre való tekintettel prémmel bélelt, drága kaftánokat

viseltek. Keresztet vetettek a szentkép előtt, végigsimították szakállukat, meghajoltak az ezredes előtt, leültek a fal mellett húzódó padra, és csendesen beszélgettek.

A belső szobából kilépett egy fiatal szolga. Kék kaftánja ujja és gallérja vörössel volt beszegve. Odalépett az ezredeshez, és sűgva mondta:

– A herceg most nagy gondban van. Megparancsolta, mondjam meg neked, hogy most nem tud kijönni hozzátok.

– Nem érek rá veled beszélgetni. Rögtön szaladj vissza a herceghez, és mondd meg, hogy Dmitro ezredes van itt; a Vadföld előtti legelső sáncokról lóhalálban vágatott ide, és sűrgősen tanácskozni akar a herceggel.

– Sehogy sem megy! A herceg most nagyon dühös, és határozottan megparancsolta, hogy többé senki se merje izgatni.

– Te se izgass engem! – mordult a szolgára Dmitro. – Tüstént rohanj, és magyarázd meg a hercegnek, hogy *én* várom, és nem megyek el innen! – És olyan erővel lökte meg a szolgát, hogy az nekiesett az ajtónak, amely mögött azonnal el is tűnt.

A bojárok csodálkozva emelkedtek fel helyükről, és az ezredes felé indultak. Dmitro ott állt az ablaknál, kezét összefonva hátán.

– Miért böszültél fel úgy, Dmitro vojvoda? Mondd el nekünk!

– Várjatok még egy keveset. Ne menjetek el! Mindjárt megtudtok mindent. Csak megvárjuk Danyila herceget.

– Legalább egyetlen szót mondj!

– Egyeden szót? – Az ezredes kemény tekintettel mérte végig a bojárokat: – Háború! Úgy repül felénk, mint a vihar!

A bojárok meghökkenten összenéztek.

– Isten őrizz! Micsoda szerencsétlenség szakadt ránk!

Kitárult az ajtó, és gyors léptekkel bejött a nagyterembe a daliás, szép Danyila Romanovics herceg.

Dmitro, kardja markolatát szorongatva, egyenesen állt, és a hercegre nézett. Danyila csendesen megkérdezte:

– Miért nyargaltál ide? A népet nyugtalanítani? Hát szabad ezt? Ha csakugyan veszély fenyeget, össze kell hívni titkon a vojvodákat, és el kell határozni, hogy népfelkelést hirdetünk... Majd csapatokat állítunk fel önként jelentkező emberekből, és bátor parancsnokokat keresünk... Miért hallgatsz? Most majd összefutnak vecsére a

polgárok, mindenki értelmetlenül zajong, és mi majd mit válaszolunk nekik?

– Igen – szólalt meg lassan és komoran Dmitro –, össze kell hívni a vecsét... És ki tudja: nem lesz-e ez az utolsó vecse Kijevben?

– Miért lenne az utolsó? – kérdezte visszahőkölve, meglepetten a herceg. – Miért kell ijesztgetni a népet? Kijev készül a védelemre, és szilárdan áll minden ellenséggel szemben, amíg meg nem érkezik a segítség. Én már gondoskodtam erről, futárokat küldtem levelekkel jóakaróinkhoz: a lengyelek királyához és Bélához, az ugorok királyához, hogy haladéktalanul küldjenek nekünk hadi segítséget.

– Küldenek is azok neked! – kiáltották az egybegyűltek. – Csak magunkra számíthatunk!

Kinyílt az ajtó. A küszöbön ott állt a hercegné, Danyila felesége, egy barna bőrű, fekete szemű asszony. Gyengéden szólt dallamos hangján:

– Miért ez az izgalom? Min vitáztok? Miért haragszol, hercegem? Nyugtasd meg szívedet!

Dmitro ezredes odalépett a hercegnéhez, és mélyen meghajolt előtte:

– Isten óvjon, dicső hercegasszonyka! Bocsásd meg, hogy nyugtalanságot okoztam. Rossz híreket hoztam a Vadföldről, és meg kell értetni Danyila Romanovics herceggel, hogy a védelemre való készülődést nem szabad egyetlen nappal, de még egyetlen órával sem halogatni: élesíteni kell a kardokat, erősíteni a falakat, előkészíteni a népet a védekezésre.

– Menj vissza a szobádba, Anna! – szólt ridegen a herceg. – Itt nincs helyed.

– Engedd meg, hogy itt maradjak veled. Én is tudni akarok mindent. Ha veszély fenyeget, és ránk tör az ellenség, mert el akarja foglalni városunkat, az orosz asszonyok férjükkal együtt harcolnak majd, és megvédik a szülői házat. Az orosz föld az én szent hazám! Nyugodj meg, Danyila herceg! – Odalépett férjéhez, és a vállához simult.

A herceg végre sokkal nyugodtabban az ezredeshez fordult:

– Mondd meg nékem, Dmitro vojvoda: bizonyos-e, hogy elkerülhetetlen veszély fenyegeti Kijevet?

– Maga a tatár fővezér, Batiga kán közeledik Kijev felé farkasugrásokkal, pihenés nélkül, megszámlálhatatlan hadseregével.

A hercegné fejéhez kapott, de aztán erőt véve magán, kihúzta magát és így szólt.

– Danyila herceg! Miért nem ülsz asztalhoz? Miért nem ülteted Dmitro vojvodát magad mellé, és miért nem szólítod fel a megjelenteket: húzódjanak közelebb, hogy nyugodtan meghallgathassuk, amit a dicső vojvoda elbeszél?

A herceg leült az elülső sarokba, a szentkép alá. Egyik oldalán Anna hercegné, a másikon az ezredes helyezkedett el. A bojárok és az előkelő kijeviek a gridnyica padjain foglaltak helyet. A legnagyobb izgalomban, halkán beszélgettek:

– Lehet-e jót és bármilyen segítséget várni a lengyel és az ugor királytól? És megteszik-e, hogy vállvetve harcolnak velünk a tatár ellen?

– Éppen ezért sietek Béla királyhoz – jelentette ki a herceg. – Mert ha csak összevissza, rendszertelenül harcolunk a tatárok ellen, azok egyenként könnyebben legyőzhetnek minket, mintha egyetlen falként állunk ki ellenük.

– Aztán mit csináljunk itt, Kijevben? – kérdezte szemöldökét összevonva az egyik bojár. – Amíg ideérnek az ugorok meg a lengyelek, nekünk kell feltartani az első, de lehet, hogy az utolsó tatár támadást is.

– Tartsatok ki, amíg visszaérek a segítséggel, és mindenben engedelmesskedjétek Dmitro vojvodának, akit helyettesemül itt hagyok. Kijev falai erősek, az ellenség nem birkózik meg velük. Tartsátok teljes erőtből, és verjétek vissza az ellenséget. A rablók minden kapunál támadni fognak, dobáljatok rájuk köveket, zúdítsatok le forró szurkot, ne hagyjátok, hogy betörjenek a városba. Hiszen Kijevet megdönthetetlen falak veszik körül, ezek megvédik a várost, és a tatár nem győz le minket. És nem kérünk kegyelmet tőlük: ellenállunk, s ők eltakarodnak.

– Ezt mi magunk is tudjuk, és úgy harcolunk majd, ahogyan kell. Csakhogy a tatárok el akarják érni céljukat, és ha nem birkóznak meg a falakkal, felmászhatnak rájuk. Azt mondják, hogy Batiga kánnak számtalan harcosa van, és nem kíméli őket.

– És ha a tatárok valahol betörik a falat, és beözönlének a résen?

Danyila herceg így válaszolt:

– Főparancsnokul itt hagyom Dmitro vojvodát. O helyettesít engem. Mint sokat tapasztalt harcos, ért hozzá, hogy Kijev védelmét megszervezze. Most azonban sietve sietek Béla ugor királyhoz, hogy rábírjam, jöjjön minden haderejével és Kuthen kán polovec lovasságával Kijev segítségére.

A bojárokhoz fordult:

– Most itt kell hagynom benneteket. A lovak várnak. Eredj, Anna, készülj.

A hercegné tenyerébe rejtette arcát, úgy suttozta:

– Istenem, milyen szörnyű idők következnek!

Danyila herceg átölelte a némán álló Dmitro vojvodát, megcsókolta, de a vojvoda meg sem mozdult, és továbbra is komor maradt.

– Visszaér-e? – töprengtek a bojárok, – Messzi az út...

Az udvarról kiáltások hallatszottak fel:

– Alovakhoz! Indulás! Előre!

A teremben mindenki elhallgatott, és mintha teljesen el ernyedtek volna, újra leereszkedtek a padra.

Dmitro az ablaknál állt, és látta, hogy Danyila és katonái lóra ültek, és egymás után kinyargaltak a kapun.

Visszafordult az ülők felé, és halkán megszólalt:

– Nem hagyjuk Kijevet védelem nélkül, még ha fejünket is a falakra kell raknunk.

– Úgy van! Úgy van! – hallatszottak hangok. – Drága Kijevünket nem hagyjuk cserben, halálunkig harcolunk üdvéért.

– Talpunk alatt itt a szent, ősi földünk, amelyet orosz vér öntözött. Ki nem jött Kijevbe, és nem harcolna falai alatt? Atyáink és nagy atyáink vérüket ontották, hogy megvédjék az orosz városok anyját, őseink sírhelyét.

Az egybegyűltek hosszú tanácskozás után eltávoztak; megesküdték: nem hátrálnak az ellenség előtt, és ha kell, életüket adják a szülőföldjük megvédéséért.

Az utolsó kijevi vecse

*... HADD TUDJÁK MEG A PRAVOSZLÁV UTÓDOK,
HOGY SZÜLŐFÖLDJÜK MILY SORSRA JUTOTT.
[A. SZ. PUSKIN]*

E szörnyűséges esztendő november havának végén, kora reggel, nyugtalanítón zúgni kezdett a vecsére hívó harangszó. Szaporán szólt, makacsul, kitartón, zengésével fölkelte az álmos kijevieket, hívta őket, hogy halogatás nélkül menjenek „vecsét állni” a Szent Szolja székesegyház előtti térre, és határozzanak halaszthatatlan ügyben. A szapora kongatásból mindenki érezte, hogy ez nem mindennapi vecse lesz. A kijeviek felismerték a vecse-harang tiszta, bár kissé fátyolos, nyugtalanító hangját, amelyet egyszeriben meg lehetett különböztetni a többi templom szépen zengő harangjainak egyenletes csendülésétől.

Vagyim ezen a reggelen, mint mindig, már megérkezett az ikonfestő műhelybe. Tanítója előző este szigorúan meghagyta:

– A szentképet pontosan kell másolni, minden önkényes szabadosság nélkül, mert attól meginog az ősi jámborság!

Vagyim tehát gondos figyelemmel nézte a szigorú szent ember görögös rajzolatú ikonját, és gondosan lemásolta Vlaszij vértanú valamennyi ráncocskáját, hajfürtjét, ruharáncát.

„Bizony, már magam is lassan vértanú leszek – gondolta Vagyim. – Kiolthatatlan vágy éget, és erősebben szorít, mint a vasbilincs...”

Befutott a műhelybe Vagyim tanuló társa, az ikonfestő Kaszjan, az ifjú novícius, és sürgetni kezdte Vagyimot:

– Hagyd abba a munkát! A vecse-harang, azt mondják, általános gyűlésre kongat. Nagy vecsére hívja egész Kijevet. Szaladjunk együtt oda! Egyenest arra a helyre vezetlek, ahonnan minden látható.

Kikérve tanítómesterük áldását, a két ifjú elindult a szűk, behavazott utcán. Az utca mindkét oldalán sövények és deszkakerítések húzódtak, amelyeken túl a fák mezíten csúcsai és a fehérre meszelt házak nádfödelei látszottak. A tetők fölött

kékesszürke és tarka galambok röpködtek, az agyagkéményekből füst szállongott: a háziasszonyok bizonyosan kenyeret sütöttek. Minden olyan békésnek és boldognak látszott. Az egyik nyitott kerítéskapun bepillantva látták, hogy két bozontos kutya csaholva kerget egy felborzolt szőrű macskát, amely ügyesen felugrott a kerítésre. Minden olyan volt, mint máskor.

De amikor befordult a következő utcába, az ifjak észrevették, hogy nyugtalanság fogta el a kijeveket: hangosan csapódtak a kerítéskapuk, subájukat gombolgatva jöttek kifelé a gazdák, vén apók vánszorogtak elő, egymáshoz léptek, és tenyerüket fülükhöz téve, egymástól kérdezték, hogy mi történt. Mindenki egyre gyorsabb léptekkel igyekezett a felsővárosba, a Szofja tér felé.

– Hé, Vagyim, gyere ide hozzánk! Földikkel találkozol!

Grigorij volt, a kovács, és Andrej, a dnyeperi tutajos.

A kormányos nyugodt és magabiztos volt, mint mindig. Vállán bőriszák lógott, az övébe, hátul, hosszú nyelű baltát dugott, amelyet az erdei favágók használnak.

– Láttad-e a tatárokat?

– Miféle tatárokat? Talán a tatár foglyokat hajtották erre? – kérdezte Vagyim.

– Ezt aztán jól eltaláltad! Először tanuld meg elfogni őket! Gyere csak velem, mindjárt megmutatom a tatárokat.

Andrej elvezette fiatal barátait egy mellékutcán át a vén hársfákkal benőtt dombra, ahol nyáron rendszerint a fiatalok gyűltek össze körtánra. Most nem járt itt senki, és mindent befűjt a hó. Erről a dombról messzire el lehetett látni: a Dnyeperen túli sztyeppék térségeire.

– Nézz csak arra, kelet felé. Látod a sok kis fekete füstöt?

– A nádasok égnek?

– Nem! A tatárok melegszenek a tábortüzeknél.

Messzi, a nap sugaraiban csillogó, behavazott, végtelen rónaságon sok kis fekete füstoszlop emelkedett; arra szálltak, amerre a szél fűjt. A sztyeppén számtalan, szétszóródott fekete pontocská lassan, de irányváltoztatás nélkül Kijev felé tartott.

– Mik azok a kis feketeségek, mint a mákszemek, ott a távolban? – kérdezte Kaszjan.

– No hát azok a tatárok! Tegnap a tatár járőrök majdnem Kijevig jöttek.

Vagyim csodálkozva nézett Andrejre: az arcán semmiféle aggodalom nem tükröződött. Éppen olyan nyugodt maradt, mint viharban, rossz időben, amikor ott ült az elülső tutajon, és hideg, szürke szemmel figyelte a Dnyeper háborgó hullámain.

– Látnivaló, hogy elzárták már az utamat hazafelé, az én Andijuskámhoz! – mondta nagyot sóhajtva a tutajos. – És hogy láthatom-e még valaha, csak az isten tudja! Gyerünk a vecsére. Meghallgatjuk, hogy ott mit mondanak.

Andrej és a két ifjú gyorsan odaért a Szofja térre.

A téren a Szent Szofja székesegyház emelkedett, amelyet Isten akaratából kétszáz esztendővel ezelőtt épített Bölcs Jaroszlav herceg. Hajdanában a templom gazdagon volt díszítve. Művészi alkotású bizánci képekkel dicsekedhetett, amelyek falait ékesítették. Rendszerint a Szofja téren zajlottak le az egész nép részvételével megtartott vecsék. Ezenkívül, úgyszólván mindig, az egész esztendőn át állt a vásár. Az orosz és külföldi kereskedők ide szállították legjobb áruikat. A bolgár kereskedők – a Volga felső folyása vidékéről – drága prémeket hoztak, a németek borostyánkő díszeket, különféle színű posztókat. A magyarok ide hajtották drága, válogatott lovaikat, a félvad polovecek pedig marhát és bőrt adtak el. A krími kereskedők sót, olcsó pamutszövetet, bort és illatos füveket szállítottak. A téren ismerősökkel akadtak össze.

– Hej, Andrej barátom, gyere hozzánk, földikkel találkozol, ismerősökre lelsz! – kiáltottak néhányan, akik felkapaszkodtak a tér szélén felhalmozott gerendarakás tetejére. Onnan kényelmesen végig lehetett nézni, hogyan folyik majd le ez a kijevi vecse, amelyet azért hívtak össze, hogy eldöntse a főváros sorsát, és ki-ki eldöntse saját sorsát is.

A kijeviek már egy héttel ezelőtt is láttak elcsigázott menekülőket, akik Csemyigovból és Perejaszlavlból elűzve rohantak városukba. Átkozódva, könnyek között beszéltek el, hogyan özönlöttek el őket a tatárok: irtózatosan nagy tömegben körülvették a várost, mint a vadállatok rontottak fel a falakra, és mint a lavina zúdultak a felállított lábtókon befelé a városba; betörték a réseken át is, azután megöltek mindenkit, akivel csak találkoztak, nagyokat és kicsinyeket;

könyörtelenül és okatlanul lekaszabolták az öregeket és fiatalokat, anyákat csecsszopó gyermekükkel együtt.

A kijeviek, felizgatva a hírektől, eleinte nem akartak hinni a sötét mendemondákban:

– Az Úristen megbünteti a gonoszokat! Van igazság a földön! Volt nekünk Ilja Muromecünk, Dobrynya Nyikityicsünk, hős Szvjatogorunk! És most, a hazai föld megvédésére megint lesznek új hőseink, akik visszaverik és elkergetik a becstelen tatár méregzsákokat.

A Szolja teret mindjobban megtöltötte a nép. Az emberek tágas félkörben helyezkedtek el. A tér közepét és a Szolja székesegyház kőtornácát szabadon hagyták. Oda mennek majd fel az előkelő bojárok, ezredesek és vojvodák.

Mindenki a székesegyház magas kapuját leste: onnan kellett kijönni a tornácra minden előkelő embernek, élükön a herceggel.

A székesegyházban folyt a mise; végre hangos énekszó hallatszott, kitárult a kapu, és kilépdeltek az énekesek aranyos paszománnyal beszegett, hosszú, földig érő karingben. Utánuk két hangosan éneklő diakónus jött, lóbálta az ezüsfüstölőt; majd brokát miseruhás papok és végül, két növendéktől támogatva a metropolita, aranymitrában, magas pásztorbotjára támaszkodva. Az egész lelkészi kar a székesegyház kapujától jobbra helyezkedett el, bal oldalra az előkelő bojárok és harcosok álltak.

A nép között sugdolózás támadt:

– Hol a herceg?

A herceg rendszerint közvetlenül a papság után jött ki a tornácra, bojárai és ragyogó, ezüstözött fegyverzetet viselő katonái között. De a herceg most nem volt látható.

Az énekesek újra rázendítettek, az ünnepi zsoltosma bánatosan, szívbe markolóan hangzott fel. Amikor az ének elhallgatott, két hírnök beleordított a hangerősítő tölcserbe:

– Állj csendesen, becsületes nép! A mi dicső kijevi vojvodánk, Dmitro ezredes, szólni kíván.

A tömeg gyorsan elcsendesedett. Előlépett a vojvoda. Mindenki ismerte és tisztelte ezt a magas, erős embert, aki hosszú, ősz, lecsüngő polovec-bajuszt viselt. Hangosan, határozottan kezdte:

– Nehéz nap ez a mai! Készülődjete, barátaim! Bátran ki kell állnunk a nagyon erős ellenség ellen...

Egy magas, tisztos öregember, aki az elülső sorban állt, izgatott hangon felkiáltott:

– De hol van Danyila herceg? Hogyan határozhatunk a herceg nélkül? Küldj etek érte!

– Hová tűnt a herceg? – hallatszottak hangok.

Dmitro ezredes rá sem hederített a kiáltásokra, és nyugodtan folytatta a beszédét:

– Danyilo Romanovics herceg elutazott Kijévből. Mielőtt elhagyta városunkat, ezt mondta nekem: „Batiga, a tatár fokán, erős és gonosz ellenség. Egyedül nem birkózunk meg vele, erős segítség kell. Haladéktalanul elindulok barátomhoz, Bélához, az ugor királyhoz, és elbeszélem, hogy a tatár horda nemcsak bennünket fenyeget, hanem az egész keresztény világot is. Megkérem az ugorok királyát, siessen hadával segítségünkre.” És miután Danyilo Romanovics herceg ezeket elmondotta, sietve elutazott, de meghagyta nekem, hogy teljes erőnkől tartsunk ki, és verjük vissza az ellenséget, amíg nem érkeznek meg segítségünkre az ugor és a lengyel seregek. De a hercegen kívül van Kijevnek egy sokkal nagyobb ura is: a kijevi vecse. És én, ősrégi szokásaink szerint, megkérdem akaratotokat: beleegyeznek-e a vecse, hogy engem állítsanak az összes kijevi fegyveres erő élére mint fővojvodát, és megbíztok-e azzal, hogy felszólítsak minden harcképes embert: gyülekezzenek druzsinákba? Ha a vecse kezembe adja a hatalmat, megszervezem és irányítom városunk védelmét. Isten segítségével igyekszünk majd levérni a tatárt, és nem felejtjük el, hogyan győzték le őseink, atyáink és nagyatyáink a besenyőket, a fekete kucsmásokat, a torkokat, a poloveceket, hogyan verték szét, és kergették vissza a Vadföldre.

Az egész vecse egy pillanatra, mintha gondolkoznék, elnémult, de aztán egyetértő kiáltások harsantak fel:

– Beleegyezünk! Beleegyezünk! Légy a vojvodánk és védelmezőnk, Dmitro! Ismerünk téged! Megbízunk benned! Te nem hátrálsz meg! Segítünk neked!

Hirtelen kivált a tömegből egy furcsa öltözetű ember, a vojvodához ment, és mélyen meghajolva súgott valamit. Dmitro bólintott, és így szólt:

– Hadd beszéljen. – És a vojvoda megmondta a hírnököknek, hogy mit kell közölniük.

A hírnökök ezt kiáltották:

– Kijeviek! A külországi Joachim, római katolikus püspök szól most mindjárt hozzátok. Hallgassátok nagy figyelemmel, és válaszoljatok neki egy lélekkel!

Templomi csengettyű finom csilingelőse hallatszott, és lassan, egymás után fellépkedett a székesegyház tornácára tizenkét katolikus szerzetes. A vecse kíváncsian nézte őket. Furcsán, külföldi módra voltak öltözve: hosszú fehér csuhát viseltek, derekukat egyszerű kenderkötél övezte. Fehér kámzsájuk a hátukra hajlott. Fejük búbjá kiborotválva. Fehér csuhájuk fölött még fekete palástot is hordtak.

A tizenkét külföldi sorba állt. Rendfőnökük ünnepélyesen eléjük lépett, megállt, s kezében nagy ezüstkeresztet tartva, szemét az égre emelte. A rendfőnök két oldalán egy-egy kisfiú állt, térdig érő fehér karingben. Az egyik fiú megcsendítette az ezüstcsengettyűt.

A rendfőnök kissé éneklő, mézédés hangon szólalt meg. A beszédéről is fel lehetett ismerni, hogy külföldi.

– Már húsz esztendő eltelt azóta, hogy én és a szentséges Szűz Maria Domonkos-rendi kolostorának más szerzetesei a dicsőséges Kijev városában élünk. Sok polgár ismer minket, és meggyőződött róla, hogy mi a legforróbb barátsággal vagyunk az orosz emberek, a nekünk oly drága Kijev lakói iránt. Mi mindig gyámolítottuk a szegényeket, gyógyítottuk a betegeket, melengettük a szenvedőket, tápláltuk az éhezőket. És most a ti szerencsétlenségeitek: a mi bánatunk, minden keresztény bánata. Ezért tehát, amikor meghallottuk, hogy Kijótot szörnyű ellenség fenyegeti: a tatár pogányok vezére, Batu kán tart erre hatalmas seregével, megbeszéltük magunk között, és eljöttünk, hogy megmondjuk nektek, mit gondoltunk ki.

Zaj támadt a tömegben, és néhány hang hallatszott:

– Nem érthető, amit mond. Hogyan érti ezt?

– Őszentsége, a római pápa megbízott bennünket, dominikánusokat, hogy a pogányokat Isten szavával, a csodálatos világossággal – amelyet a mi urunk, Jézus és az ő tanítványai, a szent apostolok adtak az embereknek – megtérítsük. Ezen

szentbeszédék megtartása céljából a mi szerény rendünk valamennyi tagja megtanult kipcsák nyelven beszélni. És most, ezen a keresztény világot fenyegető szörnyű napon tudásunkkal és buzgalmunkkal akarjuk szolgálni a minket befogadó nagy Kijóv városát, így határoztunk, mert Isten szava mindenkit arra tanít, hogy szeressük egymást. És mi azt gondoljuk: miért harcoljunk a tatárok ellen, és ártatlan emberi vért miért ontsunk? Nem volna-e jobb a tatárokkal megegyezni, azt ajánlva nekik, hogy minden vitát intézzenek el békésen, szeretettel, kölcsönös barátsággal? És mi, dominikánus fráterek, elmennénk követségbe Batu tatár fejedelemhez. Mi beszélénk vele, megkérdeznénk, mit akar Kijóvtól, és mivel lehetne kibékíteni.

Mint a vihar zúgott a tömeg:

– Ne hallgassátok a tatárok hízelgő szolgálait! Menj innen, te áruló!

– Ebből nem lesz semmi! – kiáltotta hangosan Dmitro ezredes, a rend főnöke felé fordulva. – Miféle tatár barátságról beszélsz, agyafúrt páter? Talán nem ígértek már nekünk a tatárok sokszor békét és barátságot, s ezt aztán Rjazany és a felperzselt Szuzdal romjain meg az elpusztított Vlagyimir falain láttuk. Ha tudtuk volna, hogy miről szándékoztok velünk beszélni, még a vecse közelébe sem engedtünk volna benneteket. Menj, páter! Az ellenséggel a magunk módján, őseink módján beszélünk, karddal a kezünkben!

– Menj, páter! Menj tőlünk! – kiáltozták a tömegből.

A zaj és a kiáltozás növekedett.

– El vele! Honnan jött ez az ember, aki a tatárok malmára hajtja a vizet. – zúgta a tömeg.

Dmitro vojvoda kissé várt, amíg a katolikus szerzetesek sietős léptekkel eltávoztak a tornácról. Azután Dmitro újra az elcsendesedő vecséhez fordult:

– Kijeviek! Hogyan méltó hozzánk a ránk törő ellenséget fogadnunk? Kivont karddal vagy alázatosan lehajtott fővel?

Egy magas, fekete szakállú legény, arcán korom nyomokkal – hihetőleg kovács – a gerendarakáson nagy erővel kiáltotta:

– Hadd szóljak egy szót! Sem apáink, sem nagyapáink nem görnyesztették meg hátukat a polovecek, a fekete kucsmások és más ellenség előtt, hanem karddal meg fejszével kergették őket vissza. Fogadhatjuk-e alázatosan a gyalázatos tatárokat? Lovakkal

letiporják vetésünket, kivágják kertjeinket, felégetik házainkat, fogságba hurcolják feleségünket és gyermekeinket. Nekünk csak egy utunk van: bátran harcolni a szabadságunkért, a hazáért és a pravoszláv hitért! Úgy fogadjuk az ellenséget, ahogy atyáink és nagyatyáink fogadták. Kijevet nem adjuk! A végsőig harcolunk, és asszonyaink és gyermekeink is velünk harcolnak. Nem adjuk szülőföldünket!

A népgyűlés zúgott, mint a vihar, és mindenfelől kiáltások hallatszottak:

– Megvédjük az orosz földet! Fogjatok kardot és fejszét!

A vojvoda felemelte kezét. A hírnökök kikiáltották:

– Állj csendben, kijevi vecse! Halljátok!

– Kijeviek! Zárjátok be házaitek, és menjetek mind a falakra. Valamennyi utca állítsa fel a maga druzsináját, élére majd az utca véne áll.

Dmitro lelkes hangon, tüzesen fejezte be beszédét:

– Kijeviek! Még az unokáink és dédunokáink is emlékeznek majd, hogy Kijevben az ő nagy atyáik és dédnagyatyáik nem hajoltak meg az ádáz ellenség előtt, hanem utolsó csepp vérükig harcoltak. S utódaink szeretettel emlékeznek majd ránk, és megtanulják, hogy éltünk árán is meg kell védeni a hazát.

Mindenfelől kiáltások hallatszottak:

– Megvédjük szülőföldünket! Megvédjük feleségünket és gyermekeinket! Meghalunk, de nem adjuk föl Kijevet!

Ettől az órától kezdve a kijeviek fáradságot nem ismerve készültek a város védelmére: éjjel-nappal erősítették a régi falakat, az utcákon gerendákból és kövekből torlaszokat emeltek. A falakra nagy üstöket vittek, hogy majd vizet és szurkot forraljanak bennük.

A környékbeli falvak lakói is a kijevi falak védelme alá özönlöttek, és növelték az önkéntes harcosok számát. Mindenki azzal fegyverkezett fel, amivel tudott. A fegyvermívesek és kovácsok harci felszereléseket készítettek: páncélt, kardot, lándzsát, csatabárdot és nyilat, s az utcák sztarosztái minden polgárnak kiosztottak valamiféle fegyvert.

Batu kán sátránál

Batu kán első időben hadi sátrát a Dnyeper folyó bal partján állította fel, és várta, hogy a bővizű folyó tartósan befagyjon...

Egy reggel Batu kán tigrisbőr bundájába burkolózva, prémszőnyegen ült a jurtája előtt. Oldalvást tőle mozdulatlan merevségben álltak főbagaturjai. Látták, hogy mongol lovasok – lovuk patája nemezzel borítva – a szemközti parthoz közelednek, és a város falain tolongó védőkre nyilaznak. Amikor észrevették a tatár előőrsöket, megindultak az orosz gyalogosok, és a lovasok is bátran kirontottak az ellenség fogadására. Ádáz tusa kezdődött a jégen. A kijeviek vakmerően harcoltak: rövid lándzsájukkal, csillogó, egyenes kardjukkal vagy hosszú nyelvű fejszójukkal ütötték, vágták a rájuk zúduló tatár lovasokat.

Batu kán megkérdezte hadi ügyekben legtapasztaltabb tanácsadóját, Szubudaj – Bagaturt, hogy véleménye szerint hogyan kell tovább vezetni a város ostromát.

– Látom, hogy Kijóvban a ruszok nem fognak egykönnyen behódolni! – válaszolta a félszemű, mindig komor öregember. – Emlékezz, hogy Rjazanyban és Vlagyimirban a ruszok eszeveszetten védekeztek. Bekerítő csapatokat kell küldenünk, hogy egyszerre minden oldalról támadják meg a várost. De legelőször is széles rést kell ütnünk valahol a város falán.

– Ne siess! Hamarosan reszkető követeket látsz majd itt térdelni, amint kegyelemért könyörögnek! A kijóviak talán nem látják, hogy mennyien vagyunk? Nem kelt-e bennük seregünk már messziről halálos rettegést? – kérdezte gúnyosan Gujuk kán, aki Batu kánnal mindig ellenségeskedett. –

A szentséges mongol vér nem arra való, hogy haszontalanul kiontsák. Várni kell, és kiéheztetéssel kell elfoglalni a várost.

– Te sohasem voltál és sohasem leszel hadvezér! – válaszolta mogorván és megvetéssel Batu kán. – Szubudaj-Bagatur, miért késlekednek faltörő kosaink?

– Hamarosan meg kell érkezniük – szólt az odalépő kínai építész, Li Tun-po. – De most még nem lehet a jégre bocsátani a gépet,

először tartós átkelőhelyet kell a számukra építeni, máskülönben súlyuk alatt betörik a jég, és lemerülnek a folyó fenekére.

Szubudaj-Bagatur parancsot adott a nukereknek, és csakhamar megindult a part felé egy csoportnyi kipcásák fogoly, akiket a mongolok kopjabökésekkel hajtottak előre. A foglyok szétszedték a parton emelkedő gerendarakást, a jégre hordták a gerendákat, és utat építettek a túlsó partig. A nemrég még takaros kipcásákat most száználmas rongyok borították, lábukat bőrdarabkába csavarták. Valamennyien elgyötörtek voltak, szótlanul dolgoztak, és gyűlölettel sandítottak kegyetlen új gazdáikra, mert tudták, hogy a legcsekélyebb engedetlenségért azonnali halál fenyegeti őket. A gerendákat egymás mellé fektették a jégen, keresztül a folyón úgy, hogy lassan megépült a fából készült út a túlsó partig.

Batu kán látszólag teljesen egykedvűen viselkedett minden eseménnyel szemben, és sokat foglalkozott párducfoltos csődörével.

A kán felkelt, odament a jurta melletti karóhoz kötött lovához, száraz lepény darabkákkal etette, kifonta, majd gondosan sok kis varkocsba újra befonta a paripa sűrű, selymes sörényét. De közben azért éberén figyelt mindenre, és igyekezett környezete előtt eltitkolni izgalmát.

Még egy lovas tatár csapatot küldtek a túlsó oldalra. Az oroszok eleinte nagy csoportokban jöttek elő a közeli erdőből, és bátran csatáztak a tatárokkal, akik hol rájuk rohantak, hol gyorsan visszavonultak. Jól lehetett látni, hogyan villognak az egyenes orosz és a kissé görbített mongol pengék a reggeli nap éles fényében.

Az egész városban, a kőfalakon, a hóborította fa- és nádtetőkön sok ezernyi fegyveres kijeji ült, és a kezdődő harcot figyelte. A város önkéntes feladásáról Gujuk kán már nem beszélt. Mindenki világosan látta, hogy kétségbeesett küzdelem előtt állanak.

A folyón keresztül, a jégre fektetett gerendákon csakhamar két követő és faltörő kos gurult lassan. Mindegyik gépet több tucat ökör húzta. Fogolycsoportok haladtak a gépek mellett, hajtották az állatokat, és a veszélyes helyeken karókat és deszkákat raktak a kerekek alá.

Batu kán látni kívánt néhány kijevit azok közül, akik a túlsó parton harcoltak a tatárok ellen. A nukerek az ütközet színhelyére vágattak,

pányvát vetettek a küzdő orosz harcosokra, és a jégen át uruk sátráig vonszolták őket.

Batu kán kíváncsian nézte az előtte fekvő oroszokat. A korbácsütésekre nagy nehezen felemelkedtek. Az első egy tagbaszakadt harcos volt, aki birkabőr bekecset viselt.

Megtántorodott, és belekapaszkodott egy másik fogoly vállába. Vakmerően, dühösen nézett mindenkire, és kelletlenül válaszolgatott a tolmács kérdéseire.

– Hová való vagy? Mivel foglalkozol?

– Szmolenszk vidékéről. A Dnyeperen tutajozok.

– Ha szmolenszki vagy, akkor miért verekszel itt Kij óvért?

– Már hogyan harcolnék! Ez a város szintén orosz város, a mi városunk!

A tolmács lefordította Batu kánnak a fogoly válaszát.

– Kérdezd meg ettől a makacs fickótól, volt-e Novgorodban? Ismeri-e a novgorodi konázt, Iszkendert?

– Novgorodban voltam, sokáig éltem ott, és hogyan ismerném Alekszandr herceget! Az ő hírneve messzire száll.

– Igazat beszélj, vagy levágják a fejedet: hány harcos van itt, Kijóvban?

– Ahány ember, annyi harcos. Most mindenki fejszét vagy lándzsát fogott.

A válasz felbőszítette Batu kánt.

– Ez az arcátlan fickó csökönyös, de talán ért valamihez. Adjatok át megbilincselve Li Tun-pónak. Az effajta megszökik lánc nélkül.

A következő fogoly egy fiatal nő volt. Súlyosan sebesült. Sok vért vesztett. A hátán feküdt, és nem volt ereje, hogy felemelkedjék. Sehogy sem sikerült felállítani. A nő tágra nyitott nagy szemével az égre meredt. Beharapta alsó ajkát, igyekezett elnyomni nyögését.

– Miért hoztatok ide nőt? – kérdezte dühösen Batu kán. – Azt parancsoltam, hogy olyanokat hozzatok, akik ellenünk harcolnak.

– Náluk minden asszony harcol, a bátyjával meg a féijével egy sorban – magyarázta a tolmács.

– Micsoda nép! – dörmögte Batu kán, és hozzátette: – Hogy ennek a nőnek többé ne legyenek fiai, akik bosszút állnak gyermekeinken és unokáinkon, végezzetek vele!

A Dnyeper partján Batu kán nagy sátra közelében állott még egy sátor. Ez Batu kán rokonáé, a szintén dzsingiszida Gujuk káné volt.

Gujuk egy bőrszíjjal átkötött tevemálhán ült, és a Dnyeper túlsó partját nézegette, ahol szélesen húzódott a tágas, népes Kijev, amelyet nemrégiben még a tatárok könnyű zsákmányának és mesebeli gazdagság kútforrásának hittek.

Már néhány napja folyt a harc ezért a hírneves városért, de győzelem még nem mutatkozott.

Elsőként, megkerülve az erdős halmot és betörve a kaput, Nohaj kán garázdái rontottak be a városba, s útjukat felgyújtott házak gomolygó füstje jelezte. De a városfal második gyűrűjében a kétségbeesetten küzdő kijeviek feltartóztatták a garázdákat, s Batu kánnak legjobb csapata segítségére egy másik tument kellett küldenie.

Gujuk figyelmét egy csoport orosz fogoly vonta magára, amelyet korbácsütésekkel hajtva, mongol turgaudok vezettek. A kán jelt adott, hogy jöjjenek közelebb.

Fáradt, komor arcok. Elrongyolódott öltözetek. A foglyok némán álltak. A tolmács Gujuk kánhoz hajolt, és valamit eléje szórt a szőnyegre.

– Ti mesterek vagytok? Ezeket a díszeket ti csináltátok? – kérdezte Gujuk.

– Mondd meg a gazdádnak, hogy köztünk nincs mesterember – válaszolta határozottan a foglyok feje, egy deres hajú, körszakállas ember.

– Ne titkoljatok el semmit, beszéljetek igazat! Gujuk kán az életeteket ajándékozta nektek. Elszállítanak benneteket az Itil partjára, Szarajba; ott nyugodtan dolgozhattok Batu kánnak, vagy még messzibb küldenek, Karakórumba, a nagykagán fővárosába. Ott is szükség van tanult mesterekre. A kán értékeli iparkodástokat és munkátokat, és bőkezűen megjutalmaz szolgálataitokért.

– Mi nem vagyunk mesteremberek! Kijev védelmezői vagyunk, semmi több! – kiáltotta egy fiatal, kék szemű legény.

– Nem vagytok mesterek? Egyikőtök sem mester? Utoljára kérdezzük! Álljon elő, aki mesterember! A többire azonnali halál vár!

– fújt dühösen Gujuk.

Várakozón tekintett a foglyokra. Az oroszok némán álltak, buzgón keresztet vetettek, de egy sem lépett ki a sorból.

– Ölj meg! Ma tiéd a hatalom! De a tudásunkat nem adjuk el az ellenségnek! – mondta keményen az egyik fogoly, akire egy fegyverekkel teleaggatott mongol már rádobta a pányvát.

Vagyim halála

Vagyim a vecséről egyenesen a Pecserszkij-kolostorba ment, hogy elbúcsúzzék ikonfestő mesterétől.

– Bocsáss meg, atyám, hogy mindig vitáztam veled, és nem gondoskodtam rólad eléggé; még fát sem készítettem elő télire!

És Vagyim, kezével a földet érintve, meghajolt.

– Te is bocsásd meg nekem, ha valamivel megbántottalak, és ha nem úgy oktattalak, ahogy kellett volna – szólt az öreg, és csuhája ujjával megtörölte szemét. – A fa miatt pedig ne bánkódj. Nem fontos a fa! Csak a fejünk maradjon épségben! Hova mégy innen?

– Először hazamegyek, onnan pedig a házigazdával, a fazekas mesterrel együtt felmegyek a falakra, és megkeresem helyemet.

– Csak nem érkezett el a végóránk? – ijedezett a szerzetes. – Az Úr nem engedheti, hogy a tatár fenevadak beözönöljenek ide. Sok száz esztendeje áll Kijev, és ki mindenki nem jött ide, ki mindenki nem támadott rá: a besenyők, a torkok, a polovecek! S a mi nagyatyáink és dédnagyatyáink mindenkit visszavertek. Adja isten, hogy most is visszaverjük az ellenséget!

Az aggastyán megáldotta Vagyimot, harci sikereket kívánt neki, és elbocsátotta.

A nádfödeles kis ház, amelyben Vagyim lakott Kondrattal, félig a földbe volt ásva. A ház két szobája közül az egyik tágas, kétablakos, a másik kisebb, egyablakos volt. A kerek pest a szobák egyik sarkát foglalta el.

A nagyobbik szobában a falak mentén kis asztalkákon, lapos ládákban, mintaszerű rendben érdekes fazekas készítmények álltak. Ezek azt bizonyították, hogy Vagyim ügyes mesterré vált; elsajátította Kondrattól ezt a nehéz, furfangos mesterséget. Az egyik asztalon palából készült különféle öntőformák feküdtek kis kereszttek, függők, gyűrűk és más fémdíszítések öntéséhez. Ugyanott tömördek festékes agyagbögrécske is volt.

Vagyim a legnagyobb munkában találta Kondratot. A fazekasmester nagy izgalommal hallgatta Vagyim elbeszélését

mindarról, ami a vecsén történt.

– Hogyan lehet ez? Éltünk, nem ismertük a bajt, és hirtelen minden fenekestül felfordult! Ha egyszer mindenkit hívnak: „Induljatok a falakra!” – abba kell hagynunk a munkát. Bizony, nem fogunk elbújni! Mi is megyünk a többiekkel, itthon meg hadd gazdálkodjék az öreg kandúr.

A mester eloltotta a tüzet a pestben. Kis rongyokkal betakarta az öntőformákat. Kiment beszélgetni a szomszédokkal. Vagyim sokáig üldögélt az asztalnál, és eszébe sem jutott, hogy dolgozzék. Éjszaka soká nem tudtak elaludni, folyton forgolódtak. Kondrat nyögött, és nagyokat sóhajtott.

Másnap reggel a mester tiszta inget vett, fogta a kenyeres tarisznyát, övébe dugta fejszójét, egy másikat Vagyimnak adott, s a két férfi elindult. Kondrat lakatot akasztott a bejárat ajtóra, amely mögül kihallatszott a kandúr kapirgálása és keserves nyávogása. A szomszéd házikó kerti kapujában állt Szmirenka és Szóljica.

– Ti is gyertek velünk! A parancs egyformán szól mindenkinek. Korsót hozzatok magatokkal vízzel, meg tiszta rongyokat, hogy bekötözzétek a sebesülteket.

– Mi magunk is így határoztunk. Csak a nagyanyót várjuk, és megyünk.

A tatárok már minden oldalról bekerítették a várost. Az utcákon zajlott Kijev élete. Fent, a falakon, tömérdek ember gyűlt össze. Mindenki mohón figyelte, mi történik ott lent. Podol lakói felköltöztek a felsővárosba.

Alighogy felért Vagyim és Kondrat a falra, néhány hosszú tatár nyíl fúródott mellettük a hóba. Hátulról kiáltások hallatszottak:

– Bújjatok el! Bújjatok el!

És valaki máris nyögött:

– A vállamba ment az átkozott!

Vagyim továbbra is mohó kíváncsisággal nézett a távolba. A fiatalember a város dombos részét körülvevő belső falon állott. Mindenfelé feketéltek az emberek, több százan voltak: férfiak, nők, serdülők. Lent a hólepte, befagyott Dnyeper.

– Oda nézz, a folyón túlra! – suttogta Kondrat. – Bizony azok tatárok, rengeteg sokan vannak!

Csakugyan, szörnyűség volt a tulsó partra nézni: a tatárok ott nagy erőt gyűjtöttek össze. Számtalan tábortűz füstölgött, tevebögés, lónyerítés hallatszott, a szörnyű horda tömérdek nyikorgó szekerének egyhangú zaja, amelybe a nyargalászó lovasok kurjongatása, füttyöngetése és torokhangú kiáltozása keveredett.

Sokan voltak, sokkal többen, mint a védők, és a látóhatáron távoli fekete pontocskák arról beszéltek, hogy a mongol hadsereg még mindig felvonulóban van, s a végét egyelőre még nem is látni.

Vagyim hazaszaladt. Az éhes, lesóványodott kutya örömmel rohant elé.

– Nincs most, aki etessen! – mondta Vagyim, és megsimogatta az állat bozontos fejét.

A kerítésen keresztül észrevette a szomszéd lányokat, akik egymás szavába vágva kérdezték tőle, mi történik a falakon. Annyira megijedtek a tatárokról szóló meséktől, a városban uralkodó zajtól, jövés-menéstől és izgalomtól, hogy a világ minden kincséért sem akartak messzire elmenni a házuktól, meg aztán a nagyanyó még mindig nem tért haza.

– Majd éppen akkor állít be, amikor mi nem vagyunk itthon! Jól megszid, hogy magára hagytuk a házat.

Vagyim nem mondott semmit a szomszéd lányoknak, pedig még tegnap este megtudta, hogy nagyanyójuk meghalt: az öregasszony a friss pereceket nem a piacra vitte, mint máskor, hanem a falakra, és szétszította a védők között. És a városfalon egy éles tatár nyíl eltalálta...

Vagyim bement a kis földkunyhóba. Ott még minden a régi volt. Itt az asztal, amelynél dolgozni szokott... itt vannak a kész, öntött keresztek, függők, karperecek; kis csomó átlátszó borostyánkő, amelyből díszeket készített. Kis bögrécskében különböző, élénk színű festék. Valamikor mennyi örömet szereztek neki...

Letört egy karajnyit a kiszáradt kenyérből, felét a kutyának adta, másik felét, egy tiszta rongyba csavarva, a keblébe rejtette. A megmaradt kenyeret a padlón álló nagy cserépedénybe tette. Hívta a kandúrt, de az nem jött elő: valószínűleg kiugrott az udvarra. Vagyim szomorúan nézett körül utoljára lakóhelyén, aztán kiment, és kívülről belakatolta a házat. Búcsút intett a kertajtajukban álló leányoknak, és gyorsan elindult arra, ahonnan zaj és kiáltozás

hallatszott. Egyszerre valami szokatlan hang hökkentette meg Vagyimot: tompa, nehéz ütések, egyenlő időközökben, egyik a másik után. A mongol faltörő kosok megkezdték romboló munkájukat.

A kijeviek, akik Dmitro vojvoda parancsa szerint a várost körülvevő falakon helyezkedtek el, nem láthatták előre, hova irányítja az ellenség a fő csapását.

Valaki szörnyű hangon kiáltotta:

– A tatárok betörtek a városba!

Valóban, a mongoloknak óriási erőfeszítések után, a hatalmas faltörő kosok segítségével sikerült betörniük a Ljad-kaput, és az ellenséges lovasság, mint mindent elsöprő lavina, végigrohant a főúton, s azt saját, valamint orosz harcosok holttestével borította be. Kétségbeesett harc lángolt fel minden utcán. Vagyim odarohant, ahol legvadabbul tombolt a tusa, mert ott látta az ellenségtől körülfogott Kondratot, aki fejszével verte vissza a rátörő mongolokat. A csendes Vagyim – aki mind e mai napig el sem tudta képzelni, hogy meg tud ölni valakit – barátja védelmére rohant, és erős csapással fejbe vágott egy ellenséges lovat, amely lovasával együtt leroskadott. A következő mongol lova megbotlott a váratlan akadályban, szintén elbukott, és Kondratnak sikerült kivergődnie az ellenség gyűrűjéből. Valamit odakiáltott Vagyimnak, de a fiú a nagy zajban semmit sem értett.

Kuijongatva, ordítózva száguldott elő váratlanul a szomszédos mellékutcából egy új mongol csapat, és egyenest Vagyim felé tartott. Vagyim borzas lópofákat, csillogva lendülő kardokat, keskeny szemű, barna arcokat látott maga előtt. Sikerült félreugrania, és nekitámaszkodott egy fának. Látta, hogy egy lovas – sisakja megcsillant a napfényben – lándzsától találva hirtelen legurult a nyergéből. Lába beleakadt a kengyelbe, és hosszú sörényű lova maga után húzta, s a lovas a havon vonszolódott. Vagyim odaugrott, felkapta a kardot, s ekkor hirtelen érezte, hogy valaki hátulról erősen átkarolja. A forró, szaggatott lehelet szinte égette a nyakát. Vagyim kapálózott, kicsúszott a vaskemény ölelésből, s a kard markolatával fejbe verte a mongolt. Esés közben a mongol magával rántotta. Vagyim felugrott, hogy újra ellenségére rontson. Ebben a pillanatban egy hosszú, ellenséges nyílvessző a mellébe fúródott. Vagyim elesett. Néhány lovas átvágtatott fölötte, és tovább robogott.

Vagyimnak úgy tetszett, hogy tökéletes csend veszi körül. Öntudata egyre inkább elködösödött. Csak a vakítóan fénylő kék eget látta maga fölött. Az eget? Nem! Mind közelebb és közelebb hajolt fölé az az ismerős, az az imádott kék szempár...

Körös-körül már lobogott a tűzvész.

Amikor a mongolok elérték azt az utcát, ahol Vagyim lakott, a halálra rémült két szomszédleány, Szofjica és Szmirenka bezárkózott a házba.

Kiáltozást, csatazajt hallottak, és egyszerre csak valaki dühösen verni kezdte a kaput.

– Jaj, el kellene bújni, de hova?

– Másszunk a pestbe, Szmirenka, ma úgy sincs befűtve. Bújjunk el ott. Senkinek sem jut eszébe, hogy ott keressen minket.

A leányok bemásztak a pestbe, szorosán egymáshoz simultak, csendben feküdtek, és várták, hogy mi lesz.

Nem is ügyeltek a növekvő külső zajra és a mind inkább erősödő égésszagra; csak a tatár szörnyetegek meg ne találják őket!

Ugyanekkor az utcákon száguldó néhány mongol lovas észrevette, hogy az egyik ház kapuján nem lóg lakat. Két mongol leugrott a lováról, a kerítéshez kötötték őket, és odarohantak a kapuhoz. Kiderült, hogy a kaput belülről zárták be. A két mongolnak egyesült erővel végre sikerült a kaput kifordítani a sarkából.

Bementek, és csodálkozva látták, hogy a házban nincs senki. Az ablakok közti falnál nagy láda állt. A mongolok leverték a lakatot, és sietve a padlóra hajigálták a láda tartalmát. Női ruhák voltak ott, bundák, vásznak és más különböző holmik.

Elfogta a mohóság a két vadembert. Egymás kezéből kiráncigálták a nekik tetsző holmikat, s az osztozkodás és marakodás hevében nem vették észre, hogy a tetőre hulló izzó forgácsoktól és deszkadaraboktól a tető szalmája minden oldalról egyszerre lángra lobban.

Amikor aztán a mongolok a rablott holmikat bugyorba tekerték, és elindultak volna a kapu felé, az égő tető beomlott, és romjai alá temette a pusztai ragadozókat meg a pestbe bújt két leányt is.

Mintha templomi karének hangjait hallaná, fájdalmasan nyögdécselnek gyenge női hangok... Nem! A hófergeteg süvít. Kondrat nagy nehezen, lassanként magához tér. Lüktet a halántéka. Vagy talán valaki ráncigálja és lökdösi?

– Kondrat bácsi! Kondrat bácsi! Hallasz engem? Térj magadhoz, állj fel! O, Istenem! Mit csináljak veled? Ha itthagylak és elmegyek, levágnak téged a tatárok.

Kondrat felocsúdott. Fiatal arc hajolt föl éje.

– Talán meg sem ismeresz? Hiszen én vagyok az unokahúgod, Ljubasa! Hoztam neked lovat.

Kondrat karja és feje úgy fáj, hogy alig bírja elviselni. De fel kell állnia, és el kell érnie oda, ahova az életben maradt kijeviek mentek. Csak nehezen ismeri fel férfrakfánt és prémkucsmát viselő unokahúgát.

– Magadhoz tértél? No, végre! Ez annyit jelent, hogy sokáig fogsz élni. Szép lovat hoztam neked. A tatárok sűrű tömegben robogtak el előttünk, nyilván a térre, a Dézsmatemplommal szemben. Valamelyik lovuk levetette a lovasát és elcsellengett. Láttam, hogy kantárja beleakadt egy fába. Így aztán elfogtam.

– Neked magadnak is hasznodra válik a ló. Ül rá, és gyorsan nyargalj el, amíg épségben vagy! Hiszen látod, mi történik itt.

– Ül csak fel, Kondrat bácsi, ül csak fel! Magamnak majd szerzek másikat. Most sok gazdátlan ló futkározik Kijevben. Én a városból az ostrom végéig el nem megyek. Mint mindenki, én is harcolni fogok, ezzel ni! – és megmutatta Kondratnak kis fejszóját, amely az övébe volt dugva.

A leány segítette Kondratnak nyeregbe szállni. Ideje volt, hogy elhagyják ezt a helyet. Körös-körül égtek a házak, s a lángnyelvek bíborpiros, szinte lángoló fellegekként repültek az ég felé. Látni lehetett, hogy a levegőben kavargó izzó zsarátnok és pernye a füstgomolyokkal együtt felfelé szállt.

A Ljubasa találta ló valahogy szokatlanul bozontos volt, s a rajta levő nyereg is furcsa, nem orosz. A ló horkantott, füleit hátrasunyta, és harapni akart.

– Gyorsan! Gyorsan! – sürgetett a leány. – Hiszen ezek a vadállatok újra visszajöhetnek ide. Isten veled, Kondrat bácsi! – és Ljubasa eltűnt a ködös, alkonyati homályban.

Kondrat sebesen vágatott a mellékutcán, és minden pillanatban azt várta, hogy összeakad a tatárokkal.

*SerkenjeteK föl, ti oroszok,
Kijeviek, ne aludjatok,
Damaszkuszi kardot élesítsetek,
Nyílhegyeket köszörüljeteK
Közeledik a gonosz tatár,
Ádáz ellen azt akarja már:
Ház épüljön néki csontotokból,
Bordátokból rakják vakolatját,
Orosz kézből, orosz testből Ácsolják a padját...*

Olyan bánatosan áradt a dal, mint a sóhaj. Ljubasa énekelt, Kondrat unokahúga. A város falánál dolgozott, ahol ő és a többi kijevi nő vesszőkből nagy kosarakat font, amelyeket szaporán megtöltöttek homokkal és agyaggal: ezekkel a kasokkal tömtek be a falakon támadt réseket.

Ezekben a súlyos napokban nem volt Kijevben egyetlen ember sem, akinek ne akadt volna dolga, még hozzá nagyon fontos munkája. A gyermekek köveket és fűzágakat cipeltek, az öregek szurkot melegítettek és vizet forraltak; aki pedig kardot, lándzsát, íjat s éles nyilakkal töltött puzdrát vagy csak egyszerű fejszét tudott fogni, mindnek megvolt a kijelölt helye, és helyének elhagyására csak a halál kényszeríthette.

De a bátor védők sorai napról napra észrevehetően ritkultak, és már nem volt, aki felváltsa a hiányzókat. A tatárok nyílfellegeket zúdítottak a védőkre, s amikor végül berontottak a városba, olyan sokan voltak, hogy lovasságuk mindent elsöpört, ami az útjába akadt. Nem bátorsággal, nem egyes bagaturok erejével és merészségével győzték le a kijevieket, hanem megszámlálhatatlan harcosukkal; hiszen minden oroszra – akinek többsége egyszerű kézműves vagy polgár volt, és aki azelőtt sohasem fogott kardot a

kezébe – három-négy jól felfegyverzett, csatákban edzett tatár harcos esett.

És mégsem kért senki sem kegyelmet, csak erőt az Istentől, hogy végig kitartsanak, és úgy haljanak meg, hogy gyengeséggel ne hozzanak szégyent jó hírnevükre. Tudták, hogy az ellenség eltiporja őket, de nem adták meg magukat.

Már nem egy utcát torlaszoltak el az utolsó tusákban elesettek tetemei. Mind szorosabbra szorult az ellenséges gyűrű, már nem volt kivezető út, de ugyanakkor a hős védők szívét büszkeség töltötte el, látva, milyen nagy az ellenség vesztesége, észrevették, hogy a betörést végrehajtó mongolok segítségére küldött csapatok közül egyetlenegy sem hagyja el a várost. Drágán adták életüket az ostromlottak, utolsó erejükig kitartottak, és irtották az ellenséget, ahogyan csak tudták.

Kijev végórája

A legelkeseredettebb harc idején Batu kán sokáig időzött az egyik templom tornyában; figyelte az eseményeket, és parancsokat adott a futároknak.

Lassacskán, nagy erőfeszítések árán, sikerült a mongoloknak a kövekből és gerendákból rakott torlaszokon át a tégig előretörniük, ahol az ősi templom előtt zajlott le az utolsó, elkeseredett csata.

Amikor Batu kán erre a térre lovagolt, mindenfelé halott és sebesült harcosok halmait látta, és ziháló, vergődő lovakat.

A harc a Dézsma-templom magas kapujánál ért véget. Még a templom tetején is sok ember volt, aki nyilazott és köveket zúdított a tatárokra.

Batu kánnak megmutattak egy csillogó páncélöltözetű, daliás, éltebb harcost. Keresztülhasított sisakja alól vér folyt végig az arcán. A templom falához támaszkodva állt, és tágra nyitott szájjal, mélyen, nehezen lélegzett.

– Ez a magasrangú bagatur az itteni sereg főparancsnoka, Dmitro vojvoda – magyarázta a tolmács Batu kánnak. – Ha parancsolod, nukereid megadják neki a kegyelemdőfést.

– Ha meghalt, nincs rá szükségem. Fogjátok el élve és sértetlenül, azután vezessétek a sátramba. Beszélni akarok vele.

Az ügyesen kivetett pányva körülfogta és a földre rántotta a sebesült vojvodát. A tatárok megkötözték Dmitrót, egy lóra fektették, kötéllel ráerősítették és elvitték.

Az aranyozott kupolájú, szép székesegyház tele volt a város legelőkelőbb embereinek feleségeivel és gyermekeivel, akik ott keresték utolsó menedéküket. Ugyancsak a templomba vitték értékes holmijaikat, szőrméiket, ruháikat, amelyeket a ragadozó mongol harcosok olyan nagyon óhajtottak megkaparintani, hiszen Batu kán minden katonája arról a mesebeli meggazdagodásról álmodozott, amely Kijev bevétele után vár reá.

A homályos templomban fülledt volt a levegő, mindenfelől imádkozás és sóhaj hallatszott, néhányan hangosan imádkoztak, és valami csodálatos megmenekülésben reménykedtek. A gyermekek sírdogáltak.

Néhány ember még előző este aknát kezdett ásni, hogy kijusson a templomból a szemközti halom lejtőjére, és éjszaka, a sötétséget felhasználva, elrejtőzzék a közeli erdőben.

Az aknából hosszú kötelek segítségével favedrekben szállították fel a földet. Az akna már elég mély volt. Az emberekben feltámadt a remény, hogy megmenekülnek. Keményen elhatározták, hogy nem nyitnak kaput az ostromlóknak.

A mongolok azonban nem várhattak tovább, mert körös-körül mind erősebben tombolt a tűzvész; már nehezen tudtak kitartani a füst, a tűz és a mindenfelől lehulló, vihartól lesodort lángoló deszkák és fadarabok miatt.

Batu kán ekkor dühösen kiadta a parancsot:

– Betörni az imádságok háza kőfalát!

Hamarosan elővonszolták a faltörő kost. Gyakorlott nukerek felállították a templom egyik falával szemben, meglendítették a vasfejű, súlyos gerendát, kitartóan a falhoz verték, amíg csak át nem tört, s a gyönyörű épület összeomlott, maga alá temetve mindazokat, akik belsejében elrejtőztek, valamennyi kincsükkel együtt. A mongoloknak tehát semmi hasznuk sem lett a rombolásból.

A téren már nem volt maradásuk a tatároknak: köröskörül lángoltak a házak. Batu kán szűkebb környezetével elvágatott, és csak nehezen sikerült a tüzes gyűrűből kikerülnie.

A tatár nagyúr parancsát teljesítették: a Dnyeper folyó bal partján álló hadi sátrába a nukerek bevezették a megkötözött Dmitro vojvodát.

Hadzsi-Rahim, udvari krónikás, Jámbor Duda orvossal együtt lemosta és bekötözte a sebesültet, és gyógyfüvekkel igyekezett elállítani a vérzést. Dmitro férfiasan viselkedett, és egyetlenegyszer sem jajdult fel. Batu kán odalépett hozzá. Sokáig figyelmesen nézte a sebestől borított harcost, mintha tanulmányozná, aztán eszébe jutott valami, és lassan így szólt:

– Te igazi bagatur vagy. Szívesen befogadlak a seregembe, hogy engem szolgálj.

A vojvoda hallgatott.

– Mit tanácsolsz nekem: maradjon-e a seregem itt, a ruszok földjén, vagy induljon rögtön tovább, a napnyugati országok

leigázására? Az őszinte beszédért nem büntetek, hanem jutalmazok. Válaszolj nekem őszintén.

Dmitro nagy nehezen megszólalt:

– A tatároknak nem előnyös itt maradniuk. Az orosz földet már leigáztad. Kijev városát felégették. Egyeden ép ház sem maradt benne, nincs egyeden védője, aki ne lenne sebektől borítva. Te azonban szereted a háborút, új győzelmeket keresel és új, gazdag városok elfoglalását. Gyorsan menj tovább, hogy más földeket legyőzz. Hiszen úgysem maradnál itt.

Dmitro lassan beszélt, és néha megnyalta kiszáradt, cserepes ajkát.

Batu kán gyanakodva nézte a vojvodát, és csendesen így szólt Szubudaj-Bagaturhoz:

– Azt gondolom, azért tanácsolja nekem, hogy haladéktalanul vonuljak tovább, mert minél előbb meg akarja szabadítani országát harcosaim zsákmányolásától.

Ezután ismét a vojvodához fordult, és ezt kérdezte:

– És hol, melyik országban találok a legjobb takarmányt lovainknak?

– Természetesen a szabad ugor sztyeppeken.

– Velem jössz – szólta Batu kán –, és az úton a tanácsadóm leszel.

– Rossz tanácsadód vagyok én neked: nem sok élnivalóm maradt már hátra – válaszolta egykedvűen Dmitro. – Hamarosan meghalok, és neked is ugyanezt kívánom!

Batu kán megrezzent. A körülállók összenéztek. Ebben a pillanatban két tatár százados rohant oda elfulladva, karon ragadta Batu kánt, és gyorsan felültette lovára.

– Hatalmas dzsihangir! Atkozott hely ez! Kijóvban nincs több tennivalónk. Ideje, hogy elmenjünk innen.

Amikor Gujuk kán Batu kán nyomában elhagyta Kijevet, halkán így szólt egyik bizalmasához:

– Az örökké kék ég itt nemcsak Batu kánhoz, de hozzám sem volt kegyelmes: amikor a dzsihangir elindította seregét Kijóv ostromára, és tument tumen után küldött oda, de egyetlenegy sem jött vissza, így szóltam Szain kánhoz: „Nagy dzsihangir! Szulde, a hadisten,

csak a legvitézebbnek ad győzelmet. Nem kellene-e neked magadnak vezetned győzhetetlen tumenedet ez ellen az engedetlen város ellen? Már csupán közeledtedre kitárulnának a kapuk, és katonáink úgy harcolnának, mint a mesebeli bagaturok.” Batu kán rám nézett és hallgatott, de nem fogadta meg a tanácsomat. Kár! Ha a leghevesebb tusába rohant volna, talán ő sem tért volna vissza az ég akaratából, és akkor végre befejeződne ez az esztelen hadjárat.

– És ha a sereg mégis előre akarna menni és nem vissza? – kérdezte Gujuk kán bizalmasa.

– Akkor valaki más, nem kevésbé vitéz, lépne Batu kán helyébe, és seregünk élére állna...

– És ez te volnál!

– Pszt! Pszt! Hallgass! Gyakran a fáknak is füle van!

Levél a bagdadi kalifához

A széles Dnyeper jeges, hóborította partján, Kijevvel szemben, Abd ar-Rahman hadi sátrában, Jámbor Duda guggolt a pislákoló tűz mellett, és egy hosszú, keskeny lapra az utolsó cikomyákat rajzolta nádtollával. Sóhajtott, csendesen imát suttogott, és kérdően nézett ifjú urára, aki elgondolkozva ült a közelében.

– Befejezted a levelet? – kérdezte Abd ar-Rahman, aki báránybőrből készült, bő kipcsák bundába burkolózott.

– Mindent megírtam, amit óhajtottál – válaszolta Duda. – Felolvassam?

– Olvasd, bölcs tanítómesterem!

Lassan, kántálva, ahogyan rendszerint a szent könyvekből szoktak felolvasni, Duda rákezdte:

– Allah nevében! A bölcsnek, a magasztos igazság védelmezőjének, a jó iránt fogékonynak, az igazhitűek vezérének, a jámborok között a legjámborabbnak, Musztanszir bagdadi kalifának! Allah magasztalja fel áldásával, bontsa ki számtalan zászlaját, melyek dicsőséges csapatait ékesítik, növelje a hozzá érkező követek számát! A legforróbb, szívből jövő jókívánságait küldi a távoli, hóborította, végtelen sztyeppékről az ő hűséges, odaadó szolgája, a félelmetes tatár uralkodónál, a mennyei Kék Horda uránál, Batu kánnál tartózkodó követe, Abd ar-Rahman, akit a Vad Lovak Megszelidítőjének neveznek.

Küldöm ezen soron levő leveletemet, és imádkozom a sebesen járó, szentéletű Hizrhez, hogy ezen a hosszú és veszélyes, völgyeken, folyókon és hegyeken át vezető úton óvja azokat a futárokat, akiknek megbízható kezében őrződik ez a papírtekercs, szívemnek ez a bánatos sóhaja.

Szakadatlan figyelemmel szemléltem, miként folyt le a ruszok gyönyörű és leggazdagabb városának, Kij óvnak ostroma, s most erről számolok be neked, a magasztos igazság védelmezőjének.

Ezt a várost, amely néhány dombon terül el, három sor fal övezte. Csupán a követő gépeknek és a két faltörő kosznak köszönhető, hogy a tatároknak sikerült betörniük kapuját, s azután a tatár lovasság feltartóztathatatlan áradatban özönlött Kijóvba. A fő csapást elsőként

arra a kapura mérték, ahonnan egyenes út vezet arra a dombtetőre, ahol a legtiszteltebb imádságok háza, a kijóvi föld nagyhercegének udvarháza és a bojárok palotái álltak. Ezen az úton rohant előre a kétségbeesetten védekező kijóviak között leszun-Nohaj, és garázda lovasságával mindenkit megelőzött.

Én a mongolok után lovagoltam oda, és csak nagy nehezen vergődtem keresztül azokon a tetemhalmokból képződött torlaszokon, amelyek a végső, halálos csatákban elesett ruszok és tatárok testéből emelkedtek. És itt értettem meg, miért győzték le a tatárok ezt a bátor népet: a tatárok kétszer, háromszor annyian voltak, mint a ruszok. A házakat kívülről lelakatolták: ez azt jelenti, hogy az egész lakosság, az utolsó emberig, elhagyta otthonát, hogy Kijóvt védje; egyesek a megerősített falakon, mások a város utcáin.

Be kell vallanom neked, hatalmas pártfogóm, hogy egyszer sem húztam ki fényes ősi kardomat, mivel ezek a ruszok – akik oly hősiezen haltak meg fővárosukért – hazaszeretetükkel és rettenthetetlen bátorságukkal csak csodálatomat és rokonszenvémet növelték maguk iránt.

Mégis, e bátor védelem ellenére, Kijóv elesett.

Valószínűleg ismeretes előtted a mongoloknak az az ősi szokása, hogy rögtön a harcok után összeszedik minden elesett katonájuk holttestét, hosszú sorokban gerendákra, deszkákra, gallyakra és szalmára fektetik, és temetési máglyát készítenek. Majd meggyújtják, többször körüljárják, szent énekeket kántálnak, amíg a máglya teljesen le nem ég. Náluk bűnnek és szégyennek számít, ha elesett harcosukat nem hamvasztják el máglyán. Batu kánnak Kijóvban mégis meg kellett változtatnia ezt az ősi szokást: az egész város lángolt, mintha egyetlen óriási temetési máglya volna.

A mongolok sürgősen menekülni kényszerültek a lángba borult Kijevből. A ruszok télire eltett szénaasztagai és gabonahombárjai is leégtek, így hát semmiféle takarmány nem maradt a lovak számára sem a városban, sem a környéken. A tatár uralkodó megparancsolta, hogy a sereg vonuljon tovább, a napnyugati országok felé, ahova én is elindulok.

Itt be is fejezem a levelet. Az az arab kereskedő, akit megmentettem a haláltól, megesküdött, hogy leveletem elviszi Bagdadba, és szentséges kezedbe adja.

Hogy szabadon és gyorsan keresztülutazhasson a mongolok által meghódított területeken, a kereskedő részére nagy nehezen szereztem egy rézpajczát, amelyen egy repülő sólyom ábrázolatja van. Ez a pajcza rendkívüli jogokat ad a futárnak.

Allah tegye örökkévalóvá és őrizze meg uralmadat! Halmozza el minden lépésedet sikerrel és dicsőséggel! Még egyszer könyörgök azért, amiről már írtam: óvakodj a mongolok legyőzhetetlen urától! Véres, makacs keze elér hozzád Kurdisztán és Armenia hegyein keresztül, egészen Bagdadig. Gyorsan gyűjtsd össze az iszlám hatalmas hadseregét a próféta zöld zászlaja alatt, és készülj a mi nagy, szentséges városunk védelmére! A mongolok képesek váratlan csapást mérni Bagdadra. Már most is beszélnek erről. Parancsod értelmében továbbra is kísérem fogom Batu kánt a hadjáratában, és igyekszem a lehető leggyorsabban jelentést küldeni a tatárok új harcairól és – ehhez nem fér kétség – új győzelmeikről.

Ei kell neked mondanom, hogy a ruszok fővárosának, Kijóvnak bevételéért a tatárok nagyon drágán megfizettek: bár Batu kán óriási hadseregének jobbik felét otthagya a város halmain, nem kapott mást cserébe, csak füstölgő romhalmazt. A tatárok, akik gazdag zsákmányt reméltek, zúgolódni kezdtek. Mindez felbőszítette Batu kánt. Eddig még sohasem láttam a tatár uralkodót így dühöngeni.

Áldott léssen az óra, amikor újra meglátlak virágzón s távol mindattól a szörnyűségtől és veszélytől, ami a háborúval jár.

A tatárok távozása után

A tatároknak nem sikerült meggyújtaniuk az emlék-máglyát a Kijev bevételénél elesett bagaturjaik tiszteletére. A felkerekedett hóvihar akadályozta mozgásukban az embereket. A hideg, heves szélroham égette az arcot, hóval tapasztotta be a szemet.

Batu kán elrejtőzött tábori jurtájában. Senki soha ilyen dühösnek nem látta a nagyurat. Még a hozzá legközelebb állók is féltek ezen a napon megzavarni a dzsihangir magányát. Az ajtónál két kővé meredt őr csodálkozva látta, hogy mindig méltóságteljes parancsolójuk ide-oda szaladgál a sátorban, cafatokra tépi díszes selyemköntösét, földhöz vágja és megtapossa a pompás ezüstserlegeket, azután fejéhez kap, hosszan felüvölt, majd hirtelen a puha szőnyegpárnák közé esik, összekuporodik és elcsendesedik.

A szomszéd sátorban összegyűltek a dzsingiszidák; megjelent a mindig rosszindulatú, sziszegő Gujuk kán is. A mongolok így beszéltek:

– Látnivaló, hogy ennek a városnak lakói felidézték minden gonosz mangusz-szellemüket, akik elhatározták, hogy dicső hadseregünket beszólják hóval, nehogy megtalálják és elvigyék mindazt a kincset, amit itt sok száz év alatt összegyűjtöttek. Urunk most olyan dühös, mint a tigris, amelynek mancsából kisiklott a már megragadott zsákmány. Vajon gondolhattunk-e arra, hogy Batu kán e város falai alatt eltemeti győzhetetlen hada felét, méghozzá jobbik felét?

Gujuk bizalmasai összesúgtak:

– Batu kánnak nem lesz sikere ebben a hadjáratban. Önmagára és reánk vonja a szentséges vezér haragját azzal, hogy nem teljesítette az előírt temetési szertartást, és nem mondotta el a szokásos imákat.

Másnap reggel Batu kán kiadta a parancsot, hogy az egész hadsereg vonuljon tovább. Ezt mondta:

– Elesett bagaturjaink tiszteletére az örök kék ég és Szulde hadisten gyújtotta meg helyettünk a díszmáglyát, mindörökre megsemmisítve ezt a makacs várost.

Amikor az égő Kijev külső negyedéhez értek, a távozó mongolok *jam*-ot, vagyis hadi- és postaállomást létesítettek; lovasok maradtak itt, akik azt a ménest őrizték, amelynek lovait majd a futárok használják. Ezek a futárok Szarajból és a mongolok fővárosából, Karakorumból érkeztek, vagy oda tértek vissza, nehogy megszakadjon az összeköttetés a távoli mongol haza és Batu kán mind messzebb, nyugat felé vonuló hadserege között. A mongolok sánccal és kerítéssel vették körül a postaállomást, és nagyon óvatosan viselkedtek mindenkivel szemben, aki állomásuk felé közeledett. És mégis előfordult néha, hogy az állomást elhagyó futárok nyomtalanul eltűntek, s ebben a tatárok megérezték a rejtőzködő, vakmerő bosszúállók kezét. Ugyancsak eltűntek azok a katonák is, akik élelemért és szénáért járták a környékbeli elhagyott falvakat.

A városbeli tűzvész még néhány napig tartott, azután, hogy a mongol sereg eltávozott nyugat felé, s az utolsó, nők hajtotta, tevé- vagy ökörfogatos nyikorgó szekerek is eltűntek a Kárpátok felé vezető úton.

A gyönyörű, gazdag Kijev füstölgő, megszenesedett zsarátnokhalmazzá változott, tele az elesettek megszámlálhatatlan tetemével. A fehér hó lassanként beborította hideg palástjával a soha nem látott csata nyomait.

Itt-ott, a pincékből vagy a romok alól kezdtek előbukkanni az életben maradt lakosok, elcsigázott, legyengült árnyak inkább, mint élő emberek.

A szerzetesek – kevesen voltak – visszatértek a város falairól, a Pecserszkij-kolostor föld alatti barlangjába, gyászmiséket tartottak, imádkoztak az örökre elköltözött orosz harcosokért, akik dicsőséggel estek el ősi fővárosuk védelmében.

Ugyancsak a kolostor barlangjába hozták a sebesülteket. Az elcsigázott, kiéhezett, a szörnyű napok eseményeitől összetört emberek továbbra is rendületlenül hitték, hogy eljön az idő, amikor az igazság és a könyörületesség győzedelmeskedik, a tatárok visszatérnek távoli sztyeppjeikre, felépül és felvirágzik az új Kijev, amely gyönyörű, szabad és hatalmas lesz.

A kijevi fejedelemséget hosszú időre a földdel egyenlővé tették. A leírt események után öt esztendővel, 1245-ben, az arra utazó Plano Carpini híres ferencrendi szerzetes – aki a római pápától levelet vitt Karakorumba a nagykagánhoz – ezeket írja:

„A mongolok támadást indítottak Oroszhon fővárosa, Kijev ellen, hosszú ostrom után bevették, és lakóit legyilkolták. Amikor keresztülutaztunk az oroszok földjén, tömérdek szerteszét heverő emberfejet és csontot találtunk; ámbár ez a város igen nagy és népes volt, most úgyszólván teljesen lakatlan. Alig áll ott kétszáz ház, s lakóit a legnehezebb rabszolgaságban tartják. Amikor a tatárok továbbvonultak innen, harcokban pusztasággá tették egész Oroszhont.”

Előre! Gyorsan előre!

Kijev minden sarkán úgy égett, mint valami óriási máglya. A tatárok, akiket elkápráztatott a város temérdek kincse, alig tudtak kiszabadulni a tűzgyűrűből, és lóhalálában vágtattak el.

Batu kán az első napon egy kis templom közelében pihent le éjszakára. A mongol nagyúr tábori sátrát a templomudvar közepén állították fel. A jurta mellett megbéklyózva álltak Batu kán lovai, köztük hófehér csödöre, a Szeter, amely vörös gyapjúkötéllal megerősített pokrócba volt bagyulálva. A lovak kelletlenül ették az eléjük szórt silány szénát. Batu kán többször kiment jurtájából, saját kezűleg lepénnyel etette lovait, és szidta a nukereket, hogy nem tudtak jobb takarmányt találni.

– Rossz nyavalya ez, nem széna, inkább olyan, mint az a durva szalma, amivel a konok ruszok házukat fedik.

A nukerek mentegetőztek:

– Minden szénaasztagot, ami a közelben volt, a ruszok felgyújtottak, nehogy a kezünkbe kerüljön. Legjobb volna gyorsan elmenni innen olyan földekre, ahol nincs hótakaró, és jó legelőt találhatunk lovainknak. Itt lesoványodnak, hiszen nincs mit enniük.

Más nukerek maguk között így beszélgettek:

– Ha megállunk ezen a helyen, azt jelenti, hogy elveszítjük remek lovainkat, és gyalog kell majd visszaindulnunk. De akkor nem látnak viszont bennünket hazai jurtáink, éhségtől lesoványodott, minket váró asszonyaink, és nem lát minket soha többé az aranyház közelében, a bővizű Itil folyó partjainál fekvő új fővárosunk.

A felderítésre kiküldött nukerek visszatérve először Szubudaj-Bagaturnál jelentkeztek; a fővezér a templomban lakott öreg poroszka-lovával együtt. A nukerek elbeszélték, hogy a ruszokban gonosz manguszok lakoznak: egyetlenegy sem adja meg magát, és valamennyi az utolsó leheletéig harcol.

Batu kán este hívatta a főtemnikeket. A hangulat nyugtalan volt. Egy öreg mongol, a felderítés parancsnoka, beszélni kezdett:

– Az orosz föld felett rossz idő tombol, de még inkább tombolnak az oroszok, akik utunkban állnak. A ruszok nem adták meg magukat. Elbújtak, de ebben a csendben nem szabad hinnünk. A ruszok

mindenhol ránk lesnek: az útkereszteződéseknél, a szakadékok mélyén, vagy pedig váratlanul elővágtatnak, nem tudni, honnan. Lekaszabolják harcosainkat, és elveszik lovaikat.

A temnikek ezt mondták:

– Az egész rusz nép harcol ellenünk. Bár a földjeik egy részét elpusztítottuk, a ruszok csak ideiglenesen hunyászskodtak meg, és mindenféle bajjal fenyegetnek bennünket.

Batu kán meghallgatta a temnikeket és az ezredeseiket, akik csak azt mondták, amit már mindenki tudott. A kán hallgatott, és barna arca kőmereknek látszott. Két gondolat gyötörte állandóan: az óriási veszteség, hiszen seregének jobbik fele elpusztult Kijev bevételénél, és az a nesztelen zúgolódás, amely lábra kapott a mongolok között, akik arra számítottak, hogy nagy zsákmányt szereznek a ruszok gazdagságáról hírneves fővárosában, de amely leégett minden kincsével együtt.

Batu kán rideg tekintettel sorjában végigmérte az előtte ülő parancsnokokat, fenyőággal piszkálgatta a tűz parazsát, és csak ritkán kérdezte:

– És te mi hasznosat mondasz nekünk?

Néhányan kimondták, hogy itt, a kijevi földön, a ruszok elleni harc újra nagyon nehéznek bizonyult. A mindig derűs és gondtalan Nohaj kán felkiáltott:

– A mi rettenthetetlen Szain kánunk már legyőzte ellenségeit, amikor győzelmesen végighaladt Rjazanytól Kijóig! Most megálltunk a határnál, ott, ahol a halicsi földek kezdődnek, azok mögött pedig a napnyugati országok terülnek el. Azt tanácsolom, hogy ez az itteni állomásozás ne legyen hosszú ideig tartó.

Megszólalt a mindig gonosz nyelvű, mindennel elégedetlen Gujuk kán is:

– Lehetséges, hogy lázadások pislákoló, el nem fojtott máglyáit hagyjuk a hátunk mögött. Szemközt viszont nem találkozhatunk-e olyan ellenséggel, amely még a ruszoknál is makacsabb? Amíg el nem oltottuk a mögöttünk fel-fellobbanó tüzeket, vajon nem követünk-e el újabb hibát azzal, hogy előrevonulunk?

– Hibát? A hadjáratomat hibának nevezed? Nos, milyen tanácsot akarsz nekünk adni? – húzta a szót csendesesen, szinte egykedvűen Batu kán, de szavaiban mindenki, aki csak ott ült, rejtett fenyegetést

érezte; hiszen Gujuk kán szavaiból ki érződött a napnyugati országok elleni hadjárat tervének gáncsolása, márpedig, mint ismeretes, az egészet Batu kán kezdeményezte a felhőkből letekintő, egyetlen, mindentudó, szentséges vezér végrendelete értelmében. A gáncsolást pedig, az ősi szokások értelmében, az azonnali kivégzésnek kell követnie: két hatalmas erejű vasgyúró eltöri a bűnös gerincét.

Az egybegyűltek sorai között nyugtalan sugdolózás futott végig.

Mindenki izgatottan várta, hogyan viselkedik most Batu kán a nagyágán trónjának örökösével?

Gujuk kán azonban nem jött zavarba, és éppolyan öntelten, arcátlanul folytatta:

– A Kijóv ostroma és bevételekor elveszített tömérdek és szükségtelen áldozat után nem kellene-e pihenőt tartanunk? Ne pihenjünk-e Halicsban és Kremenyecben vagy a gazdag Volhínia földjének más városában, ahol valószínűleg tömegesen összegyűltek az előkelő lakosok és gazdag kereskedők, akik ott rejtették el minden vagyonukat? Ezekben a városokban harcosaink jó zsákmányt ejthetnek, és feltáplálhatják lesóványodott lovaikat. Csakis ezután vonulhatunk tovább a napnyugati országokba.

– Nyilvánvaló, hogy éppen te magad szeretnéd ezt megtenni – szólt Batu kán. – Azt a parancsot kapod tehát, hogy gyorsan foglald el Volhínia városait. És hogy ne kövess el hibát, ahogy te Kijóv bevételét és elpusztítását nevezted, segítségemmel kinevezem melléd Buruntaj kánt és seregét. Haladéktalanul induljatok el oda!

Ez már kemény parancs volt. Gujuk kán nem mutatta dühét, meghajolt, kezét keresztbe tette mellén, és fel akart állni, de Batu kán visszatartotta:

– Várj! Hallgasd meg, mit mond a többi temnik, és mit határozunk most mindjárt.

A tűz körül ülők füleltek, és vigyáztak, nehogy egyeden szót is elszalasszanak. Batu kán folytatta:

– Kilencvenkilenc képességgel és érdemmel megajándékozott nagyágánunk fia, Gujuk kán, pihenőről beszélt. Mit gondolnának a napnyugati országok uralkodói, ha meghallanák ezt az elhatározásunkat, amely megállíthatja villámgyors hadjáratunkat? Valószínűleg mindannyian hallottatok vagy tudtok arról a levélről,

arról a megrázó üzenetről, amelyet magas uralkodónk, a nagykagán küldött a frankok királyának, Ludovicusnak, akit szentnek neveznek.

A temnikék mozgolódnak kezdtek, és kiáltások hallatszottak:

– Csak hallottunk arról a levélről, de nekünk nem olvasták fel. Kérjük, olvassák fel!

– Azonnal meghalljátok a levelet! Buzgó Hadzsi-Rahim! Te őrzöd ezt a számomra leírt levelet. Olvasd fel nekünk!

– Rögtön felolvasom, uram! – válaszolt a nagy hadjárat krónikása.

Kopott bőriszákjában kotorászott, kiszedett egy pergamentekercset, és kisimította a térdén. Azután éneklő hangon olvasni kezdett:

A mindenható Isten nevében felszólítalak, Ludovicus, frankok királya, engedelmeskedj nékem, és jelentsd ki őszintén, mit kívánsz: békét vagy háborút. Amikor az ég akarata beteljesedik és az egész világ elismer uralkodójának, akkor majd a földön boldog nyugalom honol, s a népek látni fogják, mit cselekedtünk értük. Ha azonban el merészeled utasítani az isteni parancsot, s azt mondd, hogy az országod nagyon messze van, és a hegyek áthághatatlanok, a tengerek mélyek, és te nem félsz tőlünk, akkor a Mindenható megkönnyíti a nehezét, közel hozza a távolit, és megmutatja neked, mit tudunk veled csinálni.

Hadzsi-Rahim kérdően tekintett Batu kánra, s látva a nagyúr kezének helyeslő mozdulatát, összesodorta a levelet, és gondosan újra bedugta iszákjába.

Batu kán Szubudaj-Bagaturhoz fordult:

– Mi a véleményed erről az üzenetről? Adj bölcs tanácsot.

Szubudaj-Bagatur megtörölte ruhaujjával izzadt homlokát, és így válaszolt:

– A nagykagánnak a frankok királyához küldött üzenete egyben számunkra is parancs. El kell nyomnunk minden velünk szembekerülő nép ellenállását, és be kell törnünk győzelmesen a frankok országába, ahol egy király uralkodik, akit szentnek neveznek, pedig valójában arcátlan hazug és javíthatatlan gonosztevő. Eddig nem küldött nekünk választ, és ha neki nem akarózik hódolattal elének járulni, nekünk kell lándzsáinkkal érvényt

szerezni a nagykagán akaratának, térdre kell kényszeríteni a frankok királyát, hogy megcsókolja a földet, és teljes engedelmességet tanúsítson irántunk.

A Batu kántól nem messzire ülő arab követ, Abd ar-Rahman, amikor a frankokat hallotta említeni, megrázkódott és előrehajolt, íme, végre szóba került az ország, amely számára az egész tervbe vett hadjárat célja volt! Kihúzhatja szablyáját végre a frankok ellen, akik valamikor dicső ősei ellen harcoltak...

– Dzsihangir! – kiáltotta, és hangja szokatlanul csengett. – Arra a tisztességre kérek, hogy a frankok országainak határát úgy léphessem át, mint dicső harcosaid parancsnoka. Adj nékem ezer lovast, és a fennhéjázó Ludovicus királyt pányván húzom a sátradba!

Mindenki Abd ar-Rahman felé fordult. Batu kán felvonta szemöldökét, aztán elmosolyodott.

– Derék! Megígérem, hogy teljesítem a kívánságodat, te pedig hozz nekem diadalt.

– Derék! Derék – ismételték az egybegyűltek.

Gujuk kán kérdést tett fel:

– Mily utat választottál, hogy dicső seregünket a frankok országába vezesd?

– Először mondja el az elgondolását dicső Szubudaj-Bagaturunk. Azután majd én mondom el.

A félszemű öreg hadvezér megremegett, megrázkódott, és lassan, szinte dadogva beszélni kezdett, megtörölve száját egészséges bal kezével.

– Két főellenségünk van ebben a nagy hadjáratban: a lovaknak nincs elegendő takarmányuk, a harcosoknak nincs elég eleségük. Az átkozott, nagy szakállú ruszok jól tudják ezt, és közeledtünkre minden tartalékukat elégetik. Éppen ezért erőnk csakis a gyorsaságunkban van. Előbb kell rárontanunk a békés népekre, mielőtt azok felkészülnének a harcra, mielőtt sikerülne elrejtetniük vagy elégetniük tartalékaikat, amelyeknek minket kell táplálniuk. Úgy kell lecsapnunk ezekre a népekre, ahogy a héja vagy a sólyom csap le a mezőn békésen szemelgető libákra és kacsákra. Hogy pedig mily úton halad seregünk, azt csak a nagy dzsihangir magyarázza meg, ha úgy kívánja.

Batu kán zord tekintetével átfogta az ülőket, és így szólt:

– A napnyugati országok népei már régóta várják érkezésünket, de közben remegnek, és istenükhöz imádkoznak, hogy ne jöjjünk. Kémeim jelentik, hogy ezeknek az országoknak uralkodói követeket küldenek egymáshoz, tanácskozásokat tartanak, őrszemeket állítanak a hegyszorosokba, és óriási sziklákkal és gerendákkal elzárják az utat. De ugyanakkor viszálykodnak és vitatkoznak egymással, hogy ki lesz az egyesített hadsereg főparancsnoka. Mind a háborúról beszélnek, és haszontalanul fecsérlik az időt, mi pedig közeledünk hozzájuk, mint a felhő, és én eddigelé még senkit sem látok, aki seregeiket egyetlen fenyegető erővé egyesítette volna, hogy elsőként támadjon reám.

– Igaz! Helyes! – kiáltották a temnikék. – Senkijük sincs, aki elsőként merésznélne megtámadni dzsihangirunk győzhetetlen hadseregét.

– Éppen ezért folytatjuk az előrevonulást, mindig előre, a Végső-tengerig!

A tatárok Kijevtől, amelyért óriási áldozatokat hoztak, a lenyugvó nap irányában vonultak Halicson és Volhínián át. A mongol előőrsök megérkeztek az útjukba eső városok falaihoz, hódolatteljes megadást követeltek, és ha a lakosok, kinyitván a kapukat, beengedték őket, azonnal előzönlöttek valamennyi utcát, berontottak a házakba, mindent elraboltak, amit csak találtak, mint a sáskák, mindent elpusztítottak, felrakták a zsákmányt az alacsony, de teherbíró mongol lovakra, s aki ellenállni merésznél, lemészárolták. Így aztán, hol rajtaütéssel, hol hazug ígéretekkel, a tatárok elfoglalták Kologyazsint, Kamenyecet és más városokat, de Danyilov városa nem nyitotta meg kapuit. A polgárok a környékbéli falvakból odamenekült parasztokkal együtt bátran és hősiesen védekeztek, a falakra törő tatárokra köveket dobtak, fejszével és lándzsával verték vissza őket.

Miután a mongolok nem felejtették el Batu kán parancsát: „késedelem nélkül előremenni, a napnyugta irányában”, a harcosok abbahagyták Danyilov ostromát, és továbbvonultak nyugat felé.

Amikor Gujuk kán Kremenyec alá ért, úgy számított, hogy gyorsan beveszi. Visszaemlékezett Batu kán megvető mosoly kísérete

parancsára, tehát minél előbb el akarta foglalni a várost, és össze akarta lapítani, mint egy tojást. De itt valami váratlan dolog történt.

A kán előtt felbukkant a város: megközelíthetetlen erőd a hegyen. Az út köves emelkedőn kanyargóit. Az erős falakon védelemre felkészült lakosok. Gujuk kán pejcsődörén lovagolva, mogorván nézett fölfelé a bezárt városkapura. Mind az út, mind a domboldal, amelyen a város elterült, úgy csillogott, mint az üveg. Mi lehet ez? Megparancsolta tolmácsának és két lovasnak, hogy menjenek föl a kapuhoz, követeljék a város azonnali megadását, ígérjék meg, hogy a behódoló lakosokat megkímélik, és nem nyúlnak a vagyonukhoz. Csakhogy lehetetlennek bizonyult a kapuig föl érni: amikor a kremenyeciek meghallották, hogy közelednek a mongolok, elárasztották vízzel a lejtőket, és azokat most jégpáncél borította. A lovak megcsúsztak és elestek. A falakon kiáltozás és hahota támadt: kövek röpödtek.

A dühöngő Gujuk kán megparancsolta, hogy meg kell várni a faltörő gépeket, amelyek követték a sereget. Két nap múlva megérkezett az egyik követő gép. Tizenkét ökör húzta, de mivel kiderült, hogy a jeges úton lehetetlenség felvonszolni a hegyre a gépet, lent kellett hagyni. Nagy dübörgéssel szórni kezdte a nehéz köveket, amelyeket a városkapura céloztak. De a kövek vagy nem repültek odáig, vagy ha el is találták, a nagy távolság következtében nem volt akkora erejük, hogy betörjék a tömör kaput. A mongol harcosok minden próbálkozása, hogy bevegyék Kremenyecet, sikertelenséggel végződött.

Néhány elfogott embert vezettek Gujuk kán elé. Velük együtt jött a tolmács is, akit a tatárok már régóta magukkal cipeltek. Rongyosan, nyomorúságos öltözetben, lábán súlyos bilincessel, mégis nagyon értékes személy volt a tatárok szemében, hiszen kunul is, tatárul is, oroszul is meg tudta értetni magát.

– Ki védi ezt az átkozott várost? – kérdezte Gujuk.

– A foglyok azt mondják, hogy Danyiil, halicsi herceg Kremenyec védelmét Nyikogyin ezredesre bízta, aki megparancsolta a lakosoknak, hogy öntözzék vízzel a lejtőket, tartsák magukat teljes erejükből, ne higgyenek a tatároknak, és ne nyissák meg előttük a kaput.

Gujuk kán, miután néhány napig eredménytelenül álldogált Kremenyec alatt, parancsot adott a tovább vonulásra, s azt is meghagyta, hogy a foglyokat öljék meg.

KILENCEDIK RÉSZ MONGOL PÁNYVA EURÓPA FÖLÖTT

Nyugat-Európa a mongolok csapása alatt

Az egykorú krónikák tanúsága szerint az európai államok, elszörnyedve a vad mongol hordák betöréseiről érkezett hírektől, sürgősen intézkedni kezdtek, sereget gyűjtöttek, és felfegyverezték a lakosságot.

Mindenki azt várta, hogy Európa egyesült seregének élére német császár, a Hohenstaufen-házból származó II. Frigyes áll, és ő vezeti a sereget Batu kán szörnyű hordája ellen.

A császár azonban Olaszországban maradt, ahol feszült küzdelem folyt a császár pártja és a katolikus egyház fejének, a kilencvenéves IX. Gergely pápának a pártja között; a pápa már háromszor elrendelte, hogy minden templomban hirdessék ki II. Frigyes kiközösítését, követeket küldött a német fejedelmekhez, s felszólította őket, válasszanak új császárt.

Maga a pápa ugyanekkor Franciaországban tartózkodott, Lyon városában. Ez a hosszadalmas viszály a pápa és a császár, valamint párthíveik között megakadályozott minden sikeres kezdeményezést, amely Európa megmentésére irányult volna. A pápa, látva az európai államok teljes készületlenségét, sorra felhívta az európai uralkodókat, hogy szervezzenek közös keresztes hadjáratot a mongolok ellen, és még abba is beleegyezett, hogy az egész sereg élére az általa gyűlölt II. Frigyes császár álljon.

Amíg Frigyes Szicília szigetén levő villájából parancsokat és terjedelmes üzeneteket küldött vazallusainak, Batu kán hadserege több hullámban behatolt Európa földjére.

Nagyon kevés adatunk maradt fenn a mongol hadsereg betöréséről, s ami van, az is végtelenül zavaros, íme néhány közülük; ezeket különböző krónikákból merítettük:

„Kijev eleste után, 1240. év decemberében, Dzsingisz kán legidősebb unokája, Batu, ötszázezer lovas mongol élén elindult a nyugati kereszténység leigázására.

Első útja Lengyelországba vezetett. 1241 telén a mongolok betörték Kis-Lengyelországba, bevették és felégették Sandomierzt és Krakovot.

Batu ezután kettéosztotta hadseregét. Az egyik, a nagyobb létszámú, a Kárpátokon keresztül a magyar királyság földjére ment. Ez nehéz út volt, mert minden hegyi átjárót még idejében eltorlaszoltak óriási, évszázados fákkal. Batu megparancsolta, hogy gyűjtsák meg ezeket a fákat, s a gigászi máglyák fekete füstoszlopai értesítették a lakosságot a mongol hadsereg közeledtéről.

Míg a mongol sereg egyik része átlépte a magyar határt, a másik része észak felé tartott, Nagy-Lengyelországba, és onnan egyenesen a cseh határ felé. A vad ellenségtől való rettegés messzire terjedt, valamennyi nyugati országba.

De azért Németországban csupán néhány helyen fogtak hozzá a felfegyverkezéshez, főleg ott, ahol közel volt a veszély. Néhány herceg segítséget küldött a lengyel királynak, Jámbor Henriknek, aki Alsó-Sziléziában készült az összecsapásra.

Más segélycsapatok Csehországba siettek, ahol I. Vencel király minden mást félbehagyva, a védelem előkészítésével kezdett foglalkozni. I. Vencel zászlaja alatt csaknem negyvenezer gyalogos és hatezer lovas gyűlt össze, akiket a király Prágából sietve a sziléziai határra indított, ahol egyesülni akart Jámbor Henrik csapataival. A mongolok ebben az időben Pajdar kán parancsnoksága alatt gyorsan közeledtek Legnica felé.

Henrik király – anélkül, hogy Vencel királlyal tanácskozott volna, sőt annak elgondolása ellenére – Legnica közelében szerencsétlen ütközetbe bocsátkozott a mongolokkal 1241. április 9-én. Tízezer keresztény hullt el ebben a hősi csatában, amely szörnyű vereséggel végződött. Maga Henrik is elesett.

Vencel király már másnap seregével együtt Legnica közelében, az ország határvidékén volt, a Zsetovi kerületben, és ha Henrik megvárta volna, lehetséges, hogy ez az összecsapás másképp végződik.

Amikor a mongolok megtudták, hogy Vencel király közeledik, nem mertek új csatába bocsátkozni, és sietve visszavonultak Felső-Sziléziába, amelyet tűzzel-vassal teljesen elpusztítottak.

Vencel német szövetségesei, látván, hogy földjüket már nem fenyegeti veszély, eltávoztak, és Vencel király kénytelen volt a határok őrzését csak cseh és morva harcosokra bízni.

A mongolok hiába próbáltak Csehországba betömi: a hegyi átjárókat mindenhol eltöri aszolták sziklával és más akadályokkal. De három héttel később a mongolok elfoglalták az opavai kerületet, és utat törtek maguknak Morvaországba. Bevették Opavát, Prerovot, Jevickot és sorra egymás után más városokat is. Felégették és elpusztították a Hradištében levő híres ősi kolostort és más helységeket is. Teljesen feldúlták a termékeny vidéket, útjukat tűzvész és rablás jelezte.

A nép ott hagyta minden vagyonát, s az erdőkbe és a hegyekbe menekült, mert nem akart az ellenség kezébe kerülni.

A mongolok csupán három várost ostromoltak eredménytelenül: Olomoucot, Brnót és Unicovot. Egyes erődök és várak, amelyek bátran védekeztek, szintén visszaverték az ellenség támadását, mint Vneslava és a Hostin melletti Bratislava.

Vencel király közben új erőket gyűjtött a tatárok ellen, és elbük indult Morvaországba. Ausztriai Merész Frigyes segített neki.

A tatároktól körülzárt Olomoucnál következett be a véres találkozás: itt a cseh hadsereg vezére, Jaroslav megverte a tatárokat, és Jaroslav bátor kezétől esett el Pajdar kán.

A mongolok ezután elhagyták Morvaországot, és sietve Magyarországra mentek, ahol egyesültek Batu kán főcseregével.”

A legnicai csata

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Imádkozom a Mindenlátó és Mindentudóhoz, adjon nekem elegendő erőt és tudást, hogy igazságosan leírjam a rettenetes Batu kán eme nem mindennapi hadjáratát a napnyugati országok népeinek földjei ellen, és megmagyarázhassam betörése ragyogó sikerének és a megzavarodott ellenség pusztulásának okait.

Még Kijóv ostromának napjaiban Batu kán elindította seregének jobbszárnyát a környező földek leigázására, valamint felderítésére, hogy megállapítsa, milyen ellenséges erőkbe ütközhetik előrenyomuláskor.

Az egyik tatár csapat eljutott Lublin városáig, útjában mindent elpusztított, és nagy zsákmánnyal tért vissza a főszereghez.

Más tatár csapatok átkeltek a befagyott Viszlíca folyón, és a nagy és gazdag Krakov város ellen vonultak. Ott az egyik mongol csapatot Vlagyimir krakovi vojvoda szétverte; seregével éjszaka kiosont a tatárok ostromolta erődítésből, rátört az alvó ellenségre, szétszórta őket, és a már előbb fogságba esett honfitársai jelentős részét kiszabadította. Az ütközet alatt a foglyok szétszaladtak, és elbújtak az erdőkben. A Krakovból menekülő lakosság felgyújtotta a várost, amely mind a négy sarkán egyszerre gyulladt ki.

Miután Batu kán öt részre osztotta hatalmas hadseregét, rárontott Nyugat-Európára.

A mongol hordákban tömérdek volt a harcos, s ezért nehéz volt megfelelően védekezni ellenük. 1241. április 9-én Legnica alatt döntő ütközet zajlott le, amelyben a napnyugati országok hadserege megpróbálta összemérni erejét a világ megrendítője, a nagy Dzsingisz kán vad utódaival.

A mongolok ellen elsőként zárt sorokban gyalogság vonult fel; a gyalogosok cseh bányászok voltak, akik nagy fehér keresztet varrtak mellükre, annak jeléül, hogy készek meghalni a hazájukért, de meg nem hátrálnak. Rendezett, sűrű sorokban meneteltek, és harci dalokat énekeltek. A mongolok most is régi csselfogásukat alkalmazták: színleg, látszólagos rendetlenségben kezdtek

visszavonulni, s így maguk után csalogatták az ellenséget a süppedékes ingovány felé. A bátor gyalogosok, akik már azt hitték, hogy győztek, a mongolok után rohantak, rendjük felbomlott, elszakadtak a többi csapattól, és ekkor a mongolok váratlanul megfordultak, megcsendítették a rézpajzsokat, és kiáltozva körülnyargalták a gyalogosokat, elkerülve, hogy kézitusába bocsátkozzanak velük. A tatárok messziről akarták elpusztítani az ellenséget; hosszú nyílvesszőik pontosan célba találtak. A cseh bányászok kétségbeesetten védekeztek, és mind dicsőn estek el a harcban.

A bányászok segítségére siető két másik – cseh és lengyel – csapat szintén a mongolok vihargyors támadásába került, és ugyancsak elpusztult a kétségbeesett ütközetben. A Német Lovagrend vitézei a szokásos ékalakban álltak csatasorba, és mint pusztító lavina rontottak a mongolokra. És mégis – jóllehet a lovagok fegyverzete kitűnő volt, és páncél borította testüket – semmire sem mentek a kezük közül kisikló, könnyű mongol lovasokkal, akik váratlanul visszafordultak, körülnyargalták az ellenséget, dühösen rájuk rontottak, s végül is lenyilazták vagy lekaszabolták a német lovagrend hírneves lovasságát, amely abban az időben a napnyugati országok legjobb katonaságának számított.

Ebben a csatában mutatkozott meg a mozgékony tatár lovasság előnye. Igaz, hogy a vaspáncélos lovagok félelmetes látványt nyújtottak, de nagy, nehéz lovaik lassabban mozogtak, mint a mongoloké. Azután meg a német lovagok nem tudtak átlábolni a süppedékes területeken; ha felbuktak, képtelenek voltak talpra állni, s a tatár nyilak messziről leterítették őket.

Ezen a napon halt hősi halált az egyesített sereg parancsnoka, a bátor, de harcban szerencsétlen Sziléziai Henrik herceg.

A mongolok elpusztították Legnica környékét, de a várost nem bántották, amelynek erős falai mögé rejtőzött a lakosság; a tatárok Ratibor felé fordultak és – végrehajtva Batu kán szigorú parancsát – betörték Morvaországba. Miután tűzzel-vassal mindent elpusztítottak, Csehországba vonultak.

Vencel cseh király Jaroslovot, a tapasztalt cseh hadvezért küldte a mongolok ellen; megparancsolta neki: nyílt terepen ne bocsátkozzék harcba, és csak védje Bmo városát. Jaroslov kis számú sereget

talált Brnóban. A sereg egy részét visszahagyta a város védelmére, ő maga pedig ötezer gyalogossal és ötszáz lovassal elindult Olomouc felé, ahova már a mongolok is elindultak. Alig érkezett Jaroslav a városba, azt máris ostromolni kezdték az előreküldött tatár csapatok.

Jaroslav azonban, megvárva az éjszakát, elhatározta, hogy ő támadja meg a mongolokat, és a sötétség leple alatt megrohanja alvó táborukat, még mielőtt a tatárok védekezni tudnának.

Ámbár a vakmerő rajtaütés részvevői közül csak kevesen tértek vissza a városba, ez mégis győzelem volt, amelynek híre országszerte elterjedt, és azt bizonyította, hogy le lehet győzni a mongolokat.

Az ádáz éjszakai csetepatében elesett az egyik legnagyobb mongol hadvezér, a dzsingiszida Pajdar kán, valamint kísérője, a hadjárat bátor harcosa: Muszuk, Batu kán legkedvesebb feleségének, Julduz-hatunnak fogadott bátyja.

A csatát követő napon a mongolok Pajdar kán, Muszuk és a többi elesett harcosuk tetemét óriási temetési máglyára helyezték, a máglyát meggyújtották, és jajveszékelve, harci dalokat énekelve, sokáig körbejártak a tűz körül. Az elesett tatár harcosok tiszteletére – akiket hazájuktól távol gyászos vég ért – megölték azokat a foglyokat, akik fát cipeltek a máglyához, hogy később, a felhőkön túli életben hűségesebb rabszolgái legyenek a mongol megboldogultaknak.

A máglya lángja és füstje a vérszínű felhőkig emelkedett.

A mongolok a vezérük és bagaturjaik emlékére rendezett gyászünnepség után három nappal elhagyták Olomoucot, és hogy eleget tegyenek Batu kán szigorú parancsának: – a kijelölt napon magyar földön gyülekezzenek – elindultak a Kárpátok felé.

Mindazonáltal gondolhatjuk, hogy olyankor, amikor a mongoloknak nem sikerült ezt vagy am azt a várost gyorsan elfoglalniuk, abbahagyták az ostromot, és Batu kánnak erre az állítólagos parancsára hivatkoztak.

A merész dalnok

A tatárok már néhány nap óta ostromolták Sandomierzt. Hosszú nyilaikkal lőtték a város falain tartózkodó bátor védőket, korbáccsal és buzogányütésekkel kényszerítették az elcsigázott, lerongyolódott foglyokat, hogy menjenek fel az erődítésekhez támasztott ingatag lábtókon a város falaira, ahonnan átkok, kiáltások hallatszottak, s az ostromlók fejére forró vizet és fortyogó szurkot zúdítottak.

Füstölgő máglyák tüzes gyűrűje vette körül az egykor vidám Sandomierzt, amely híres volt dalairól, szép asszonyairól és mohos korszakban tartott édes méhseréről. Most a siralom, az elviselhetetlen kín és a bánat városa lett.

Minden városi lakos, fiatalok, ősz baj szú nagyapák és apák fáradhatatlanul szórták a köveket, karddal, karóval, fejszével hadakoztak, lehajítottak a falról minden üvöltve felmászó tatárt.

Az elcsigázott asszonyok félelmet nem ismerve hordták a követ, etették és itatták a védőket, kötözték a sebeket.

Néha a sötétség vagy a felkerekedett hóvihár miatt elült a mongolok támadása, s ilyenkor a városban csak sírás és jajgatás hallatszott, meg a ferde szemű, kegyetlen jövevények farkasüvöltéshez hasonló, elnyújtott nótázása.

Sötét éjszakákon sokáig guggoltak a lobogó tábortüzek körül a barna arcú mongolok, mozdulatlanul, mereven bámulva a vörösen izzó parázsba, némelyik háta mögött ott szorongott alázatos felesége. Az asszonyok szintén mozdulatlanok, keskeny szeműek voltak, széles pofacsontú arcuk szinte kővé meredt, és úgy hallgatták, mit mondanak a harcosok: hamarosan befejeződik-e ennek a makacs városnak az ostroma, és elérkezik-e a nap, amikor hozzájuk, asszonyokhoz, újra berepül a szekérbe egy nyaláb véres ruha, néhány nem egymáshoz illő csizma, olykor egy-egy meleg bunda vagy ezüstserleg is... És a szekerekhez hátul majd újra odakötik a hátracsavart kezű, fájdalomtól nyögő, megalázott foglyokat. Jó, ha szép leány, fiatal, erős asszony vagy nem súlyosan sebesült férfi kerül fogságba; ezeket könnyebben el lehet adni a rabszolgavásáron, vagy legalábbis új nadrágra becserélni.

Sandomierz ostroma egyszeriben eredményesebb lett, amikor megérkezett a városhoz tomboló tumenével maga Batu kán, a dzsihangir. Vele együtt négy különleges kőhajítógép is odagördült.

Egy borús reggelen megdördültek a gépek, s a falakra óriási kövek repültek. Minden egyes kő olyan nehéz volt, hogy négy ember is nehezen emelte meg és helyezte a hajító gerenda végén levő óriási vödörbe. Ezekből a vödörből szüntelenül repültek a kövek a falakra és a vasból készült városkapura; rémülettel töltötték el az állhatatos védőket, akik megértették, hogy semmiféle bátorság nem segít többé a furfangos, erős ellenség ellen.

Az ellenállást gyorsan elnyomták. A fal széles részén át alacsony, horkanó lovukon beözönlőitek a kurjongató, üvöltő tatárok. Keresztülmásztak a felhalmozott köveken, és feltartóztathatatlan áradatban ömlöttek szét a város keskeny utcáin.

Sandomierzt bevették. A lakosok rémülten várták sorsukat. A mongolok berontottak a házakba, elragadtak mindent, amit csak tudtak, és kényszerítették a sebektől borított városiakat, hogy ők maguk cipeljék a tőlük elrabolt holmikat a térre, ahol a mongol századosok felosztották a zsákmányt a harcosok között; a zsákmány egyötödét félretették Batu kánnak, a másik ötödét pedig külön rakták, hogy elküldjék a távoli Mongóliába, minden tatárok nagykagánjának.

A város sok helyen égett. A faházak egy részét maguk a lakosok gyújtották fel, kétségbeesetten bár, de nem akarták, hogy a szülőházat a megszállók gúnyja megszegeztelenítse. Aki tudott, elbújt a pincében, és reménykedett, hogy valamiképpen megmenekül.

A mongolok megparancsolták a foglyoknak, hogy városuk főkapuját tisztítsák meg a gerendáktól és kövektől – és délben benyargalt Sandomierzba Batu kán, fényes, fémvérezettől csillogó kíséretével. A kán kócsagtollal díszített ezüstsisakot és aranyozott páncélinget viselt. Vállára bíborszínű, arannyal kihímezett, sötét cobolyprémmel szegett bunda borult. A nagyúr párducfoltos, táncos léptű, aranszerszámmal díszített csődörén ült.

Amikor Batu a város főterére nyargalt – amely zsúfolva volt a környékbéli falvakból elmenekültek szekereivel –, felkeltette

figyelmét a kőből épített, pompás istenháza, amelynek két magas tornya volt.

– Ez a lengyel isten lakása?

– Jól mondod – helyeselt a tolmács. – Ez katolikus templom, és mellette az a hosszú kőépület a kolostor, ahol szerzetesek laknak, akik életüket imádkozással és a szent könyvek másolásával töltik.

– Látni akarom, hogyan imádkoznak az itteni sámánok. Énekeljék nekem az énekeiket! – És Batu kán lovát a templom kapuja felé irányította.

A fekete tölgyből készült magas kapu tárva-nyitva állt. Minden ajtószárnyat szentek faragott képmásai ékesítették. Batu kán néhány pillanatra megállította lovát a pitvarban egy óriási, falra festett kép előtt.

– Miféle emberek vannak itt ábrázolva?

– Ez az *Utolsó ítélet* – magyarázta a tolmács. – A kép azt mutatja, hogy minden halott kikéi a sírjából a világ utolsó napján. Megjelennek Isten előtt, és a legmagasabb Úr ítélkezik bűneik fölött, amelyeket életükben elkövettek...

– És ki ez a lefelé hulló, dühtől eltorzult arcú ember, akinek farka és szarvai vannak?

– Ez a gonoszság istene, aki az embereket bűnre serkenti. A lengyelek ezt a szellemet Sátánnak nevezik.

– A lengyelek ehhez a Sátánhoz is imádkoznak?

– Nem, nem imádkoznak hozzá, de félnek tőle.

– Inkább tőlünk féljenek! – mondta az odalépő Ordu kán.

– A rabszolgáknak félniük kell az uruktól.

Batu kán a templomban két sor fapad közt lovagolt végig. A mongol lovak patái hangosan koppantak a kőlapokon. Batu kán megállt az oltár előtt, és azt óhajtotta megtudni, mi van az ikonokra festve, miféle feldíszített asszony szobra áll az oltár előtti emelvényen, miért van a szoborra virág, nyakék és szalag akasztva? Amikor megtudta, hogy ez „isten anyja”, újra megkérdezte:

– Hol vannak az énekesek? És a szerzetesek, akik ebben a házban szolgálnak? Miért nem jöttek már eléem, és miért nem énekelnek nekem? Vezessétek őket ide!

Batu kán leszállt a lováról, és lábát maga alá húzva leült egy széles, zöld bársonnyal behúzott, faragott karosszékbe. Az

istentisztelet alatt rendesen ebben a karosszékben ült a sandomierzi vojvoda.

A nukerek elrohantak, hogy teljesítsék Batu kán parancsát, és csakhamar odavonszoltak egy öreg-öreg lelkészt, aki hosszú fekete csuhát viselt, és kezében csontolvasót tartott. Az öreg nem mutatott félelmet. Nagy nehezen odament Batu kán elé, megállt és rövidlátó tekintettel nézegette a kegyetlen tatár nagyúr arcát.

– Mondd meg nékem, öreg, hol vannak a sámánjaid? Miért bújtak el?

A pap az ég felé emelte szemét, és lassan keresztet vetett.

– Az Úristen magához szólította szent kolostorunk minden testvérének lelkét. A fráterek rettenthetetlenül harcoltak Krisztus hitének ellenségei ellen, és a te kegyetlen harcosaid által megölve, elesetek szerencsétlen városuk falainál. Egyedül én maradtam életben, hogy őrizzem ezt a szent templomot, és imádkozzam elesett testvéreimért.

– Becsülöm az ilyen bátor ellenségeket. Hadzsi-Rahim! Hol van Hadzsi-Rahim?

Batu kán bizalmasai közül, akik a karosszék mögött álltak, előlépett Hadzsi-Rahim, a krónikás és bölcs, fején fehér turbánnal, hosszú, sötét ruhában, amelyet egy csíkos kelmedarab övezett. Batu kán csillogó fegyverzetű harcosai közül kitűnt szerény, szinte szegényes külsejével.

– Tiszteletre méltó tanítómesterem! Gondoskodj az öregről, és kérdezd ki e felől az istenháza, meg a város falainál elesett sámánjai felől. A könyvekből, amelyek az én hadjárataimról szólnak, semminek sem szabad hiányozni vagy feledésbe menni.

– Hallom és engedelmeskedem, nagy kán! Engedd meg azonban, hogy javasoljak neked valamit, ami figyelmet érdemel: azt óhajtottad, hogy imádságokat énekeljenek itt neked, amilyeneket a lengyel istennek énekelnek. De nincs, aki énekeljen! Szemben a téren azonban láttam egy dalnokot, olyat, aki városról városra jár, és dalokat énekel. Össze van verve, ömlik a vér az arcán. De továbbra is bátran áll egy kőrakáson, és merészen énekel. A harcosok ütlegelik, de ő rettenthetetlen...

Batu kán odaszólt egyik testőrének:

– Vezesd be a dalnokot a térről!

A turgaud csakhamar visszatért, és karon fogva bevezetett egy szegényesen öltözött ifjút, akinek szőke fürtjei a vállára omlottak. Egyik kezében lantot tartott, másik kezével kendőt szorított fejéhez. Az arcán végigcsurgott piros vére. Bő nadrágba bújtatott lábán nem volt csizma: a tatárok már leráncigálták róla. A dalnok halkán, dörmögve átkozódott, és haragosan forgatta szürke szemét.

Batu kán megparancsolta a közelben álló Dudának, hogy kérdezze ki a dalnokot.

Duda megkérdezte:

– Közölték velünk, hogy a téren bűnös dalokat énekeltél, amelyekben makacs ellenállásra hívtad fel a sandomierziakat. Igaz ez?

– Igen, ezt tettem, és ha életben maradok, ismét ösztönzőm majd dalaimmal népemet, hogy harcoljon szabadságáért. Nem félek én ezeket a dalaimat még a tatárok ura előtt sem elénekelni, aki azért jött, hogy elpusztítsa gyönyörű hazánkat.

– Éppen ezért hívatott dicső Szain kánunk.

A dalnok kiegyenesedett, és bizalmatlanul tekintett a szótlanul ülő Batu kánra. Olyan volt a kán arca, mint a kő, szeme, mint keskeny rés, és senki se hatolhatott be a mindenható vezér gondolataiba.

– Nem félek megtenni azt, amit mondtam, még ha kínhalál vár is reám!

A tolmács megmagyarázta, hogy senkinek sem adatott meg, hogy kitalálja az uralkodó utolsó szavát. Lehetséges, hogy nem is végzik ki, sőt talán jutalmat kap.

– Énekeljen! – szólta Batu kán.

A dalnok ekkor eldobta véres kendőjét, és megpengette lantja hújait. Rekedtes, de mély érzéssel teli hangon énekelt, és Jámbor Duda halkán fordította:

*Sírnak a falvakban, mint a cinteremben:
Szörnyű a mi sorsunk! Por és hamu minden!
Nem szednek az erdőn a leányok málnát,
Legelőre pásztor nem hajtja jószágát,
Szörnyű a mi sorsunk!
Gabonánkat tatár lovak letaposták
Fiainknak halál, lányainknak fogság!*

Szörnyű a mi sorsunk!

– Így is kell az engedetlen népnek! – szólt Batu kán. – Ilyen a háború. *Kerüli az álom pogány Batu kánt ma...*

Duda hebegett, de Batu kán fenyegető pillantására, bátortalanul folytatta a fordítást:

Batu, mért nem alszol? Szívedet mi bántja?

– Embervért ihatnom, áhítódom rája!

Szörnyű a mi sorsunk!

Istentelen pogány... Népeknek kínozója...

Duda megállt, de Batu kán – várakozása ellenére – nyilván meg volt elégedve, és megjegyezte:

– A nagy uralkodónak kegyetlennek kell lennie!

Emberhúst eszik a kutya, a toportyán,

Embervért a vámpír iszik véres torján.

Vámpírba repítünk acélnyilat, horgast,

Vasdoronggal ütjük agyon a gaz ordast.

Batu kán mind figyelmesebben hallgatta, követte a dalnok mozdulatait, és türelmetlenül követelte a fordítást.

Ellenségünk szörnyű sorsra jut majd végül!

Támadnak új falvak, az ország fölépül,

Fölszántjuk a földet, verünk új hidakat

Kikövezni kánok feje bőven akad.

Sírban feküsztek majd szorosán, mint kévék.

Felélesztjük újra hazánk dicsőségét!

Kelj föl, édes hazánk, szülőföldünk, ébredj!

Vágd, aprítsd, kergesd el ádáz ellenséged!

Batu kán szenvtelenül, kifürkészhetetlenül hallgatott. A dalnok térde megroggyant, elgyengült, hirtelen abbahagyta az éneket és megtántorodott. Szájából vércsík kígyózott az állára. A kezéből kihulló lant panaszosan pendült.

Duda felfogta a dalnokot, és a kőpadlóra fektette.

Batu kán tekintetét lassan a mellette álló, gondolataiba mélyedt Hadzsi-Rahimra vetette.

– Mit szólsz ehhez, bölcs tanítómesterem?

Hadzsi-Rahim gyorsan Batu kánhoz lépett, lehajolt, és valamit a nagyúr fülébe súgott.

Batu kán recsegő hangon megszólalt:

– Te dervis voltál, és örökké az is maradsz, akit a futó szél is nyugtalanít. Az én mongol énekeseim is dalolnak ilyen gyönyörűen és merészen, csak hogy ez a fiatalember arcátlanul gáncsolta a világ megrendítőjének fiait, és megsértette őket... És ezt talán még jutalmazni kellene? A lovamat!

Még ugyanezen nap estéjén Hadzsi-Rahim a templom közelében levő kolostor szűk szerzetesi cellájában, mélyen Útikönyve fölé hajolva, a sercegő mécses fényénél ezt írta:

Sandomierz lengyel városban, amelyet a rettegett tatárok bevettek, a győzedelmes Szain kán, mint rendesen, kimutatta nagylelkűségét, meghallgatván isten házában egy rettenthetetlen ifjú dalnokot, aki a kán előtt merészen felszólította a lengyeleket hazájuk megvédésére.

A dzsihangir megkérdezte tőlem, mivel jutalmazza meg a dalnokot.

– Cselekedj úgy, ahogy rendszerint a nagy Kétszarvú Iszkender cselekedni szokott. Te meghódítottad a lengyelek földjét, most igyekezz meghódítani új alattvalóid szívét: ajándékozd a dalnoknak ezt az értékes ruhadarabot, ami a válladon van. Még a lengyelek unokái és dédunokái is csodálkozással emlegetik majd meséikben és dalaikban bőkezűségedet.

Én akkor azt gondoltam: „Mit jelent ez a bunda Batu kán gazdagságához képest, amikor új smaragdnyakéket szerzett, amelyet az általa leigázott népek fővárosaiból szedtek össze?”

Lehetséges-e, hogy a dalnok megjósolta az igazat?... Lehet-e, hogy eljön egy kor, amely sok népet úgy elsöpör a világ tálcájáról, mint a szélroham a füstöt? Ki ismeri a jövőt? De örökkön-örökké fennmaradt volna a dal arról, hogyan jutalmazta meg Batu kán, a nagy hódító, azt a rettenthetetlen dalnokot, aki jobban szerette hazáját az életénél: tulajdon válláról levette drága bundáját, s a

dalnoknak adta. De Batu kán ezt nem tette meg, hanem megparancsolta, végezzék ki az ifjút, s az ott maradt magányosan, elnyúlva a lengyel templom kőlapjain.

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Batu kán azon parancsa értelmében, hogy minél pontosabban írjam le a napnyugati országok megsemmisítésére indított rendkívüli hadjáratát, állandóan kikérdezem a hozzám vezetett foglyokat, akik beszélnek országukról, életükről, a lakosok természetéről, és csodálkozva rájöttem, mily könnyelműen fogták fel a tatárok betörésének lehetőségét. A magyarok közül senki sem hitte, hogy az ázsiai hordák olyan messzire képesek eljutni, és hogy olyan erősek. A foglyokkal folytatott ezen beszélgetésemnél nagy segítségemre van az arab követ írnoka: Duda, akit Jámbornak neveznek. Csodálatos, hogy milyen sok nyelven tud: rögtön megérti az elénk vezetett foglyok beszédét, és lefordítja nekem. Ezekből a beszélgetésekből sok olyasmit megtudtam, amiről igyekszem Útikönyvemben is beszélni.

Ugyanabban az időben, amikor az elesett Pajdar kán serege feldúlta a lengyel királyságot, Sziléziát és Morvaországot, Batu kán hordájával az erdőkkel borított Kárpátokon keresztül vonult, hogy betörjön a magyarok országába.

Ezalatt Danyiil, halicsi fejedelem, elhagyva Kij óvót, megérkezett a magyar fővárosba, Budára, ahol találkozott Béla királlyal. Danyiil könyörgött a királynak: a lehető leggyorsabban egyesüljön a ruszok haderejével, hogy a tatárok ellen közösen harcolhassanak, és küldje haladéktalanul hadseregét az elgyengült orosz föld segítségére.

Noha Béla királyt végtelenül nyugtalanította a hatalmas ellenség közeledte, még mindig nem akarta elhinni, hogy a mongolok csakugyan beváltják fenyegetésüket, és hamarosan megjelennek a magyar határokon. Éppen ezért csak arra szorítkozott, hogy néhány csapat magyart és kunt küldött a Kárpátokba, és megparancsolta, hogy tartsák szemmel a hegyi átjárókat, és torlaszolják el kivágott fatörzsekkel.

Arról a nagy veszedelemről, amely Magyarország felé közeledett, csupán Kuthen kán beszélt nagy hévvel, de Béla környezete nem hitt neki, és azt hangoztatta, hogy Kuthen „igyekszik behízelegni magát a királynál” , mert a „jobb keze akar lenni” . Pedig Kuthen tisztábban látott mindenkinél.

Magyarországon

Az ezerkétszáznegyvenedik év végén érkeztek Magyarországra az első fenyegető hírek Kijev elpusztításáról, sok orosz fejedelemség szörnyű helyzetéről, amelyet a vad tatár hordák sanyargattak. Ezek a hírek arra készítették a Magyar Királyság, Lengyelország, Csehország és Közép-Európa más államainak uralkodóit, hogy elgondolkozzanak azon: talán nekik is át kell élniük a szerencsétlenség éppen olyan, vagy talán még sokkal szörnyebb napjait. Híresztelések jártak szájról szájra, hogy félmilliónyi lovas fenevad, Ázsia ismeretlen belsejéből felbukkanva, megközelítette a magyar föld határát, hogy lelkesíti őket szakadatlan győzelmük, hogy gyorsan át tudják csoportosítani óriási seregrészeit, hogy harcosaik nem félnek semmiféle nehézségtől vagy akadálytól, és bármely útjukban álló európai hadsereget képesek elpusztítani.

A könnyelműek megnyugtatták önmagukat:

– A tatárok, miután meghódították az orosz fejedelemségeket, annyi földet harácsoltak össze, hogy megcsömörlöttek tőle, és már nem mennek tovább.

Egykorú szerzetes-krónikás, a dalmáciai Spalato városbeli Tamás barát, aki aggódott a Magyar Királyság sorsáért, ezt írta: „Az a jólét és boldogulás, amely az utóbbi években az országban uralkodott, könnyelművé tette a magyarokat. Egyáltalán nem gondoskodtak jövőjükéről, és nem tettek semmit hazájuk megerősítéséért és védelméért.” A krónikás szigorúan vádolja a magyar főurakat elpuhulásukért: „A felsőbb rendekhez tartozó fiatal emberek tizenegy óráig aludtak, azután cifra, inkább nőknek illő ruhába öltözve, idejüket csakis üres kedvtelésekre fecsérték. Csúfolódtak a közeledő veszélyek fenyegető jóslatain, és könnyelműségükben nem akarták elhinni, hogy ellenséges haderő betörhet az országba. Azt mondták, hogy az egész nem más, mint a szerzetesek és a papok üres fecsegése, akik csak ijesztgetik híveiket, és az a céljuk, hogy a híveket arra kényszerítsék: minél buzgóbban látogassák a templomokat és minél dúsabb ajándékokat adjanak.”

Egy magyar pap 1240 végén részletes jelentést küldött a párizsi érseknek arról a fenyegető „isten ostoráról”, aki egyelőre még a

Dnyeper nevű orosz folyónál tartózkodik, de csapatai már megközelítik a Magyar Királyság határait.

Így hát a természettől oly gazdag Magyarországnak nem volt jól megszervezett hadserege, és hiányzott a szükséges rend is: több helyen belvillongás és összeütközés támadt a lakosság között. Az ország legfőbb táplálói a szegény, örökösen dolgozó, magyar jobbágyok, akiket elnyomtak a nemesek, nemcsak hogy elégedetlenek voltak, hanem lázongtak leigázó földesuraik ellen.

A puszta

A XIX. században egy utazó ember így írja le a pusztát, ezt a nagy síkságot, amelyen a tatár lovasság és a magyar hadsereg először csapott össze:

„A pusztán, ezen a néptelen, tágas síkságon szörnyű viharok tombolnak, amelyek télen hóval fújják be az ember arcát, nyáron homokkal szórják tele a szemét, s ezek a szélviharok olyan erősek, hogy néha az utast is feldöntik. A pásztorok és a vándorlegények szeretik a pusztát, de a városiak sivárnak látják. Számos kút szolgál a jószág itatására. Az ilyen pusztai kút homokos talajba süllyesztett, alacsony fallal körülvett, mély akna. A favödör, amely a víz színén úszik, egy hosszú vékony rúd végére akasztva, a rúd másik végét úgy erősítik a fakútgémre, hogy szabadon mozoghasson. A kútgém egy földbe ásott faoszlop tetejére van szerelve. A kút mellett két hosszú vályú van, egyik magasabban, másik alacsonyabban. A magasabból a lovak isznak, az alacsonyabból a kisebb jószág.

A közelben áll a fedett akol, mellette a cserény, amelynek nincs teteje, csak alacsony kerítése.

Körös-körül végtelen mező. Itt-ott egy-egy napraforgó szár magasodik. Sok a mocsár és a nádas, amelyben farkasfalkák rejtőznek. Itt-ott magányos tanya bukkan elő szerény kis épületek, amelyeket lompos komondorok őriznek –, körülöttük óriási széna- és szalmakazlak.

A tatárjárás után és később, a XV. században, amikor a törökök elpusztítottak és felégettek minden épületet, a magyar falu sokáig nem volt egyéb, mint néhány föld alatti lyuk vagy dűledező viskó, amelyben rongyos, boldogtalan, tudatlanságba és nyomorba süllyedt parasztok tengődtek.”

Íme, még egy kép a pusztáról. A legnagyobb magyar költő így ír róla:

*Hova szívem, lelkem
Mindig, mindenholnan vissza-visszavágyott,
Újra láttam végre születésem földét,
A szép Kiskunságot!*

*Bejártam a rónát,
Melyet átölel a Tisza-Duna karja,
S ölében, mint kedves mosolygó gyermekét
Az anya, úgy tartja.*

*Forró nyárközép van,
Kapaszkodik a nap fölfelé; sugára
Mint a lángeső, oly égető özönnel
Ömlik a pusztára...
Puszta van körültem,
Széles hosszú puszta, el is látok messze,
Egész odáig, hol a lehajló ég a
Földdel olvad össze.*

*Gazdag legelőkön
Víz az út keresztül: ott hever a göboly,
Rekkenő a hőség, azért nem fogyaszt most
A kövér mezőből.
Cserény oldalánál
Szundikál a gulyás leterített subán,
Kutyái is lomhák, nem is pillantanak
Az utazó után.*

*Itten a lapályon
Egy ér nyúlik végig, meg se' mozdul habja,
Csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadár
Szárnyával megcsapja;
Szép fővény az alja,
Egészen lelátni sárga fenekére,
A lusta piócák s a futó bogarak
Tarka seregére.*

*Amott egy nagy ágas
Áll szomorún, egykor kútágas lehetett,
Melléte a gödör, hanem már beomlott,
Be is gyepesedett;
Elmerengve nézi*

*Ez a kútágas a távol délibábot,
Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz affélét
Már eleget látott.*

*Ott van a délibáb
A láthatár szélén... nem kapott egyebet,
Egy ütött-kopott vén csárdát emelt föl, azt
Tartja a föld felett.
Emerre meg gyérül
A legelő, végre a nyoma is elvész,
Sárga homokdombok emelkednek, miket
Épít s dönt a szélvész.*

Az ikerváros

Egy utasember feljegyzéseiben így emlékezik meg arról, mit látott a magyarok országában.

Íme, a magyar főváros: Buda, és ikertestvérének, Pestnek leírása.

Ősidők óta áll egymással szemben a két város, s a lomha folyású Duna választja el őket. Jégzajlás vagy a tavaszi áradás idején teljesen el voltak vágva egymástól. Télen a folyó jege, nyáron pedig nagy ladikokra erősített híd kötötte össze őket. A ladikokat kötelekkel fűzték egymáshoz, és a partokon álló cölöpökhöz erősítették. A híd olyan széles volt, hogy egyidőben két, egymással szemközt jövő fogat, sőt megrakott szénásszekér is elmehetett egymás mellett, anélkül hogy súrolta volna egyik a másikat.

Mindkét várost, Pestet is, Budát is, csipkézett oromzatú kőfal és mély árok vette körül. A városba csak két felvonóhídon keresztül lehetett behajtani; a hidakat éjszakára vasláncokkal felhúzták. A nehéz, tömör, megvasalt kapukat fegyveres, vasvértes katonaság őrizte. Úgy látszott, hogy a fővárost semmiféle támadással nem lehet bevenni.

Buda a Duna nyugati, Pest a keleti partján fekszik. Pestet dimbesdombos, homokos síkság övezi; majd eltűnnek a dombok, és kitárul a pusztá; magas fű, nád és kis bokrok borítják.

A pusztán legelnek a híres, könnyű futású magyar lovak. A magyarok a „régii jó időkről” szóló dalaikban megénekelték, hogy ezeken a lovakon nyargaltak őseik, a hunok^[64], akik ellenállhatatlan, tüzes áradatban özönlöttek el Európa-szerte a királyságokat, fejedelemségeket és más hűbéres tartományokat; mindenhova rémületet és pusztulást vittek, amíg a „gondviselés akarata” vissza nem fordította őket a békés, hazai földre.

Budát tiszteletet parancsoló csipkézett oromzatú, lőréses fal veszi körül. A város közepén sziklás hegy emelkedik, rajta az udvartartás épületei. A királyi palota, közepén a kiugró magas toronnyal – ahonnan őr figyel állandóan a környéket –, szinte olyan, mint valami erődítés.

Buda egyes házai ugyancsak kis erődökre emlékeztettek. A szűk, tekergős utcákat éjszakára láncsal lezárták. A házaknak az utcára

nyíló, keskeny ablakai olyanok voltak, mint megannyi lőrés.

Mindez az elővigyázatosság állandó nyugtalanságról, titkos összeesküvések lehetőségéről és váratlan támadás veszélyéről beszélt. A királyt mindenfelől veszély fenyegette: a város falai között és a városon kívül, a dolyfös főurak Budát övező várkastélyai felől.

Amikor Béla király megkapta Kuthen kán levelét, amelyben a kán megköszöni, hogy a király megengedte a kunoknak a Magyar Királyságba való költözését, Béla összehívta a királyi tanács tagjait.

Béla közölte a megjelentekkel, hogy Kuthen kán és seregei hamarosan megérkeznek. A tanács valamennyi tagja szemrehányással illette Béla királyt, mert beleegyezett, hogy a kunok óriási hordáját beengedjék az országba; a főurak tudniillik a kunokat a magyar nép ellenségének tartották.

Kuthen kán halála

Kuthen kán, aki oly sokszor volt tanúja népe nehéz sorsának és szerencsétlenségének, még egyszer megpróbáltatott a sors csapásától. A Kalka folyó melletti csata után, amely oly végzetes volt mind reá, mind az oroszokra nézve, a Vadföldön szakadatlan sorban követték egymást az összecsapások a tatárokkal tizenhét esztendőn át; Kuthen kán remélte, hogy Magyarországon megtalálja a nyugodt és békés életet maga és népe számára. Még jókor követséget küldött Bélához, megkérte, fogadja be alattvalói sorába, és engedje meg, hogy az egész kun nép – összesen negyvenezer sátoralja – letelepedjék a Duna-Tisza közén.

Béla király örült, amikor ezt a hírt megkapta, annál is inkább, mert Kuthen kán arra kért engedelmet, hogy örökre letelepedjék a Magyar Királyságban, és megígérte, hogy hűséges védelmezője lesz a királynak és új hazájának.

Így tehát a kun nép a Kárpátok délkeleti nyúlványain át megérkezett a Magyar Alföldre. A kunok méneseikkel és gulyáikkal széles sávban előzönlöttek a tágas térséget.

A király azzal, hogy készségesen beleegyezett a kunok letelepedésébe azon feltétellel, hogy teljes engedelmességet fogadnak és felveszik a keresztiséget, hármast célt akart elérni.

Először: új katolikus hívőket szerez a római pápának; másodsor: azt remélte, hogy királysága bátor, tapasztalt lovasokból álló erős hadsereget nyer; harmadszor: úgy számított, hogy a maga számára megbízható testőrkatonaságot állít a kunokból, amely megvédi királyi trónját a hatalmaskodó főurakkal szemben.

Ezenkívül Béla remélte, hogy a kunokban állandó, értékes szövetségesekre talál a tatárok elleni, küszöbön álló harcokban, hiszen a kunok már jól ismerték a tatárok mesterkedéseit és cselfogásait.

A saját parasztjaiban Béla nem látott megbízható harcosokat, főleg azért, mert a földesurak által elnyomott magyar parasztok, a király véleménye szerint, mihelyt fegyvert kaptak volna, mindenekelőtt uraik ellen indultak volna.

Az a tény, hogy Béla király alattvalójául fogadta Kuthen kánt, volt egyik oka annak, hogy Batu kán hadat üzent neki: Béla olyan néppel szövetségbe lépett, amely a tatárral rokon. Batu kán a Bélához küldött mongol követ útján azt követelte, Béla adja ki neki Kuthent egész atyafiságával együtt, hogy haladéktalanul kivégeztesse őket.

Kuthen kán ebben az időben fiaival együtt megérkezett Budára, a fővárosba; Béla király nagyon szívélyesen fogadta. Kuthen figyelmeztette a királyt az elkerülhetetlen veszélyre: a kunok nyomán már megindult a tatár horda, magának Batu kánnak a vezetésével.

Kuthen újra kijelentette, hogy a kun nép teljes egészében a király védelme és hatalma alá helyezi magát, és seregeivel együtt harcol.

A Magyar Királyságban mégis bizalmatlanul, sőt ellenségesen fogadták a kunokat a főurak, és az egyszerű népet is igyekeztek a kunok ellen ingerelni.

A főnemesek így beszéltek:

„Ez a durva, kóborláshoz szokott fajzat inkább hasonlít ellenségünk előreküldött csapatához, mint békés lakosokhoz. Ne higgyetek nekik! Ezek tatár kémek! Nem lesznek a védelmezőink, inkább elárulnak minket!”

Mind gyakoribbak lettek a súrlódások az országban szerteszéledő jövevények és az őslakosság között. Olyan hírek is jártak, hogy a király és környezete a vitás esetekben mindig a kunoknak adott igazat, és az ő pártjukra állt.

Ez a viszálykodás veszélyessé vált ebben a nyugtalan, végzetes évben, amikor minden nappal közelebb ért a szörnyű tatár horda, és az ország minden erejének egyesülnie kellett volna és felkészülnie a bátor ellenállásra.

A feudális urak továbbra is követelték, hogy feltételek nélkül adják ki Kuthent a tatároknak, és azonnal kergessenek ki minden kunt Magyarországból. Az urak még nem gyanították, hogy a villámgyorsan előrenyomuló Batu kán olyan erős, és olyan közel van, hogy váratlanul is megjelenhet. Az urak könnyelműen úgy képzelték, hogy elegendő az is, ha a pápa a keresztény világ minden hívőjéhez felhívást intéz: egyesüljenek a pogányok elleni harcra; továbbá néhány európai uralkodó szava, akik Bélának segítséget ígértek: azt mondták, olyan erős hadsereget akarnak felállítani a tatárok ellen, amely meg tudja majd állítani a félelmetes Batu kán

Magyarország elleni támadását. És az öntelt feudális udvaroncok esztelenül meggyilkolták a Béla királyhoz tárgyalásra érkező tatár követet, s ezzel kihívták Batu kán tomboló dühét.

A Béla király által összehívott tanácskozáson, amelyen Kuthen kán is megjelent fiaival együtt, a feudális főurak nyíltan kimondták:

„Most már harcoljon Béla király egyedül a tatárok ellen, ha a megrontásunkra behívta az áruló kunokat! Segítsenek ők a királynak, ha Béla odaadta nekik a magyar földet, amely csakis a miénk!”

A király hasztalan próbálta megmenteni Kuthen kánt, vendégét és rokonát. (Béla menyé kipcsák hercegnő volt.) A király azt javasolta a tanácsnak, először vizsgálják meg, hogy valóban áruló és Batu kán kéme-e Kuthen kán? Kuthen megesküdött a királynak, hogy egész seregével a magyar sereg mellett fog harcolni, és új hazája védelmében hal meg. De a fegyveres főnemesek váratlanul Kuthen kánra rohantak, és így kiáltoztak: „Áruló! Tatár kém! Halál reá!”

Kuthen kán magas kora ellenére rendkívül erős volt, elkeseredetten védekezett, egy székkel néhány embert leütött, amíg a hűbérurak kardjától összekaszabolva el nem esett. Vele együtt megölték fiait is. Az urak levágták a meggyilkoltak fejét, és az ablakon át kidobták az utcára, hogy megmutassák a tömegnek. Közben azt kiáltozták:

– Minden kun áruló! Mindet ugyanígy kivégezzük!

Amikor a kunok értesültek szeretett vezérük vesztéről, haladéktalanul felkerekedtek ideiglenes táborhelyükről, felmálházták a sátrakat, és csordáikkal elindultak a Duna alsó folyásához, Dobrudzsába, Kálmán bolgár fejedelemhez. A kunok a legváltáságosabb időben hagyták el az országot, amikor minden erőt egyesíteni kellett volna a hallatlanul kegyetlen ellenség támadása ellen, és amikor minden harcos élete különösen drága volt.

A kunok szívesen lettek a bolgár fejedelem alattvalói, aki legeltetésre alkalmas földet jelölt ki nekik a síkságon, és kijelentette, hogy közülük negyvenezer főnyi lovas sereget állít fel.

Amíg Budán a különböző tanácskozások haszontalan vitákba fulladtak, Batu kán leverte a Kárpátokban állomásozó magyar őrcsapatokat, amelyek a hegyi átjárókat védték, és hirtelen betört az országba a vereckei és az uzsoki szoroson át.

Amikor ezeket a nyugtalanító híreket megkapta Béla király, azt követelte minden Budán tartózkodó hűbérúrtól: a lehető leggyorsabban gyűjtse össze és vezesse hozzá csapatát, hogy felállíthassa az egységes, erős, magyar hadsereget.

Béla király seregével, amely addig Székesfehérvárott és Esztergomban állomásozott, átkelt a Dunán, és harci táborát földsáncokkal erősítette meg. Országszerte futárokat küldött szét, és felhívta a népet a haza védelmére. Családját és az államkincstárt nyugatra küldte, Ausztria határához; az osztrák herceg a kincstárt azonnal elvette és eltulajdonította.

A Sajó melletti csata

A tatár sereg jobbszárnya, Lengyel- és Németországból gyorsan visszakanyarodva, közeledett a Magyar Királyság felé, hogy a fősereggel egyesüljön. A nagy lendülettel előretörő Batu kán könnyűszerrel leverte a jelentéktelen magyar előhadat, átlépte Magyarország határát, és Buda felé tartott. A várost megközelítve, Batu kán hatalmas tábort vert, és csapatokat küldött ki a város környékének elpusztítására. Egyes lovasok a város faláig nyargaltak, és megpróbálták az ostromlottakat a síkságra csalogatni.

Béla király nem szánta rá magát a kitörésre, de Ugrin kalocsai érsek, aki csapatával Budán volt, szemrehányást tett a királynak kishitűségéért, s Béla parancsa ellenére elhagyta a számára kijelölt védelmi területet, és szerb harcosokból álló kis csapatával kitört a városból.

A mongolok, mint mindig, színleg visszavonultak az Alföld mocsaras vidéke felé, maguk után csalogatva ellenségüket. Ugrin érsek üldözőbe vette a tatárokat, de nehéz fegyverzetű lovasai süppeteg, lapos területre kerültek, és nem tudtak fürgén mozogni. A mongolok ekkor gyorsan visszafordultak, bekerítették a magyar csapatot, és a harcosokat messziről lelődzötték hosszú nyilaikkal. Maga Ugrin érsek és három lovasa nagy nehezen tudott kiszabadulni ebből a csapdából. Az érsek a kudarc ellenére is tovább unszolta a királyt, hogy indítson új támadást, és teljes haderejével törjön a tatár seregbe, amelyről a főpap azt hitte, hogy jelentéktelen, Béla azonban nem szánta rá magát, hogy elhagyja megerősített táborát.

Batu kán mindenfelé kisebb csapatokat küldött szét, és folytatta az ország kirablását, pusztítását. A váradi püspök, aki toborzott harcosaival útban volt Pest felé, megtudta, hogy rablott kincsekkel megrakodott mongol csapat közeledik, s megtámadta őket. Az ellenség színleg megfutamodott. A magyarok üldözték őket, s ekkor lesből előtört egy másik tatár csapat; szétverték a magyarokat, és a püspöknek alig sikerült megmenekülnie. Azonnal a királyhoz sietett a gyászos hírral.

A mongol sereg, miután két hónapig állt Buda előtt, váratlanul felkerekedett. Megdobbantak a dobok, csörögtek a kis pajzsok, hosszan harsogtak a hosszú kürtök. A sereg ugyanazon az úton vonult, amelyen nemrégiben jött, mintha visszatérne hazájába.

Béla király elhagyta Budát, és üldözőbe vette a mongolokat. Elővigyázatosságból megállt a Sajó nyugati partján, közel a hídhhoz, amelyet még idejekorán építettek kötelekkel megerősített ladikokra. A király ezer harcosból álló csapatot rendelt ki a híd védelmére. A tatárok egy seregrésze azonban átúsztatott a vízen, már a nyugati parton állt, s csak a kedvező alkalmat várta, hogy támadhasson.

A magyarok tüstént harci táborot vertek, amelyet földsáncokkal vettek körül. Néhány, teljes nyugalomban eltelt nap után, a mongolok kínai hajítógépükből váratlanul löni kezdték a hidat, és a nagy távolságból kilőtt óriási kövek szüntelenül zuhogtak a magyarokra. A magyar hídőrség visszavonult, s a tatárok akadálytalanul átkeltek a hídon, ugyanakkor pedig más csapatok keresztülúszattak a folyó nyugati partjára. A nagyszámú tatár sereg csakhamar körülkerítette a magyarok megerősített táborát, és nyílzáport zúdított a védőkre.

Néhány német nemes, aki részt vett az ütközetben, észrevette, hogy a tatárok teljesen bekerítették a táborot. Pánikszerű zűrzavar keletkezett. A hadirend felbomlott.

Béla király öccse, Kálmán herceg, Ugrin érsek és a Német Lovagrend nagymestere határozta el csupán, hogy kitör az ellenségre, de a tatárok visszaverték a vakmerő támadást, és nagy veszteséget okoztak a magyaroknak. Ezek után sem Béla király rábeszélése, sem Ugrin és Kálmán bátor helytállása nem tudta rávenni a német urakat, hogy csapataikkal újra harcba bocsátkozzanak. A teljesen fejüket vesztett és határozatlan németek megbújtak a földsáncok mögött...

Csupán Kálmán herceg szánta el magát, hogy újra rátör a mongolokra, és csapatával elhagyta a táborot. Mialatt a magyarok vitézül harcoltak, néhány főúr, testőrségével együtt, elszökött a táborból, és futásban keresett menedéket. A mongolok szántszándékkal menekülni hagyták őket. Amikor a többi harcos észrevette ezt, úgy hitte, hogy csak a futás mentheti meg őket, és követték a szökevényeket. Béla király, látva, hogy harcosai szétszélednek, maga is sietve elhagyta táborát.

Miután a magyarok mind ott hagyták táborukat, a mongolok eleinte csak távolról követték őket, nem támadtak rájuk, de arra sem adtak lehetőséget, hogy szétszéledjenek. Végül is minden oldalról megtámadták a menekülőket, és lekaszabolták őket. Így pusztult el dicstelenül a bátor magyar harcosok nagy része a király és a főnemesek közti viszálykodás következtében, és mert Béla király nem tudta akarátát érvényesíteni a főurakkal szemben.

Béla király és kisszámú kísérete csak gyors és kitartó lovainak köszönhette, hogy megmenekült.

A mongol táborból másnap korán reggel néhány lovas nyargalt ki, és kelet felé tartott. A málháslovakra nagy zsákok voltak kötve; Batu kán, régi mongol szokás szerint, mint győzelme tanújelét, Karakorumba küldte szörnyű ajándékát: sok ezer jobb fület, amelyet a csatákban elesett ellenséges harcosokról vágtak le.

Amikor a mongolok elfoglalták az elhagyott tábor, rábukkantak a királyi sátorra, és megtalálták az otffelejtt királyi pecsétet. A mongolok ravasz cselt eszeltek ki. Batu kán megparancsolta tolmácsainak, hogy Béla király nevében intézzenek minden magyarhoz – a földesurakhoz éppúgy, mint az egyszerű néphez – felhívást:

Ne féljete a kutyafejű mongolok, vagyis a tatárok dühétől és kegyetlenségétől. Óvakodjatok attól, hogy lakhelyeteket elhagyjátok. Noha a mongolok váratlan támadása miatt arra kényszerültünk, hogy elhagyjuk táborunkat, reméljük, Isten segítségével hamarosan újra fegyvert ragadhatunk. Imádkozzatok Istenhez, hogy segítsen nekünk ellenségeink szétverésében.

Béla király

A felhívás összeállításában néhány német főúr is részt vett, aki megadta magát; ugyancsak ők mutatták meg a mongoloknak, hová üssék a pecsétet. A felhívást nagy számban lemásolták, és szétküldték a megyékbe.

Sok magyart, aki az erdőkbe és a hegyek közé akart elbujdosni, félrevezetett ez a levél; ezek a magyarok felhagytak azzal, hogy az önvédelemre szervezkedjenek, nyugodtan a lakóhelyükön maradtak, és a vad, kegyelmet nem ismerő mongolok áldozatai lettek.

A tatárok körülzárták Pestet és Budát; a két várost, amelynek alig volt helyőrsége, rohammal elfoglalták, kirabolták, felégették, és a lakosokat lemészárolták.

Így lett Batu kán, a mongol fejedelem, a Magyar Királyság ideiglenes ura az 1241. esztendőben...

Út a „Végső-tenger” felé

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

A szentséges vezér bizonyára ujjongott, amikor a felhők közül látta, hogyan verte szét bátor unokája a Sajó folyónál a magyar hadsereget.

Batu kán ez után a csata után kihirdette, hogy a Magyar Királyság kormányzója: Sejvani. Minden megyébe tatár kenézeket küldtek, akik egyben ott a legfőbb bírák voltak. Megparancsolták nekik, hogy a tatárok részére lovat, barmot, ajándékokat, fegyvert és ruhát gyűjtsenek.

Néhány előkelő nagybirtokos önként a mongolok szolgálatába lépett mint kenéz; ők terjesztették Béla hamisított levelét, amelyben a király felszólította a népet, hogy ne fejtse ki ellenállást a tatárokkal szemben, küldjön nekik ajándékokat, és ki-ki maradjon nyugodtan a házában.^[65]

A magyarok eleinte látszólag nyugodtan éltek a tatár uralom alatt, ámde a mongolok által kinevezett kenézek hamarosan azt követelték a lakosságtól, hogy hozzanak nekik szép nőket, és az adót marhában fizessék. Később azt követelték, hogy minden faluból jöjjenek férfiak, nők, gyermekek, és hozzanak újabb, értékes ajándékokat; miután a mongolok átvették ezeket az ajándékokat, az egész küldöttséget könyörtelenül lemészárolták.

Tudott-e minderről Batu kán? Ha tudott is, közömbös volt számára. Őt csak egyetlen vágy perzselte: előremenni, utolérni a keze közül kisiklott Béla királyt, aki megígérte a magyaroknak, hogy visszatér, és helyreállítja a független királyságot. De nagyon nehéz volt továbbhaladni, mert minden hordának hegyi utakon kellett keresztülvergődnie, ahol a lovaknak nagyon kevés eleség akadt, és a patkolatlan paták letöredeztek a köves talajon.

Maga Batu kán, szétküldve felderítőit, makacsul tört előre, legyűrte a meredek hegyoldalak okozta nehézségeket, és elfoglalta Zagreb városát.

Mindenhol az a hír várta, hogy éppen most haladt erre Béla király kíséretével. Batu kán továbbvonult déli irányban, a tenger felé.

Végre az egyik magaslatról megpillantották a tenger kék végtelenjét, és mindenki egymást kérdezgette: „Vajon ez a Végső-tenger?” Amikor a mongolok leereszkedtek a tengerpartra, egy magas fallal körülkerített kis városhoz értek. Ez volt Spalato ősrégi városa. Kis kikötőjében egyetlen hajó sem tartózkodott. Csak néhány fehér vitorla úszott lassan a ködös távolban.

Batu kán követelésére, hogy adják ki az áruló Béla királyt, a városka lakói engedelmesen kinyitották a kaput, és a kormányzójukkal és néhány pappal az élen a tatárok elé mentek. Térdre estek, megesküdték, hogy Béla király náluk töltött ugyan valamelyes időt, de félve az őt kergető mongolok bosszújától, hajóra szállt, és valamennyi bizalmasával együtt, korán reggel elhajózott a tengeren. Hajójának kockás vitorlái még sokáig látszottak a távolban.

Batu kán dühöngve megparancsolta harcosainak, hogy kutassák át az egész várost, ne kíméljék a lakosokat, vegyenek el tőlük minden ennivalókészletet, amiből nyilván elég sok volt a raktárakban, ahova a velencei kereskedők szállították hajón a portékát. A hegyek között megtett, sok éhezéssel járó nehéz út után, az ázsiai harcosok teleették magukat, ittak és garázdálkodtak.

Batu kán a sziklás part felé lovagolt... Átlátszó hullámok rohantak a partnak, és tajtékozva megtörtek a sziklákon. Batu kán visszatartotta a lovát, amely ugyan szaglászta a sós vizet, de nem akarózott belőle innia. Szain kán így szólt:

– Eddig még nem volt egyetlen olyan folyó sem, amelyen a mi kitűnő mongol lovaink át nem keltek volna. A lovak most eljutottak a határig, itt már erőtlenn az én akaratom. A világ nagy megrendítője azt hagyta meg apámnak, a dicsőséges Dzsucsi kánnak, járja be az egész földet napnyugati irányban addig a helyig, ameddig a mongol ló patája lépni tud. Elértünk-e eddig a határig – nem tudom! A lovam nem akar továbbmenni. Most már úszni kellene a vízben. Nem méltó a dicső bagaturhoz, hogy a biztos nyeret az ingatag ladikkal cserélje fel. De én azért mégis folytatom utamat a part mentén, Trigestum^[66] városáig. Ott majd döntök: tovább kell-e mennie diadalmas hadseregemnek, hogy megtépázza a megszökött reszkető olasz, frank és germán csőcseléket; vagy pedig a földbe szúrjuk a lándzsát, és megállítjuk a hadjáratot!

TIZEDIK RÉSZ

BATU KÁN AZ ADRIAI-TENGER PARTJÁNÁL

Zűrzavar és rémület Európában

Ha a történelem könnyű szárnyú géniusza az emberi gondolat gyorsaságával vissza tudna repülni 1241-be, a napnyugati országok fölé, a legnagyobb zavart és rémületet látná, amely Európa népeit és uralkodóit elfogta arra a hírre, hogy Európa keleti határán megjelentek a szörnyű, titokzatos tatárok, akik vadállatok bőrébe burkolózva, valószínűtlen gyorsasággal vonultak keresztül Lengyelországon, Németországon, Csehországon, Magyarországon; Legnica, Lublin, Sandomierz, Krakov és más helységek melletti csatákban szétverték a híres német lovagokat és más hadseregeket; és végül teljesen megsemmisítették a magyar hadsereget a Sajó, Buda és Pest melletti ütközetekben.

A tatárok további betörése Olasz- és Franciaországba elkerülhetetlennek látszott. Mi tarthatta volna vissza a rettenetes hódítókat? A német birodalom császára, a Hohenstaufen-házból származó II. Frigyes, ékesszóló felhívásokat írt minden királynak, hercegnek és bárónak, felszólította őket, hogy egyesüljenek egyetlen erős hadseregbe, és bátran álljanak ellen az ázsiai vadembernek, Batu kánnak; ő maga azonban láthatatlan és megközelíthetetlen volt, mert bezárkózott Szicília szigetén levő nyári palotájába.

„Ideje már, hogy felébredjünk álmodozásunkból – írta a császár –, és felnyissuk testi és lelki szemünket. Már dübörögnek a tatár lovak patái, s világszerte száll a hír az ellenségnek, amely pusztulással fenyegeti az egész keresztény világot. Már régen hallunk a tatár vérszről, de azt hittük, hogy a veszély távoli, hiszen a mi földünk és a tatárok földje között oly sok bátor nép és király lakozik. Most azonban, amikor az egyik uralkodót megölték, a másikat pedig

rabságba ejtették, rajtunk a sor, hogy a kereszténység oltalmazói és védelmezői legyünk a vad ellenséggel szemben.”

IX. Gergely pápa, aki Rómából Franciaországba menekült, és Lyonban keresett menedéket, onnan írt, ugyancsak terjedelmes üzeneteket, amelyekben felhívta a hívőket a „szent háborúra” , egyszer a bolgárok, másszor az orosz „eretnekek” ellen; mindenkinek, aki fegyvert fog és keresztet vitéznek jelentkezik, bűnbocsánatot ígért még a legszömyűbb múltbeli, jelenlegi, sőt jövőbeni bűneire is. Ugyanekkor kiátkozta II.

Frigyes császárt, árulással vádolva őt, hogy, mint az ördög szolgálja, felszólította a tatárokat Európa megrohanására.

A nép azonban így beszélt: „Miért nem megy a szentatyja maga a Magyar Királyság határára, miért nem ott lelkesíti a gyülekező keresztény hadsereget?”

Ijesztőbbnél ijesztőbb hírek jártak a nép között: azt beszélték, hogy a megszámlálhatatlan tatár hadsereg hosszában húsz napi, székében pedig tizenöt napi járóföld. Állítólag vadlovakból álló óriási ménesek követik a sereget. Maguk a tatárok egyenesen a pokolból jöttek, emiatt nem hasonlítanak semmi más emberhez. ^[67]

A spalatói Tamás barát, a tudós kanonok, aki szemtanúja volt a tatárok betörésének a Balkán-félszigetre, így ír *Krónikájában*.

„Ezek az emberek alacsony termetűek, de széles mellűek. Külsőjük rémítő: lapos arcukon nincs szakáll, orruk tömpe, kis szemek távol vannak egymástól.

Ruházatuk nem ereszti keresztül sem a hideget, sem a nedvességet, két egymásra helyezett bőrből varrják, szőrével kifelé. Sisakjuk vas vagy bőr. Fegyverzetük görbe kard, tegez és íj. Nyilaik éles hegye vasból és csontból készül. A tatár nyíl négy ujjal hosszabb, mint a miénk. Fekete zászlajaikról hosszú lófarkok csüngnek.

A tatár lovak, amelyeken gyakran nyereg nélkül nyargalnak, alacsonyak, de erősek, megszokták az erőltetett menetet és az éhezést. A lovak, bár nincs patkójuk, könnyen felkapaszkodnak a hegyre, ahol úgy futnak, mint a vadkecskék, és háromnapos erőltetett vágatás után megelégszenek rövid pihenővel meg kevéske takarmánnyal.

Ezek az emberek nem sokat törődnek a táplálkozásukkal: kenyeret nem esznek, ételük a hús, italuk pedig kancatej és vér.

A tatárok sok foglyot hurcolnak magukkal, különösen sok fegyveres kunt, akiket maguk előtt hajtanak, és megölik őket, ha látják, hogy nem rohannak vakon az ellenségre. A tatárok nem szívesen mennek elsőként a harcba.

Alig van olyan folyó, amelyen nem úsztatnának át lovaikon. Nagy folyókon azonban levegővel felfújtt bőrtömlőkön vagy nádtutajokon kelnek át.

Tábori sátraik szövetből vagy bőrből készülnek. Bár a tatár óriási horda, táboraiban még sincs sem zúgolódás, sem viszálykodás, kitartóan elviselik a nélkülözéseket, szenvedéseket, és szívósan harcolnak.”

Európa minden hívője azt várta, hogy a tatárok ellen hirdetett „szent kereszties hadjáratot” a nagyon jámbor francia király, IX. Lajos vezeti, akit még életében „szentté” nyilvánítottak. Mathieu Paris szerzetes, királyi udvari gyóntató a következőképpen írta le *Krónikájában*, hogyan fogadta Lajos király azokat a híreket, amelyek Batu kán Európába való betöréséről szóltak.

„Amikor Isten haragjának ama szörnyű áradata előmlött fölöttünk, az istenfélő Blanche, Franciaország királyának anyja, meghallván a híreket, felkiáltott:

– Hol van fiam, Ludovicus király?

A király anyjához lépett és megkérdezte:

– Mit parancsol, anyám?

A királynő ekkor mélyet sóhajtott, patakokban ömlöttek könnyei, és mint asszony kinyilvánította véleményét a tatár veszélyről, de szavaiban az előkelő dáma határozottsága csengett:

– Mi a teendő, fiam, ebben a szörnyű helyzetben, amelynek elviselhetetlen visszhangja hozzánk is elhallatszik? Mi mindannyian, valamint a szentséges egyház, együttes pusztulásra ítéltünk a tatárok által.

A király bánatosan, de isteni sugallattól ihletve válaszolt:

– Az ég vigasza támogató minket! Mert hiszen, ha ezek a tatárok – ahogyan magukat nevezik – ideérnek hozzánk, vagy mi megyünk hozzájuk azon helyre, ahol lakoznak, egyaránt a mennyek országába jutunk!

Ilyenformán szólott:» Akár levetjük a tatárt, akár általa verettetünk le, egyaránt Istenhez kerülünk, vagy mint hívők, vagy mint vértanúk.«„

Európa megrémült uralkodói közül IV. Béla magyar király volt egyike azon keveseknek, akiket nem hagyott el kitartása és a jobb napokba vetett hite. A tatároktól kergetve, először Zagreb városában rejtőzött el, azután egy kis, tenger melléki erődítésben tartózkodott, majd onnan eltávozva, családjával és kíséretével egy ideig velencei kereskedelmi hajókon várakozott, és kis, partmenti szigeteken bújt meg. A hozzá evező halászoktól megtudta, mi történik az Adria-tenger partvidékén. Béla király kiáltványt küldött a magyar népnek, biztatta alattvalóit: ne veszítsék el bátorságukat és reményüket, mert az ország hamarosan megszabadul a betolakodott rablóktól. Két orosz fejedelem: a csernyigovi Mihail és a halicsi Danyiil, szintén remélte, hogy mihamarabb visszatér földjére, és mindketten hittek kifosztott hazájuk újjászületésében.

Béla király segílyt kérő követeket küldött a pápához, II. Frigyes német császárhoz és IX. Lajos francia királyhoz, de választ csak a pápától kapott, aki beérte azzal, hogy „áldását” ígérte mindenkinek, aki fegyvert fog a tatárok ellen.

Ez a „Végső-tenger” ?

Ahogy a tomboló orkán átszáguld hegyek és völgyek között, mindent elsöpörve és elsodorva útjából, úgy vágatott Magyarországon keresztül a mongol horda, és tántoríthatatlanul nyugat felé tartott. Az ezredesek, századosok, tizedesek, szokás szerint, keményen tartották a mindenkor hosszú bundát viselő, szilaj lovasokat, akik alacsony, bozontos lovukon behatoltak minden városba és faluba, kergették az erdőkbe és lápokra menekült, megriadt lakosokat, felkaptattak a hegygerincekre, ahova a magyarok és a szlávok felhajtották éhesen bőgő barmaikat és keservesen bégető juhaikat. Olyan sok volt a zsákmány, hogy a mongolok már azt sem tudták, mit csináljanak vele.

Gyakorta lakomázást rendeztek, amelyen az azelőtt ismeretlen bort vedelték. A penésszel borított korsókban és erős börtömlőkben eltett borokat a magyar nemesek pincéiben találták. A lakmározásokon a mongolok vad nótákat énekeltek, megemlékeztek a Góbi-sivatag végtelen, aranyos térségéről, a kék folyókról, a hazai hegyláncok: a Száján és a Hingan fellegekben szunnyadó havas csúcsairól, a hegyekről, a medvék, párducok, szarvasok és vadkecskék menedékhelyéről.

A részeg mongolok elalvóban azt hajtogatták, hogy valamikor mégis sikerül majd elérniük a Végső-tengert. Batu kán akkor majd felnyargal a viharos hullámok fölé emelkedő sziklára, végrehajtja az ajran-áldozatot nagyapja borókatáljából, az égi szellemek, a mongol faj védelmezői és a legyőzhetetlen, rettenthetetlen bagaturok tiszteletére, akik hegyes lándzsájukkal leigázták az egész világot. És akkor... A mongolok nem tudták pontosan, hogy mi lesz akkor, és hogyan fogják kormányozni a meghódított világot... Akkor, aki akar, ott marad a napnyugati országok gyáva lakosai közt, hogy korbácsi verje lehorgasztott tarkójukat, s kényszerítse őket, hogy hódoljanak a mongol lófarkas zászló előtt. Aki pedig unja, visszatérhet a távoli, hazai sztyeppekre.

A mongolok átható, farkasüvöltéshez hasonló elnyújtott hangon énekeltek:

*Hány éve járom már a hadak útját!
Vakmerő legény voltam, s így megöregedtem,
Barna fűrtjeim őszbe csavarodtak
Voltam víg, gondtalan tréfacsináló,
Hajnalig ittam a kumiszt, s józan maradtam.
De íme elért az öregség:
A tizenharmadik kupa magyar bor után
Ha megfeszítem a hingani kecske
Szarvából készült súlyos, fekete íjam,
Már nem tudom kiválasztani remegő kézzel
Máskor biztosan célba találó, vashegyű nádnyilaim.
Ó, fehér hajú öregkor! Mért nyelted el szép, arany, ifjú éveimet?!*

És egyszerre, mint a villám lobbanása, valamennyi mongol táborhelyre megérkezett a hír, hogy a mongolok harcaik során már megközelítették a hön óhajtott tengert; a tenger közel van, viharos és mély, csendes időben türkizkék, viharban fekete és tajtékos... Mindenki örült: úgy látszik, közeledik a hadjárat vége...

De más hírek is száguldoztak, és letörték a mongolok örömteli reményét. A tolmácsok, akik a foglyokat kikérdezték, megmagyarázták:

– Az előttünk elterülő türkizkék tenger ugyan nagyon közel van, csakhogy az egyáltalán nem a Végső-tenger, amelyben minden este felolvad az arany nap. Ez keskeny tenger, igazában öböl, és mögötte terül el a virágzó olasz föld, ahol minden napnyugati ország fővárosának leggazdagabb fővárosa áll: Róma híres városa.

– De hogyan kerülünk abba a csábító, gazdag fővárosba, abba a Rómába? – fontolgatták a mongolok. – Bevenni be tudjuk, hiszen az egész világon nincsen olyan erős hadsereg, amely visszaveri a mongolok hatalmas rohamát. De hogyan kelünk át ezen a türkizkék tengeren? A mi lovaink csak a folyókon való átkeléshez szoktak, kipróbált gázlókon átúsztatnak börtömlők segítségével. De itt, úgy látszik, kis hajókon kell átkelni. Csakhogy annyi a zsákmányunk, hogyha berakjuk a hajóba és hozzá még a lovakat és harcosokat is, akkor a hajók elsüllyednek, és mi ott találjuk magunkat a gonosz manguszok uralkodójának, az álnok Erlik istennek föld alatti

birodalmában. Nem egyszerűbb, ha a part mentén megkerüljük ezt a tengert?

– De azért a zsákmányunknak egyelőre csak itt kell maradnia, ezen a parton – vélekedtek más mongolok.

– Hát itt hagyhatjuk? Leereszkednek a hegyekből a szemtelen szlávok, és elrabolják olyan nehezen szerzett zsákmányunkat.

A mongolok azért mégis örültek, hogy valamiféle tenger közelében vannak, és remélték, hogy változás következik a hadjáratukban: talán újra sztyeppre vagy szabad mezőkre érnek.

A mongol lovascsapatok előreküldött osztagai elérték az Adriai-tengert, szétözönlöttek a parton, és megálltak a part menti városok előtt. A városokat magas kőfalak övezték, azok mögé rejtőztek az ijedt lakosok.

A pusztafiak előtt átlátszó hullámok csobogtak, kigördültek a partra, megmosták a tarka kavicsokat és az apró kagylókat. A bozontos, hosszú sörényű lovak bementek a vízbe, gyanakodva szaglászta a futó hullámokat, türelmetlenül kapáltak patáikkal, prüsszöltek, de semmiképpen sem itták a sós tengervizet.

A ló a mongol hű barátja, engedelmes szolgája és bölcs tanítója. És a mongolok így beszéltek:

– Nem! Nekem és a lovamnak nem kell a tenger! A mi tajtékzó hegyi patakjaink és kék pusztai folyóink sokkal jobbak. Édesvizüket szívesen issza a lovunk. De mit csinálunk majd itt? A mi szigorú urunk, Szain kán, maga is látja, hogy itt nincs a lovainknak elegendő táplálék; már minden hegyi bokrot megettek, és éhségükben, mint a tevék, gizzgatz és fakérget rágcsálnak. Természetesen Szain kán és a bölcs Szubudaj-Bagatur mindezt jobban tudja nálunk, és hamarosan meghalljuk az új parancsot, amely majd eldönti: továbbmegyünk-e, vagy itt maradunk.

Az elkerülhetetlen

Amikor Batu kán a tér felé lovagolt, amelyet a hadi tanácskozás színhelyéül kiválasztottak, így szólt az arab követhez:

– Csak egyetlen hadisten van: a mi hatalmas Szulde istenünk. O láthatatlan, és semmiféle bálványszobrot nem kell neki állítani. Ha itt befejezném a napnyugati országok elleni hadjáratomat, akkor ezen a halmon nem egy istent kellene kőből kifaragni, hanem hófehér lószobrot, a lóét, amelynek egyes-egyedül köszönheti a mongol hadsereg, hogy ilyen hatalmas hadjáratot végig tudott csinálni. A mongol ló temploma lesz ez, és minden népet kényszeríték majd, hogy a hasán csússzék előtte, és csókolja meg a ló patáit.

A kis tér mellett magános, vén fenyő emelkedett; a csúcsa letört és megszenesedett a villámtól, amellyel a hadisten sújtott le az égből. Ugyanott néhány embermagasságúra levágott alacsony fa is állt; a végüket, mint keskeny lándzsaéleket, kihegyezték. Minden arra lovagló mongol rásandított ezekre a karókra, és azt gondolta: uruk, Batu kán, bizonyosan megharagudott valakire, és itt készülnek a bűnös kegyetlen kivégzésére.

A szolgák kitergették a tábori szőnyeget. Minden dzsingiszidának, aki a hadsereg kötelékében volt, el kellett jönnie, valamint az egyes csapattestek főparancsnokainak is.

Batu kán, maga alá húzva lábát, leült tábori trónusára: a kilenc nyeregtakaróból álló kötegre. Batu kántól jobbra óriás termetű, kövér bátyja, Ordu kán foglalt helyet, aki két váltott lóval szokott utazni, mert egy ló nem bírta sokáig a testes lovast. Mellette ült unokatestvére, a mindig élénk és jókedvű Mengu kán, aki a dzsingiszidák közt a legjobban ragaszkodott Batu kánhoz. Távolabb szokott helyet foglalni Gujuk kán, minden tatárok nagyágánjának fia, a kíséretével, de most senki sem volt ott közülük.

Batu kántól balra helyezkedett el a szőnyegen a hallgatag, zord nagy atalik: Szubudaj-Bagatur és a többi híres hadvezér, Kurmisi, Buruntaj, Kadan, akik a németországi, lengyelországi és csehországi hadjáratból tértek vissza. A mongol nagyúr hűségese fegyvertársai voltak ezek a napbarnított, széltől cserzett, kemény, kifürkészhetetlen harcosok. Abd ar-Rahman, az arab követ, Batu

kánnal szemben foglalt helyet, a díszes szőnyeg szélén; mellette ült Hadzsi-Rahim, a krónikás, mögöttük pedig a tolmács: Jámbor Duda.

Mindenki hallgatott. Csak néha hallatszott sugdolózás. Várták Batu kán határozatát, valamint annak a tervnek megbeszélését, hogy Trigestum és Velence, a két gazdag tengerparti város között betörnek Olaszországba, és onnan tovább haladnak.

– Futár a távolban! – mondta valaki.

Két harcos vágtában közeledett, majd a halom lábánál megállította lovát. Fegyvercsörtetve jött fel a dombra a testőrszázad parancsnoka, Arszlan-mergen, aki a Krakov alatti csatában elesett Muszukot felváltotta. Megtörölte arcát sárga selyemkendővel, kihúzta magát, megállt a szőnyeg szélénél, és hátratekintett. Lassan lépkedett mögötte egy tagbaszakadt mongol, akit egészen belepett az út fehér pora. Szája fölött lógó ritka bajsza ősznek látszott a portól.

– Állj ide mellém! – parancsolta Arszlan-mergen.

A mongol előszedett kaftánja alól egy bőrtekercest, és óvatosan tartva kinyújtott kezében, határozottan és világosan mondta azokat a szavakat, amelyekre előre betanították:

– Üzenet a Dzsucsi-ulusz nagyurának, a Kék Horda és a napnyugati országok parancsol ójának, Batu kánnak, Turakinától, a mongolok földje nagy uralkodónőjétől...

Batu kán és mindenki, aki ült, felállt. Valaki izgatottan suttozta:

– Az elkerülhetetlen bekövetkezett!

Batu kán különösen ünnepélyes hangon megszólalt:

– Jöjj hozzám!

A mongol futár apró léptekkel közeledett, letérdelt, széttárta karját, és megcsókolta a szőnyeget. Azután, továbbra is térdelve, megoldotta a bőrtekercest köré csavart szíjat, és a tekercsből összegöngyöltett pergament húzott elő. A pergamenre a nagykagán kék viaszpecsétje volt erősítve vörös zsinóron. Batu kán mindkét kezével megfogta a pergament, homlokához, szájához és kebléhez érintette, majd szétgöngyölte a tekercest. Némán olvasta az üzenetet. Azután köntöse ujjával eltakarta szemét, és kis ideig mozdulatlanul állt. Majd átadta a pergament Ak-Haszannak, a pecsétőrnek.

– Olvasd fel, mit ír a nagy trónus őrzője, nagyra becsült nagynéném, Turakina.

Ak-Haszan óvatosan, két kézzel átvette a tekercset, homlokához érintette, azután hangosan, éneklő hangon felolvasta:

A szentséges vezér, aki gondosan szemléli az égből szeretett mongol népének életét, magához hívta felhőkön túli seregének megszámlálhatatlan ezredeibe az ő fiát, hőn szeretett férjemet, a dicsőségtől sugárzó Ugedej kagánt. Halljátok mindannyian, akiknek ereiben a szentséges vezér forró, nemes vére csörgedezik : haladéktalanul jenek Karakorumba, kurultajra^[68], a végtelen mongol birodalom új urának, a nagykagán utódjának megválasztására.

Néhány hadvezér felemelte karját és felüvöltött, de amikor látta, hogy Batu kán hideg és kifürkészhetetlen marad, elhallgatott.

Batu kán változatlan szenvtelenséggel, távolba néző tekintettel szólalt meg:

– Ma és holnap és teljes kilenc napon át gyászszerartásokat tartunk a nagykagán emlékezetére, megsiratjuk azt, aki eltávozott tőlünk a felhőkön túli árnyak fényes birodalmába. De senki az én parancsom nélkül el ne merészeljen utazni innen Karakorumba. Az általam megkezdett hadjárat a befejezését és a napnyugati országok teljes elpusztítását követeli. A nagy kurultajt pedig abban az időpontban tartjuk, amikor majd én mondom.

Batu kán leült, s a többiek is nesztelenül a földre ereszkedtek. A futár térdelve hátrált, lecsúszott a szőnyegről, felemelkedett, és megállt Arszlan-mergen mögött. Batu kán átható pillantással követte.

– Engedd meg, hogy jelentést tegyek – szólt Arszlan-mergen.

– Beszélj.

– Gujuk kán, és vele kísérete és testőrcsapata, ma hajnalban hirtelen elhagyta táborunkat. Gujuk kán annyira sietett, hogy lovai, marhái és poggyásza felét itt hagyta... Harcosai azt mondták, hogy Gujuk kán kihirdette előttük: sietve visszatér Karakorumba. Mindazonáltal sikerült utolérnem Gujuk kánt. Megcsapkodta korbácsával a lovát, és odakiáltotta nekem: „Szain kán csak hadd foglalkozzék a Végső-tenger keresésével, előttem más, sokkal

magasabb és fontosabb feladat áll: a világ minden népe fölé magasan és fenyegetően fel kell emelnem a szentséges vezér kilencfarkas lobogóját.”

Mindenki azt várta, mit mond Batu kán. A nagy rámutatott a kihegyezett karókra:

– Itt az a magas hely, amelyet Gujuk kán kiérdemelt! Az a harcos, aki a hadjáratban a vezér engedelmével nélkül elhagyja seregét, népének árulója. Hogyan tudná Gujuk kán betölteni – ahogyan ő mondja – „sokkal magasabb és fontosabb feladatát”, ha elsőként mutat példát az engedetlenségre? Gujuk kán maga hozta közelebb utolsó napját. Szulde hadisten elítéli őt.

– Engedd meg, hogy szóljak! – törte meg a beállott csendet az arab kalifa követe, Abd ar-Rahman. – Éles eszed helyesen állapította meg: „A mi nagy háborúnk befejezését követeli.” Amíg te magad nem fordítod a sors kerekeit új irányba, elnyomván a napnyugati országok egymással dölyfösen és gyűlölködve ellenségeskedő királyait, addig nem fejeződhetik be a háború. Ez alatt az idő alatt Turakina, a nagyágán trónusának őrizője, bölcs és tapasztalt tanácsosai segítségével maga irányíthatja a birodalom ügyeit. Csak amikor ezüstfehér lovad patáit a Végső-tenger hullámai mossák, fordítod vissza győzhetetlen hadseregedet, s akkor a világ minden népe egyedül téged ismer el a legnagyobb uralkodónak, a legnagyobb kagánnak, de csakis téged, és nem a megszökött Gujuk kánt.

– Sokáig éljen szeretett nagy Szain kánunk! – kiáltotta Mengu kán.

– Éljen a mi rettegett, győzhetetlen Szain kánunk, a világ népeinek meghódítója! – kiáltotta mindenki.

A makacs hegyilakók

A lomha hullámok a sziklás parthoz verődtek, visszahömpölyögtek, kavicsokat és apró, rózsaszínű, kétszárnyú kis kagylókat sodorva magukkal. Az alacsony, hosszú sörényű lovakon ülő tatár század szétszóródott a parton. A lovak a vízhez mentek, de amikor megízlelték, prüszköltek, és elfordították a pofájukat. Parancsszavak hallatszottak. Két fél század másmás irányba ellovagolt. Mindegyik fél század élén, hajlékony bambuszlánczsa végén, fekete, háromszögletű káni zászlócska lengett.

A domb mögül új lovascsapat tűnt elő. A tarka lovon ülő zászlótartó magának Batu kánnak zászlaját hozta: az ötszögletű sárga selyemlobogón fehér kerecsensólyom képe, körmei közt fekete varjú. A zászlóra erősített kilenc dús lófarok a friss szélfúvásban ide-oda lengett.

Egyszeriben magára vonta a figyelmet az élénk, fekete szemű, vakítóan szép tej fehér csődör, amely ugyan lesoványodott a hosszú úttól, de megőrizte mozdulatai könnyedségét és karcsú, kecses lába nyugtalan táncát. Batu kán, aki a paripán lovagolt, közvetlenül a víznél állt meg, az apró kagylókkal teleszórt nedves fövényen. A kán meghúzta a kantárt, és kis ideig mereven bámult a gyöngyházszínű távolba.

– Miféle hajók azok? – kérdezte, és kinyújtotta kezét.

Abd ar-Rahman szép, sárga magyar lován Batu kánhoz ugratott. A csillogó vasvértzetet és ezüstözött sisakot viselő, csaknem feketére lesült fiatal követ összehunyorította szemét, és kezéből ernyőt csinált a napsütés ellen.

– Azt gondolom...

– Most nincs idő a „gondolomra” – vágott közbe szárazon Batu kán. – Most már mindent pontosan kell tudni.

A másik oldalról Szubudaj-Bagatur közeledett nagy csontú szögsárga lován. Az öreg hadvezér nyomorék kezével meghúzta a kantárt, másik kezével megveregette lova nyakát, és így szólt:

– Látod, Szain kán, az én vén csődöröm nem akarja inni ezt a tengervizet. Pedig ez még távolról sem a Végső-tenger. Ez csak öböl, amelyben az előled megszökött Béla magyar király, szétvert

seregének maradványaival együtt, azt reméli, hogy hajókon elbújik előlünk. Ne törd magad, áruló Béla! Úgysem bújhatsz el lándzsáink elől!

– És azt ki mondta neked, hogy Béla király e hajók valamelyikén van?

– A foglyok. Esküsznek, hogy Béla és kísérete ezeken a hajókon várja a kedvező szelet.

– Magam akarok a foglyokkal beszélni.

– Azonnal itt lesznek, uram.

Szubudaj megfordította lovát, és rávágott korbácsával. A sárga egyenletes poroszkálással visszafelé kocogott.

Batu kán kísérete a domboldalon helyezkedett el; a harcosok tréfálkoztak egymással, és a távolba néztek. A tenger türkizkék tükrén, mint fehér hattyúcsapat, számtalan hajó szóródott szét; vitorlájuk lecsüngött a szélcsendben.

A kíséretben tartózkodott többek közt: Szártak, Batu kán beteges fia, Ordu és Berke, Batu bátyjai, Hadzsi-Rahim, a krónikás, és néhány temnik. A szolgák a vezetéklóvakkal és a felmálházott öszvérekkel az út szélére húzódtak. Új tatár lovascsapatok érkeztek. Mind mohón igyekeztek a hőn óhajtott türkizkék tenger felé, amelynek partján valami új változást vártak, szerencsésebb időszakot a napnyugati országok elleni támadásban és új rablott kincsek felosztását.

Kiáltás és jajveszékelés hallatszott. Néhány tatár lovas körülbelül húsz foglyot hajtott. A foglyok össze voltak verve, és cafatokban lógott róluk a ruha. Minden fogoly színes hímzéssel díszített birkabőr mellényt és a bokánál szíjjal összefogott, bő nadrágot viselt. Vállukig érő sötét fürtjeik a harcok alatt összekuszálódtak. Karjuk hátrakötve, valaha fehér ingük csupa rongy, lábukon ormótlan bőrbocskor – minden az elkeseredett harc nyomait viselte, és a vér most is szivárgott a kötés nélküli sebekből.

Néhányan botladozva mentek, nyilván beletörődtek az elkerülhetetlen pusztulásba, de mások továbbra is megmakacsolták magukat, s a mongolok káromkodva, könyörtelenül csépeltek őket korbácsukkal.

Szubudaj a hátuk mögött lovagolt, és sürgette a harcosokat. A nagy hadvezért Jámbor Duda követte egy szürke, egérszínű, vén

szamáron. Duda szorgalmasan dögönyözte sarkával a szamár oldalát, próbálta gyorsítani az állat lomha járását.

A mongolok a parton felsorakoztatták a foglyokat; a foglyok fele rögtön leült a földre, s mint az agyonhajszolt vadállatok, dühösen nézegettek körül.

Batu kán észrevette a megérkezett foglyokat, és feléjük tartott. Az egyik mongol újra korbácsolni kezdte az ülőket:

– Látod-e, te önfejű gazember, ki van előtted azon a fehér csődörön? A világ ura!

Az ülő foglyok vonaglottak, igyekeztek elkerülni a csapásokat. Batu kán felemelte a kezét, és megállította a harcost:

– Elég!

– Kik vagytok ti, engedetlenek, akik harcolni merészeltek a világ meghódítója ellen? – förmedt a foglyokra Szubudaj-Bagatur.

Ekkor ért oda a rőt szakállú Duda, és bebizonyította, hogy csakugyan ismeri a világ különböző népeinek huszonkét nyelvét. Érthetetlen szavakat mondogatott, s a foglyok tüstént megélnékültek. Az ott ülők úgy kiabáltak, mintha átkozódtak volna.

– Ámen! – vágott a szavukba Duda, és Szubudaj-Bagaturhoz fordult. – Ezek az emberek a hegyi szláv törzsek közül valók. Hegycsúcsokon levő falvakban laknak, amelyek olyanok, mint az erődítések; büszke emberek ezek, élve sohasem adják meg magukat, és az utolsó leheletükig harcolnak.

– Hogyan fogtátok el ezeket a makacs embereket? – kérdezte Batu kán. Az egyik kísérő válaszolt:

– Azt a parancsot kaptuk, hogy hozzunk foglyokat. Pányvát vetettünk rájuk, a sziklákra húztuk őket, azután megkötöttük.

– Kérdezd meg tőlük, miért állnak ellent, amikor ők kevesen vannak, az én hadseregem pedig megszámlálhatatlan, mint égen a felhő?

Duda leugrott a zamárról, és újra beszélgetni kezdett a foglyokkal.

A foglyok először mind egyszerre kiáltoztak, de Duda rábírta őket, hogy csak egyvalaki válaszoljon. Ekkor egy délceg fiatal férfi – sebektől borított arca dagadt volt, szétvert szájából ömlött a vér – valamit hevesen bizonygatott.

– Mit akar? – kérdezte Batu kán.

– Ez a pásztor abból a faluból való, amely ott fekszik fent, magasan, a hágónál. Ott még folyik a harc, és látni az égő viskók füstjét. A pásztor azt mondja, hogy a sziklák közti kis földdarabkák megműveléséből élnek; ők senki életét nem zavarják, az országúttól messzire telepedtek le; rajtuk kívül senki sem tud ilyen magasságban, a szakadékok fölött, árpát és búzát vetni; nekik nincs más hazájuk és boldogságuk, csak ezek a hegyi sziklák és szegény kunyhóik.

– Mondd meg nekik, hogy én becsülöm a bátor, dolgozó embereket, és megengedem, hogy háborítatlanul éljenek, ha behódolnak nekem, és megcsókolják a mongol ló patáját.

Duda megmagyarázta a foglyoknak a mongol uralkodó szavait, meghallgatta a foglyok válaszát, elgondolkozva végigsimította rőt szakállát, és így szólt:

– Hajlandók megcsókolni lovad patáit, és hűségesen fognak szolgálni téged, de azt kérik, adják vissza gyermekeiket. Harcosaid elragadták őket, és elvezették a táborukba.

– Jól tették! – mondta Batu kán. – Ezekből a gyermekekből gyakorlott, merész harcosok nevelődnek nálunk. Szubudaj-Bagatur, mutasd a föld rajzát! Meg akarom tudni, messze van-e Trigestum városa?

– Azonnal mutatom, ó, hatalmas! – szólt a félszemű hadvezér, és bal keze ujjait szájába véve, olyan éleset füttyentett, hogy úgy hallatszott, mintha a hegyek visszhangja felelne rá. Pedig a szolgája felelt messziről, aki felismerte ura füttyét. Csakhamar elővágatott a lovasok sorai között szilaj sárga lovon egy öreg mongol, aki egy másik, iszákokkal felmálházott lovat is vezetett kantárjánál fogva.

Az öreg mongol elővett egy bőrtáskát, és átadta Szubudaj – Bagaturnak. A hadvezér kisedett a táskából egy pergament, amelyen a Magyar Királyságnak és az Adriai-tenger partvidékének durva térképrajza volt.

Megoldották a foglyok kötelékét; még nehezen mozgatták a kezüket, amely megdagadt a szorosan rákötött szíjtól. Nyögve meghajoltak, és sorra megcsókolták az egykedvűen álló paripa patáit.

Batu kán korbácsával a távolba mutatott:

– Hogy hívják azt a települést és erődöt ott a parton?

Az egyik fogoly magyarázgatni kezdte:

– Az Spalato városa; ott áll a római császár palotája.

– Meg akarom nézni. Lesznek-e még városok?

– Különböző kis kikötők és erődök. Aztán lesz egy gazdag város, amelynek kikötője tele van velencei hajókkal. Ez: Trigestum. Ott, az erődítésben lakik egy tekintélyes nagyúr, akinek sok harcosa van.

– És mi lesz még tovább?

– Azután megláthatjátok a gazdag kereskedővárost: Veneziát. Ezek a hajók a tengeren mind veneziái kereskedőké.

– És hány napig tart az út Veneziából a napnyugati országok fővárosáig, Rómáig?

– Magányos ember most nem utazhatik arra, mindenütt őrcsapatok vannak. Várják a betörésedet. De hát te nem kéred senki engedélyét, és annyi nap alatt érsz Rómába, amennyi alatt akarsz.

– Nagy sereg gyűlt ott össze?

– Nem számít az a sereg semmit! Senki sem akar harcolni. Mindenki megszökik. Azt beszélnek, hogy még maga a császár is megszökött Rómából Szicília szigetére.

– Nem kell letépni az almát. Már megérett, és magától a tenyeredbe hullik! – kiáltott fel Abd ar-Rahman, aki minden frankot gyűlölt.

– Mi a parancsod, mit tegyünk ezekkel a hegyi foglyokkal? – kérdezte Szubudaj.

Batu kán nem válaszolt, majd hirtelen, a várakozás ellenére, ujjával vonalat húzott fölülről lefelé. Ettől a mozdulattól mindenki félt: a halálos ítéletet jelentette.

A kis tér, ahol Batu kán tanácskozása lefolyt, elnéptelenedett. A kihegyezett karók más szerencsétlenek ijesztésére ott maradtak. A szolgák felszedték a szőnyegeket, amelyeket a kánok tanácskozásához leterítettek.

Nem messzire, a hegyoldalban, bogáncsbokrok között feküdtek a makacs foglyok. Elnyúlva feküdtek, mintha mélyen aludnának. De az arcuk helyén összetört csontok és alvadt vércsomó. Amikor a hegyilakók megtudták, hogy megölik őket, kétségbeesetten harcolni kezdtek, megrohanták a mongolokat, amíg el nem hullottak az egyenlőtlen küzdelemben.

Egy hatalmas termetű mongol, az udvari hóhér, mindegyiknek sorjában, nehéz, görcsös bunkóval szétverte a fejét. A hóhér még most is ott járt a megölt foglyok közelében, rettenetes fegyverét maga után húzva. Arra várt, hogy az arab követ írnoka, a rőt szakállú Duda, befejezi hosszúra nyúlt beszélgetését az utolsó fogollyal, egy rongyos, ócska csuhát viselő szegény szerzetessel. A szerzetes hol lehajolt, és igyekezett ujjával érinteni a földet, hol magasan a feje fölé emelte vékony fakeresztjét, hadarva imákat suttogott, s közben a szél cibálta borzas szakállát. A mongol dühösen hörgött.

– Nekem maga Batu kán parancsolta meg, hogy kivétel nélkül végezzek az arcátlan foglyokkal. Vajon lehet-e engedetlennek lenni Szain kán parancsával szemben?

Duda előhúzta nyakából tojásdad alakú rézpajczáját, és megrázta a mongol arca előtt:

– Minden későbbi parancs megváltoztatja az előbbit! – hajtogatta Duda. – Mindjárt idelovagol a nagy atalik, Szubudaj-Bagatur, és ő elevenen nekem adja ezt a fogoly sámánt. Szükségem van rá. Eredj innen!

– Nekem parancsolhat, amit akar a mi félszemű Szubudaj – Bagaturunk, én mégsem engedelmeskedem neki, ha valamit maga Batu kán – éljen és uralkodjék ezer és egy esztendeig! – parancsolt meg!

– Mindjárt meglátjuk! – szólt Duda, és igyekezett félretolni a mongolt. Az mérgesen Dudára sandított, előhúzta a bunkót, és maga elé tette. Szubudaj-Bagatur gyorsan közeledett sárga lován, amelynek farka földig ért.

Duda Szubudaj elé rohant, és kiáltozott:

– Hatalmas, hasonlíthatatlan vezér, állj meg! Komoly dolgot mondok. Szubudaj meghúzta a kantárt. A ló prüszkölve megállt. – Beszélj gyorsan és röviden!

– Add nekem ezt az embert!

– Minek?

– Fontos dolgokat tud. Bejárta a napnyugati országok valamennyi földjét, látta a királyokat és a seregeket. Mindent elmond nekem, én pedig...

– Hazudik! – vágott közbe Szubudaj, és megindította lovát.

– Ellenőriztem. Nem hazudik!

– Akkor ne bánts! – mondta Szubudaj a mongolnak, azután Dudához fordult: – Te mindent leírsz nekem, amit elmond. Mindent! Gyorsan! Ma estére! Add át neki a sámánt ! – förmedt dühösen a hóhéra, és korbácsával rávágott sárga csődörére. A ló előreugrott, a hóhér ijedtében fejét kezébe temetve félreszaladt, zörögve húzódott utána görcsös bunkója.

A véres kéz

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Ez imígyen történt. Ezen év szafar (március) havában egy mongol lovascsapat megjelent egy kis városka előtt, amilyen sok van az Adriaitenger partján. A városkapu zárva. A lakosok elrejtöztek. A város kihaltak látszott.

A csapatban maga Batu kán is ott volt legbizalmasabb temnikjeivel. Viharos idő ígérkezett, és Szain kán azt mondta, egy napot a városkában akar tölteni, hogy ott pihenjen.

A dzsihangir szava – Allah akarata! A nukerek kövekkel döngették az ódon városkaput. Néhány riadt ember mutatkozott a falon, de rögtön eltűnt.

Batu kán megparancsolta, hogy lőjenek ki gyújtónyilakat. Néhány nagy, füstölgő nyíl berepült a városba, ahol egy helyen sűrű füst keletkezett. A falon újra emberek jelentek meg, szemlátomást előkelő polgárok és szerzetesek, akik keresztet vetettek, és valamit kiabáltak.

Miután a kilőtt nyilak még egy tüzet okoztak, a kiáltások és jajveszékelések erősbödtek, s a kapu megnyílt. Színes, gazdag öltözetű emberekből álló menet jött ki a kapun. Elöl két öregember ételekkel és italokkal megrakott ezüsttálcát és egy bársonypárnát vitt, amelyen a város nagy kulcsa feküdt.

Szain kán megkérdezte:

– Ki a város feje?

– Íme, ő! – mondták a többiek, és rámutattak egy aranyvirágokkal kihímzett, hosszú, kék ruhát viselő öregemberre.

A városfő összenézett útitársával, mindnyájan térdre ereszkedtek, földig hajoltak, a városfő pedig a kulcsos párnát Batu kán lába elé tette.

– Mi a városotok neve?

– Salona! Spalato! Split! – kiáltották egyszerre a küldöttség tagjai, s továbbra is térdeltek.

– Túl sok név ez ilyen kis városnak! – jegyezte meg mogorván Szubudaj – Bagatur.

– És ezek miféle romok? – kérdezte Szain kán, és korbácsával a szomszéd dombon emelkedő óriási kőfalra s egy félig bedűlt boltívre mutatott.

– Ezek Diocletianus palotájának romjai.

– Ki volt az a Diocletianus?

– Ó!... – szólt a városfő. – A leghatalmasabb római császár volt. Az egész világon uralkodott.

– Sohasem hallottam olyan uralkodóról, aki az egész világon uralkodott volna. Csak a szentséges vezér uralkodott rajta, és előtte még Nagy Iszkender, a Kétszarvú hódította meg a világot. De ezt a ti uralkodókat magatok találtátok ki.

– Nem! Ne haragudj ránk, de mi a legtisztább igazságot mondtuk.

– Mikor élt?

– Nagyon régen. Majdnem ezer éve. Diocletianus császár akkor parancsolta meg, hogy építsék fel a palotáját, és hozzáértő mestereket hozatott Egyiptomból, amelynek szintén ura volt.

– Miért választott palotájának ilyen rossz helyet?

– Mert idevaló születésű volt, diocleai szláv, és itt akarta befejezni életét. Felosztotta a hatalmat három választott társuralkodó közt, ő maga pedig itt telepedett le, a csodaszép palotában, lemondott a birodalom kormányzásáról, és csupán káposzta meg más konyhakerti növény termesztésével foglalatoskodott palotája kertjében. És csakis ezekkel a növényekkel táplálkozott.

– Miért hever ez a gyönyörű palota romokban? Miért gondozzátok ilyen rosszul?

– Mi már az őseinktől csupán a gyönyörű palota romjait kaptuk.

– Nem is érdekelték mást.

Szain kán meg akarta tekinteni a romokat. Néhány útitárssal elindult a palota felé, megparancsolva nekem, a város vezetőjének meg a helyettesének, hogy kísérjük el.

A romok még nagyjában őrizték a palota általános képét. Óriási kőtáblákból építhették valaha. Milyen erőfeszítésbe kerülhetett a munkásoknak a tömbök ideszállítása! Az épület leginkább erődítésre emlékeztetett: négyszögletes volt, falai magasak, benne néhány boltíves mennyezetű terem. A mennyezet egy része beomlott, más része épen maradt.

Az egyik teremben valami nagy trónfélét találtunk. Mellette egy mesebeli szörny kőábrázolata: nyugodtan fekvő oroslán, emberfejjel. Ezt a szobrot, amint nekünk mondták, szintén Egyiptomból hozták; szfinxnek nevezik, istenségnek számít, és ott Egyiptomban mindenki tiszteli.

Leszálltunk a lóról. A szolgák szőnyegetek terítették az emelvényre, a római császár volt trónusára. Kétoldalt máglyát gyújtottak, és Batu kán felült a trónusra.

A város vezetője Batu kán előtt térdelt, és különféle ételekkel megrakott tálcát tartott. A romos tető résein keresztüllátszottak a gomolygó, szürke fellegek, a vihar előjelei.

– Az egészet magad eszed meg! – mondta Batu kán a városfőnek, és a tálcára mutatott. – S ha életben maradsz, megkegyelmezek neked. De ha meghalsz vagy megbetegszel, az egész városodat felégetem.

A városfő és helyettese réműlettől remegve, oldalt lépett, leült egy oszlop csonkjára, és sietve enni kezdte a hozott ételeket, és bort ivott hozzá. Nukerek álltak mellettük, és figyelték őket, néha böködtek lándzsájukkal.

Szain kán eleinte szintén figyelt, majd megparancsolta, hogy vezessék elő a lovát. Az ezüstfehér Szetert két nuker vezette, s a ló, ezüstszerszámaival zörögve, megállt a trónus előtt. Fekete, csillogó szemében visszatükröződtek a máglyák lángnyelvei.

Batu kán kivett az övébe dugott bőrzacskóból egy darabka sárga cukrot, és a lónak adta. Azután megragadta kis kését, bemetszett a ló selymes, fehér nyakába, száját a sebre szorította, és szívta a vért. A ló rúgott, próbált kitömi és felágaskodni, de két nuker ráakaszkodott, keményen tartotta a kantárt, és átfogta a ló fejét.

Batu kán teleitta magát a lóvérral; a vér elkenődött a kán arcán, és végigfolyt a ló fehér nyakán.

– Íme, az egyetlen ital, amelyet aggodalom nélkül ihatok! Él-e még a városfő?

– Él! Él! – kiáltotta néhány hang.

– Várjunk éjszakáig. Ha nem hal meg, megkegyelmezhetünk neki. De azért megengedem, hogy harcosaim kirabolják a várost.

Batu kán lova nyakára szorította tenyerét, a vágás helyére, majd véres kezét rányomta a trón mögött emelkedő csiszolt, világos falra.

Batu kán kezének lenyomata, a széttárt, öt ujjal ott maradt a falon.

– Ez itt marad emlékül rólam és látogatásomról, amelyet a napnyugati országok hajdani hatalmas uralkodójának palotájában tettem. De ha visszatérek az Itil partjára, nem építtetek magamnak palotát, és nem fogok mellette haszontalan zöldséges kertet ültetni. A népek meghódítójának sokkal nagyobb dolgokat kell véghezvinnie. És én inkább hadjárat idején, harcos módjára, nyeregben akarok meghalni.

TIZENEGYEDIK RÉSZ A VISZÁLY KEZDETE

Batu kán Trieszt előtt

A mongolok lovascsapata gyorsan vonult előre észak felé, a kék Adria sziklás partja mentén. A lovasok hosszú láncban kaptattak fel a sziklás hegy nyúlványaira, amelyek úgy emelkedtek a tenger mentén, mint valami szunnyadó szörnyeteg óriási mancsai. A hosszú szárnyú, furcsa prémruhába öltözött ismeretlen harcosok leereszkedtek a völgyekbe, ahol minden darabka föld gondosan meg volt művelve, és egyenest keresztülvágattak a vetésen, ha valahol észrevettek valami kis csermelyt. Megitatták a lovakat, aztán újra felkapaszkodtak a meredélyen, vagy leereszkedtek, az ismeretlen jövő felé törtetve, előre, mindig előre, rettegett uruk parancsát követve.

Amikor keresztülhaladtak az egyik sziklás, tengerből kiemelkedő hegynyúlványon, meglepődve az eléjük táruló látványon, önkéntelenül megálltak. Gyönyörű kép bontakozott ki előttük. Lent, mint nagy kék tál, feküdt a tengeröböl. Mindenoldalról, mint óriási amfiteátrum, zöld vetéssel, ligetekkel és kertekkel benőtt alacsony hegyek övezték. A parttól nem messzire, magányos dombon, egy kis erődítés kőfalai emelkedtek.

A hegy lankáin mindenfelé falvak látszottak, számtalan kis ház, egyszerű viskók, kőtemplomok csúcsos haranglábbal, kertek sűrű zöldjébe rejtőzködve. A falvak kicsiny, négyszögletes rétekekkel és legelőkkel váltakoztak, ahol ismeretlen emberek szorgoskodtak, mint a hangyák. Az utakon ökrösszekerek haladtak egymás után, tehéncsordák, birkanyáják és teherhordó szamarak verték föl a port.

Kékes kis füstök szálltak a nyugalmas, felhőtlen, kék ég felé. Minden az áldott vidékről beszélt, amit sok dolgozó nemzedék teremtett a bőkezű, örömteli természet ölen.

A hegygerincek, mint kinyújtott karok, a kék öbölíig nyúltak, ahol a tágas kikötőkben tömérdek gálya különböző színű vitorlája lebegett a

fodros vízen.

– Íme, itt van előtted a híres-nevezetes, gazdag Trigestum. Milyen gyönyörű! Milyen gazdag vidék! Ez lesz a legszebb gyöngyszem az általad meghódított városok nyakékében. Ne vesd meg, ne engedd ki a kezed közül Trigestumot; csillogó gyémánt, amilyen még nem volt neked. Ezer és ezer gálya fér el ebben az óriási, nyugodt kikötőben.

Így beszélt Abd ar-Rahman, akinek ezüsttel kivert ragyogó acélpáncélzata csillogott az erdős hegygerincek fölé emelkedő perzselő délszaki nap sugaraiban. A lovas éppúgy hevült, mint táncoló, zabláját rágó csődöre, amelyet tapasztalt gazdája erős kézzel visszafogott.

– Minek nekem ez? – válaszolta szinte kelletlenül Batu kán. Nyugodtan ült mozdulatlanságba meredt, ezüstfehér csődörén, és semmiféle örömet sem mutatott.

– Hogyhogy minek? Miért vagy ilyen egykedvű? – kiáltott fel Abd ar-Rahman. – Nézz le a partnál álló tömérdek gályára, olyan, mint valami hattyúcsapat, amely repülésre terjesztette szárnyát. Mind készek a szökésre. A nevedtől való rettegés úgy száguld, mint az orkán, megelőzi győzhetetlen hadseregedet, és elsöpör az utadból minden gyáva népet. Te arra jelöltetted ki, hogy meghódítsd az egész világot. Valamennyi napnyugati ország pedig, amelyeket megrontott a renyheség és a rabszolgai alázat, arra ítéltetted, hogy térdre boruljon előtted. De ne mondj le önként arról, amit a világ megrendítője rád hagyott. Mert a meghódított szárazföldeken kívül ott van még a végtelen tenger is, amely minden oldalról mossa a világot. Meg kell hódítanod ezt a szabad, türkizkék tengert is. Íme itt, ebben a gyönyörű kikötőben, hozzáfoghatsz a tengerek meghódításához: elfogsz ezer és ezer fehévitorlás gályát; ezek szétviszik minden országba az akaratodat, és elhosszabbítják más népek kincseit. Mert ez a legjobb kikötő ezen az egész tengeren... íme, itt van előtted, és csak azt várja, hogy kinyújtsd felé parancsoló, hatalmas kezedet, és pányváddal nyergedhez kötözd.

A bronzbarna mongol nagyúr, aki ez alkalommal könnyű sisakot viselt fekete sastoll-forgóval, nyugodtan visszafordult. Tekintetével keresett valakit a szótlanságban várakozó kíséretében, és végre megállapodott az egyik lovasnál:

– Ieszun-Nohaj! Megengedem, hogy közeledj hozzám!

A vidám, vakmerő arcú fiatal lovas könnyű ugrással nagyura előtt termett.

– Tetszik neked ez a város, ez a sok kert, ez a kikötő a gályákkal? Abd ar-Rahman magasztalja őket, és azt mondja, mesebeli ország, amelyiknél nincs szebb.

– Amíg ez az ország tömve van ellenségeinkkel, utálatosabb nekem, mint a manguszok vagy a vonító sakálok tanyája. Te azonban meghódítod és tovább vonulsz, miután minden lakóját rabszolgáddá tetted. Akkor majd nekem is tetszik.

– Ma estére haditanácsot hívok össze: meg kell beszélni, mi a teendő holnap és holnapután.

A dalnok éneke

A mindig körültekintő Szubudaj-Bagatur így szólt: – Felderítőket kell előreküldeni. Tudják meg, milyen sereg állomásozik Trigestumban. De vajon méltó-e hozzád, Szain kán, hogy egy maroknyi lovassággal személyesen elmenj ilyen veszedelmes felderítésre? Valószínű, hogy ott maga Fredericus császár várja a betörésünket. Ezek a manguszok bizonyosan óriási sereget gyűjtöttek ott össze, elbújtatták a dombok mögött, és döntő ütközetre készülnek, azt remélve, hogy egyetlen nap alatt elpusztítják és megsemmisítik eddig győzhetetlen, ezerszer ezer harcosodat. Mert ha a német, olasz és frank hadvezérek még nem tették meg ezt, és nem készültek fel a harcra, akkor szamarak és bárgyú birkák... Magától értetődik, hogy nagy sietve megcsináltak mindent, ami kell: mindenkit hadba hívtak, aki kardot, lándzsát tud forgatni, s aki nyilazni tud. Esküszöm az örök kék égre, hogy valahol előttünk hatalmas hadsereg gyűlt össze, amely ránk tör, amikor gondtalanul előre örvendve az elképzelt győzelemnek, bemegyünk a városba. Utóvégre nem esztelenek, hogy tátott szájjal várjanak minket, és ne készüljenek fel a döntő ütközetre.

A temnikek hallgattak, vagy helyeslően mormogtak, hiszen megszokták a tapasztalt, öreg Szubudaj-Bagatur bölcsességét, elővigyázatosságát és előrelátását.

Csupán a fiatal Nohaj kán szállt vitába, mint rendesen, és váratlan tanácsokat adott, amelyek általános csodálkozást, sőt derűtséget keltettek:

– Mindaz, amit a dicsőséges Szubudaj-Bagatur most elmondott, igaz és világos. Nem kell nékem bármire is kioktatnom mindnyájunktól tisztelt, nagy atalikunkat. De kegyként azt kérem, engedjék meg nekem, hogy a következőképpen bizonyítsam be vakmerőségemet: parancsolják meg nekem, hogy garázdáim egy századával vagy akár csak egy tizedével, elszánt fiúkkal, egyenesen bevágassak Trigestumba. Én mindjárt elmondom nektek, mit látunk majd ott, és mi vár reánk a városban.

– Nos, mondd el, és mi megtesszük, amit szükségesnek találunk!
– szólt Batu kán, felvonva jobb szemöldökét.

– Nem óvatosan fogunk felderíteni, valami lakost megkérdezve, hogy milyen sereg áll Trigestumban, és ki a parancsnokuk. Nem, mi vad kurjongatással, kardunkkal vagdal ózva berontunk a városba, és ezt kiáltjuk: „Adjátok meg magatokat! A világ hatalmas meghódítója, a rettegett Batu kán jön a városotokba! Terítsetek fel szőnyegeket, készítsetek vendéglátó eledeleket és bort, ma ünnepünk lesz!”

A temnikek összenéztek, és elfojtották mosolygásukat.

Nohaj Batu kánra pillantott. Az a távolba nézett, a végtelen tengerre, ahol csendesen himbálóztak a gályák, és a vitorláik hol meglebbentek, hol felduzzadtak a szél fuvallatától.

Mengu kán így szólt:

– Ha te mindent tudsz, ami Trigestumban történik, talán azt is elmondanád, vajon készülődnek-e a lakosok városuk védelmére?

– O, nem! A lakosok összegyűjtik családjukat, összeszedik legértékesebb holmijaikat, és elmenekülnek a városból, azt remélve, hogy elrejtőzhetnek az erdőkben. A tereken gyülekeznek a gazdagok és a nemesek, mind felcicomázva, csillogó vértzetben, tollakkal a sisakjukon, arany sarkantyújukat pengetve, és kérkednek, berzenkednek, zajognak, mint a ludak. Azt kiáltozzák, hogy az istenük nem engedi meg a mongol horda betörését. Hiszen minden nemesnek másfél-két tucatnyi kitűnően felfegyverzett, szépen felöltöztetett harcosa van. De mind viszálykodnak, és eddig nem tudtak egyetlen erős sereggé egyesülni, mint ahogy abban sem egyeztek meg, kit válasszanak meg főparancsnoknak – mindegyikük főparancsnok akar lenni.

– Hát téged hogyan fogadnak majd, Nohaj kán? Neked is készítenek lakomát?

– Nem! Amikor meghallják, hogy közeledünk, minden parancsnok hanyatt-homlok a kővárába rohan, bezárkózik, és azt reméli, hogy nem tudjuk betörni a csipkézett oromzattal díszített várának falát.

De miért hallgat Batu kán? Mindenki várta elhatározását. Kétségtelennek látszott, hogy Szain kán, Nohaj szavai után, megparancsolja, hogy egész hadserege azonnal vonuljon Trigestum ellen. De a nagyúr nem nézett senkire, arcán néha árny suhant végig, mintha valamivel elégedetlen volna.

Végre megszólalt Batu kán:

– Az elszánt leszun-Nohaj szavai felmelegítették szívemet. O nem is tudna másképpen beszélni. De a mi fő feladatunk nemcsak abból áll, hogy várost város után elfoglaljunk, hanem abból is, hogy tartósan megerősítsük a nagy Mongol Birodalmat, amely már rendkívüli nagy területekre terjed ki, és két határtengerre fog támaszkodni: a kínaiak tengerére, ahol a nap felkel, és kibontja szárnyát, és a Végső-tengerre, amelyben a nap naponta elolvad. Hogyan kell most cselekednünk? Parancsotól függ hadjáratunk egész további sikere. Minden döntő csata előtt fel kell tételezni, hogy az ellenség nagyon okos, és a legfontosabbat és a leghasznosabbat cselekszi, hogy kivívja a győzelmet.

Mindenki szótlánul összenézett.

– Azt gondolom, a lehető legelővigyázatosabban kell eljárunk, amikor Trigestum felé közeledünk – folytatta Batu. – Még várok egy keveset: mindenekelőtt fontos volna megtudnom az ég akaratát. Hadd jöjjenek ide a mindentudó sámánok, imádkozzanak, nyilatkoztassák ki előttem Szulde hadisten és a többi égben lakó isten akaratát.

– Azonnal részt vehetsz legjobb, legtapasztaltabb sámánunk szertartásán – szólt Szubudaj-Bagatur. – Távoli hazánkból érkezett, a Hangaj hegységtől, és már a közelünkben van: a szekérkaravánomnál. Elküldök érte egy nukert, s a fősámán már ma este, a máglyák fényénél imádkozni fog előtted, és hazai dalainkat énekli majd.

Este máglyát raktak a kiugró szikla alatti tágas barlangban. A mongol kánok a fal mentén helyezkedtek el. Az egyszerű harcosok kívül maradtak, a lovak közelében.

Vihar tört ki. Szüntelenül cikáztak a villámok, és dörgött az ég. Valahányszor lobbant a villám, egy pillanatra megvilágosodott a barlang belseje, és tisztán látszottak a szoroson egymáshoz simuló mongolok.

Még csak gondolni sem lehetett arra, hogy másnap előrevonulhatnak: a víz sebes özönben szakadt a hegyről, felduzzadt a szakadékokban, és óriási köveket görgetett lefelé. Ebben az időben minden mongol igyekezett a sziklák menedékében

meghúzódni, és irigyelték azokat a szerencséseket, akik Batu kán mellett gyűltek össze a barlang belsejében.

A belépő turgaud jelentette, hogy magával hozta Buru-Dzsihurt, a mongol harci hősmondák hírneves énekesét, aki a nagy Szain kánnak át akarja adni a dzsihangir valamennyi pusztai rokona üdvözlését. Batu kán kegyesen így szólt:

– Hadd énekeljen nekünk, amíg a vihar dühöng; hajnalra talán elcsitul, és akkor továbbvonulunk.

Egy nuker a máglyára dobott egy nyaláb burjánt. Az átnedvesedett száraz pattogtak, és rosszul égtek. Sűrű füst terjengett a fejek fölött, és lassan kihúzódott.

– Ő az! – suttogta mindenki. – Íme, itt van Buru-Dzsihur, a dalnok és sámán!

Ázott ruhájú öreg mongol lépett a barlangba; varkocsba font hosszú ősz haja a halántékától a válláig ért. Lapos bőrtokot tartott a kezében, a tokban húros hangszer. A dalnok átalvető iszákját a turgaud cipelte a vállán.

Az ülők helyet csináltak, és Buru-Dzsihur nehézkesen közéjük furakodott. Kiugró, bozontos szemöldöke alól csodálkozó, nyájas szempár kandikált elő, amely különösen világosnak látszott a sötét, bronzbarna, ősz borostás arcon.

Kivette a tokból hangszerét, horgas ujjai gyorsan végigfutottak a húrokon, és a barlangot szép, bánatos hangok töltötték be. A dalnok körülnézett, sorra szemügyre vett minden ülőt, és figyelmét egyetlen ember ragadta meg. Ez az ember magabiztos tekintetével különbözött a többiektől, és sisakja forgójában hosszú fekete sastollak lengedeztek. A dalnok kérdőn nézett a körülötte ülőkre, aztán a sastollas mongolra, és mindenki helyeslően bólintott. Buru-Dzsihur öreges, kissé rekedt, de bensőséges hangon hosszú, elnyújtott hangot hallatott. Ez a hang remegett, hol magasabb, hol mélyebb lett, s az énekes lélegzetvétel nélkül egyre húzta; a hallgatók csodálkoztak, hogy az öreg ilyen erős, és ennyi levegő fér a mellébe. Végre a dalnok egy sóhajtással abbahagyta. Ekkor a sastollas mongol kérdéseket tett fel. De nem a parancsnok éles hangján, hanem könnyedén kántálva, ahogy az énekesek szoktak meséket mondani a bagaturok hőstetteiről:

– Mondd el nekünk, tiszteletre méltó vendég, csodálatos, ősz hajú dalnok, hol van távoli hazád? Mi dicsőséges neved? Kit keresel, kihez szállnak távoli gondolataid? Mondj el mindent, ne titkolózz, beszélj.

A dalnok újra énekelni kezdett, ismét elnyújtva, és közben a húrokat pengette:

– Jó egészséget, kedves gyermekem! Megismerlek hatalmas válladról, széles szárnyadról. Te minden ember öröme! Te fekete foltos párdúc, aki riasztó ordítással kószálsz a fekete Hangaj hegység gerincein! Te minden nép szíve! Drága fiam! Te magányos szürke ölyv, aki vijjogva emelkedsz a hegy csúcsa fölé! A te gyönyörű birodalmad erős, miként a jáspisszika. A te tömérdek alattvalód már mind a legmagasabb boldogságot élvezi. Én is háromszor egy évben utazom majd hozzád.

– Jöjj, és minden alkalommal énekelj nekünk arról, hogyan él a nagy mongol nép, mik a bánatai és mik az örömei!

Az öreg dalnok így válaszolt:

– Miféle örömeink lehetnek? Nem lehet örvendezni, amikor fölöttünk az ádáz ellenség gyűlölete. Nem lehet örvendezni, amikor előttünk veszedelmes akadályok emelkednek. Mindenki nyugtalanodik, hogyan bánasz el az ellenséggel. Mert itt, ahol a nap lenyugszik, úgy mondják, gonosz manguszok élnek. Mindenben gazdagok, de ocsmány a külsejük. Elindultál, hogy csordáikat és méneseiket elvegyed, és népeiket alattvalóiddá tedd. Mert rólad mondják az ősi hősmondák, hogy hetvennyolc országon fogsz uralkodni...

– Hetvennyolc ország! Igaz! Ennyi országot kell elfoglalnom – szólt a harcos, aki sastollat viselt a sisakján.

– Öröme öröm, vadászatra vadászat! – kiáltották egyszerre az ott ülők a szokott mongol üdvözlést. – Te azért születted, hogy megborzongjanak fürge, nyugtalan ellenségeid! Elérkezett az idő, amikor a külföldi királyok gyönyörű birtokai a dicső bagatur zsákmányai lesznek, és átalvető iszákj ába kerülnek...

Buru-Dzsihur, a dalnok, egész este hősi énekeket énekelt a mongol sztyeppék tágas térségeiről, ahol számtalan vad dzsiggetaj^[69] – könnyű és gyors, mint a szél – vagy a gyönyörű mongol lovak ménesei legelnek; énekelt a Hangaj sűrű erdeiről és a

Szajánról, amely tele van csodálatos, értékes vaddal. Megénekelte Bum-Erdeni, Sarh-Boden és Dajn-Körüli mongol bagaturok hőstetteit, akik nem féltek az ellenségtől, és leigázták a legborzalmasabb szörnyetegeket...

Minden hallgató a fejét ingatta, mélyeket lélegzett, és sóhajtozva, kántálva ismételte:

– Ó, a mi távoli, gyönyörű hazánk! O, kék Kerulen, arany Ónon! Nehéz az ellenséges országban, minden idegen ember fennhéjázó! Idegen országban vigyázz hűséges, hősi lovadra: szerencsét, gazdagságot hoz neked, kiment a bajból, és sértetlenül hazavisz!

Távoli hírnök

Másnap reggelre elült a vihar. Az utolsó vízárاداتok még a lejtőkön rohantak. Az ég tiszta, kék volt.

Szubudaj-Bagatur lassan poroszkált a parti ösvényen, időnként felnézett az égre: nem mutatkoznak-e újra fenyegető felhők?

– Nézzétek, nézzétek! Hiszen ezek királysasok! – ordította az öreg, és korbácsával felmutatott az égre. – Talán éppen a mieink. Gyorsan, Dolibho, vágtsd a szekérkaravánhoz, és hozd ide a két sasfiókot a nöstény sasokkal. De nehogy elérassék őket! Ha a sasok elrepülnek, nem térnek vissza.

Szubudaj elnyargalt, majd csakhamar visszatért öreg szolgájával, Szaklabbal, aki mögötte szaladt, és egy nyúzott birkát hozott karjában. A nagy atalik megállt, és feltekintett a végtelen, nyugodt kék égre. Magasan, olyan magasan, hogy két fekete rongyfoszlánynak látszott, két sas vitorlázott. Köröztek, egymásnak repültek, összeakaszkodtak, lefelé zuhantak, mint a kő, újra szétváltak, és roppant körökben úsztak a levegőben.

Az ősz szakállú Szaklab letette a birkát egy nagy, lapos sziklára, és aláterítette a fekete irhát. Kihúzta övéből a kést, majd gyorsan apró darabokra vagdalta a húst.

Hirtelen, mintha vihar támadt volna az öreg Szaklab fölött. Sebesen, akár a kő, óriási sárgásbarna sas csapott le az égből egyenesen a felvagdalt birkára, megragadott egy nagy húscafatot, félreszökkent, meglengette széles szárnyát, és nekilendült, mert újra fel akart szállni. A közelben tartózkodó mongol harcosok mindenfelől rárontottak.

A sas nyilvánvalóan betanított vadászsas volt. Felhagyott a harccal. A mongolok odavitték a birkához, a madár belevájta karmait, és csőrével szaggatta.

– Megvan! – kiáltotta a mongol, aki a nyakánál fogta a sast. Lecsatolta a madár szárnya alá erősített ökölnyi bőrzacskót, és alázatosan odavitte Szubudaj-Bagaturnak. Az atalik oda se nézett, a kaftánjába dugta a zacskót, aztán megcsapkodta korbácsával lovát, és elvágatott.

Az utolsó haditanács

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Adj erőt, te Legbölcsebb és Mindentudó, hogy helyesen vessem papírra a titkos tanácskozást, amelyen eldöntötték a nagy kérdést: vajon a mongol ököl sújtsa vagy kímélje a napnyugati országokat? Vajon rátörjenek-e a napnyugati országok sápadt arcú fiaira, vagy óvatosan és megfontoltan fordítsák-e vissza lovukat, hogy idejében megérkezzenek a kipcsák pusztákra; ott aztán kipihenhetik magukat, és új erőre kapva, ismét előrevágtatnak majd, amikor a mongol nép menyeyi fényben ragyogó védnöke kinyújtja kezét napnyugat felé, és így kiált:

– Rajta! Előre!

A tanácskozáson csupán a dzsingiszidák voltak jelen és néhány csapatparancsnok Gujuk kivételével, aki önkényesen elnyargalt. A fiatalok közül ott volt Batu kán kedvence, leszun-Nohaj, a mindig jókedvű tréfacsináló és vakmerő ezredes, s végül, természetesen, Szubudaj-Bagatur, az állandó tanácsadó.

Ujjaink végét egymáshoz illesztve, lesütött szemmel, mindannyian sokáig, szótlánul ültünk, vártuk nagyurunk első szavát vagy parancsát. Végre Batu kán megtörte a hallgatást:

– A hírnökök nem vezettek félre. A futár-sas második üzenetet hozott, fontosat, amely nyugtalanít. Valószínűleg ti is gondolkozóba estek, hogy mit jelenthet ez az üzenet, és hogyan kell cselekednünk.

A vezérek mozgolódni kezdtek.

– Beszélj el nekünk, Szain kán, mi történt?

– Tudjátok, hogy már régen elküldtem a távoli, orosz Novgorod hideg, havas földjére hűséges temnikemet, Arapsát, és megparancsoltam neki, hogy éberrel figyelje a nyughatatlan Iszkender konáz minden lépését. Egyik közeli őrállomásunkról ma hírt kaptam, hogy Arapsa elhagyta Novgorodot, és hamarosan itt lesz. A hír azt is jelenti, hogy Iszkender a minap fényes győzelmet aratott ellenségein, akik betörték a földjére, és hogy Iszkender serege ebben a csatában csak megerősödött.

– Egy bizonyos – mondta komoran Szubudaj –, ez az Iszkender immáron veszedelmessé válik!

– Miért? Hiszen olyan messze van tőlünk.

– Magyarázd meg nekik, mi vészt hozhat ránk Iszkender, a ruszok konáza – szolt Batu kán, és fekete, keskeny szeme kutatón tapadt a tanácskozás résztvevőire.

– Mivel nem értitek, és Szain kánunk így parancsolja, megmagyarázom! – szólalt meg lassan Szubudaj maga elé meredve.

Olyan csend támadt, hogy tisztán odahallatszott a lejtőn lecsurgó víz csobogása. Szubudaj elkezdte:

– Kéthónapi járásra vagyunk Batu kán főhadiszállásától, az Itil alsó folyásától, és – váltott lovakkal is – sok hónapi járásra minden mongolok legfőbb városától, Karakorumtól... – Szubudaj feje fölé emelte kezét, és földig hajolt a nagykagán halálára való fájdalmas megemlékezése jeléül. – Minden veszélytől meg kell őriznünk nagy útvonalunkat, és nem szabad elfelejtenünk, hogy ezt az utat a szentséges vezér törte a végtelen Góbisivatag és Kizil-Kum között, meg hogy ma és az elkövetkezendő időben csakis ezen az úton érkeznek támogatásunkra a hazai, egyedüli hűségű harcostársaink, a legyőzhetetlen bagaturok új csapatai.

– Hej, mennyire igaz ez! – sóhajtotta valaki.

– Kik most a mi legfőbb ellenségeink? – folytatta Szubudaj. – Ki vághatja el ezt az utat, ezt az eret, amely minket drága mongol hazánkkal összeköt? Talán Fredericus császár? Nem! Ez a császár csak szalmabáb, akivel a germánok és a frankok még azokat a koszos kutyákat sem tudják elriasztani, amelyek a mi mongol táboraink körül futkosnak.

– Igaz, igaz! – kiáltották a temnikek.

– Ugyan hová bújt el ez a dicső császár?

– Hová bújt el? Oda, ahova a legeslegkönnyebb elszökni! – mondta megvető-gúnyosan leszun-Nohaj.

– Valószínű! Számunkra most két ember veszedelmes. Délen, az Abeszuni-tengernél, Taurisban veszélyes ellenségünk, a dzsingiszida Hulagu kán forral valamit. Gyűlöli urunkat, Szain kánt, irigyl, és sereget gyűjt, hogy megrohanjon bennünket, és elfoglalja

Kecsi-Szarajt. Előbb-utóbb úgyis meg kell vele verekednünk, és szét kell Toppantanunk.

– Hulaguval elbánunk! – mondták néhányan.

– De ki a másik ellenség? Mondd meg nekünk, dicső és nagy bölcsességű Szubudaj-Bagatur.

– Ezt magatoknak kell kitalálnotok. A párdúc nem veszélyes, amíg kicsiny, és az anyját szopja. De a tejjel új erőt szív magába, kinő a foga, és rettegi mindenki, amikor hatalmasan és szabadon járkal a Hangán gerincének csúcsain. Ez fenyeget most is...

Szubudaj elhallgatott. Mindenki visszatartotta lélegzetét, és vigyázott, nehogy egyetlen szót is szóljon. A nagy atalik kivett a kaftánjából egy kis bőrzacskót.

– Add Hadzsi-Rahimnak! – parancsolta Batu kán. – Olvassa fel nekünk! Híradás Arapsától; egy levélhordó-sas hozta. A sast az egyik hadi őrállomáson hagytam, de a nöstényét itt őriztük. Maga Arapsa is lóhalálban siet hozzánk.

Óvatosan kinyitottam a zacskót, és egy sokrétűre hajtogatott vékony pergament vettem ki belőle. Kisimítottam térdemen a teleírt lapot, és először magamban olvastam el az üzenetet, majd Szain kánra tekintettem.

– Olvasd – parancsolta a nagyúr.

Lassan betűzgettem az apróbetűs sorokat, és kezem reszketett.

– Ezt írja a rettenthetetlen Arapsa:

A szentséges vezér fenyegető kardja nagy őrzőjének, a mennyei Kék Horda országai hatalmas nagyurának, a napnyugati országok meghódítójának küld sürgős jelentést hűséges turgaudja, és szerencsés, győzedelmes életet kíván neki még ezer és egy évig...

– Tovább! Tovább!

Jelentem neked, hogy német lovasok – miután az általuk meghódított falvakból temérdek földművest az erdőbe űztek – a nagy tó jegén találtak a novgorodi Iszkender konáz seregével. Iszkender konáz, szokott vakmerőségével, megütközött a németekkel....

- Tovább! Tovább! Kié a diadal? – kiáltottak a mongol kánok.
- Mindjárt olvasom. Itt olvashatatlanul ír... Megvan:

Iszkender szétverte a németeket, és úgy elkergette őket, mint a birkákat....

- Hej, micsoda merész bagatur! – kiáltották nevetve a mongolok, de mind elhallgattak, amikor észrevették, hogy Batu kán a földre szegezi szemét, és dühösen ráncolja homlokát.
- Mit írt még Arapsa? – kérdezte a nagyúr.
- Ezt írja:

Novgorodi Iszkender konáz serege kiállta a próbát, bízva bízik erejében, és bármely hadjáratra kész ; a ruszok már azt rebesgetik, hogy Iszkender elhatározta: minden orosz földet felszabadít. E szárnyas hírnök után magam is útra kelek, és személyesen mondom el mindazt, amit láttam.

Batu kán megnyalta kiszáradt ajkát, és visszafojtott dühe tombolva tört ki:

- Látni akarom ezt az Iszkendert. Haladéktalanul ide kell hívni a sátramba, és itt majd elhatározom, mi történjen vele.
- És ha Iszkender megtagadja az engedelmességet? – kérdezte Mengu kán.
- Akkor elindítom csapataimat Novgorod felé, és semmiféle fagy, sem mocsár, sem vízáradás nem tartja többé vissza seregemet. Az egész északi orosz földet halott síksággá változtatom, olyanná, mint amilyen most Kijóv és sok más város környéke.

Mindenki összenézett. Mindenki egy és ugyanazon aggasztó gondolat ötlött fel. A féktelen Nohaj kiszalasztotta a száján:

- És mi lesz Trigestummal? Lehetséges, hogy...

Batu kán megértette, mi nyugtalanít mindenkit, és így szólt:

- A hadvezérnek éppen úgy szüksége van az óvatosságra, mint a merészségre és a vakmerőségre. Igen, most úgy hiszem, hogy akkor leszek a legóvatosabb, ha visszafordítom seregemet a kipcsák pusztákra, ahol a lovak megpihenhetnek, és – ami a legfontosabb –

ott megvédhetem főhadiszállásomat, Kecsi-Szarajt... és felkészülhetek az új hadjáratra...

– Ne tedd ezt! – kiáltott fel leszun-Nohaj, és térdre vetette magát Batu kán előtt. – Ne tedd! Végzetes, helyrehozhatatlan hiba volna!

– Könyörgök, ne fordítsd vissza a lovakat! – emelt szót Nohaj mellett az arab követ, Abd ar-Rahman. – Parancsold meg a seregnek, hogy haladéktalanul vonuljon előre. Egy nap alatt hatalmadba kerítéd Trigestumot. Hét nap alatt előőrséid betörnek Veneziába, és egy hónap múlva kezedben lesz Róma, a nagy főváros, és vele együtt a világország.

– Ne ingadozz! Előre, menj előre a Végső-tengerig, amint a szentséges vezér hagyta meg nekünk! – ordított közbe Szubudaj-Bagatur, és fél szeme szikrázott.

Batu kán megsimogatta leszun-Nohaj arcát, és intett, hogy üljön vissza a helyére. Azután Szubudaj-Bagaturhoz fordult:

– Bölcs tanítómesterem, hogyan gondolod: nem kapott-e kedvet a mindig nyughatatlan Iszkender most, amikor egész hadserege épségben maradt, és én ilyen messzire vagyok, nem kapott-e kedvet, hogy főhadiszállásom, Kecsi-Szaraj ellen vonuljon, és elfoglalja, s ezzel elvágja előttem a távoli hazánkba vezető utat? De ne mondj nékem édeskés vigasztaló beszédet, hanem mondd meg a legfájdalmasabb igazságot, mindent, amit hűséges szíved sugall.

– Úgy fogok véled beszélni, mint a szentséges vezér unokájával, és őszintén szólok hozzád. Novgorodi Iszkender hadserege most azért legyőzhetetlen, mert a katonák bíznak a konázban és új győzelmeiben. És ha a konáz vezeti ezt a hadsereget, a ruszok követik a világ végére is, még a tüzes manguszok föld alatti birodalmába is. Iszkender konáz ott teremhet a főhadiszálláson, Kecsi-Szarajban, még mielőtt odaérhetnél. A sereg egy része leúszik tutajokon és ladikokon, a lovasok meg végigvágatnak a nagy Itil partján. Kecsi-Szarajban Iszkender mindent elragad, amit csak akar, hiszen a lovasság most könnyen mozog, mindenütt van bőséges eledel a lovak számára...

Batu kán selyemkendőjét gyűrögette, majd vadul szétszakította. Lehajtotta fejét, nem nézett senkire, és csendesen így szólt:

– Még azt mondd meg tanítómesterem, mit gondolsz: elindul-e Iszkender Kecsi-Szaraj ellen, vagy nem indul?

Szubudaj-Bagatur habozás nélkül válaszolt:

– Bizonytal mondhatom, hogy Iszkender nem támad, és ott marad északon.

– Miért?

– Először is: mert te szerencsés csillag alatt születél, és a siker mindig útitársadul szegődik. Másodszor: én emlékszem a szentséges vezér végrendeletére, ő pedig sohasem tévedett. Ott voltam, amikor meghagyta: „A mongol seregnek el kell mennie a Végső-tengerig.” A mongol hadsereg könnyen megteszi az utat Szulde hadisten védnöksége alatt, és mindenüvé bevezeti a szentséges vezér Jaszáját... Ma már tisztán látom, hogy játszva beveszed Trigestumot is, Veneziát is, meg Itália fővárosát, Rómát is; a napnyugati országok királyai és hercegei pedig egymást előzgetve eléd rohannak, hogy letegyék előtted a hűségesküt, és a legparányibb kegyedért is térdre borulnak előtted. Még egyszer határozottan tanácsolom neked: ne mondj le szerencsés tervedről, a napnyugati országok elleni hadjáratról. Folytasd! Hódítsd meg, és pusztítsd el a németek és frankok átkozott országait. Már oly sokat tettél. Ne állj meg! Parancsold meg már holnap az előrevonulást!

– Én pedig azt parancsolom meg holnap, hogy fordítsák vissza a lovakat Kecsi-Szaraj felé! – vetette oda keményen Batu kán.

– Nem megyek veled! Mától fogva útjaink elválnak! – felelte rekedten Szubudaj.

Mindenki meglepődve pillantott a mongolok nagyurára. Szain kán és Szubudaj – Bagatur mindig egyet gondolt és egyet akart. Mi történt hát köztük?

Batu kán felugrott. Keze remegett, és rekedten üvöltötte:

– Ezt te mondod, a nevelőm? Te, a nagy atalik, te merészelsz ellenszegülni akaratomnak?! Neked támogatnod kell döntésemet, és dicsérned kell elővigyázatosságomat. Meg kell óvnunk azt a nagyszerű hatalmat, amit már megteremtettem: a mennyei Kék Horda birodalmát. Mert ha keresztezed utamat, semmitől sem riadok vissza, és megparancsolom, hogy végezzenek ki téged is...

– Akkor hát engem is végeztess ki! – kiáltotta leszunNohaj. – Nem maradok veled, ha visszafordítod a lovakat. Előtted sokkal, de sokkal nagyobb jövő áll, mint a Kék Horda és az Itil nádasai közt rejtőző Kecsi-Szaraj. Engedj el engem garázda ezredemmel! A bolgár

fejedelem már hívott a szolgálatába, hogy elfoglaljuk Bizáncot, a görög császárok ősi fővárosát. De nem neki, hanem neked, hatalmas Szain kán, neked kell elfoglalnod Bizáncot. Bocsáss el engem!

– Én is veled megyek, bátor leszun-Nohaj – hörögte Szubudaj-Bagatur. Dühösen rázta a fejét, és a mellére ütött. – Itt, a szívemben, nálad sokkal nagyobb úr parancsa él, és ennek a parancsnak engedelmességgel tartozom. Igen! Igen! A nagyapád parancsa, a világ legnagyobb hadvezérének parancsa ég a szívemben. Az ő végrendelete ez! És ez áll benne: „Előre kell mennünk, mindig előre, amíg el nem érünk a Végső-tengerig. És abban kell megmosnunk a mongol lovak mindent letipró patáit. És valamennyi meghódított ország megkapja a Jasza törvényeit.” Így tanított bennünket a legbölcsebb, a legbátrabb, az egyetlen. Te pedig, győzhetetlen Szain kán, az ő unokája vagy, és ne merészelj szembeszállni az ő végakaratóval.

– Fogadj szót Szubudaj-Bagaturnak! – esdekelt forrón leszun-Nohaj. – A napnyugati országok már előtted hevernek, akár meg is csókolnák lábadat! A legnehezebbel már megbirkóztál: megsemmisítetted a ruszokat és fővárosukat, Kij óvót. Hiszen olyan elkeseredetten még soha senki nem állt ellen neked, mint Kijóv lakossága, és soha senki nem is merészkedne erre. Emlékszel-e, hány győzhetetlen bagaturunkat veszítettük el Kijóv bevételénél? És most vissza akarsz fordulni? Ne tedd ezt! Később megbánod. Új győzelmek várnak rád. Elfordulhatsz-e tőlük?

Életed végéig sajnálni fogod elhatározásodat, és ezer esztendő múlva is szemedre vetik majd az utódaid, miért nem teljesítetted a szentséges vezér végakaratót. A napnyugati országok minden kérkedő bárója és hercege majd azzal dicsekszik, hogy megijedtünk a sisakjukon lebegő kakastollaktól, hetvenkednek majd, hogy szétverték minket, és mi, a szentséges vezér páratlan és győzhetetlen bagaturjai, gyalog, ló nélkül, mint a megvert kutyák, kullogtunk vissza távoli sztyeppjeinkre...

– Nem merik ezt mondani!

– De máris mondják!

– Elég! Hallgass! – kiáltott Batu kán. – Hej, turgaudok!

Két mongol harcos odarohant, és kezüket kardjuk markolatán tartva megálltak.

– Figyelem és engedelmesség! – kiáltották.

Batu kán dühtől remegve rámutatott leszun-Nohajra, és rekedten hörögte:

– Ragadjátok meg! Törjétek el a gerincét, és vessétek a kutyák elé.

A turgaudok megrettenve hátráltak.

– Mit parancsoltam nektek? Fogjátok le leszun-Nohajt, ezt az arcátlan gonosztevőt, és végezzétek ki ősi törvényeink parancsa szerint: törjétek el a gerincét!

A két turgaud tétovázva leszun-Nohaj hoz lépett, hátracsavarták kezét, és megkötözték. A tanácskozás résztvevői térden csúszva könyörögtek Batu kánnak, hogy bocsásson meg a bűnösnek.

Batu kán félretaszította őket, gyorsan kilépett, és felpattant a lovára. A turgaudok Batu kán után vezették a megkötözött Nohajt. Az ifjú bátran, büszkén felszegett fejjel haladt, és ezt kiáltotta:

– Úgy rendeltetett, hogy meghaljak! Csakhogy én nem félek a haláltól. Minden csatában vártam, hogy találkozom veled. De egyért könyörgök néked, Szain kán, mielőtt eltörnék a gerincemet: engedd meg, hogy búcsúzóul elénekeljem harcostársaimnak a mongol harcos utolsó dalát... ^[70]

– Megengedem! Énekelj! – szólt Batu kán, és visszafogta a táncoló, fehér csődört. A kán arca dühödten vonaglott.

– Hej, Dzsihur, vén dalnok! – kiáltotta Nohaj. – Gyere ide, ülj le, és kísérv lantodon a régi szokás szerint!

Az öreg dalnok odabicegett, leereszkedett a földre, kivette a lantot tokjából, szíját a nyakába akasztotta, maga elé tartotta, és horgas ujjával sebesen pengetni kezdte. A dzsingiszidák és temnikek leültek a földre, az énekes körül.

leszun-Nohaj rágyújtott a dalra:

*Ó, kék ég, hallgasd meg síró könyörgésem,
A vasszívű mongol harcos imáját!
Éles kardom, hegyes kopjám volt életem társa,
S mint éhes párduc, rohantam ádáz csatákba.
Könyörgök: ne elgyengült vénember halálát haljam,*

*Asszony ne sírjon, sámán ne üvöltsön tetememnél.
Ne koldus halála érjen a sztyepp bokra alatt,
Vonuló karavánok lármája közepette.*

*Add meg, hogy ismét halljam a csatába hívó kürtszót!
Add meg a boldogságot, hogy hős társakkal együtt menjek
rohamra,*

*Védjem hazámat gonosz ellenségtől,
S vívhassak ismét kemény tusákat!*

*Serkenj föl szunnyadó bagatur, nyergeid paripádat!
Tedd karcsú nyakára ezüstös orvét!
Nem rozsdás-e kardod? Hegyes-e a kopja acélja?
Nyargalj sebesen oda, hol a hadi tábor
Nyüzsög, mint felzaklatott hangyaboly.*

*Lovas-sereg fölveri hosszan az út porát,
Rettegett, nagy kánok zászlói repesnek a szélben.
Rekedten rikoltva riaszt harci kürt szava,
Mindenütt szívet-lelket vidító dobok peregnek.
Ó, kék ég, add, hogy ádáz csatában essem el,
Nyilak záporában, sebes vágta közben,*

*Bezúzott fejjel zuhanjak a fekete földre,
S lássak ezernyi patát csillogni fölöttem.
Délceg paripák száguldanak keresztül rajtam,
S összetiporják sebek borította testem.
Jó társaim tovavágtatnak, úzve a gyáva ellent,
S én haldokolva, boldogan hallom a távolodó csatazajt.
Majd visszatérnek a társak, lépésben lovagolva,
S fölkatatják az elesett hősök testét a csatatéren.
Látják sebektől tépett, széttaposott tetemem,
S nem ismerik föl mindig lobogó lelkesedéstől hevülő
arcom.*

*De megismerik jobbomat, mely még a halálban is szorítja a
kardot,
S óvatosan fölemelik véres, széttiport holttetemem,*

*Keresztbetett kopjákon elviszik a harcdúlta mezőről,
S a halotti máglyára ráhelyezik.
Hozzák harcaim hűséges osztályosát,
Párduc-foltos, rettenthetetlen paripám,
S acélkardomat szívébe mártják,
Hogy kiomló vére összekösse velem a síron túli világban.
A dzsihangir tejfehér lován, a Szeteren eljő,
S önnön kezével gyújt tüzet a máglya alatt,
S így kiált az elesetteknek: Baatr dzoriggej! Baj-uralla!
Isten veletek, bátrak! Az árnyak világában találkozunk!
Akkor a láng meg a füst vad viharában,
Tüzes, bömbölő szélvész szárnyán,
Mint sólyom, kirepül a tűsből a bagatur lelke,
S föl száll a felhőnél följebb, a mennyei honba.*

Batu kán néhányszor eltakarta köntöse ujjával a szemét. Lassan leszállt lováról, és leszun-Nohaj hoz közeledett. A nagyúr elővett az övéből egy csontnyelű kést, és gyorsan elvagdosta a kötelet, amellyel a turgaudok leszun-Nohajt megkötözték. Megsimogatta tenyerével az ifjú kán arcát.

– Meglágýtottad szívemet! Te igazi, csodálatos harcos vagy! Hatalmas győzelmekre rendeltetél, és a halál elfut majd előled! Elfelejtettem minden vakmerő szavadat. Beszélj: mi kérésed lesz, mi a gondod?

Nohaj sápadtan, lehunyt szemmel ezt suttogta:

– Ha mégsem mégy előre, a napnyugati országokba, hanem visszafordítod a lovakat a sztyepp felé, engedd, hogy a garázda tumennel elmehessek a bolgár fejedelemhez. Megígérem neked, hogy vagy megölöm őt, vagy hűséges, szövetséges szolgáddá teszem. És meghódítjuk számodra Bizáncot, hogy hatalmas birodalmadnak, a mennyei Kék Hordának, tengerre nyíló kapujául szolgáljon.

– Megengedem! – szólta Batu kán.

– Akkor engedd meg nekem is, hogy leszun-Nohajjal tartsak! – hörögte komoran Szubudaj-Bagatur. – Talán vele elérünk még a Végső-tengerig. Én hadjáratokhoz szoktam, nem akarok Kecsi-

Szarajban a szőnyegen heverni, és csak sóhajtozni, ha régi, harcos életemre gondolok.

Batu kán megállt, bizalmatlanul nézett öreg nevelőjére, és haragosan mondta:

– Szárnyam eléggé megnőtt és megerősödött, és a te segítséged nélkül is tudok repülni. Megengedem, hogy te is elhagyj!

Batu kán lova felé indult, de hirtelen visszafordult Szubudaj-Bagatur felé, aki lehajtott fejjel, megöregedve és szinte megrokkanva állt ott. A két férfi tekintete találkozott. Vártak néhány pillanatig, aztán mindketten egymás felé rohantak, összeölelkeztek, és egymás vállára hajtották fejüket.

Ettől a naptól kezdve a mongol hadsereg száz meg száz hegyi ösvényen vonult vissza kelet felé, hogy megtéjjen a kipcsák sztyeppekre, az Itil alsó folyásához.

Szubudaj-Bagatur mogorván, zárkózottan utazott vasszekerében, és nagyon ritkán szállt ki belőle. Hamarosan el kellett válnia Batu kántól és öreg, hűségese harcostársaitól.

Elmaradtak a nyugtalan, riadt napnyugati országok, ahol a mongolok elvonulása után még sokáig nem állt helyre a békés rend, de azért az udvari igricek megénekelték várukba visszatért királyuk, hercegük és bárójuk képzelt hőstetteit.

Arról a sok névtelen hősről pedig, aki Európa síkjain a hazai föld bátor védelmében esett el – egyeden igric sem dalolt...

TIZENKETTEDIK RÉSZ A KÉK TENGER PARTJÁN

A császár villájában

A Hohenstaufen házból származó II. Frigyes német-római császár gyümölcsöskerttel övezett márványvillája – a kertben néhány karcsú pálma dús koronája bólogatott – Palermo városa közelében, Szicília szigetének északi partján emelkedett. A vihartól felkorbácsolt nyugtalan hullámok tajtékozva freccsentek szét a széles kőlépcső fokain.

A villa közelében levő kis öbölben két remekül felszerelt feluca^[71] horgonyzott. A császár, veszély esetén, bármikor elvitorlázhatott rajtuk Alexandriába vagy Beyrutba, arab barátaihoz.

A hosszú útról érkező futárok pontos jelentéseket hoztak az egyesült szász, cseh és német hadsereg vereségéről, a Német Lovagrend lovagjainak pusztulásáról, akik a tatár lovasokkal vívott, kétségbeesett küzdelemben estek el Legnica városánál; hír érkezett Buda ostromáról és arról, hogy Batu kán csapatai az Adriai-tengerhez közelednek. A naplemente bíbor lángjai hamar ellobbantak, s a római császár az utolsó tűzsugarak világánál olvasta az utolsó jelentést villája teraszán.

Utána felugrott karosszékéről, és gondolataiba merülve idegesen járkált fel-alá. Kihúzta vadászését, sétabotját faragcsálta, s a forgácsokat a sötét hullámokba dobta, amelyek szakadatlanul a kőlépcsőhöz verődtek.

A kancellár új jelentést hozott. A császár közölte, hogy ma nem hajlandó államügyekkel foglalkozni. A fontos kérdések megoldását másnap reggelre halasztja, és azután északra, Nápolyba vagy Genovába szándékozik utazni.

– Lehetséges, hogy messzebb is? – kérdezte óvatosan a kancellár, de választ nem kapott.

A kancellár rásandított a nyitott tekercsre, a sárga zsinóros fekete viaszpecsétre, és már meg sem kérdezte, hogy a távoli északról

érkezett hírek okoztak-e urának ilyen szemmel látható nagy nyugtalanságot.

– Felsőleges uram, még egy futár érkezett! A trigestumi helytartótól hozott levelet. Úgy tartottam helyesnek, hogy nem bontom fel. De ha felséged óhajtja, felolvasom.

A kancellár Frigyes ideges arcába nézett. A császár ott állt a kőkorlátnál, és továbbra is szórakozottan faragcsálta értékes sétabotját. Hirtelen azonban a mozdulatlanul várakozó kancellár felé fordult, összehunyorította gonosz szürke szemét, és fogai közt mormolta:

– Futár az Adriai-tenger környékéről! Mit hozhat? Megint a megriadt helytartó sóhajtozásait, aki engedélyt kér, hogy „személyesen megjelenhessen halaszthatatlan ügyekben teendő jelentés céljából...” Halaszthatatlan ügyek!... A valóság az, hogy a kormányzó remeg a rémülettől, mert messziről meghallotta a közeledő tatár lovasság dübörgését, ott akarja hagyni a rábízott várost és egész környékét azzal, hogy állítólag fontos, személyes jelentést tegyen... Őszintén szólva: a kormányzó meg akar szökni!

– Nagyon valószínű, hogy ez így van. Ez a levél csak megerősíti felséged helyes véleményét.

– Olvassa!

A kancellár odalépett a háromlábú asztalkához, és rátette bőrtáskáját. Kis ezüstkulccsal kinyitotta, és kivett belőle egy vörös zsinórral átkötött papírtekercset. Halkan olvasni kezdte, és igyekezett minden szót lehetőleg világosan és érthetően kiejteni. Amikor a kancellár végzett a hosszú üzenettel, a császár a tengerbe hajította a bot maradványát, és megvetően elfintorítva száját, így szólt:

– Mit is ír nekem a helytartó? Éppen most, mikor a legkisebb mulasztás is halálos veszélybe dönthet? Hogy ő semmit sem tud? Hogy neki azt mondják: a tatárok sokan, nagyon sokan vannak; uruk, Batu kán, már megérkezett Spalatóba, és hamarosan Trigestumban teremhet; az összevont önkéntes csapatok elszöknek az erdőkbe és a hegyekbe; a legelőkelőbb hercegek és bárók a testőreikkel parádéznek, a kardjukat csörtetik, fenekednek, de aztán ők is megszöknek kővéraikba, és reszketve elbújnak. Hát hol az a hadsereg, amely fenyegető falként mered a tatárral szemben? A

tatórok háborítatlanul vonulhatnak be Rómába vagy akár Lyonba is.
Hát így nem születnek győzelmek!

„El kell utaznom Egyiptomba – gondolta magában Frigyes. – Ott majd újra az arab filozófiával foglalkozom.”

A császár hirtelen megfordult, és gyorsan elindult kastélya belső terme felé.

Váratlan hírnök

Este a császár a könyvtárában tartózkodott, íróasztala mögött, amelyet ezüsttel áttört fekete arab sál borított. Előtte nagy, bőrkötéses, rézcsatos nyitott könyv. A „nagy”, és „utánozhatatlan” – ahogy környezete nevezte a császárt – öblös, sötétlila karszékben ült. A magas támla tetején ott díszelgett a Hohenstaufenek ősi királyi nemzetségének művészi munkájú, tölgyfába faragott pajzsa az aranyozott címerrel. Két nyitott szájú ezüstözött oroszlán tartotta ezt a pajzsot felemelt mancsában.

A német birodalom császáranak, II. Frigyesnek sokoldalú elméje a legváltozatosabb tárgyak iránt érdeklődött; foglalkozott a hadi tudománnyal, Hellasz és Róma ősi irodalmával, az orvostudománnyal, de mindennél jobban lelkesedett az évezredes Kelet bölcsességéért, a keleti tudósok és költők alkotásaiért. Már fiatal korában megtanulta az arab nyelvet, és folyékonyan beszélgetett arab szolgálival, Szicília meghódítóinak^[72] leszármazottaival; hasonlóképpen az arab tudósokkal, akiket Bagdadból és Kairóból hívott meg az általa alapított palermói egyetemre. A kilenc görög múzsán kívül még a tizedik – a keleti – is őszinte tisztelői közé számíthatta a császárt.

Ezen az estén, félretéve az államügyeket, a császár kedvenc munkájába merült: *Vadászat idomított sólyommal és kerecsennel* című értekezését írta. Mellette, az asztalon, egy másik alkotása hevert: A három kalandor: Mózes, Krisztus és Mohamed^[73]. Ezért a művéért a római pápa immáron harmadszorátkozta ki a császárt a katolikus egyházból.

Egy sötétkék hosszú köpenyt és tarka turbánt viselő fiatal, bronzbarna arcú arab lépett be nesztelenül. Karját keresztbe tette a mellén, és megállt két lépésnyire a karosszéktől.

Frigyes felemelte fejét, és a tarkójára tolta bársonysapkáját.

– Mi történt? – kérdezte arabul.

A szolga szemét forgatva, titokzatos ábrázattal meghajolt, és ezt suttogta:

– Az őr hívta a századost, a százados hívta a kamarást, a kamarás megparancsolta nekem, a te hűségese Oszmánodnak, hogy

értesítselek téged, uram, hogy a nagy viharban egy halász evezett ide, rongyos futárt hozott magával, olyat, mint valami szegény dervis, egy szerzetest, aki valami fontos üzenetet hozott neked.

– Joachim kamarás vezesse ide hozzám a futárt.

A mezítlásbas arab végigsiklott a sötét meggy színű bagdadi szőnyegen, és nesztelenül eltűnt.

A császár maga alá húzta orgonaszínű selyemharisnyás bal lábát, összefonta gyémántgyűrűs ujjait, és nyugtalanul tekintett a faragott ajtóra.

„Mi lehet az a fontos hír? – töprengett. – Most minden hír fontos... Talán az arab szultán támadna?... Vagy a dühös püspökök ingerelnék ellenem a francia királyt?... Talán a német hercegek újabb erőszakosságai? Nem! Nem lehet! És hogy csónakon érkezett a viharban? Toprongyos szerzetes? Hiszen a tatár hadsereg Trigestumon keresztül véres támadást indít Venezia ellen. Ez a veszély! Ez a közeledő szörnyűség! Ez a fekete felhő, amely ködbe, hamuba, égő falvak füstjébe burkolhatja a gondtalan, napfényes Olaszországot... Csavargó? Rongyos szerzetes? Lehetséges, hogy onnan?”

A császár megfogott egy csipeszt, és megigazította az olajlámpa kanócat.

Kinyílt az ajtó. A bársonyzekés, aranyláncos Joachim kamarás lépett be, és megállt az ajtóban... Megsimította gondosan nyírott, ősz lapátszakállát, bevárta, amíg mögéje lépett a fekete szerzetesi csuhát viselő ember, aki szemét a mennyezetre emelte, és keresztet vetett magára.

– Jöjj ide! – szólt a császár. Előrehajolt, állat kezére támasztotta, fürkészőn tekintett a közeledő emberre, és szerette volna kitalálni, mennyire méltó a bizalomra.

– Felség! – kezdte bársonyos hangon a kamarás. – Bátorkodtam zavarni felségedet, mivel a futár esküszik a Mindenhatóra, hogy a rettegett tatár táborból jött, és fontos híreket hozott.

Frigyes meglepetten hátradőlt a karosszék támlájára, és átható tekintettel nézte a barátot.

– Isten hozott, testvérem Krisztusban!

– Tartsa meg az Úristen sok évig bölcs császárunkat, Frigyes! – válaszolta a szerzetes, és olyan mélyen hajolt meg, hogy rég nem

borotvált tonzúrája megvillant a feje búbján.

– Ki vagy? Hogy hívnak? Honnan jöttél? Beszélj, semmit se tarts titokban, mintha gyónnál.

A szerzetes nyugodtan állt, arcát a nap fénye feketére cserzette. Haja kuszáit, őszbe csavarodott szakálla ápolatlan volt. A mellén rézláncon nagy pálmafa kereszt. Fekete csuháját kifakította a nap meg az eső. Foszladozó saruja, rongyos ujjasa, elcsigázott arca hosszú bolyongásról beszélt, de szeme eleven maradt, és lázas tűzben égett.

– Nevem: Jákob fráter, Bolognában születtem. Isten szolgája vagyok a Templomosok Rendjéből. Jártam a világ végtelen utait, amikor Spalato közelében...

– Spalato! – kiáltott fel csodálkozva a császár. – Folytasd!

– Igen, hatalmas urunk! Spalato közelében elfogott a tatár lovasok előőrse. Az egyik tatár le akart döfni, de rámutattam a mellemen levő keresztre, hosszú hajamra, kiborotvált fejem búbjára, mire egy másik tatár megvédett, és megmenekültem a haláltól. Azután pányvát vetettek rám, és elhurcoltak a táborukba...

– A tatár táborba?

– Igen, hatalmas úr!... – A szerzetes megtántorodott, és megkapaszkodott az asztal szélében. – Bocsáss meg gyengeségemért! Az éhségtől elvesztettem minden erőmet.

A császár egy kis pálcával ráütött az állvány mellett lógó arab bronzpajzsra. Dallamos zengés hallatszott. Az ajtóban megjelent az arab szolga.

– Hozz egy kupa bort, kenyeret, narancsot és sajtot!

– Megengeded, hogy leüljek a padlóra? – kérdezte a szerzetes, és máris letelepedett.

– A bor mindjárt megerősít. De addig is, Jákob fráter, folytasd elbeszéléseidet, mit éltél át, mit láttál?

– Az úr keresztje védett meg! – mondta jelentősen a kamarás.

– A tatárok, nagy kánjuk parancsára, tisztelik a keresztény papokat és szerzeteseket, kímélik és nem ölik meg őket.

Mikor a szerzetes látta, hogy elbeszélése már felkeltette a császár érdeklődését, átvette a szolgától az ezüstkupát, és élvezettel kortyolgatta a bort.

Majd lassan, akadozva folytatta:

- Elvittek a legfőbb tatár császár táborába...
- Császár csak egy van: a legfelségesebb római császár! – javította ki a kamarás.
- Kérlek, bocsássatok meg nekem, kóborló tudatlannak! De én Batu kánra gondoltam, a leghatalmasabb tatár uralkodóra.
- És te láttad őt? – kérdezte Frigyes.
- Nemcsak láttam, de alig szabadultam meg élve a fogságából.
- Hogyan történt? Beszélj! – A császár intett a kamarásnak, hogy töltsön még egyszer a szerzetesnek.
- A tatárok elhurcoltak a tenger partjára, katonai főparancsnokok elé, akik egy szőnyeggel borított dombon ültek. Közöttük volt maga Batu kán is, aki előtt mindenki a földre vetette magát.
- Milyennek láttad a kánt?
- Még fiatal, szikár, napbarnította, középtermetű, a szeme ferde, és hosszú fekete tollakat hord a sisakján. Amikor nevet, fogait mutogatja, amelyek hegyesek és fehérek, mint a farkasé. Tekintetével valósággal keresztülfúr mindenkit... A sátra mellett – úgy megrémültem ettől, hogy még a kezem is megmerevedett – néhány karó áll, mind olyan hegyes, mint a lándzsa. Ha megharagítják a kánt, a bűnöst ilyen karóra húzzák.
- És előtted is húztak valakit karóba?
- Nem, felséges császár, az Úr megkímélt ettől a szörnyű látványtól. A tatár lovasok velem együtt néhány szláv hegyilakót is odavezettek.
- Foglyokat?
- Igen, uram. Bátor szlávok ezek. A legmagasabb hegyeken laknak. Ellenállásukkal sok bosszúságot okoztak a tatároknak, ezért néhány foglyot Batu kán elé hurcoltak. Meg akarta nézni, miféle harcosok ezek a szlávok. Maga a kán hallgatta ki őket, és felajánlotta, hogy lépjenek a seregébe. De ezek a sebekből borított, véres rongyokkal bekötött emberek egyáltalán nem ijedtek meg tőle, és azt mondták: „Engedj minket haza feleségünkhöz és gyermekeinkhez. Mi nem járunk egy úton veletek.” Batu kán megdicsérte őket, és megparancsolta, hogy akasszanak mindegyiknek a nyakába érmet, amin a kán neve áll. Ezt az érmet „pajczának” nevezik. Akinek ilyen érme van, nagy ember, és

szabadon mozoghat a tatár seregben, senki sem mer hozzányúlni... De ezek után Batu rögvést megparancsolta, hogy végezzék ki őket.

– Te is kaptál érmet? – kérdezte fenyegetően a császár.

– Nem, felség! Velem más történt...

A kamarás újból töltött a borból, és a szerzetes, miután meghámozott egy narancsot, folytatta:

– A tatárok tolmácsa egy agg férfiú volt; öltözete, mint a muzulmán papoké, a mulláké: csíkos csuha s a fején fehér turbán. Hosszú, őszbe csavarodott, rőt szakálla volt. Olyan jól megértette magát a szlávokkal, hogy azok felszólították: menjen hozzájuk, és legyen a papjuk. De a rőt szakállú tolmács elmosolyodott, és azt mondta, megelégszik azzal, ha a tatárokat szolgálhatja, és nem kíván jobbat.

– Hosszú rőt szakálla volt? – kérdezte elgondolkozva Frigyes. – Vajon hány éves lehet?

– Azt hiszem, hatvan, ha nem több... Elvezetett a sátrába...

– És kikérdezett? Hogy mekkora a seregem? És te elmondtad neki? – A császár dühösen felugrott.

– Felség! Semmit sem mondtam el neki, esküszöm a Szent Szűzre! De ilyesfélét nem is kérdezett tőlem, egészen másról beszéltünk...

– Mert ha eljárt a szájad, kivégeztetlek. Csak az kellene, hogy a tatárok vérszemet kapjanak, és betörjenek Itáliába.

– Isten óvjon ettől! De engedd meg, hogy elmondjam, mi szél hozott ide.

Frigyes lecsillapodott, leült a karszékébe, és ismét fürkészően tekintett a szerzetes arcába, akinek szemmel láthatóan nagyon tetszett, hogy a császár pompás villájában ülhet, remek bort ihat, és narancsot és szőlőt ehet.

– De hadd szóljak a legfontosabbról. Ez a tolmács – Duda a neve – elvezetett a sátrába...

– Duda?! – kiáltott fel a császár. – Magas, ösztövé ember, rőt szakállú?

– Úgy van, úgy van, felség!

– Gyorsan, beszélj tovább!... Hány éve már! És ő még él? Pedig rendkívüli megrázkódtatásokon és szenvedéseken ment át!

A szerzetes folytatta:

– Duda, a tolmács, leültetett egy báránybőrre, és így szólt: „Sértetlenül kivezetlek a tatár táborból, de cserébe kérek tőled valamit. Teljesítenéd?” – „Szívesen!” – válaszoltam... „Ha nagy jutalmat akarsz kapni, haladéktalanul elmégy Trigestumba, onnan Veneziába, s azután eljutsz Szicília szigetére, ahol a legfelségesebb Frigyes császárnál jelentkezel. Azon légy, hogy ezt a levelet személyesen add át neki. Útravalóul fogd ezt a marék ezüstpénzt...”

– De hol az a levél?! – kiáltott fel a császár. – Miért nem adtad át rögtön? Fecsegő ördög!

A szerzetes felugrott, bedugta kezét bő csuhája ráncába, s először a jobb, majd a bal zsebében kotorászott, aztán ijedten tágra meresztette szemét, és reszketve újra kutatni kezdett.

– Megvolt, esküszöm a lelki üdvösségemre! Hová lehetett? No, hála a Mindenhatónak, tudom már. A nadrágom köré kötött rongyba dugtam!... – S a szerzetes előkotort egy maréknyi nagy diót, és széles, piszkos tenyerén átnyújtotta a császárnak.

– Mi az, csúfot akarsz úzni belőlem? Miféle levél ez?

– Nyissa fel óvatosan felséged a diókat, és mindegyikben talál egy lapocskát. Maga Duda, a tolmács, gyúrte őket kis galacsinokká, benyomkodta a héjba, és minden diót beragasztott fenyőgyantával.

A császár a gyémántok kékes szikráitól csillogó, ápolt ujjáival óvatosan megérintette a diókat. Körülnézett, felvett az asztalról egy kis törst, és felfeszegette a diókat. Csakugyan mindegyikben volt egy papírgalacsin. A császár óvatosan kisimítgatta őket a térdén, az asztalra tette, és elmélyedt az olvasásukba.

„Mi ez? – gondolta. – Arab levél?” – Tovább olvasta, és rájött, hogy a levél szavai – Santa Maria! – arab betűkkel írt latin szavak. A császár latin betűkkel lemásolta a titokzatos levelet, és a szavak értelme megvilágosodott előtte.

Jámbor Duda levele

Legfelségesebb, hatalmas császár!

Üdvözletei küld, hosszú életet, boldogulást, szerencsét és dicsőséget kíván neked hajdani orvosod, a változatlanul odaadó dominikánus, az arab mágia és alkímia kutatója, akit Jámbor Dudának neveztek el.

Pontosan teljesítettem akaratodat, és hűségesen kísértem tanítványodat, Maria Clarmontét, Betlehemről a tengerig, remélve, hogy a fiatal leányt elvezethetem az általad megnevezett gályára. Éjszaka a hegyekben arab rablók támadták meg karavánunkat, és minden utast a táborukba hurcoltak. Én is fogságba estem Mariával együtt. Az arab nyelv tudása mentett meg bennünket. Elhittem a rablókkal, hogy muzulmán vajakos, tudós és jós vagyok. Maria pedig az unokám, és csak kényszerűségből színleltem a keresztesek között, hogy a keresztény hitet vallom. Hamarosan több arab harcost meggyógyítottam, bekötöttem, bevarrtam sebeiket, és nem fogadtam el semmiféle fizetséget, mire tisztelettel öveztek, és ők is Jámbor Dudának neveztek. Aztán eladtak minket a bagdadi rabszolgavásáron, és ebben a városban éltünk néhány évig.

Most gyászos hírt kell tudatnom veled. Készülj fel a nehéz csapásra. Tanítványod, a tiszta, a büntelen Maria, bánkódott utánad, lassan gyengült, szüntelen legfelségesebb nevedet ismételte, és ezt a nevet suttogta gyenge ajka az utolsó órában is. Maria annyira lesoványodott, hogy a halál utáni feloszlás jóformán nem érintette, és néhány napon át úgy feküdt az önkezemmel font nádhordágyon, virágokkal és illatos füvekkel borítva, mintha csak aludnék, és nem tudtam rászáni magam, hogy visszaadjam a földnek.

A házunkban volt egy kisablakos kamrácska. Nappal zsaluval zártam el a kis ablakot a nyugtalan legyek elől, éjszaka bevilágított a hold, és bánatos, ezüstös sugarakat hintett Maria gyönyörű arcára... Minden éjszaka könnyeztem, sirattam tanítványod korai halálát, hiszen szegény az utolsó napig remélte, hogy elérkezik a boldog pillanat, amikor gályán a hazai Szicíliába utazhat, és viszontlát téged, legfelségesebb császár.

Azon a napon, amikor a bagdadi kalifa megparancsolta, hogy kísérem el a követét a tatár kánhoz, felfogadtam egy öregembert, és ketten kivittük Maria büntelen tetemét a nagy Eufrátesz folyó magas partján levő temetőbe. Ott, egy magányos pálma tövében, sírt ástunk. Keskeny kőlapot helyeztem a sírra, a kőlapra arab betűkkel rávéstem: *Maria*, és egy pálmaágat is bevéstem.

Ezek után nyugodtan útra kelhettem, mint Abd ar-Rahman arab herceg orvosa és írnoke; a bagdadi kalifa ugyanis herceget küldte követül Batu kánhoz, a nagyhatalmú tatár uralkodóhoz. Ennek a rettegett hadvezérnek seregével, mint az arab herceg embere, elkerültem az Adriai-tengerig, és Spalato városa közelében sikerült megmentenem a karóba húzás kegyetlen halálától Jákob frátert, a derék szerzetest, aki esküvel ígérte, hogy ezt a levelet mindenható kezébe juttatja, legfelségesebb parancsolom és védnököm. Könyörgök, hogy a frátert szolgálatához méltón és örökké változatlan bőkezűségeddel jutalmazd meg.

Jövöm sötét. Csak annyit mondok, hogy midőn Batu kán seregével oly sok legyőzött és szétdúlt országon keresztülhaladtam, feltárult előttem a pokol, amelynél szörnyűbbet egyetlen halandó sem tud elképzelni. Ha a mongolok a római és a frank országokba vonulnának, szerencsétlenséggel és vérrel árasztanák el az egész világot.

Levelem végén olyan hírt tudathatok veled, amely megörvendeztetni a hőn szeretett itáliai népet: a kegyetlen Batu kán ma kijelentette az arab hercegnek, hogy megszünteti nyugati hadjáratát, és visszafordítja hadseregét az Itil folyamnál levő táborába.

Boldog leszek, ha e levelem tisztán látó tekinteted elé kerül, s én közlöm először az örvendetes hírt, hogy a békés Itália felé tartó háború tűzvésze megállt az ország határai előtt. Szeretném viszontlátni drága hazámat, és maradandó lapokra leírni mindazt, amit láttam és átéltem a keleti országokban, de jövöm a Mindenható kezében van.

A császár hátradőlt karosszékében. Tekintete elrévedezett, arcán könnyek folytak. A kamarás mozdulatlanul állt, várta a

rendelkezéseket.

– Rendkívül fontos hírek! Hűséges emberem jelenti, hogy a tatárok megálltak, és bizonyosan visszafordulnak...

– O, Santa Maria! – kiáltott fel a kamarás, és ájtatosan keresztet vetett.

– Ha Trigestum helytartója is megerősíti ezt a hírt, az azt jelenti, hogy a háborgó tatár tenger fenyegető hulláma elhőmpölygött ugyan határainkig, de azután visszaáramlott a tatárok barbár pusztáira... Mi állította meg a tatárt? Megfejtethetlen rejtély! Hiszen tűzzel-vassal átgázolhattak volna egész Itálián, Francia- és Spanyolhonon; megvethették volna akár egy évezredre a hatalmukat, bevezethették volna a pogány vallást és a vad Dzsingisz kán szörnyű törvényeit... Köszönetét mondom a szerzetesfutárnak.

A szerzetes azonban elterült a szőnyegen, kezét bozontos feje alá dugta, horkolt és szuszogott... A császár óvatosan összerakta a kapott cédulákat, és beletette egy gyöngyház dobozba, amelyet az asztalból vett elő.

Azután kis pálcájával a bronzpajzsra ütött, és így szólt a belépő arab szolgának:

– Mondd meg a feluca kormányosának, hogy egyiptomi utazásomat elhalasztóm.

TIZENHARMADIK RÉSZ A HADJÁRAT VÉGE

Beszélgetés a Duna partján

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Hamarosan befejezem Útikönyvem, amelytől sohasem váltam meg: sem nappal, amikor lóháton ülve az iszákomban őriztem, sem éjszaka, amikor párna helyett átöleltem, és ráhajtottam fáradt fejemet. Immáron csak kevés tiszta lap maradt a könyvemben. Ezekre a lapokra írom le mai beszélgetésemet egykori tanítványommal, aki most töméntelen meghódított föld parancsol ója.

Batu kán parancsának engedelmeskedve, a mongol hadsereg érintetlenül hagyta Trigestumot, és visszafordult, majd megállt pihenőre Bolgárország határánál.

Ezen a kövér legelőjű zöld rónaságon a dzsihangir szemlét tartott erősen megritkult csapatai fölött, amelyek mindenfelől odavonultak; a csatákban elesettek tiszteletére hadijátékot rendezett, és holnap ugyanitt nyilvánítja ki akaratát: hova vonuljon tovább a tatár horda.

Ma estefelé Szain kán, kilépve sátorából, leültetett maga mellé a sebesen folyó Duna partján, azon a helyen, ahol a folyam kiszabadul a sziklák szorításából, fordul egyet és nyugodtan tovább igyekszik napkelet irányában, a tenger felé.

Csupán a nemrégiben visszatért Arapsa kán volt velünk, és sok fontosat beszélt novgorodi Iszkenderről, a földjéről meg a seregéről. A szemközti parton terült el a bolgárok földje, termékeny síkság, amelyet rétek és kis ligetek borítottak. A föld elnéptelenedett, mert a lakosság a tatár sereg elől behúzódott az ország belsejébe. Csak kétszer-háromszor bukkantak fel a távolban rövid lándzsás bolgár lovasok.

Batu kán Arapsához fordult, és azt kérdezte tőle:

– Talán már te is hallottál ilyen hangokat; miért ne taposhatnánk el most, útközben, a kis Bolgárországot is? Erősek vagyunk, lovaink patái könnyűszerrel széttapossák ezt a népet! Hadd gondolkozzanak így, de tirátok kettőtökre rábízhatom a titkot: nem küldhetem többé a felhőn túli hadseregbe bagaturjaimat! Hamarosan megint a ruszok földjén vonulunk keresztül. És ha novgorodi Iszkender váratlanul ránk les, sok győzelmet aratott druzsináival megveri erősen

legyengült seregemet, és elragadja tőlünk minden zsákmányunkat és foglyainkat! Nem! Nem pusztítjuk a bolgárokat, nem időzünk tovább! Gyorsan haza, Kecsi-Szarajba! De te, hűséges Arapsám, visszamégy Novgorodba, Iszkenderhez. Remélem, még nem késő. Figyeld őt, és mindenről tudósíts! Megparancsolom neki, hogy jelenjék meg Kecsi-Szarajban! Látni akarom, és beszélni akarok vele. Te sok hasznosat mondtál el róla: ez az ember veszedelmes, erős, okos ellenség...

Még sokáig beszélgettem ezen az estén Batu kánnal. Megparancsolta, hogy másnap keljek útra egyik csapatával, és örvendeztessem meg Julduz-hatunt a hírrel: ura hamarosan visszatér a hadjáratból.

Közeledik tehát a nap, amikor nádtollam nem rója tovább a sorokat azokról a megdöbbentő eseményekről, csatákról, amelyeknek akaratlanul tanújává tett a sorsom.

De még röviden el szeretném mondani azoknak a rendkívüli embereknek sorsát, akiktől meg kellett válnom.

Batu kán engedélyével leszun-Nohaj a garázdáival együtt átkelt a Dunán, hogy egyesüljön a bolgár fejedelem seregével. Az ifjú kán magával vitte Daphnét, a rumi királylányt, aki türelmesen és bátran követte a hadjáratban urát, és gyógyító művészetével megmentette Nohaj életét, aki Kijóv bevételénél sebesült meg. Daphne megígérte Nohajnak, hogy segítségére lesz akkor is, midőn a bizánci fővárosba betörnek.

Velük együtt távozott a kalifa követe, Abd ar-Rahman is, akinek bátor nemeslelkűsége nem egy életet mentett meg Batu kán kegyetlenségétől. A követ visszatért Bagdadba, a kalifához, hogy óva intse a veszélytől, amely az orkán váratlanságával zúdulhat virágzó országukra. Örülök, hogy az a jóslat, amit az Itil partjánál mondott a jósnő ennek a dicső ifjúnak, s amit a hadjárat során gyakran emlegetett, nem teljesedett be.

Elhagyott bennünket makacs, nagy atalikunk, Szubudaj-Bagatur is. Nem nyugodott bele, hogy neveltje és tanítványa nem ment el a Végső-tengerig.

Már korábban eltávozott tőlünk Jámbor Duda, ez a titokzatos ember is. Ámbár állandó jó barátságban voltam vele, mégsem tudom, hogy igazából kit szolgált, és merre tart most.

Boldog a vándor, aki hosszú bolyongás után végre megpillantja a távolban a hőn áhított Mekka körvonalait!

Hogyan gyúlt ki Julduz-hatun csillaga

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

...Le kell írnom azt a váratlan és megrázó eseményt, ami Kecsi-Szarajban várt rám. Por lepte be köpenyemet, szakállamat és türelmes, fáradt poroszka-lovamat.

Miután átkeltem a túlsó partra egy nagy dereglyén, amelyet tizenkét, padokhoz bilincselte evezős hajtott, a nagy Itil vizében megmostam kezemet és arcomat, s hálát adtam a Mindenhatónak és Mindentudónak, aki épségben megtartott a napnyugati országok elleni szörnyűséges hadjáratban, és megengedte, hogy viszontlássam a fáradhatatlan harcos, a féktelen Batu kán fiatal, épülő fővárosát.

Már messziről látszott a dombon a gyönyörű aranyház körvonala, ahol a tatár nagyurat hűséges élettársa várta, az odaadó és szelíd Julduz-hatun. Távollétünk idején a lankás parton rengeteg, vályogból tapasztott, nádfödeles viskó és házikó nőtt ki. Kereskedők és iparosok laktak bennük, akik a világ minden országából kerültek ide. Mindenfelé foglyok ballagtak fáradt járással, gyakran csak egyeden siralmas rongy takarta őket, és sokuknak mezítelen lábán vasbilincs volt.

Lassan hágtam fölfelé a homokdomb emelkedőjén, kantárszáránál vezettem lovamat. Noha a dicső ember számára a nemes paripa nyerge a legméltóbb hely, én mégiscsak dervis vagyok, és jobban szeretek mécsvilágnál a szőnyegen ülni és bölcs könyvekkel beszélgetni. Örültem, hogy talpam alatt éreztem a fiatal város biztos, immár számomra is hazai földjét, és nem is sejtettem, milyen szörnyű szerencsétlenség fogad.

Az aranyház kapujában két őr kockázott. Amikor megláttak, felugrottak, elém szaladtak, és megcsókolták ruhám szegélyét. Jajveszékelve emelték égnek karjukat:

– Nagy bánat ért minket! Szain kánra nagy szerencsétlenség zúdult! Mindnyájunkat nagy bánat ért!

– Gyorsan mondjátok meg, mi történt?

– Csak nehogy megbüntess minket, amiért mi közöltük veled először a fekete hírt.

– Ne féljeteK, beszéljeteK bátran!

– A mi jóságos úrnőnk, Julduz-hatun, nincs többé!

Az örök ezután a kapuhoz rohantak, kezükbe fogták lándzsájukat, a bejárat két oldalára álltak, mozdulatlanul, feszesen, ahogy őrtálló harcosokhoz illik.

– Abdulla! Szadik! Gyorsan ide! – kiáltotta az egyik ör. A kapu kinyílt. Szolgák futottak elő, megfogták lovamat, én pedig fejvesztetten beléptem a házba, és elindultam fölfelé a bánat lépcsőjén...

Simára gyalult fehér deszkakoporsó. Benne fekszik Julduz-hatun színes selyempárnákon. Könnyű, mintás selyemruha van rajta. Keskeny kis keze keresztbe téve a mellén. Az egyik kezében néhány friss virág. Alig merem ráemelni tekintetemet, alig merem megnézni az ismerős, drága arcot. Hány éven át szerettem reménytelenül! Kislány korában láttam meg először, amikor tejet és lepényt hozott nekem. Sohasem beszéltem neki határtalan szerelmemről, soha semmivel sem mutattam, hogy ő minden örömöm, életem egész értelme.

A koporsó másik oldalán, a szőnyegen ül mintás, fehér gyászfátyolban I La-he, a kínai nő. Férjét és gyermekeit már régen elveszítette... Most elvesztette az utolsó lényt is, akihez ragaszkodott. Kábultan üdögél, olyan, mint egy kínai bálvány, szeme kezére mered, amely sötétvörös gránátkőolvasót perget. Egyetlen üdvözlő szót sem mond nekem, halkán suttoGja:

– A koporsót bölcs barátunk, maga Li Tun-po, a paloták építője készítette. Nemrégiben érkezett meg, két nappal a mi drága pacsirtánk halála előtt. Julduz-hatun feszült figyelemmel hallgatta a hadjáratról szóló elbeszéléseit. Alig örült az ajándékoknak, amelyeket Batu kán küldött neki. Az ajándékok közül rögtön nekem adta ezt a gránátkő-olvasót, mintha előre érezte volna, hogy ezek a vércsepphez hasonlatos kövek örökké emlékeztetni fognak a bánatomra. Julduz-hatun rendkívül megrendült, amikor a vigyázatlan Li Tun-po elbeszélte, hogy Pajdar kánnal együtt elpusztult fogadott

bátyja, Muszuk is. „Hol temették el?” – kérdezte szegény asszony, és fehér lett, mint a hó. – „Testét elégették a máglyán Pajdar kán és a többi elesett harcos tetemével együtt – válaszolta Li Tun-po. – Dicső seregünk háromszor körüljárta a máglyát az elesett bagaturok tiszteletére...”

Az elbeszélés hallatára Julduz-hatun valósággal kövé dermedt. Nappal is, este is, szóltanul ült a szoba sarkában, és csendesen sírdogált. Hyen szomorúnak csak akkor láttam, amikor megmérgezték kisfiát, akit Batu kán annyira óhajtott és várt. Úrnőm nem akart senkit sem fogadni. De egyszer eljött hozzá Szain kán két felesége, természetesen azért, hogy megnézze a bánatba borult Julduz-hatunt, és örvendezzen a bánatán. A két asszony szőlőt, almát és édes mézeslepényt hozott. Odasúgtam úrnőmnek, hogy ne egyék ezekből az ajándékokból. Ezt felelte: „Most már mindegy.” A feleségek hamarosan elmentek, és Julduz-hatunt olyan fájdalmak rohanták meg, melyeket csak méreg okozhat. Nyögött, vonaglott, és mind jobban elveszítette az erejét. A gyógyítására siető orvosok és csillagjósok semmit sem tudtak segíteni, te pedig, Hadzsi-Rahim, akkor nem voltál itt. Aztán hamarosan... – a kínai nő elfojtotta sírását, és rámutatott Julduz-hatun holttestére.

Ráemeltem tekintetem álmomnak, kóbor életem örömeinek mozdulatlan arcára. A szokott gyengéd, kedves vonások és a jóságos mosoly most eltűnt: az arc fenséges, szigorú és nyugodt volt. A keskeny, sötét szemöldök könnyedén ívelt. Julduz messzire távolodott a földi dolgoktól. Szerettem volna, és szívem mélyén szenvedélyesen imádkoztam ezért, hogy szempillája megrezzenjen, és egy pillanatra újból láthassam elbűvölő szemét...

Mintha hangtalanul így beszélt volna hozzám: „Nézz meg utoljára. Messzire szállók: a Fiastyúk csillagképe felé. Hogy mikor találkozunk, nem tudom, de csak rajtad múlik, én várlak ott...”

Így rémlett nekem, így esztelenkedtem. A fejem szédült. Gondolt is ő arra, hogy megváljon engem!

Bejött Li Tun-po. Mint régi barátok, összeöleleztünk, és mindkettőnk szeme könnybe lábadt. A közös bánat még jobban összekötött minket.

Mindhárman halk tanácskozásba fogtunk, hogy mit tegyünk? Hova és hogyan temessük el Julduz-hatunt? Hiszen csak ágyasa volt a

nagy dzsingiszida kánnak, bár Batunak többet jelentett, mint valamennyi felesége együttvéve.

I La-he, a bölcs kínai nő, a következőket javasolta:

– Távoli hazámban, Kínában, van egy ősi szokás: ha a kínai császár tisztelettel akar adózni kedvese emlékének, a palota kertjében temetteti el, ahol a kedves élt. A sírra márványból vagy terméskőből emléket állítanak. Csak a legjobb barátait hívjátok meg, és temessük el kis úrnőnk holttestét ide, a palotának ebbe a kicsiny, de gyönyörű kertjébe. Remélem, akad ügyes szobrász, aki a fehér sírkőre rávés egy letört virágot és fölé csillagot – Julduz...

Li Tun-po nagyon megdicsérte a kínai nő javaslatát, és azt mondta, senkinek sem engedi át ezt a munkát, s Batu kán megérkeztéig ő maga elkészíti az emléket.

Ma, napnyugtakor eltemettük kis úrnőnk, Julduz-hatun holttestét a csodálatos kis kertben, ahol egykor oly sok időt töltött. A gyászos szertartás befejeztével egyedül maradtam. A közeledő este áhítatos csendjében elvonult előttem hosszú, kóbor életem, szerelmi boldogság nélküli életem. Hol találhatok vigasztalást? Felnéztem a sötétedő égre, és egy magányos, fényes csillagot pillantottam meg. Arra gondoltam, hogy Julduz-hatun másvilágra költözött lelke küldi nekem távoli üdvözlését... De ki tudja megfejtani a világmindenség titkait?

Lám, ilyen gyászos történetet kellett Útikönyvembe írnom, Batu kán győzedelmes hadjáratainak históriája mellé.

Batu kán nyugtalanító gondolatai

[HADZSI-RAHIM ÚTIKÖNYV-ÉBŐL]

Amikor megtudtuk, hogy Batu kán Kecsi-Szarajhoz közeledik, senkinek sem volt hozzá kedve, hogy ő legyen a fekete hírnök, és ő közölje a nagyúrral Julduz-hatun halálát. Én elvállaltam, hogy megteszem. Az ősi szokás ellenére nem ölt meg, de nem is kérdezősködött semmiről, és noha még töprengőbb és hallgatagabb lett, meglátszott rajta, hogy valami más nyugtalanítja.

Néhány nap múlva magához hívatott, és így szólt:

– Újabb keserűség ért: elhatároztam, ellenőrizem, hogyan halad Szártak fiam hadi oktatása. Nem értesítettem előre, s odamentem ahhoz a sátorgyűrűhöz, amelynek közepén Szártak jurája van. Azt követeltem, hogy még a hadjárat során is, pihenőidőben, Szártak beszélgesse reggelenként tudós kínai tanítójával, ezután is folytassa a tudós hasznos könyvének, *A hadvezetés szabályzata vagy a győzelem művészete* tanulmányozását. Ezt a katonai oktatót még a napnyugati országok elleni hadjárat megkezdése előtt küldte hozzám a mongol hadsereg balszárnyának parancsnoka, Muhuli. Nesztelenül léptem Szártak sátrához, lefogtam a turgaud kezét, aki félre akarta húzni a bejárati függönyt, és hallgatóztam. A sátorból halk hangok szűrődtek ki. Suttogva beszéltek, de én meghallottam, hogy odabenn varázslat folyik. Egy ismeretlen rekedt hang így beszélt: „Ezt a szent mekkai port keverd össze apróra zúzott denevérből, fehér galamb szívéből és hét fekete skorpióból készített porral. Az egész keveréket szórd vasserpenyőre, és lassú tűzön pörköld. A por ezekután megment ellenségeid ártó erejétől... és elpusztítja őket...”

Beléptem a sátorba. Szártak a tűz közelében guggolt, melyen háromlábú serpenyő izzott. Fiam mellett egy muzulmán ült, zöld turbánjáról ítélve Mohamed leszármazottja. Amikor megláttak, mindketten valósággal kővé meredtek a rémülettől.

A hadi művészet öreg tanítója pedig mozdulatlanul feküdt a szőnyegen, mellette agyagkorsó és porcelán csésze, benne bor.

Lehunyt szemmel dudorászott: „Minden gyönyörű; a leányka karcsú teste napnyugtakor a dombon, és a fűzfaág árnyéka is bűvöl, ha az út kerékvágására hull...”

Szártak és a muzulmán szótlánul meredt rám. A serpenyőből kábító füst terjengett.

Megkérdeztem a muzulmántól:

– Mit jövendölt ma a jóslatod?

A muzulmán magabiztosan és gyorsan válaszolt:

– Azt jövendölte, hogy Szártak kánra minden bizonnyal dicső uralkodás vár hosszú éveken át.

– És mit jövendölt neked, mindentudó muzulmán?

A varázsló hebegve felelt:

– Nekem? Hát... nekem azt jövendölte, hogy kedvenc udvari orvosod és csillagjósod leszek hosszú éveken át, és bőkezűségedtől elhalmozva, boldog, hosszú életet élek s meglátom unokáimat és dédunokáimat.

– Óvakodj attól, hogy megjövendöld, mi lesz hosszú évek múlva, amikor még azt sem látod előre, mi lesz veled még ma, most nyomban. Ez azt jelenti, hogy jövendöléseid hazugok, és nem kellenek senkinek. Ma levágják a fejedet. Turgaudok! Vezessétek ezt a hazug csalót bátyámhoz, Berke kánhoz, és mondjátok meg, hogy ezt a varázslót, akire nincs szükségem, átadom neki, korbácsolja meg, és számoljon le vele. Berke kán szereti a muzulmánokat, és mindig muzulmánok vannak körülötte...

Batu kán figyelmesen nézett rám. Aztán folytatta:

– Ezt parancsoltam. Most, tudásban gazdag Hadzsi-Rahim, mondd meg nekem, helyesen cselekedtem-e?

– Mit mondhatok én, a hatalmas fa ágán kúszó kukac, mikor félek, hogy bármely mellettem elszálló madár lenyel? De mindenesetre emlékeztetek, mit mondott, és hogyan cselekedett volna bölcs nagyapád, a szentséges vezér! Mondhatom?

– Beszélj!

– Te körül vagy véve muzulmánokkal. Pedig nem ők a leghűségesebb támaszaid, hanem az atyafiaid, a Góbi, a Kerulen, az Ónon és Hingan mongoljai. Egyetlen mongol felér tíz, sőt húsz kipcákkal.

– Arról beszélsz nekem, amit már régen tudok, de én mást akarok tudni: ha ma meghalok, amikor átúsztatok lovamon az Itilen, ki áll a helyemre? Szártak fiam? Én nem bízom a ruszok szuzdali konázában, Jaroszlavban, de irigylem őt. Minden erejéből támogatja és segíti azokat a fejedelemségeket, melyeket eltapostam. De legfőképpen azért irigylem, mert olyan fia van, mint az ifjú Iszkender, aki már sok győzelmet aratott, és folytatja apja művét: országa felvirágoztatását és megerősítését. Én, természetesen, nem engedem ezt, és elnyomom a ruszokat, mert úgy akarom tartani őket, mint a kancákat, amelyeket megfejhettek. De...

Batu kán elgondolkozott, és kelet felé mutatott, a mongol sztyeppék irányában:

– Vajon ott virágzik-e ki a Kék Horda jövő nagysága vagy amott, azokban az országokban, amelyeket most feldúltam?

Óvatosan megjegyeztem:

– Ha az igazi nagyságot keresed, akkor azt az élet minden területén keresned kell.

– De hát kinek teremteni ezt a nagyságot? Ki lesz az utódom? Ki képes keményen tartani nagyapám rettegett lófarkas zászlaját? Szártak? Ő eddig még egyeden ütközetben sem vett részt. Turgaudok őrizték, nehogy valamilyen ellenséges nyílvevőnek áldozatul essen. De a novgorodi Iszkender, amint Arapsa elbeszélte nekem, állandóan a harc kellős közepébe ront, és kis sereggel is váratlan győzelmeket arat... Abban reménykedtem, hogy midőn visszatérek Kecsi-Szarajba, Julduz-hatun fogad. Gyengéd kezével átnyújtja örökösömet, aki éppen olyan bagatur lesz, mint apám, Dzsucsi, vagy a te szeretett Kétszarvú Iszkendered volt. De a reménységem megint nem teljesedett be. Titkos ellenségek, Gujuk kán hívei, megölték örökösömet és anyját. De nehogy azt higgyék, hogy elkerülhetik könyörtelen bosszúmat! Semmit sem felejték el! Még rájuk találok, és megparancsolom, hogy elevenen főzzék meg őket...

– Lelkemben összefonódik a sok fenséges gondolat és az emésztő bánat. Ma megint elmegyünk Szártak sátrába, és ellenőrizzük... Hátha Szártak már hadi nevelőjével vitatkozik, és új, vakmerő hadjáratokat gondol ki? Milyen boldogan győződnek meg

arról, hogy tévedtem, és Száriakban gyökeret ver az igazi harcos és hadvezér!

Kis ideig még üldögéltünk, megemlékeztünk a napnyugati országok elleni hadjáratban elesett fegyvertársakról, akik már nem láthatják többé a hazai pusztákat és az épülő Kecsi-Szarajt. Sokat beszélgettünk a szelíd Julduz-hatunról, akinek finom dalai és bölcs tanácsai hajdan megszépítették az aranyházban töltött estéinket.

Már sötétedett, amikor Batu kán elindult velem, hogy ellenőrizze, miként folyik fia katonai oktatása. Szártak jurtája előtt hárman álltak, s amikor megláttak minket, mindhárman térdre ereszkedtek:

Berke kán – nagyurunk bátyja az elítélt muzulmán varázsló és a hóhér, „a harag kardja” .

Batu kán megölelte bátyját, és megnyalta az arcát:

– Tudom, hogy mit fogsz tőlem kérni. Vidd ezt a csalót, és hallgasd hazug jövendöléseit! De ne felejtsd el: ma engem akart varázsporával megmérgezni, de holnap, úgy lehet, számodra készít mérget. Mert ezt teszi, de természetesen valaki felbérelte. Igyekezz megtudni, ki a gazdája, ki bujtogatja. O maga pedig ne felejtse el, hogy sátrunk közelében hegyes karók merednek a földből, és valamelyiken könnyen bevégezheti az életét.

Beléptünk a sátorba. A kínai a máglya mellett ült. Előtte az állványon mécses égett. A beteges, sovány Szártak illedelmesen apja elé lépett, és megvárta, míg az megsimogatja az arcát. Azután leültünk a földre helyezett párnákra. A kínai kiterített maga elé egy kézirat-tekercset. Rajzokat láttunk, idegen országbeli ruhát és idegen fegyverzetet viselő harcosok ábrázolását. Erődítések és földsáncok vázlatait is. A kínaival már azelőtt is találkoztam, és nemegyszer beszélgettem vele. Öreg volt már, ritkás ősz kecskeszakállt viselt, arcbőre petyhüdt volt és a mértéktelen hasiszfogyasztástól sáfrányszínben sárgállott. Engem is rábeszél, hogy próbáljam ki ezt a szert, amely szerinte megvigasztal az élet minden bánatában, lehetővé teszi, hogy ellátogassunk a másvilágra, beszélgessünk a régmúlt leghíresebb embereivel, és megismerkedjünk a legkülönlegesebb gyönyörökkel. De a kínai keze örökösen reszketett, és én nem akartam elveszíteni akaratomat és szellemem tisztaságát, mint ő.

Batu kán így szólt Száriakhoz:

– Hallgass meg, fiam. A te szentséges dédnagyanyád, amint sokszor elmondta nékem az apám, valamikor kénytelen volt Mongólia sztyeppjein bujdosni. Az átkozott karaiták üldözték, és csak farkasravaszságának és állhatatosságának köszönhetően, hogy megmenekült a fogságtól és a pusztulástól. Életének ebben a nehéz szakában, az úton, fiút szült, dicső apámat, Dzsucsit. Dédnagyanyádnak nem volt mibe burkolnia a csecsemőt, hogy óvja a csípős fagytól, így hát betapasztotta tésztával, és csak így sikerült épségben elvinnie a táborukba. Az éhség és szükség szörnyű megpróbáltatásai közt nőtt fel a nagyapád. Te selyempárnákon születted és cobolpólyába takargattak. Képes vagy-e arra, hogy edzett, erős harcos, rettenthetetlen bagatur váljék belőled? Melléd rendeltem a legtudósabb kínait, aki ismeri a hajdani nagy hódítók minden cselét, minden művészetét. Tanulsz-e tőle? Megmagyarázza-e neked mindazt, amit tudnod kell, és amit tudni akarsz?

– Igyekszem mindent megérteni – suttogta tisztelettel Szártak. – De a te csatáid, a te győzelmeid sokkal többre tanítottak, mint az általa mondottak együtvéve.

– Most nekem beszéljen a tanítód a hadi művészetről, meghallgatom: talán én is hasznát veszem.

A kínai összetette két tenyerét, néhányszor Batu kán felé lengette, azután megszólalt tört mongol nyelven, amit a sok évi mongol fogságban sajátított el:

– A legnevezetesebb és legjáratosabb kínai tudósok, akik híres műveket írtak, azt mondták, hogy a háborúban a hadvezér legfőbb erénye a ravaszság, a leleményesség és az ellenség megtévesztésének képessége...

– Szép erények! – jegyezte meg Batu kán. – De ez még kevés!

– Minden dicsőséges kínai hadvezér éppen ezekkel a tulajdonságokkal tűnt ki. A harcosok csapatának fő szabálya: a fortélyok alkalmazása, a gyors mozgás, az ellenség megtévesztése. Éppen ezért, ha erős vagy, mutasd magad gyengének, ha harcképes vagy, mutasd magad harcképtelennek, ha közel vagy az ellenséghez, tégy úgy, mintha távol volnál, s ha távol vagy, úgy csinálj, mintha közel volnál...

Batu kán figyelemmel hallgatta a kínai tanító további magyarázatait, és végül így szólt:

– És csupán ez szükséges ahhoz, hogy az ember nagy hadvezér legyen? Te nem a hadi művészet oktatója, de vak denevér vagy!

Batu kán Száriakra sandított: a fiú félig nyitott szájjal, álmosan ült a helyén.

A nagyúr felállt. A kínai tanító félbeszakította beszédét, és néhányszor meghajolt. Kiléptünk a sátorból. Csillagos fátyol terült el fölöttünk. Köröskörül, közelben és távolban tábornokok lángjai lobogtak. Batu kán megszólalt:

– Most magad látod, válhat-e a fiamból igazi dzsihangir, népek parancsoló ura... Kiben bízom? Kire, kinek a vasvállaira rakjam gondjaim egy részét? Nemrégiben áthaladtunk a ruszok földjén. Nem bízom ebben a nagy nemzetben, amely, mint a hajlékony fa, hajlik, de nem törik. Könnyörtelenül pusztítottam őket, és most jelentik nekem, hogy újra felemelik a fejüket, sorakoznak, csapatokat gyűjtenek. Legjobb harcosaim közül sokat elvesztettem a földjükön, de reménykedtem, hogy örökre elnyomom a ruszokat. Mit érek velem, hogy feldúltam és felégettem Kijóvt? Óriási, pótolhatatlan veszteségeket szenvedtem ott. Kijóvn nincs többé. A leggazdagabb főváros helyében romhalmaz maradt, és akkora hullahegyek emelkedtek, hogy mi, a győzhetetlen hódítók, nem tudtuk teljesíteni szent kötelességünket, nem tudtuk temetési máglyát rakni a csatában elesetteknek. Kijóv dombjait sok tízezer tetem borítja, a mi harcosaink összekeveredtek a ruszokkal, azok feleségével, gyermekeikkel, akik mind utolsó leheletükig harcoltak...

– Most meg akarom növelni és meg akarom erősíteni Kecsi-Szarajt, a Mennyei Horda birodalmának fővárosát. Megparancsoltam, hogy a Kijóvban és más rusz városokban ejtett foglyok közül válogassák ki azokat, akiket ők mesterembernek neveznek. Ezek az emberek mindenféle kézművességhez értenek, és hasznunkra lehetnek.

– Hívnak távoli hazámba, Karakorumba, minden mongolok új nagykagánjának választására, de nem megyek el. Új hazám van, és ezt a birodalmat keményen tartom az öklömben. És még ha engem választanának is meg nagykagánnak a kurultajon, nem fogadom el, és azt tanácsolom, hogy helyettem válasszák meg igazságos és

bátor bátyámat, Mengu kánt. De előre látom, hogy a kurultajon mindenki aláveti magát a hatalomra vágyó özvegy, Turakina kormányzó akaratának, és semmire sem alkalmas fiát, a gonosz Gujuk kánt választják meg. De ez az ő dolguk! Az én hatalmam itt van, a kipcsák sztyeppeken. És azon töprengök, mi lesz az általam alapított birodalommal, ha eltávoztam a szentséges vezér felhőkön túli hadseregébe? Hát alkalmas az én Szártak fiam arra, hogy meghúzza a kantárt, és ágaskodásra kényszerítse a hatalmas mongol paripát? Kinek a vaskeze tartja és őrzi meg számunkra az óriási földet, amelyet meghódítottam? Kinek adjam át e földeket? A hadjárat során az álnok Gujuk kán elhagyott, ezt nem is bántam! De az is elment tőlem, aki nevelt: az öreg Szubudaj-Bagatur, és az, akit én neveltem, remélve, hogy hűséges támaszom és segítőtársam lesz: a fiatal leszun-Nohaj. Tegnap azt mondtad nekem, te is elmegy tőlem... Északon ott fenyeget a nyugtalanító árny, a novgorodi Iszkender, az ifjú konáz. És ha hirtelen rám tör seregével? Ezek a kétségek marcangolnak éjjel és nappal. De erről nem szabad tudni egyetlen embernek sem. Sötétnek és nyugtalanoknak látom birodalmam jövőjét...

Ez volt utolsó beszélgetésem Batu kánnal. Most, befejezván e könyvet, és visszaemlékezvén mindenre, amit ama szörnyű években hallottam és láttam, csak azt kívánhatom leendő olvasóimnak, hogy életük során sohase éljék át a legrettenetesebb megpróbáltatást: a kegyetlen és értelmetlen háború mindent elpusztító viharát.

Moszkva, 1941-1951

JEGYZETEK

- [1] *Szulejmán* – a bibliai Salamon király, aki később sok muzulmán legenda hőse lett.
- [2] *Medresze* – muzulmán főiskola.
- [3] A Volga folyó.
- [4] Kaspi-tenger.
- [5] *Hadzsi-Tarhan* – Asztrahany. Hajdan itt állt a kazárok országának gazdag fővárosa, amelyet Szvjatoszláv kijevi nagyfejedelem pusztított el a X. sz. 60-as éveiben.
- [6] *Ifrit* – a muzulmán mitológia gonosz démona.
- [7] *Nagy Szikla* – a déli Ural.
- [8] *Dirhem* – régi török, arab és perzsa pénzegység. Neve a görög drachmából származik.
- [9] *Mazar* – a szentek sírj a fölé emelt mauzóleum.
- [10] *terdzsuman* – tolmács.
- [11] *Vaskapu* – így hívták a Kaspi-tenger nyugati partján fekvő Derbent várost. Az elnevezés onnan eredt, hogy Derbent mint erőd elzárta az Irán felé vezető szárazföldi utat.
- [12] *Dzsihangir* – világhódító.
- [13] *Jasza* – a tatárok törvénykönyvgyűjteménye.
- [14] *Nemes írás* – a muzulmánok rendszerint így nevezik a Koránt.
- [15] *Kommenosz* – bizánci császári uralkodóház (1057-1204).
- [16] *Kumgan* – hosszú, görbe csőrű, fémből készült teáskancsó.
- [17] *Kebab* – nyáron süttött, apróra vágott húsból készült étel.
- [18] *Rakat* – a muzulmán imarend egy-egy szakasza.
- [19] *Dzsigit* – dalia, vitéz, harcos.
- [20] *Fakih* – törvénytudó, teológus, a muzulmán jog tudora.
- [21] *Hadzsi* – így nevezték a zarándokokat, akik megjárták Mekkát.
- [22] *Kétszarvú Iszkender* – Makedóniai Nagy Sándor.
- [23] *Péri* – a keleti vallások jó, *dzsinn* – a keleti vallások gonosz szelleme.
- [24] *Hatun* – úrnő.
- [25] *Tumen* – tízezer harcosból álló csapat.
- [26] *Tajdzsi* – mongol hercegi cím.
- [27] *Nuker* – harcos, vitéz.
- [28] *Turgaud* – a káni hadiszállások őre.
- [29] *Ordu kán* – Batu bátyja, akit a dzsihangir különösen tisztelt és szeretett. Ordu önként átengedte Batunak az Arany Horda vezetését, de azért a nagy kagán *jarlik*-jaiban

(parancsaiban) Ordu neve Batué előtt állt.

- [30] *Hizr* – a muzulmán néphit szerint szent életű férfiú, aki az utakon vándorol, de mindig megjelenik, és segít, ha gondolatban imával fordulnak hozzá.
- [31] *Rum* – abban az időben így nevezték Keleten Bizáncot és Kisázsziát.
- [32] *Hippokratész* – ógörög orvos (i. e. V. század), „az orvostudomány atyja”; sok művet hagyott hátra.
- [33] *Dze-dze* – igen, igen! (mongol)
- [34] *Muszuk* – macska, több keleti nyelven.
- [35] *Temnik* – a tumen (10000 harcos) parancsnoka.
- [36] A mongolok nem ismerték a csókot.
- [37] *Jurtadzsi* – mongol rang, a „vezérkari” -nak felel meg. A jurtadzsi rendelték el az összeírásokat, széjjelküldték a dzsihangir parancsait, összegezték a híreket, és külön kémeik útján felderítést végeztek.
- [38] *Szálem* – több keleti nyelven: béke. Üdvözlő szóként is használják.
- [39] *Druzszina* – csapat, sereg.
- [40] *Konáz* – az orosz knyaz – herceg – szó tatáros elferdítése.
- [41] *Dzszingiszida* – Dzszingisz kán leszármazottja.
- [42] *Pehleván* – atléta, vasgyúró, hős, bajnok.
- [43] A Batu kán által elfoglalt területeken az általános érintkezési nyelv főleg a polovec (kipcsák, türk eredetű) nyelv volt. Batu kánnak csak kevés tősgyökeres mongolja volt.
- [44] *Kijóv* – Kijev.
- [45] *Vecse* – népgyűlés. A középkori orosz hercegségekben a vecsében tették közhírré a herceg parancsait, ott hívták hadba a népet, ha a város veszélybe került, ott tanácskoztak a védekezésről. A vecsének különös, jellegzetesen mély bűgású hangja volt. Ez volt a vecse-harang, vagyis a népgyűlésre hívó harang.
- [46] *Ohabeny* – régen az orosz bojárok hétköznapi felsőkabátja, kihajtott prémgalléros, ujjatlan kaftán.
- [47] *Vobla* – volgai és kaspi-tengeri pontyfajta.
- [48] *Zszivuli* – játékszer, ember- vagy állatszobrocska.
- [49] *Dutár* – kínai eredetű, négyhúros pengető hangszer.
- [50] *Gridnyica* – a középkori orosz várkastélyok egyik terme, ahol a herceg (várúr) katonái, kísérei, apródjai általában tartózkodtak.
- [51] *Vaszilij Buszslajev* – a középkori novgorodi népballadák hőse: huncut, vidám, duhaj, káromkodós, vitéz dalia.
- [52] A bűnbánat és a bocsánatkérés jele.
- [53] *Gar-gar!* – Vissza, vissza!
- [54] *Ieszun-Nohaj* – mongol nyelven vaskutyát jelent. Később ez lett Nohaj kán megszokott neve.
- [55] *Hur* – háromhúros mongol hangszer.

- [56] *Pajcza* – különböző jelekkel ellátott kerek fém- vagy fadarab, amelyet a tatárok a nyakukban viseltek, igazolásul, hogy Batu kán szolgálatában állnak.
- [57] Október hava.
- [58] *Saruhany* – polovec település a mostani Harkov közelében.
- [59] A mongolok azt gondolták, hogy a föld (a világ) olyan, mint egy kiterített köpeny (vagy tálca), amelyet határtalan tenger vesz körül.
- [60] *Carigrád* – Konstantinápoly.
- [61] *Torkok* – ugyanúgy, mint a későbbben előforduló berendejek (gyűjtőnéven gyakran fekete süvegeseknek is nevezik őket), türk eredetű nomád törzsek, amelyek abban az időben a kijevi állam határvidékén éltek.
- [62] *Blin* – orosz palacsintaszerű tészta, gyümölcscsel, lekvárral, hallal, májjal, kaviárral töltik, de töltelék nélkül is fogyasztják.
- [63] *Dézsma-templom* – Oroszország első téglából épített temploma volt, Vlagyimir Szvjatoszlav kijevi fejedelem építtette 991-996 között, felruházva azzal a joggal, hogy beszedje az egyházi tizedet. Innen származik a neve.
- [64] A tudomány megcáfolta azt a hiedelmet, hogy a magyarok a hunok leszármazottai.
- [65] Erről tanúskodik Rogerius, váradi kanonok, aki végigélte a tatárjárás borzalmait, és értékes történelmi feljegyzéseket hagyott hátra.
- [66] Trieszt
- [67] A „tatár” szót rokonságba hozták a görög „tartarosz” (pokol) szóval, s ezért mondták, hogy a tatárok a pokolból jöttek.
- [68] Kurultaj – a mongol állam legmagasabb rangú személyiségei, a hűbéres arisztokraták és hadvezérek tanácsa.
- [69] *Dzsiggetaj* – lófélék családjába tartozó, majdnem lónagyságú állat.
- [70] A mongolok és kínaiak ősi szokása, hogy a halálraítélt dalolva megy a kivégzés színhelyére, és dalban megéneklí hőstetteit.
- [71] *Feluca* – vitorlás vízijármű, amelyet evezőkkel is lehet hajtani.
- [72] Az arabok két és fél évszázadon át (827-1071) Szicília urai voltak.
- [73] Néhány tudós úgy véli, hogy ezt a polemikus művet helytelenül tulajdonítják II. Frigyesnek.

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ BAGDADBAN TÖRTÉNT

Jámbor Duda, a pecsétvévő

Éjféltor

A nagy kalifa palotájában

A „lógrás”

A szabad vadász titka

MÁSODIK RÉSZ AZ ITIL ALSÓ FOLYÁSÁNÁL

A Szelek kedvence

Meglepő dolgok

Mongol őrvár

Abd ar-Rakman a jósnőnél

A bölcs Bibi-Günduz

Az arab kereskedőknél

HARMADIK RÉSZ BATU KAN FŐHADISZÁLLÁSÁN

Az aranyház

Batu kán megszólal...

A halál szárnya

A „világ diszei”

Az arab követ a tatár kánnál

A „mennyei” főváros születése

NEGYEDIK RÉSZ A NOVGORODI KÖVET BATU KÁNNÁL

Orosz foglyok kihallgatása

Orosz tutajok jönnek

Medvekomédia

Tolakodó látogatók

Gyászos út

Batu nagylelkűsége

Zsivuli[48]

Három szó

Végre otthon!

Balszerencse

Kavarog a nehéz bánat

A kolostorban

ÖTÖDIK RÉSZ FENYEGETŐ FELHŐK SÚRÚSÖDNEK

A Dzsinn figyelmeztet
Bíborszínű sugarakban
Batu kán haragja
Nohaj kán vakmerősége
A garázdák táborában
A tervezett hadjárat

HATODIK RÉSZ SÖTÉTSÉG BORULT A NAPNYUGATI ORSZÁGOKRA

Mengu kán Kijev előtt
Kuthen kán sátrában
Tamberdi elbeszélése
Ég a polovec puszta
Azarga-Tahja százados szekere
A vaskocsi
Levél az igazhitűek kalifájához

HETEDIK RÉSZ A DNYEPERNÉL

El Novgorodból!
Vagyim Kijevben
A pusztafiak barátja

NYOLCADIK RÉSZ KIJEV VÉGÓRÁJA

Riadalom Kijevben
A hercegi palotában
Az utolsó kijevi vecse
Batu kán sátránál
Vagyim halála
Kijev végórája
Levél a bagdadi kalifához
A tatárok távozása után
Előre! Gyorsan előre!

KILENCEDIK RÉSZ MONGOL PÁNYVA EURÓPA FÖLÖTT

Nyugat-Európa a mongolok csapása alatt
A legnicai csata
A merész dalnok
Magyarországon
A puszta
Az ikerváros

Kuthen kán halála

A Sajó melletti csata

Út a „Végső-tenger” felé

TIZEDIK RÉSZ BATU KÁN AZ ADRIAI-TENGER PARTJÁNÁL

Zúrvavar és rémület Európában

Ez a „Végső-tenger” ?

Az elkerülhetetlen

A makacs hegyilakók

A véres kéz

TIZENEGYEDIK RÉSZ A VISZÁLY KEZDETE

Batu kán Trieszt előtt

A dalnok éneke

Távoli hírnök

Az utolsó haditanács

TIZENKETTEDIK RÉSZ A KÉK TENGER PARTJÁN

A császár villájában

Váratlan hírnök

Jámbor Duda levele

TIZENHARMADIK RÉSZ A HADJÁRAT VÉGE

Beszélgetés a Duna partján

Hogyan gyúlt ki Julduz-hatun csillaga

Batu kán nyugtalanító gondolatai

JEGYZETEK